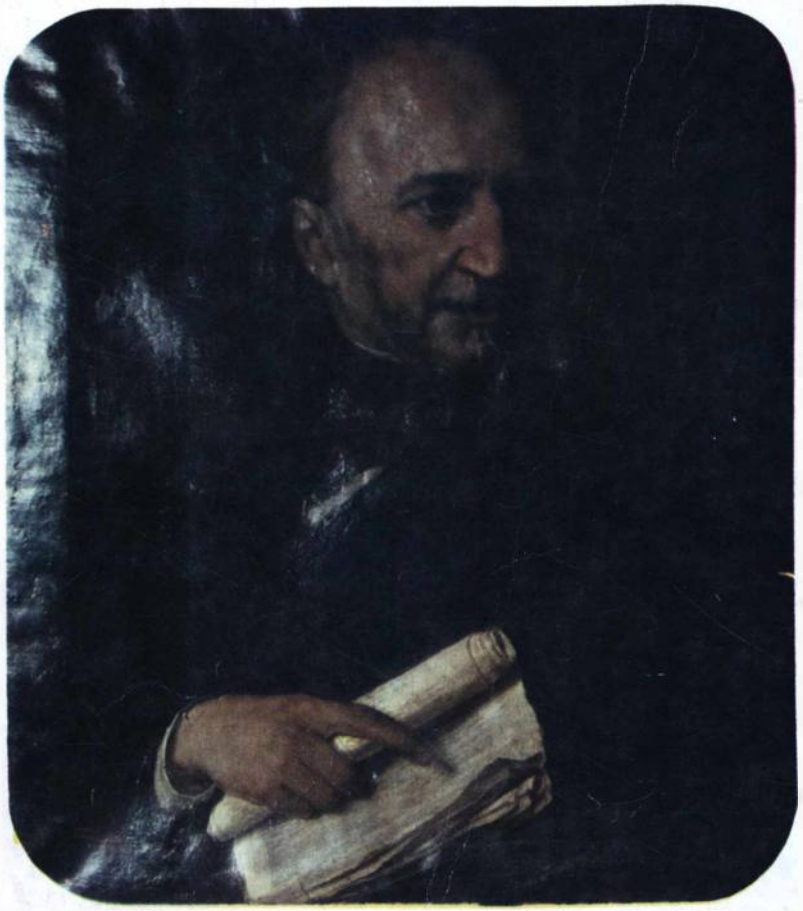
...TECA
...de lectură
357.0.09

MANUSCRIPTUM

4 1979
(37) ANUL X

N. D. COCEA ❦ PERPESSICIUS ❦ VICTOR EFTIMIU
G. CĂLINESCU ❦ PANAIT ISTRATI ❦ M. SADOVEANU
C. NEGRUZZI ❦ ION BUDAI-DELEANU ❦ G. ASACHI
I. L. CARAGIALE ❦ L. BLAGA ❦ G. M. ZAMFIRESCU
H. MONTHERLANT ❦ PIUS SERVIEN ❦ J. R. BLOCH

Inedit * Inedit * Inedit *

Costache NEGRUZZI, portret de epocă, în ulei. Tabloul se află în colecţia Institutului de istorie şi teorie literară „G. Călinescu".

Coperta şi prezentarea artistică:
VICTOR MAŞEK

În ansamblul operelor de referinţă ale acestui bogat deceniu, cu care scriitorii au venit în întîmpinarea Congresului al XII-lea al P.C.R., rezultatele acestei prestigioase activităţi publicistice reprezintă pentru colegii noştri de la „*Manuscriptum*", ca şi pentru noi toţi, un prilej de reală satisfacţie şi de mare bucurie.

În sfera ei proprie de preocupări, „*Manuscriptum*" reprezintă azi, la numai un deceniu de la apariţie, expresia profesionalmente superioară a publicisticii noastre literare şi alături de „*Secolul 20*", revista de literatură universală a scriitorilor din România, ea onorează inteligenţa şi bunul gust al artelor româneşti, la nivel internaţional.

Numai un cititor lipsit de practica redacţională şi tipografică ar putea privi această aniversare cu o admiraţie superficială, pentru că munca enormă şi deseori ingrată a colegilor noştri de la „*Manuscriptum*" [...] merită mai mult decît atît. Fiindcă nu numai lupta lor cu inerţia tiparniţelor învechite, — pentru aspectul grafic ingenios, remarcabil, — dar mai cu seamă acumularea cantitativă impresionantă şi selecţia ireproşabilă a materialelor publicate îndreptăţesc, în ochii gazetarilor şi editorilor cu experienţă, izvorul stimei şi motivul elogiului nostru.

Fără publicitate vulgară, cu nobila modestie ce o caracterizează, revista „*Manuscriptum*", în zece ani de apariţie, a publicat 7.600 pagini de documente referitoare la scrisul românesc, din perioada cronicarilor şi pînă-n ziua de azi, documente mereu însoţite de bune studii de specialitate.

859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

4/1979 (37) ANUL X

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

219231 24

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

DIRECTOR

AL. OPREA

COLECTIV EDITORIAL

ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

ION TOMESCU (secretar principal) și EUGEN DANDESCU

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20 96

*

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—37— telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918"

219.231

SUMAR

6—9 **Congresul al XII-lea al P.C.R. — largă fereastră spre certitudinile viitorului**

Arhivă contemporană

10—16 Profesiuni de credință (*POP Simion*)

PERPESSICIUS

« Scriitorul este părtaș activ la marea luptă »

Mihu DRAGOMIR

« Partidul înseamnă poezia însăși »

Victor EFTIMIU

« Darurile bogate ale acestui popor se manifestă egal în modulațiunile unei doine de flaut, în planul unei hidrocentrale și al unei uzine »

„Manuscriptum" la anul 10

17—19 *« Dragostea de carte și patriotismul fierbinte care dau viață culturii naționale » (Mihnea GHEORGHIU)*

20—21 *« Scopul pentru care a fost creată a fost realizat și continuă să se realizeze » (Iorgu IORDAN)*

Scriitorul — conștiința epocii

Mihail SADOVEANU

23—25 *« ... o laudă a poezici populare »* (notă introductivă de *Iordan DATCU*)

N. D. COCEA

26—30 *« Mișcarea socialistă va plăti fiecare din prieteniile noastre slăbite sau sfărîmate »* (prefață de *Nicolae LIU*)

G. CĂLINESCU

31—36 *« Dacă omul se abstrage de viață rămîne departe, în urma noastră, ca o umbră palidă »* (comentariu de *Dana POPESCU-ȘIȘMANIAN*)

Dacica

B. P. HASDEU

38—44 O legendă dacoromână: *Inelul și năframa* (introducere de *Stancu ILIN*)

SUMAR

În dezbatere

G. M. ZAMFIRESCU

45—49 O piesă politică? Semnificațiile unei experiențe *(Dan TĂRCHILĂ)*

46—78 *G.R. 8 — glumă neverosimilă cu dragoste și moarte* (text dramatic stabilit și prezentat de *Mircea HANDOCA*)

Măștile prozei

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

79—88 Între obiectivitate și lirism. Divagații în jurul unei metamorfozări *(Al. OPREA)*

89—111 *Pensionul* — pagini de proză.

104—111 Un proiect de roman (consemnări documentare de *Dimitrie STAMATIADI*)

Revelația documentului

Ion BUDAI-DELEANU

112—120 Traducînd din Metastasio (preambul de *Claudia DIMIU*)

Cîntecul amintirii

Pius SERVIEN

121—135 « *Scriu românește pentru că ce s-a păstrat așa de la Traian pot să păstrez și eu* » (cuvînt înainte de *Ion DEACONESCU*)

Epistolar

Lucian BLAGA

136 Excurs sentimental (notă de *Dorli BLAGA*)

136—147 « ... *marii, tăcuții și neastîmpărații visători* ... » — IX

Din tainele arhivelor

Gh. ASACHI, Costache NEGRUZZI, Iosif VULCAN

148—154 către reviste transilvănene (prefață de *Ioan CHINDRIȘ*)

SUMAR

Dosar

C. A. ROSETTI şi D. BRĂTIANU

155–158 Urmăriţi de poliţia prusacă (comentariu de *Ion OPRIŞAN*)

Scriitori români în arhive străine

Panait ISTRATI

159–167 În corespondenţă cu Jean-Richard Bloch – II (prezentare de *Al. TALEX*)

Scriitori străini în arhive româneşti

Henry de MONTHERLANT

168–171 În corespondenţă cu Petru COMARNESCU (cuvînt înainte de *Traian FILIP*)

Document în replică

Panait ISTRATI

172–176 Şi conmilitonii francezi. Cîteva lămuriri necesare *(Al. TALEX)*

177 Răspuns lui Al. Talex *(Emil MANU)*

Restituiri

I. L. CARAGIALE

178–183 Din nou în instanţă (documentar de *C. POPESCU-CADEM*)

File de album

PERPESSICIUS

184 Desene (comentate de *Vasile DRĂGUŢ*)

hors texte Un model pentru un portret (de *Nică PETRE*)

185–187 *Fişier bibliografic • Iconografie*

188–189 *Sumar comentat*

«DE LA TRIBUNA CONGRESULUI ADRESEZ OAMENILOR DE LITERE, COMPOZITORILOR ȘI PLASTICIENILOR, CREATORILOR DIN TEATRU ȘI CINEMATOGRAFIE, TUTUROR OAMENILOR DE ARTĂ, CHEMAREA DE A DA ȚĂRII TOT MAI MULTE LUCRĂRI PĂTRUNSE DE UMANISMUL REVOLUȚIONAR AL SOCIETĂȚII NOASTRE, CARE PRIN MESAJUL ȘI VALOAREA LOR ARTISTICĂ SĂ CONTRIBUIE LA ÎNNOBILAREA FIINȚEI UMANE, SĂ CULTIVE SPIRITUL PATRIOTIC, DEVOTAMENTUL FAȚĂ DE PATRIE, DE CAUZA SOCIALISMULUI, A FERICIRII ÎNTREGULUI NOSTRU POPOR.»

NICOLAE CEAUȘESCU

RAPORTUL COMITETULUI CENTRAL CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN PERIOADA DINTRE CONGRESUL AL XI-LEA ȘI CONGRESUL AL XII-LEA ȘI SARCINILE DE VIITOR ALE PARTIDULUI

CONGRESUL AL XII-lea AL P.C.R. —

MARELE FORUM AL COMUNIȘTILOR DIN ROMANIA, PRIN GLASUL AUTORIzat al Secretarului general al Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a înfățișat la cel de al XII-lea Congres un bilanț însuflețitor al remarcabilelor izbînzi de pînă acum și a deschis către viitor porți largi pentru un zbor și mai înalt, și mai cutezător, care să ducă la un semnificativ salt înainte în gradul de civilizație și cultură al țării întregi. Unind perspectiva îndrăzneață, visul mobilizator cu analiza lucidă, științifică a realităților prezente s-au ilustrat și cu acest prilej acele calități fundamentale care fac ca politica Partidului să devină o politică a întregului popor, să se identifice organic cu prezentul și viitorul națiunii noastre. Sînt adevăruri luminoase ce demonstrează o concepție proprie, precum și un stil de muncă specifice gîndirii și activității consecvent revoluționare a exemplarei personalități ce se află în fruntea României socialiste.

Realegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de secretar general al Partidului Comunist Român înseamnă pentru toți garanția că izbînzile obținute de poporul român, că suveranitatea țării, că adevărul și dreptatea vor fi apărate cu același curaj și cu aceeași demnitate de pînă acum. Consemnînd că «... lucrările Congresului au demonstrat unitatea de nezdruncinat a tuturor comuniștilor, a întregului partid în jurul tovarășului Nicolae Ceaușescu — chezășia înfăptuirii cu succes a tuturor hotărîrilor adoptate, a întregului Program al partidului», Rezoluția Congresului al XII-lea **relevă faptul că votul din 23 noiembrie 1979 a exprimat voința întregii țări, într-o unanimă solidaritate cu propriul ei viitor luminos.**

Directivele Congresului al XII-lea al P.C.R., devenite un însuflețitor Program de activitate consfințit de adeziunea întregului popor, marchează o importantă treaptă ascendentă în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism. Perspectiva ce se deschide în fața noastră este aceea a unei ere de creație fără precedent în viața economică, socială și politică a țării, în care fiecare membru al marii noastre familii socialiste este chemat să-și aducă aportul de neînlocuit. Căci, cel mai nobil țel al acestui Program este tocmai dezvoltarea personalității umane, a omului nou, cu o conștiință revoluționară, stăpîn desăvîrșit pe propriul destin. O politică vizionară și plină de grijă față de om nu lasă jocului întîmplării nici una dintre regiunile țării, precum și nici un moment, oricît de depărtat, din dezvoltarea ei istorică, pe această scară nesfîrșită a progresului.

largă fereastră spre certitudinile viitorului

Ca rezultat al adîncirii democrației socialiste, cultura a încetat să mai fie apanajul unor privilegiați, devenind mijlocul de exprimare directă a maselor, integrîndu-se organic în eforturile continue de transformare a realităților și a omului contemporan. Potrivit Directivelor Congresului, în anii ce vin va spori considerabil rolul cercetării științifice, introducerea progresului tehnic, conform exigențelor pe care le pretinde afirmarea plenară a revoluției tehnico-științifice în țara noastră. Este vorba de o concepție unitară, modernă, care trebuie să stimuleze lupta cu rutina, cu formele de gîndire depășite, rupte de viață, în toate sectoarele activității umane. Fiecare cercetător, fiecare creator din acest domeniu are o înaltă misiune, de a contribui cu propria operă la ridicarea pe o treaptă superioară a nivelului spiritual al întregului popor. Căci democrația socialistă cere ca acest salt calitativ să devină o cauză a fiecărui membru al societății în parte, o îndatorire și un program de autoperfecționare, de autodepășire. În felul acesta se va ajunge, în viitorul deceniu, la transpunerea în practică a Hotărîrilor Congresului care stipulează că: «Cercetarea românească trebuie să-și aducă o contribuție sporită la aprofundarea studierii legilor naturii și ale societății, pe baza concepției materialist-dialectice, la investigarea structurii interne a materiei și a proceselor care au loc în univers, la îmbogățirea tezaurului de cunoaștere al umanității».

Clarviziunea și realismul politicii Partidului, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, au fost dovedite și în sublinierea cu putere a rolului formativ, educativ ce revine literaturii și artei. Educația umanistă și patriotică presupune valorificarea, includerea în circuitul viu, contemporan a comorilor de gîndire și de simțire ale poporului, așa cum au fost ele cristalizate în nemuritoarele pagini ale scriitorilor români. Grijii pe care Partidul și statul nostru au dovedit-o față de ocrotirea și conservarea patrimoniului cultural național, trebuie să-i răspundem cu responsabilitate științifică și ideologică sporită, conform nivelului înalt la care a ajuns cultura noastră socialistă.

Este o bucurie pentru noi că, în atmosfera mobilizatoare generată de lucrările celui de al XII-lea Congres al P.C.R., „Manuscriptum" aniversează un deceniu de activitate, înscriindu-se ca una dintre realizările culturale ce demonstrează deosebita atenție a contemporaneității românești pentru cunoașterea în profunzime, în spiritul adevărului științific și pe baza unei înaintate concepții ideologice, a celor mai nobile tradiții ale gîndirii și sensibilității poporului nostru. Un fericit prilej de a analiza atît rezultatele

pozitive dobîndite, cît mai ales de a preciza cu mai multă claritate sarcinile de viitor ale publicației.

Încă de la apariția sa, „Manuscriptum" avea înscrisă în articolul-program ideea reîntregirii patrimoniului literar național, stimularea preocupărilor celor mai diverse în afirmarea și răspîndirea tezaurului documentar al literaturii române. Scriitorul cetățean, scriitorul tribun și conștiință vie a realităților românești — iată una dintre cele mai strălucite exemple de angajare nemijlocită și esențială a creatorului la cerințele și comandamentele timpului său. Încercînd să demonstreze acest lucru, să stabilească deci un dialog peste timp între contemporaneitate și istorie, pornind întotdeauna din prezent spre cercetarea și reactualizarea valorilor trecutului, „Manuscriptum" va căuta și pe viitor să depășească simpla înregistrare arhivistică a documentelor literare și să descopere semnificații majore în substanța lor, integrîndu-le momentului istoric al actualității. Dorind ca Eminescu, Cantemir, Iorga, Călinescu să nu fie doar etape ale unui proces evolutiv al literaturii române, ci marii noștri contemporani, prezențe tutelare ale efortului continuu al națiunii noastre de a edifica cea mai măreață dintre societăți— societatea comunistă, „Manuscriptum" se vrea, în continuare, o revistă implicată direct în actualitate. Valența direct educativă a preocupărilor ei științifice va trebui să stea și în viitor în atenția noastră, să constituie principala noastră misiune. Totodată, prin angajarea unor dezbateri fructuoase și ample, vom încerca nu numai concentrarea unui adevărat front al istoricilor literari contemporani în spiritul realizării monumentalelor sinteze prin care încercăm să oferim viitorului imaginea majoră a spiritualității românești, parte componentă și originală a tezaurului universal, dar vom face posibil un și mai activ dialog cu cititorul — beneficiarul și, în același timp, supremul judecător al eforturilor noastre. Numai ținînd seama de cerințele formative ale societății noastre socialiste multilateral dezvoltate vom putea să ne achităm în adevăratul sens al cuvîntului de sarcinile de onoare ce ne revin.

Lucrările celui de-al XII-lea Congres al P.C.R., eveniment capital în viața poporului nostru, deschizînd largi porți viitorului, trasează punți de lumină și în sfera cercetării și valorificării moștenirii literare.

MANUSCRIPTUM

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Gravură
de
Marcel CHIRNOAGĂ

PROFESIUNI DE CREDINȚĂ

Arborele memorial al istoriei literaturii române se regăsește, cu dărnicie uneori, în polifonia de « voci» ale înaintașilor noștri. Sub acest raport, textul de arhivă al cutărui sau cutărui scriitor este istorie literară vie, descifrăm în el trăsături definitorii ale personalității în cauză — pe de o parte — și avem dovezi relevante privitor la tendințele epocii literare, ale vieții scriitoricești în ansamblu — pe de altă parte. Un asemenea remember de istorie literară prilejuim azi prin vocile — la propriu și la figurat— a trei reprezentanți de seamă ai literaturii ultimelor trei decenii: e vorba de regretații D. Panaitescu-Perpessicius, Victor Eftimiu și Mihu Dragomir, prin ale căror texte-manuscris, obținute din fonoteca de aur a Radiodifuziunii, rememorăm azi tendințe, atitudini semnificative, aprecieri de valoare și profesiuni de credință proprii unui recent trecut literar— e vorba de finele deceniului șase și începutul celui următor — pe scurt, argumente de « culoare locală» ce depășesc, credem, interesul strict al cercetătorului literar, devin bun al tuturora, mod de a pătrunde într-un tezaur (de multe ori ignorat) de cultură națională.

Să ne întoarcem, așadar, exact cu 20 de ani înapoi, în anul XV al libertății noastre, la momentul sărbătoririi din august 1959, pe care Muzeul literaturii române — pe atunci instituție de cultură dintre cele mai tinere ale regimului nostru democrat popular — îl omagia printr-o semnificativă retrospectivă dedicată înfăptuirilor a 15 ani de literatură nouă. Iată în ce mod evoca memorabilul amfitrion și cărturar de întîie mărime a culturii naționale D. Panaitescu Perpessicius acest act, care se înscrie organic în efervescența revoluționară a acelui timp de mari și radicale prefaceri, temelia succeselor noastre de mai tîrziu:

« SCRIITORUL ESTE PĂRTAŞ ACTIV LA MAREA LUPTĂ »

PERPESSICIUS

El [Muzeul literaturii române, n.r.] e fericit şi mîndru, în acelaşi timp, de a se putea alinia tuturor celorlalte unităţi muzeale, atîtea din ele de o venerabilă colegialitate, pentru ca dimpreună cu ele, să cinstească, în stilul şi în măsura ce-i sînt proprii, ziua cea mai de seamă a istoriei noastre contemporane.

Ţara întreagă, de la un capăt al ei la altul, freamătă de entuziasm şi de recunoştinţă şi în corul acesta de omagii, la care fiecare instituţiune şi colectivitate participă în măsura şi intensitatea progreselor realizate în ultimii cincisprezece ani, glasul literaturii răsună cu timbrul său, pe cît de pur pe atîta de bărbătesc şi a fi imprimat cîteva măcar din modulaţiile lui cele mai caracteristice este ceea ce expoziţia de faţă s-a străduit să facă.

Odată cu căderea Bastiliei fasciste, 23 August 1944 a adus şi eliberarea literaturii. Ea este, această eliberare, urmarea firească a noilor condiţii politice, în făurirea cărora Partidul Muncitoresc Român a intervenit nu numai cu toată deciziunea, dar şi cu inepuizabila sa perseverenţă. Această deciziune şi această perseverenţă, manifestate în toate sectoarele de producţie, cărora şi literatura le datorează roadele cele mai alese ale străduinţiilor ei, s-au manifestat cu solicitudine şi cu dragoste de-a lungul celor XV ani, ale căror bogate roade expoziţia de faţă le sugerează cu fermitate.

Nenumărate sînt dovezile acestei solicitudini de care s-a bucurat, din partea înaltelor foruri, literatura română de după 23 August şi a reaminti cîteva cel puţin din ele constituie pentru noi nu numai o datorie elementară dar şi una din rarele satisfacţii ce se oferă cronicarului. Ele privesc în egală măsură trecutul, ale cărui injustiţii le repară şi prezentul, de al cărui viitor se îngrijeşte şi ai cărui paşi îi călăuzesc cu precauţiune. Ce au însemnat înainte de 23 August 1944 raporturile dintre scriitori şi editori, cîte sînt mormintele pretimpurii şi cîte ospiciile ce îndoliază biografiile multora dintre scriitorii trecutului, ce grijă avea statul de promovarea literaturii şi la ce sume ridicole se ridicau pomenile din care vechea Societate a Scriitorilor Români îşi plătea mizerul sediu ca şi jalnicele pensii scriitoriceşti, cît de meschine erau tirajele declarate şi cît de rentabile cele nedeclarate, din seiful cărora rechinii tiparului îşi înălţau palate, fie individuale, fie ale caselor lor de editură, pentru ce atîţia dintre clasicii literaturii noastre n-au putut trece pragul vechiei Academii, păzit cu străşnicie de cerberii celui mai patent politicianism, cîte farse tăinuiau majoritatea vechilor premii academice, cum erau vacanţele scriitorilor şi cîţi erau fericiţii ce încăpeau în boxele de la Sîmbăta de Sus, pe care o ctitorise cel mai venal dintre miniştrii vechiului regim, cîte cărţi pătrundeau la sate şi cîte erau bibliotecile rurale, — căci, să nu uităm, poporul al cărui geniu folcloric crease basmul lui *Făt-Frumos cu cartea în mînă* era, în marea lui majoritate, analfabet — cîţi dintre clasicii şi modernii literaturii noastre au fost traduşi în alte limbi — *cîte*, *care* şi *cum* — iată întrebări la îndemîna fiecărui literat dinainte de 23 August, cărora le poate răspunde cu promptitudine.

23 August a întors fila istoriei şi odată cu ea abisul ce despărţea trecutul de prezent a fost nivelat. Nu voi abuza de cifre, deşi, orice s-ar spune, cifrele guvernează lumea. Din fericire, ele au circulat cu maximă frecvenţă, în timpul din urmă şi pot fi urmărite şi pe unele din panourile noastre. A le trece cu totul sub tăcere, însă, ar echivala cu o impietate. Atari blazoane, făurite în curs de 15 ani numai, ar onora popoare cu un trecut cu mult mai cărturăresc ca al nostru. Pentru noi — şi raportate la stările de dinainte de 23 August, ele sînt de-a dreptul miraculoase, cu adaosul firesc, că miracolele sînt opera omului nou.

După ce sugerează tabloul vast al literaturii noi pusă în slujba celor mulţi, tirajele de-a dreptul fabuloase comparativ cu anii de dinainte de eliberarea ţării, răspîndirea treptată, prin traduceri, a noilor creaţii literare româneşti, peste hotarele patriei, D. Panaitescu-Perpessicius evocă acţiunea benefică a conducerii literaturii de către partid. Relevînd faptul că în domeniul artei mai sînt încă multe de re-

Cuvîntarea rostită de Perpessicius, cu ocazia expoziției 15 ani de literatură socialistă deschisă la Muzeul literaturii române, ne-a fost comunicată de Dumitru D. Panaitescu.

alizat își exprima încrederea în capacitatea scriitorului român contemporan de a oglindi realitățile vieții noi, cu mijloace artistice superioare. Marele critic și editor relua, astfel, una dintre tezele esențiale dezbătute în cadrul lucrărilor Congresului scriitorilor din 18—23 iunie 1956, subliniind:

«[...] în creația literară se reflectă insuficient schimbările istorice ce se petrec în țara noastră. Sarcinile mărețe stabilite la Congres în domeniul dezvoltării industriei socialiste, transformării socialiste a agriculturii, înfloririi culturii, ridicării continue a nivelului de trai, consolidării orînduirii democrat-populare, sarcini care însuflețesc în munca lor pe muncitorii, țăranii, intelectualii patriei noastre, vor inspira, fără îndoială, scriitorilor noi opere literare de o mare forță artistică, pătrunse de elan revoluționar.

Partidul cheamă pe scriitori să reflecte în operele lor, prin mijloace specifice artei, realitatea noastră complexă și clocotitoare, să redea în mod multilateral procesul de transformare și înnoire a societății noastre și schimbările profunde pe care acest proces le determină în psihologia, atitudinea morală, viața personală a oamenilor.

Scriitorii sînt chemați să înfățișeze în cărțile lor oameni, care biruind greutăți și neajunsuri, înfruntînd natura, schimbă înfățișarea țării noastre și îi înmulțesc bogățiile, să dezvăluie forțele morale care-i îndeamnă la fapte eroice, să zugrăvească procesul de creștere a conștiinței oamenilor muncii, care transformînd societatea, se transformă pe ei înșiși, eliberîndu-se de înrîurirea vechilor deprinderi și moravuri. Numai astfel literatura va putea să-și exercite marea ei acțiune educativă, înnoitoare și să îndeplinească rolul activ pe care trebuie să-l aibă în lupta pentru lichidarea influențelor capitalismului în conștiința oamenilor.

Grija pentru un bogat conținut de idei al operei literare nu poate fi despărțită de grija pentru măiestria artistică, pentru multilaterala dezvoltare a individualității creatoare a scriitorului, pentru frumusețea și bogăția limbii în care sînt scrise aceste opere.

Scriitorii și criticii trebuie să se călăuzească după cerința Congresului al II-lea al P.M.R. ca operele creatorilor *să fie făurite la un înalt nivel de măiestrie, așa cum merită temele măreție cărora le sînt consacrate.*

Cititorul nou, format la școala luptei revoluționare, acordă prețuirea sa tocmai acelor opere care oglindesc această luptă revoluționară în toată diversitatea sa și nu acceptă operele ce vădesc tendința de a da o imagine dulceagă, trandafirie a realității, de a prezenta drumul luptei noastre revoluționare ca o plimbare pe o șosea pavată — lucrări care în loc să arate calea rezolvării contradicțiilor între vechi și nou și a învingerii greutăților inerente perioadei de construire a socialismului, le trec sub tăcere». Și, cîteva rînduri mai jos, această concluzie întrutotul firească și în deplină concordanță cu premisele: » *Cetățean al patriei sale socialiste, purtător al ideilor înaintate ale timpului său, scriitorul este părtaș activ la marea luptă pentru triumful deplin al ideologiei clasei muncitoare*».

Este contextul în care D. Panaitescu-Perpessicius face, în finalul alocuțiunii sale, cîteva aprecieri privitoare la modul în care literatura acelui timp s-a străduit și, dincolo de impedimentele cunoscute, a reușit să fie pătrunsă de patosul actualității.

Și adevărul este că literatura românească a ultimilor cincisprezece ani a mers în pas cu istoria contemporană, și că toate fronturile, fie ale genurilor literare (poezie, proză, dramaturgie), fie ale multelor generații de la ghiocelul epic *Mitrea Cocor* al Nestorului scrisului românesc, Mihail Sadoveanu, pînă la ultimul dintre romanele apărute în cinstea sărbătorii de la 23 August, converg către aceeași redută, a realismului socialist, pe care o asediază dinspre toate flancurile, hotărîte să o cucerească. Masive exproprieri, echivalînd cu o defeudalizare radicală a marei proprietăți, colectivizarea agriculturii, intensa industrializare, naționalizarea băncilor, hidrocentrale și electrificare, mari combinate chimice și industriale, șantiere fluviale sau citadine, durînd peste noapte, ca-n basmele celor o mie și una de nopți, palate și cetăți, — tot ceea ce face propriul epocii acesteia, agitată, dinamică și constructivă în același timp, n-a întîrziat să-și imprime ecoul în pasta receptivă a poemului, a schiței, nuvelei, romanului, piesei de teatru și reportajului, în culori de epocă, nuanțate de temperamentul fiecărui scriitor în parte însă toate vibrînd de același tumult marin, al epocii. Bilanțurile festive la anul XV, cîte au apărut în presă, cu prilejul marii sărbători a lui 23 August, au expus, cu lux de amănunte, toate aceste realizări ale literaturii sub diversele lor aspecte. A le reedita ar fi de-a dreptul otios, la un minut inaugural ca acesta, căruia Muzeul literaturii române îi închină această modestă, sub raportul dimensiunilor, expoziție, întesată însă ca un stup de toți fagurii de miere ai scripturilor ultimilor cincisprezece ani.

În convingerea că expoziția *XV ani de literatură nouă în R.P.R.* va răspunde cu succes scopului pentru care a fost inițiată, acela anume de a instrui și educa obștea cititoare în cunoașterea multelor valori literare, realizate în noul climat politic, social și cultural al ultimilor 15 ani, colectivul Muzeului literaturii române socotește de a sa datorie să aducă mulțumiri exprese Ministrului Învățămîntului și Culturii pentru îndrumarea efectivă și eficientă, cu care l-a asistat tot timpul; organelor de conducere ale Uniunii Scriitorilor din R.P.R. pentru neprecupețitul și diversul lor concurs, membrilor Uniunii Scriitorilor, făuritorii de plin drept ai acestei demonstrații, care au răspuns cu largheță solicitărilor noastre și de asemenea binevoitoarei asistențe.

Acei dintre noi care ne cuprindem în generația zisă de mijloc i-am cunoscut pe toți cei trei oaspeți de azi ai revistei „Manuscriptum", i-am cunoscut prin verb, în viața de toate zilele, în confruntări publice, în forul cititorilor, în viața obștei, în toate ipostazele lor de scriitori-cetățeni, de slujitori ai culturii noi, de militanți fervenți pentru promovarea în literatură a idealurilor partidului. Evocîndu-i azi prin propria lor «voce» revedem alevea filmul unor existențe exemplare. Este ambianța în care patosul afirmativ, de poet comunist, al lui Mihu Dragomir, s-a exercitat ca un steag în viața literară de acum nici două decenii. Deși a devenit istorie literară, acest destin e prezent în memoria noastră activă și îl simțim — din o mie și unul de motive — ca pe al unui contemporan. Mărturie stă și această profesiune de credință, difuzată la radio la 26 aprilie 1959, pe care — pentru frumusețea rostirii și miezul ei ideatic — o reproducem în continuarie.

«PARTIDUL ÎNSEAMNĂ POEZIA ÎNSĂȘI»

Mihu DRAGOMIR

Pentru un poet al epocii și vieții noastre, partidul înseamnă poezia însăși. Mai întîi, pentru că lumea ideilor noastre este lumea ideilor partidului, apoi pentru că imaginile concrete ale vieții, de unde ne extragem seva, după putința fiecăruia, sînt imaginile vieții făurite de popor sub conducerea partidului.

Viața noastră nu se desfășoară sub semnul unor legi oarbe, în mijlocul cărora poetul caută un adevăr; viața noastră se desfășoară în mijlocul unor adevăruri, înfăptuite sau pe cale de înfăptuire, în mijlocul cărora poetul caută esența intimă a frumuseții. Tot ce s-a realizat mai de preț în literatura noastră nouă, de la frescele sociale pînă

la suavele poezii de dragoste, este îmbibat de gîndirea comunistă pe care ne-a insuflat-o partidul şi care devine mai evidentă, în fapte, pe zi ce trece. A cînta, deci, partidul, înseamnă a cînta, înainte de orice, frumuseţea vieţii noastre noi, în care aspectele sînt atît de variate şi de numeroase încît chiar dacă am avea de sute de ori mai mulţi poeţi decît astăzi, încă ar mai rămîne melodii necîntate. Eroul liric al poeziei noastre este substanţial deosebit de cel de pînă acum. Depinzînd de temperamentul, pregătiea, talentul, forţa de interpretare a fiecărui poet, acest erou liric este, totuşi, în esenţă, acelaşi: comunistul, omul care ia cu asalt cerul, conduce avioane cu reacţie, înalţă oraşe noi, crede în poezie şi în forţa invincibilă a păcii. Prezent din ce în ce mai mult în poezia noastră, acest erou liric întrupează spiritul de partid al poeţilor. El s-a născut odată cu revoluţia, s-a impus versurilor noastre cu forţa realităţii, reprezintă, pe de altă parte, transformarea noastră însăşi, de oameni. Este firesc ca un asemenea erou liric să-şi pună, singur, sarcina de a încerca să cînte direct inima realităţii în mijlocul căreia trăieşte — partidul. Sarcină grea, deoarece este totuşi mai lesne să cînţi, de pildă, forfota unui şantier, decît să pătrunzi în miezul acestui tablou, acolo unde dai de energia vie care a născut nu numai şantierul respectiv, ci toate şantierele ţării, tot ceea ce se ridică, şi nu numai atît, ci şi gîndurile şi sentimentele tuturor oamenilor construcţiei socialiste.

Poţi scrie versuri despre hidrocentrala de la Bicaz, poţi cînta frumuseţea muncii într-o gospodărie agricolă colectivă, şi nu tuturor să li se pară că ai găsit tonul cel mai potrivit. Astfel de versuri pot trăi şi întîlni păreri diferite.

A scrie despre partid, înseamnă a găsi ideea, imaginea şi tonul care să rezume sentimentele cele mai intime a milioane de oameni. De aceea, cei mai mulţi poeţi şi-au pus această întrebare căreia, dîndu-i răspuns prin întreaga lor operă, au încercat să-i răspundă şi direct:

Partidul, cum să-l cînţi, prin ce cîntare,
Cînd mîini ţi-a dat, şi ochii amîndoi?

O asemenea temă nu poate fi rezolvată, desigur, decît prin nenumărate încercări succesive. De la manifestarea dragostei, pînă la descoperirea celor mai intime cauze ale ei, şi în acelaşi timp identice cu cele mai generale sentimente ale contemporanilor, este o cale lungă şi grea. Una dintre etape, după cîte mi s-a părut, este apropierea de figura muncitorului de azi, muncitorul comunist, întruchipare vie a învăţăturii şi practicii partidului.

Dacă în proză omul trebuie să fie arătat în acţiune, şi într-un gest al comunistului se vede toată concepţia lui despre viaţă, versul liric trebuie să surprindă cîntecul care tace în fiecare om şi pe care poetul îl învie, simplu şi firesc, cum ai răsuci un comutator. Ce reprezintă, de exemplu, pentru noi, patria socialistă? O sumă de elemente, pe care le putem numi, pe fiecare în parte, dar, în acelaşi timp, un singur sentiment, profund şi totuşi simplu, mai greu de definit într-o singură imagine poetică. Prin simpla adunare nu reuşeşti decît să enunţi probleme.

De aceea am ajuns, în mod firesc mi se pare, la aducerea în prim plan a comunistului, punîndu-l să vorbească direct, să-şi dezvăluiască gîndurile, şi, prin aceasta, puterea. *Oda fulgerelor* a fost o asemenea încercare, la care ţin mult, cu toate slăbiciunile de care astăzi sînt conştient. Ţin mult, deoarece mi-a pus nenumărate problme care mi-au rămas, de atunci, prezente în procesul de creaţie şi asupra cărora voi reveni necontenit.

Omul comunist devenit eroul liric al poeziei noastre, — este cea mai însemnată realizare artistică a literaturii româneşti şi în aceasta se vede şi influenţa binefăcătoare a partidului asupra creaţiei poetice, şi adînca recunoştinţă şi dragoste filială a poeţilor faţă de partid. Ridicînd poezia din stadiul de contemplare, sau de interpretare confuză

Mihu Dragomir într-un grup de scriitori, printre care recunoaştem pe Nicolae Tăutu, Victor Tulbure, Radu Boureanu.

a lumii, la treapta de participant activ la construcţia socialismului şi la înţelegerea multilaterală, ştiinţifică a lumii, partidul a eliberat poezia, punînd-o la îndemîna întregului popor. Poezia românească era o apă zbătîndu-se în munţi. Partidul i-a tăiat albia, răspîndind-o pe şesurile către care năzuia de totdeauna. Conştienţi de noua şi adevărata lor menire, poeţii sînt astăzi cîntăreţii devotaţi ai vieţii în sfîrşit eliberate, în centrul căreia stă omul comunist, omul educat de partid, omul pentru care cea mai mare bucurie este îndeplinirea cuvîntului înţelept al partidului. Adevărata creaţie poetică de azi este o creaţie de partid, deoarece partidul este inspiratorul şi organizatorul tuturor victoriilor noastre.

Despre maestrul Victor Eftimiu ştim, toţi care l-am cunoscut nemijlocit, că a fost scriitorul-cetăţean şi venerabilul creator în absolut toate genurile, care şi-a păstrat tinereţea spirituală intactă pînă la ireversibilul său apus, motiv să se bucure de admiraţia şi dragostea întreagă a tuturor contemporanilor lui, care i-au considerat destinul şi prolificitatea drept miracol. Şi chiar erau miracol, dacă avem în vedere forţa neobişnuită de expresie a acestui mare poet-dramaturg, fecunditatea lui creatoare, extraordinarul simţ al limbii române şi, nu în ultimul rînd, mobilitatea lui de spirit în a percepe — în ciuda vîrstei

sale avansate — esența noilor realități cu care s-a identificat perfect, aplombul lui publicistic, mereu prezent în forul cetățenesc, constructor de opinie, cum o atestă și această tabletă rostită la radio — în 19 iunie 1965 — și care păstrează intacte vibrația, puterea de sugestie, parfumul acelui timp și, desigur, marca personalității din al cărei spirit descinde.

« DARURILE BOGATE ALE ACESTUI POPOR SE MANIFESTĂ EGAL ÎN MODULAȚIILE UNEI DOINE DE FLAUT, ÎN PLANUL UNEI HIDROCENTRALE ȘI AL UNEI UZINE»

Victor EFTIMIU

O societate civilizată e datoare să-și pună în evidență toate elementele valoroase și cu ajutorul lor, cu talentul, cu truda, cu perseverența, cu entuziasmul lor să dăruiască omenirii monumente materiale și spirituale, necesare mersului înainte, binelui obștesc, înfrumusețării vieții unanime.

Viața tinerei noastre republici bate din plin. Timpul a fost îngenunchiat și pus în slujba omului: nu va mai trece peste noi măcinîndu-ne, ci noi îl vom măcina pe el, folosindu-l pentru realizări care trec dincolo de el.

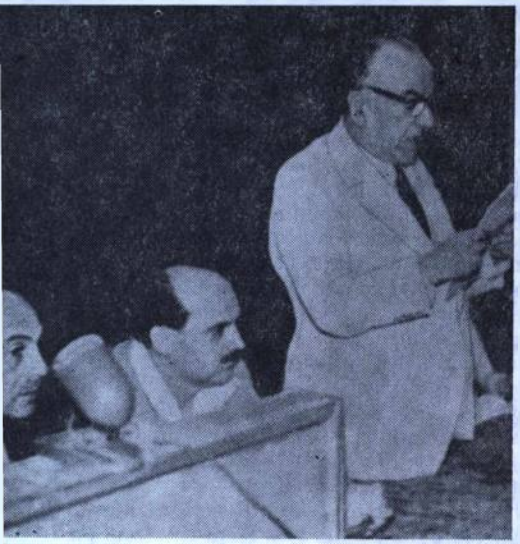
Toate forțele vii ale națiunii au fost mobilizate, fiecare cetățean aducîndu-și roadele experiențelor sale, proiectele sale de viitor, menite să îmbogățească, să înfrumusețeze viața acestei țări.

S-au formulat deziderate, s-au întocmit planuri de activitate în toate domeniile, s-au făcut sinteze. Conducerea de partid și de stat s-a oprit la cele mai prețioase și le-a pus pecetea împlinirii, în decursul celor cinci ani care urmează, în programul vast elaborat. Să fie lumea tot mai mulțumită printr-o gospodărire tot mai chibzuită, să se bucure de locuințe noi, de toate cele necesare unui trai tot mai civilizat, să-și găsească fiecare întrebuințare în cadrul de muncă al specialității sale: copilul — cartea, savantul — laboratorul, lucrătorul pămîntului — uneltele cele mai propice, și fiecare, în orele libere, desfătarea înălțătoare pe care o dă cultura, înflorirea artelor, satisfacțiile lecturii, ale spectacolului, ale concertului.

Măreț sînt planurile de viitor. Tot ce se programează se sprijină pe rezultatele fecunde de pînă acum, are rădăcini adînci în activitatea de pînă acum, continuă și cu mai mult elan opera începută ieri și încununată de numeroase izbînzi.

Textele radiofonice Mihu Dragomir și Victor Eftimiu ne-au fost comunicate de colaboratorul revistei noastre Victor Crăciun. Un paragraf din primul text a apărut în „Manuscriptum" nr. 4(29), anul VIII, 1977, p. 90.

Victor Eftimiu și Ion Bănuță la o întîlnire cu cititorii.

Darurile bogate ale acestui popor se manifestă egal în modulațiunile unei doine de flaut, în planul unei hidrocentrale și al unei uzine, al unui pod, al unei linii de drum de fier, în mlădierea versului, ca și în mlădierea unei lame de oțel încins.

S-a dezvoltat și spiritul de metodă. Economia națională e pusă pe temelii solide.

Ingeniozitatea omului de la Dunăre și Carpați se împletește armonios cu roadele experienței altor popoare.

Mergem într-un ritm rapid. Multe țări se bucură de rezultatele științei, ale muncii, ale înfăptuirilor noastre. Produsele românești au tot mai multă căutare peste hotare. Sub acest frumos cer de safir și de peruzea, se lucrează cu zîmbetul pe buze, într-un joc de lumini și de culori solare.

Paralel cu proiectul creșterii veniturilor obștești și al bunei stări materiale a populației, se vor dezvolta cultura și arta.

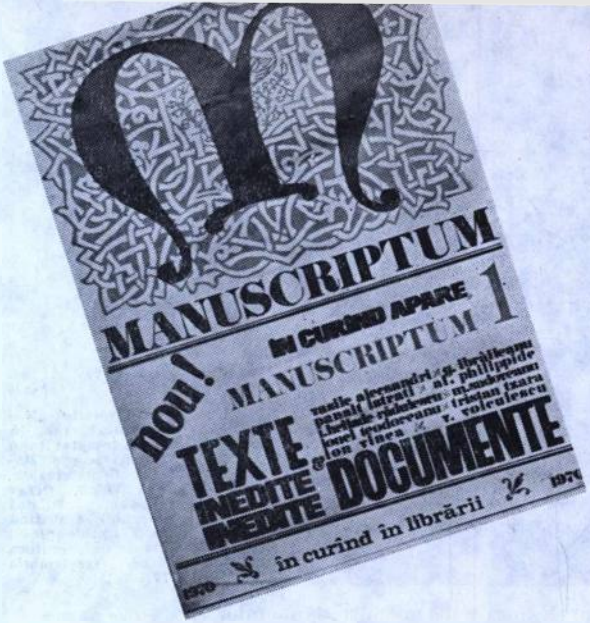
— Avem rîvnă, avem pricepere, boierule, dar n-avem unelte! spunea cu melancolie odinioară, un băiat adus la muncă, de la țară.

Acum, flăcăii noștri au și uneltele de trebuință, au și tragerea de inimă și se bucură de dragostea și grija celor ce cîrmuiesc țara. Cu mintea și cu brațul lor, ale tuturora, programul înscris în cartea directivelor apropiatului Congres al Partidului va fi înfăptuit din plin.

Sub conducerea partidului, întregul nostru popor va urca o nouă treaptă pe drumul spre viitorul comunist.

Înfățișînd aceste trei « voci» memorabile n-am voit altceva decît să sugerăm cititorului de azi trei borne posibile în tumultuoasa curgere a literaturii române din ultimele decenii, istorie literară care abia se decantează acum într-un climat de febrilă și dreaptă reevaluare a înaintașilor între care Perpessicius, Eftimiu și Mihu Dragomir sînt nume autentice.

POP Simion

MANUSCRIPTUM la anul 10

Încă de la apariția sa, de la care se împlinesc 10 ani, revista „Manuscriptum" avea înscrisă în articolul-program ideea reîntregirii patrimoniului literar național și, în același timp, stimularea preocupărilor celor mai diverse în afirmarea și răspîndirea tezaurului documentar al literaturii române. Păstrînd strict cadrul ei filologic, revista va căuta și pe viitor să depășească simpla înregistrare arhivistică a documentelor literare și să descopere semnificații majore în substanța lor, integrîndu-le actualității. În acest moment sărbătoresc, în care înaltul forum al comuniștilor a chemat întreaga țară la un optimist bilanț, trasînd drumul luminos al viitorului, „Manuscriptum" — una dintre dovezile concrete ale politicii culturale desfășurată de Partidul nostru în ultimul deceniu — a ales caracterizările pe care doi dintre cititorii ei avizați ni le-au încredințat ca o trecere în revistă a activității trecute și ca un angajament mobilizator pentru noua perioadă în care pășește.

M.

21.231

«Dragostea de carte și patriotismul fierbinte care dau viață culturii naționale»

În mișcarea publicistică și editorială românească au apărut, în ultima jumătate de veac, cîteva reviste frumoase și bine făcute, al căror conținut bogat și divers acordă culturii noastre un nou și durabil prestigiu național și mondial.

Pentru un cercetător atent și pretențios care le urmărește existența — mai lungă sau mai scurtă — seria lor reprezintă o rezervă prețioasă de informație serioasă și deseori inedită, despre viața și opera scriitorilor noștri și despre cursul vieții spirituale a României moderne, a poporului român, dincolo de graba scrisului cotidian.

Atunci cînd s-a făurit — din atît de puține lucruri la început —, Muzeul literaturii române ar fi putut crește în direcția destinului oricăror edificii muzeistice, conservînd

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

Invitații revistei „Manuscriptum" (de la stînga la dreapta: Radu Popescu, George Macovescu, George Ivașcu, Ștefan Voicu, Octav Livezeanu, Mihnea Gheorghiu) dezbătînd tema Tradițiile presei militante în literatura română (septembrie 1977).

mărturii obiective alături de valori subiective, spre a perpetua memoria oamenilor și actelor de cultură ce îmbogățesc tezaurul intelectual al unei națiuni. Dar muzeul scriitorilor români a avut șansa de a fi direcționat nu numai cu grija colecționarului avizat, dar și cu dragostea de carte și patriotismul fierbinte care dau viață culturii naționale prin participarea afectivă și efectivă a prezentului, la trecut.

Astfel, și revista muzeului nostru și-a depășit repede statutul de raportor bibliografic, preschimbîndu-se într-o publicație științifică și artistică de sine stătătoare, de mare interes cultural, exprimîndu-se într-un limbaj grafic de un ales rafinament și cu un conținut literar totdeauna atractiv, de maximă exigență critică și istorică.

În sfera ei proprie de preocupări, „*Manuscriptum*" reprezintă azi, la numai un deceniu de la apariție, expresia profesionalmente superioară a publicisticii noastre literare și alături de „*Secolul 20*" , revista de literatură universală a scriitorilor din România, ea onorează inteligența și bunul gust al artelor românești, la nivel internațional.

Numai un cititor lipsit de practica redacțională și tipografică ar putea privi această aniversare cu o admirație superficială, pentru că munca enormă și deseori ingrată a colegilor noștri de la „*Manuscriptum*", — în frunte cu directorul muzeului, criticul literar Al. Oprea, — merită mai mult decît atît. Fiindcă nu numai lupta lor cu inerția tiparnițelor învechite, — pentru aspectul grafic ingenios, remarcabil, — dar mai cu seamă acumularea cantitativă impresionantă și selecția ireproșabilă a materialelor publicate îndreptățesc, în ochii gazetarilor și editorilor cu experiență, izvorul stimei și motivul elogiului nostru.

Fără publicitate vulgară, cu nobila modestie ce o caracterizează, revista „*Manuscriptum*", în zece ani de apariție, a publicat 7.600 pagini de documente referitoare la scrisul românesc, din perioada cronicarilor și pînă-n ziua de azi, documente mereu însoțite de bune studii de specialitate.

Un meticulos cercetător al literaturii contemporane le-ar putea cataloga, distribuindu-le în zece mari sertare și care pot fi împărțite grosso-modo în următoarele categorii:

1. acte diverse, semnificative pentru istoria literară, menite să elucideze unele probleme neclare sau să răstoarne diverse afirmații prelucrate pînă acum fără o minuțioasă cercetare (exemplu ar fi datele privitoare la biografia lui Tudor Arghezi);

2. « laboratoare de creație », dezvăluind cîte ceva din tainele trudei zilnice a marilor scriitori (memorabile sînt cele ale lui I. L. Caragiale — *Titircă Sotirescu et co.*, Camil Petrescu, Gib Mihăescu, Ion Vinea etc.);

3. opere ajunse în formă definitivă dar rămase, din diverse motive, nepublicate pînă astăzi, cum ar fi romanul *Mariana Vidrașcu* al lui Mihail Sadoveanu;

4. revista își propune să cuprindă, pe cît posibil, toate manuscrisele Eminescu nepublicate, devansînd astfel ediția critică în curs de apariție la Muzeul literaturii române, în colaborare cu Academia R.S.R.;

5. corespondență, care pe lîngă informații de istorie literară conține, deseori, remarcabile valori estetice (amintim corespondența Blaga cu O. W. Cisek și Cornelia Brediceanu);

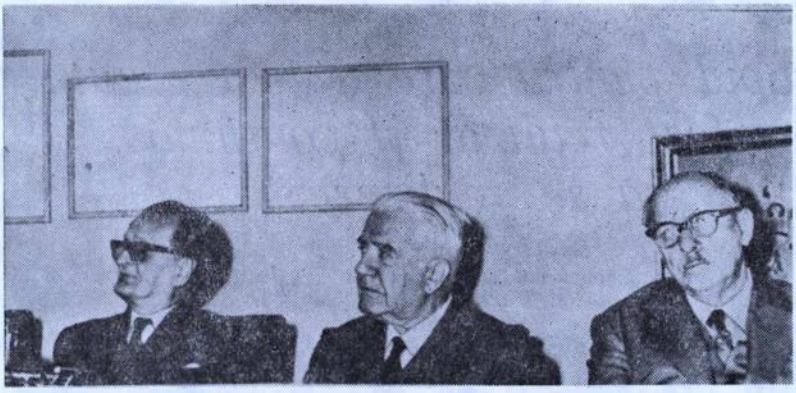
6. iconografie — se remarcă grupajele din fiecare număr, dedicate, în general, cîte unei mari personalități, alcătuind, în totalitate, un imens album al istoriei literare în imagini;

7. documente care dovedesc răspîndirea peste hotare a literaturii române, ca și legăturile dintre scriitorii români și străini cuprinse în rubricile *Scriitori români în arhive străine* și *Scriitori străini în arhive românești*. Aici au apărut pagini necunoscute de Marcel Proust, Thomas Mann, Benedetto Croce etc.;

8. «dosare» ale unor cazuri deosebite care pun în lumină activitatea revoluționară, ideile progresiste ale scriitorilor români, ca, de exemplu, dosarul de la Siguranță al lui Panait Istrati, N. D. Cocea sau actele revelatorii legate de asasinarea lui N. Iorga;

9. «arhivă contemporană» — texte inedite din anii literaturii socialiste. Dealtfel, prin publicarea dezbaterilor organizate în jurul unor probleme controversate ale istoriei literare, „*Manuscriptum*" încearcă o cît mai vie încadrare în contemporaneitate;

10. valorificarea unor colocvii, simpozioane și mese rotunde, organizate periodic de Muzeul literaturii române — cu participarea unor personalități marcante ale scrisului românesc din toate generațiile — a căror însemnătate social-politică nu poate fi trecută cu vederea.

Șerban Cioculescu, Al. Rosetti, Al. Dima — **prezidează decernarea premiului Perpessicius al revistei „Manuscriptum" (octombrie 1975).**

Enumerarea de mai sus nu răspunde exact unor criterii curente, apare în ordinea de lucru a cercetătorului obișnuit, de aceea rămîne deschisă unei analize mai cuprinzătoare a acestui bilanț pozitiv, obligatoriu însă pentru oricare istoric al literaturii române, prezent sau viitor.

În ansamblul operelor de referință ale acestui bogat deceniu, cu care scriitorii au venit în întîmpinarea Congresului al XII-lea al P.C.R., rezultatele acestei prestigioase activități publicistice reprezintă pentru colegii noștri de la „*Manuscriptum*", ca și pentru noi toți, un prilej de reală satisfacție și de mare bucurie.

Bucuria unei înalte datorii împlinite «magna cum laude».

Mihnea GHEORGHIU
Președinte al Academiei de Științe Sociale și Politice

Prima confruntare a revistei "Manuscriptum" cu cititorii (decembrie 1970).

« Scopul pentru care a fost creată a fost realizat și continuă să se realizeze »

Nu sînt un lector obișnuit al revistei „Manuscriptum", și aceasta, din tot felul de cauze și motive care nu merită să fie arătate. Am citit însă, de-a lungul celor zece ani de existență a ei, destul de multe fascicule, așa că pot face, în linii mari, unele aprecieri despre activitatea pe care a desfășurat-o, fiind oarecum în cunoștință de cauză.

În general vorbind, scopul pentru care a fost creată și care este exprimat, în cea mai mare parte, prin titlu, a fost realizat și continuă să se realizeze. În adevăr, în calitate de revistă a Muzeului literaturii române, preocuparea principală a conducătorilor ei a fost, a trebuit să fie, îmbogățirea muzeului cu piese concrete, întocmai ca în cazul muzeelor de artă. Aceste piese sînt documentele de toate speciile privitoare la viața, ca scriitori și ca oameni, a tuturor autorilor de opere literare românești, indiferent, aș zice, de valoarea lor reală. Nu cunosc prea de aproape arhiva muzeului, dar sînt convins că ea este bogată și că se îmbogățește mereu. De altfel, o parte a ei, mai cu seamă sub forma fotografiilor, se află expusă pe pereții mai tuturor încăperilor. Prima impresie pe care o are un vizitator, care cunoaște de mai înainte sediul Institutului „George Călinescu", este că se regăsește oarecum acolo. Nu știu dacă fondatorul, de fapt, al acestui institut, a servit muzeului drept model, dar asemă-

narea este prea mare pentru a nu trezi în mintea noastră ideea că o anumită influență din partea celui dintîi va fi avut loc.

Informațiile de ordin strict personal privitoare la scriitori sînt, bineînțeles, interesante și, mai ales, atrăgătoare, dată fiind curiozitatea, contra căreia nu se poate lupta cu succes, și care în cazul românilor mi se pare mai puternică decît la alte popoare europene, de a afla cît mai multe lucruri despre scriitori ca oameni pur și simplu. În privința aceasta cred că muzeul exagerează, cel puțin în sensul că pune la dispoziția „vizibilă" a vizitatorilor lucruri care ar trebui să rămînă rezervate pentru cercetătorii istoriei literare.

Al. Oprea, Aurel Martin, Iorgu Iordan, Al. Paleologu (de la stînga la dreapta) la dezbaterea organizată de Muzeul literaturii române în jurul mereu actuale probleme a editării scriitorilor români (aprilie 1978).

Ceea ce apreciez eu, înainte de toate, sînt « mesele rotunde », organizate, de obicei, pentru discutarea unor probleme de ordin general. Nu pot uita, de pildă, pe aceea consacrată « protocronismului ». Eu aș propune, mai întîi, publicarea în „Manuscriptum", *fie și sub formă de rezumate (detaliate) a tuturor dezbaterilor respective și continuarea acestei activități îndeosebi cu teme tot generale. Una, care mi se pare înrudită cu cea amintită acum, ar fi „Barocul în literatura noastră". Alta, aparent (dar numai aparent) personală ar fi problema* Istoriei literaturii *a lui George Călinescu devenită aproape o obsesie în lumea intelectualilor, mai ales tineri, de astăzi.*

Academician Iorgu IORDAN

« Relațiile dintre scriitori și dintre aceștia și cititori sînt ilustrate de numeroase documente de care revista se servește ca să prezinte un tablou extrem de viu și interesant în ceea ce privește schimburile literare cu străinătatea. „Manuscriptum" a devenit astfel un centru de reactivare și de stimulare a unor asemenea schimburi și ar putea deveni un instrument de cunoaștere și documentare de nivel internațional».

„L'Europa letteraria e artistica", aprilie 1975

« *Manuscriptum* » publică documente istorico-literare, materiale arhivistice precum și studii despre cele mai diverse probleme ale literaturii române contemporane... Mai trebuie remarcată reușita formulă grafică a revistei... și totodată interesanta iconografie ».

„Vaprost literaturi", septembrie 1974

« *Într-adevăr, necesitatea de maximum interes a unei asemenea publicații, de profil cu totul distinct, precum e* „Manuscriptum", *nu poate fi pusă sub semnul îndoielii de nimeni ... Salutăm deci cu entuziasm apariția revistei și urăm redacției ei cît mai multe și mai trainice succese* ».

„*Luceafărul*", decembrie 1970

«Importanța... revistei pentru istoricii literari este în afară de orice discuție. Problema ce se pune este dacă, în cercul de cititori ai „Manuscriptumului" încap și nespecialiști, cu alte cuvinte, amatorii obișnuiți de literatură. Primul număr, foarte interesant, dă un răspuns clar, spulberînd și aici eventuale îndoieli»

„Contemporanul", **decembrie 1970**

« Programul variat al publicației cuprinde... mărturii literare, pagini memorialistice și interviuri, care să ofere informații prețioase asupra mișcării literare și a frămîntărilor artistice din țara noastră..., mărturii de arhive autohtone sau străine legate de relațiile oamenilor de cultură români cu celelalte culturi europene »

„România literară", **decembrie 1970**

«Într-o elegantă prezentare grafică și în condiții tehnice excelente, numărul 1(2)/ 1971 al revistei „Manuscriptum", editată de Muzeul literaturii române, sub direcția academicianului Perpessicius, continuă să fie un remarcabil instrument de informație istorico-literar».

„Săptămîna", **februarie 1971**

SCRIITORUL — CONȘTIINȚA EPOCII

MIHAIL SADOVEANU

«... o laudă a poeziei populare...»

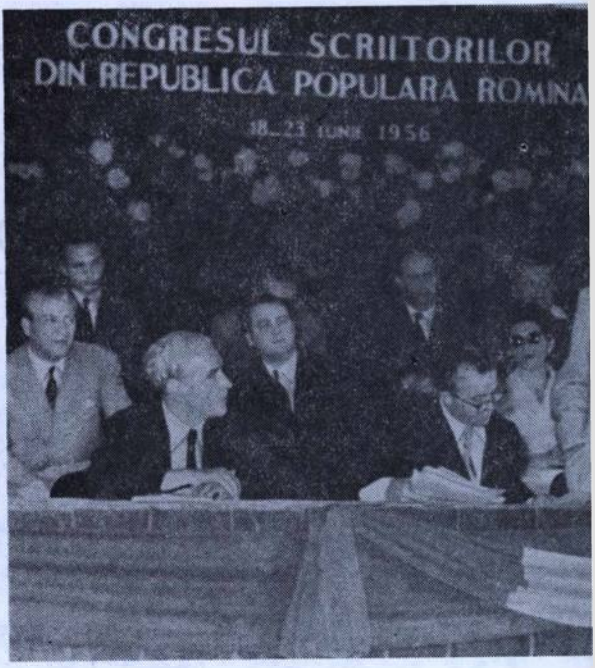

DE MAI MULTE ORI, PERSONALITĂȚI ilustre ale scrisului au înălțat, sub cupola Academiei, vibrante elogii la adresa culturii populare românești. La 16 mai 1909, T. Maiorescu răspunde polemic opiniilor lui Duiliu Zamfirescu (din discursul de recepție al acestuia) cu privire la colecția de poezii populare realizată de V. Alecsandri, criticul fiind primul mare apărător și prețuitor al ei. La 4 iunie 1913, B. Delavrancea își rostește discursul de recepție *Din estetica poeziei populare*; la 5 iunie 1937, Lucian Blaga va face *Elogiul satului românesc*, temă ce va fi reluată de un alt mare scriitor transilvănean, Liviu Rebreanu: *Laudă țăranului român* (29 mai 1940).

Din seria personalităților amintite face parte și M. Sadoveanu, al cărui discurs de recepție s-a intitulat *Poezia populară* (9 iunie 1923). Deși privește poezia populară și ca «document străvechi», capabil a lumina «întrucîtva» «istoria noastră mai veche — cea dinainte de Negru-Vodă și Bogdan», M. Sadoveanu o evaluează estetic, cum făcuse și B. Delavrancea în 1913. De pe aceste poziții, el emite în 1923 o serie de memorabile considerații asupra cîntecelor populare, asupra doinei («în plîngerea căreia plutesc negurile veacurilor») și asupra baladelor populare. *Miorița* este capodopera folclorului românesc: «În toată structura ei, această baladă unică este așa de artistică, plină de o simțire așa de înaltă pentru natura eternă, încît eu o socotesc drept cea mai nobilă manifestare poetică a neamului nostru». Dacă romantismul se mulțumea să admire cu fervoare creația populară, ferind-o de exemplul critic («Anticităților se admir, nu se critică» — spunea foarte explicit în acest sens D. Bolintineanu în 1869), M. Sadoveanu se situează de partea celor care apreciază realist creațiile populare: «Multe nu pot trece granița artei, căci nu orișice trecător este un depozitar al comorilor literare populare, după cum nu orice român e născut poet; și pe noi ne interesează numai ce-i artă. Iar cele alese și artistice sunt vrednice să se înfățișeze în orice antologie».

M. Sadoveanu abordează, în discursul său de recepție, și problema relației literatură-folclor, opinînd că matricea folclorică dă creației personalitate și trăinicie: «Unii au încercat să pur-

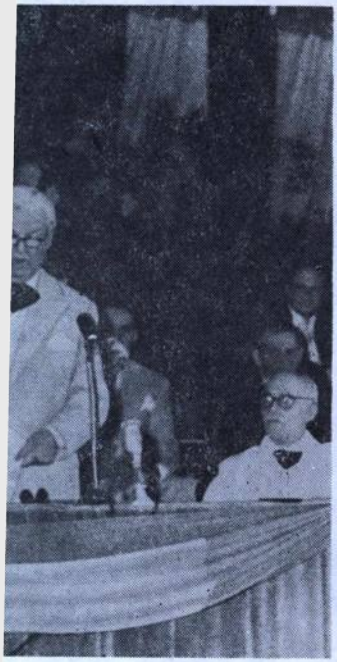

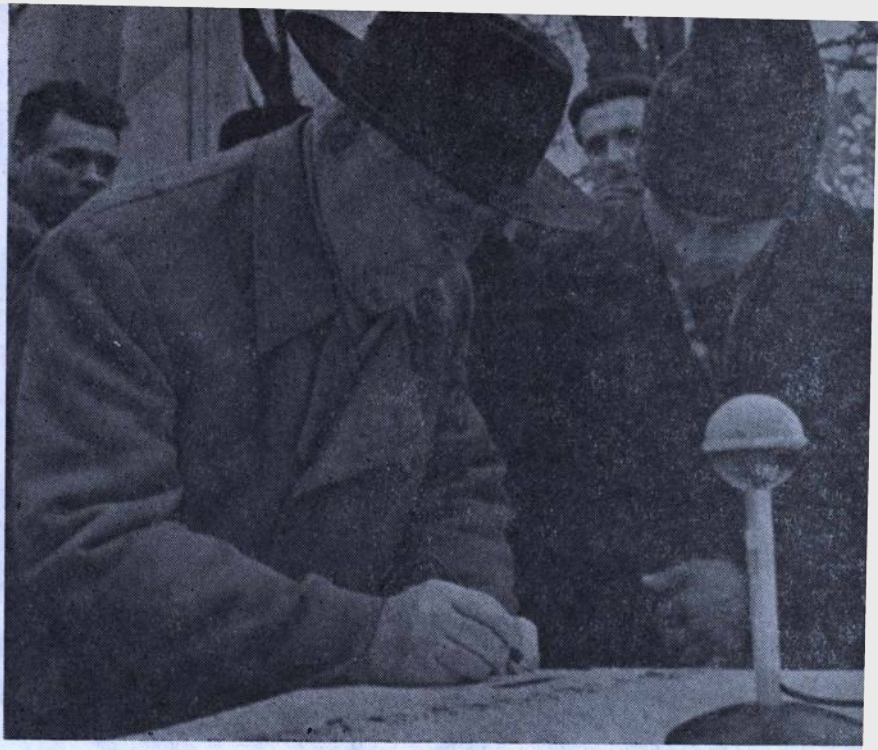

Mihail Sadovea
cu izvoarele p

ceadă de la artificialităţi şi imitaţii străine. N-au adus însă lucrări ale noastre şi de valoare decît acei care au avut în vedere elementul statornic al neamului nostru, poporul cu limba lui». Discursul de recepţie la Academie al marelui prozator are o valoare deosebită: este mărturia de credinţă, de la care nu s-a abătut niciodată, a unui scriitor legat de popor, poziţie exprimată atunci şi apoi de mai multe ori, în articole şi în opera literară propriu-zisă: «Aici e panteonul meu literar, simplu şi rustic, fără podoabe ca natura, însă măreţ ca şi dînsa. Simţindu-mă al acestui popor şi al trecutului şi ucenic al acestor înaintaşi, le închin lor clipa solemnă de acum, în care o adunare aşa de aleasă pe ei îi cinsteşte în umila mea operă». Scriitorul considera că exemplul a doi înaintaşi era pilduitor prin legătura creaţiei lor cu poporul: I. Neculce şi I. Creangă.

Paginile scrise şi rostite în anul 1923 nu sînt opera unui critic literar. Scriitorul a ţinut să spună aceasta deschis: «Se înţelege că nu voi face nici un fel de studiu şi nici un fel de analiză a poeziei populare. O cunoaşteţi cu toţii, şi e de ajuns. Voi aduce înaintea domniilor-voastre numai cîteva impresii». Precizarea aceasta era şi un răspuns la unele obiecţii ce s-au făcut discursului înaintea susţinerii lui. Astfel, Ion Bianu ar fi dorit ca discursul lui M. Sadoveanu să fie mai amplu, în ambele sale părţi. Acesta, cum vom vedea, era dispus să amplifice doar prima parte a discursului, cea închinată celui ce-a ocupat fotoliul academic înaintea sa; pentru scurtimea părţii a doua aducea argumentul că nu este critic literar, ci poet. I. Bianu apelează şi la G. Bogdan-Duică (autorul răspunsului la discurs), cu dorinţa de a-l cîştiga pentru ideea unui discurs de recepţie mai amplu şi a-l determina să facă şi el demersuri în acest sens pe lîngă M. Sadoveanu. I. Bianu îi scrie următoarele lui G. Bogdan-Duică, la 2 martie 1923: «*Eu am scris colegului Sadoveanu două rînduri despre scurtimea excesivă a discursului. Dînsul îmi dă răspunsul alăturat. Ceteşte-l şi mi-l* înapoiază îndată *dimpreună cu ce crezi că este bine să i se comunice. Mai bine ar fi să-i scrii chiar d[umnea]ta dînsului şi să-mi trimiţi mie*». Nu ştim ce i-a scris G. Bogdan-Duică lui M. Sadoveanu. Cunoaştem numai scrisoarea lui M. Sadoveanu către I. Bianu, document găsit de noi în arhiva epistolară a lui G. Bogdan-Duică de la BARSR:

semnul înfrăţirii scrisului
le ale existenţei naţionale.

« 28 februarie 1923 Copou-Iaşi

Prea stimate domnule Bianu,

Scurtimea discursului meu e voită. Cuprinde, în adevăr, prea puţine cuvinte despre viaţa şi activitatea înaintaşului meu. Aproape totul e o laudă a poeziei populare şi o mărturisire de credinţă a mea; cum aceste lucruri le spune un poet, nu i se şade bine să argumenteze ca un critic. Am vrut să fiu scurt şi spre a avea recunoştinţa ascultătorilor măcar pentru această calitate. Totuşi vorbirea durează douăzeci de minute, ceea ce e suficient, mai ales cînd faci un fel de mărturisire literară cum fac eu.

Dacă şi d. Bogdan-Duică şi d[umnea]ta socotiţi că ar trebui să dezvolt partea privitoare la răposatul Ion Caragiani o pot face. În acest caz ar urma să mă înţeleg în scris cu d. Bogdan-Duică.

Cu cele mai distinse sentimente,
Al dumitale coleg devotat,

Mihail SADOVEANU ».

Din scrisoarea lui M. Sadoveanu aflăm că dimensiunile discursului erau calculate (se lua în seamă şi răbdarea ascultătorilor). Ceea ce este însă esenţial de subliniat din scrisoarea sa este faptul că scriitorul întăreşte şi în scrisoarea către I. Bianu ideea că discursul lui de recepţie este o « mărturisire de credinţă », mărturisire pe care a preferat s-o exprime concis şi cu uneltele sale specifice.

Iordan DAŢCU

N. D. COCEA

« Mișcarea socialistă va plăti fiecare din prieteniile noastre slăbite sau sfărîmate »

REGENERAREA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX a mișcării muncitorești din România, dezorganizată prin dezertarea generoșilor, s-a concretizat în apariția și dezvoltarea primelor sindicate, în organizarea cercurilor socialiste, în intensificarea activității de presă și propagandă și, implicit, de clarificare ideologică marxistă.

Nevoit să părăsească magistratura din cauza atitudinii curajoase de demascare în presă a injustiției și ilegalității, arestat și deținut mai multă vreme în închisoare pentru poziția manifestată în favoarea revendicărilor țărănimii răsculate și apărarea victimelor represiunii din 1907, N. D. Cocea își dedică în acești ani de început de secol, cu tot mai multă hotărîre, eforturile sprijinirii mișcării muncitorești și presei socialiste. Îi întîlnim numele sau pseudonimele în organul principal al mișcării, „România muncitoare", în săptămînalul politico-social „Viitorul social", în periodicul sindicalist „Dezrobirea", în „Calendarul muncei" pe 1909 etc. Se pronunță în favoarea unei rezolvări democratice și socialiste a « chestiei țărănești», demască « veșnica fățărnicie» a guvernanților burghezi, afirmă în repetate rînduri că singura cale de mîntuire este unitatea clasei muncitoare și fraternizarea celor exploatați, condamnă, în spirit internaționalist, reprimarea sîngeroasă a grevelor din Franța sau apreciază, în același spirit, « înfrățirea de la Arad» a muncitorilor români și maghiari, se pronunță pentru libertarea națională împotriva politicii imperialiste de extensiune a Austro-Ungariei în Balcani, cheamă pe toți intelectualii cinstiți să se alăture « brațului de fier al muncitorului», militează pentru o artă apropiată de viața și năzuințele acestuia. Popularizarea luptei și ideilor socialiste era continuată și în paginile presei democrat-burgheze sau prin conferințe și alte mijloace de propagandă. Pentru activitatea sa, N. D. Cocea este ales, alături de Chr. Racovski, Alecu Constantinescu, A. Ionescu, ca delegat al mișcării socialiste din România la congresul de la Stuttgart al Internaționalei a II-a din 1907, unde în fruntea delegației ruse se afla V. I. Lenin. Participă ca raportor pentru programul reformelor politice la Conferința sindicatelor și cercurilor socialiste din România de la începutul anului următor, la București. La cuvîntul la « grandiosul meeting de la sala Dacia » din 19 decembrie 1909 unde se lansează ideea reconstituirii partidului social-democrat, iar la congresul de reconstituire din 31 ianuarie — 2 februarie, anul următor, I. C. Frimu îi aduce public elogii « pentru stăruința ce a depus în diferite împrejurări spre binele mișcării».

Aspecte ale efervescenței și dificultăților acestei epoci din mișcarea muncitorească, ale apropierii lui N. D. Cocea de lupta și idealurile ei, precum și inițiativa publicistică și acțiunile militante ale scriitorului constituie subiectul celor două scrisori adresate avocatului socialist Toma Dragu[1], care părăsise țara și magistratura în 1907, cînd se făcuse cunoscut și

[1] *Biblioteca Academiei R. S. România*, Corespondență, inv. 89024. Scrisorile au fost semnalate pentru prima dată în micromonografia lui Virgiliu Ene, *N. D. Cocea*, București, 1966.

I

Str[ada] Traian 161 Bucureşti

Scumpe Dragu,

Azi îţi pot scrie mai pe îndelete. M-am gîndit două zile la situaţia ta materială şi iată rezultatul tuturor combinaţiilor mele.

De la început trebuie să-ţi spun că mişcarea nu te-ar putea ajuta cu nimic. Din *[sic!]* fondurile Sindicatelor nu se pot atinge decît muncitorii, iar fondurile partidului sînt mai slabe decît un cal de tramvai. Afară de asta, în lunile care vin vom avea de suportat cheltuieli extraordinare. De la 1 oct[ombrie] începem campania pentru votul universal şi pînă acum nu ştiu cum ne vor ajunge cele cîteva sute de lei de cari dispunem, ca să facem faţă cheltuielilor de imprimate, manifeste, broşuri, săli de întruniri, propagandişti prin provincie etc. etc.

Rămîne dar să cătăm aiurea. Avem două posibilităţi. Întîia: După prevederile lui Mille şi ale noastre, revista săptămînală va da un beneficiu de 4—5000 lei lunar. Din această sumă 100 se vor vărsa mişcării; 70, secretarului de redacţie, studentului Mişu Ionescu, iar minimum eventual de 200 lei, îi ţinem la dispoziţia ta. Dacă beneficiul va fi ceva mai mare, vei avea 250. Mai mult decît suma asta, cred că ne-ar fi imposibil să cîştigăm de la revistă.

A doua posibilitate, dar care nu ştiu dacă îţi va conveni tot atît. Mîine de seară, luni, am o întrevedere cu Mille, ca să regulăm ultimele amănunte cu privire la revistă. Îi voi propune următorul lucru. În schimbul colaborării tale regulate la ziarul *„Adevărul"* să-ţi plătească o sumă anumită, fie cu articolul, fie lunar. Cred că va primi, deoarece

---

indezirabil prin acţiunea curajoasă manifestată în procesul intentat lui Vasile M. Kogălniceanu, ca instigator al răscoalei. Toma Dragu revine în ţară trei ani mai tîrziu, fiind ales în comitetul executiv al partidului social-democrat nou constituit. Lucrarea sa, apreciată de N. D. Cocea în scrisoarea din 28 septembrie 1908, poartă titlul La problème agraire en Roumanie şi a apărut în Franţa în acelaşi an. Cît despre apelul din cealaltă scrisoare, datată 20 decembrie, acelaşi an, la împăcarea lui Toma Dragu cu Dimitrie Drăghicescu, profesor de sociologie şi etică de la Universitatea din Bucureşti, aceasta se înscria între coordonatele luptei pentru concentrarea tinerilor intelectuali în jurul şi în sprijinul mişcării socialiste.

Ambele scrisori sînt ecoul eforturilor depuse de N. D. Cocea în vederea înfiinţării unei reviste cu caracter literar şi social-cultural de orientare democratică şi socialistă. De aici tratativele cu socrul său C. Mille, fostul fruntaş socialist, acum directorul cotidianului de mare tiraj „Adevărul". Proiectul din 1908 n-a putut fi realizat însă decît în 1910, odată cu apariţia revistei „Viaţa socială". Aceasta păstra structura stabilită cu doi ani mai înainte, iar în paginile ei se întîlnesc colaborările politice ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille sau Toma Dragu cu cele literare ale lui Tudor Arghezi, V. Demetrius, D. Anghel, N. Davidescu şi alţii.

Dificultăţile de tot felul, inclusiv dorinţa de polarizare a scriitorilor cu convingeri democratice, deşi neangajaţi politic, explică în bună măsură estomparea caracterului radical în ce priveşte « partea literară» şi aparenta contradicţie dintre afirmaţia făcută la 20 decembrie 1908 privind cultivarea artei fără tendinţă manifestă, cu aceea făcută în aceeaşi vreme în „Calendarul muncei" în favoarea unei arte accesibile maselor populare, apropiată de viaţa şi aspiraţiile celor ce muncesc, menită să pregătească «arta primăverii socialiste»[1].

Nicolae LIU

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURĂ

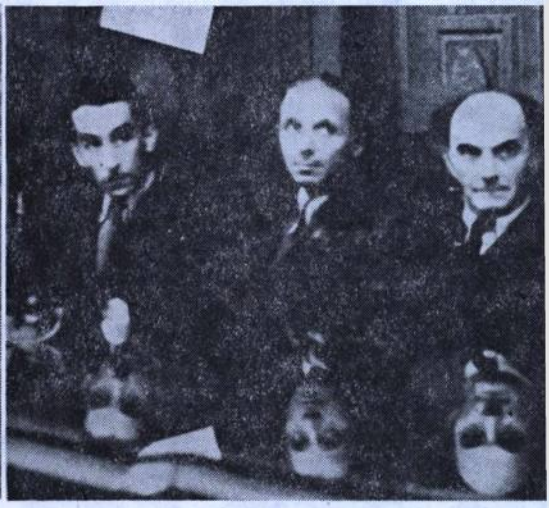
[1] Textul autograf al scrisorilor lui N. D. Cocea prezintă numeroase sublinieri făcute cu creion negru de o mînă străină, probabil de destinatar, în timpul lecturii. Aceeaşi mînă adaugă în dreptul propoziţiei «le vom primi numai în baza luptei pentru vot universal» numele lui Racovski.

cîştigul va fi mai mare pentru el decît pentru tine. Nu voi lua însă nici un angajament definitiv, pînă ce nu-mi va răspunde. În orice caz poimîini îţi voi comunica rezultatul demersurilor mele. Şi-mi vei răspunde, numai după ce vei primi şi scrisoarea aceea.

Acum trebuie de stabilit un lucru. Nu-ţi cunosc încă intenţiile. În cazul că reuşim să-ţi asigurăm strictul necesar existenţei, vei rămîne tot la Paris, ori eşti dispus să te întorci în ţară? Nu-ţi ascund că visul nostru cel mai scump ar fi să te avem aici, între noi. Niciodată, ca acum, n-ai fi mai necesar mişcării şi luptei pe care o începem pentru votul universal. Te pot încunoştinţa că în sferele guvernamentale se agită

N. D. Cocea **în vizită la uzinele 23 August.**

Eugen Jebeleanu, Scarlat Callimachi şi N. D. Cocea **(de la stînga la dreapta) la o întîlnire cu publicul în primii ani de după eliberare.**

serios chestia reformei electorale. Am indicii sigure că în curînd se va aduce problema în faţa parlamentului. Prin urmare, o agitaţie vie din partea noastră are astăzi toţi sorţii să fie încununată de izbîndă. Reuşind să facem o presiune asupra opiniei publice şi-asupra guvernului, acţiunea noastră de stradă determinînd o mai grabnică soluţionare a reformei electorale, înţălegi ce aureolă morală ar încuraja tînăra şi ponegrita noastră mişcare. În ce priveşte modalităţile acţiunii vor urma sfatul conţinut în broşura ta. Nu ne vom feri, în cazuri anumite, de violenţe. Vom începe mai întăi cu întruniri pe culori. În fiecare săptămînă, una sau două. Cu zece zile înainte de deschiderea parlamentului, vom ţine într-o sîmbătă seara 4—5 întruniri pe culori în acelaşi ceas, iar Duminecă ziua, o întrunire publică la Eforie. În dumineca următoare, a doua zi după deschiderea camerilor, vom încerca în acelaşi timp două întruniri, una la Dacia, alta la Eforie. Convoiurile vor căuta să se unească, la sfîrşitul întrunirii. Dacă vom întîmpina rezistenţă şi dacă va curge puţin sînge de partea noastră, fie, ştim că numai astfel vom da de gîndit guvernanţilor şi le vom putea forţa mîna. E posibil ca în timpul acestei acţiuni să primim propuneri de colaborare, din partea unora sau altora. Le vom primi, numai pe baza luptei pentru vot univ[ersal].

Vezi prin urmare, din această schiţă, dacă ai fi necesar aici în ţară, sau nu. Am convingerea că momentul e unic şi că nu trebuie să-l scăpăm. Poate că venirea ta ar

hotărî şi pe Kogălniceanu să ia o parte efectivă la acţiunea noastră. Uitasem încă ceva. Nu ştiu dacă vrei să practici avocatura, sau ai meseria asta în oroare. Din partea mea, numai eu ştiu cît o urăsc. Dar silit de nevoi, cu începere din octombrie îmi voi relua viaţa de avocat. Împreună cu tovarăşii avocaţi, Gheţu şi Bujor, deschidem un birou de avocatură. Firește, nu ne aşteptăm să facem afaceri strălucite, dar orişicum, tot vom duce-o de azi pe mîine. Tot ce se va cîştiga se va pune în comun şi se va împărţi frăţeşte. Ghiceşte cu ce bucurie am primi vestea că primeşti să sporeşti cu unu numărul nostru.

Mai am de atins o singură chestie şi termin scrisoarea asta, şi aşa destul de lungă. Ce condiţii îţi punem? Dar pot încăpea condiţii între noi? E nevoie de-un pact scris sau verbal, ca să realizăm unii faţă de alţii, obligaţii cari izvorăsc, nu din interese, ci din convingeri? Semnăturile pot angaja mai mult decît idealurile comune? Să nu vorbim prin urmare de « condiţii », afară doar dacă înţelegi prin condiţii, singura noastră dorinţă, să scrii cît mai des pentru ziar şi revistă şi, dacă îţi putem asigura traiul, să vii între noi. La revistă mai ales, afară de articolele făgăduite (de longue haleine) scrie-ne pagini scurte şi sintetice asupra oricăror chestii şi probleme care-ţi sunt scumpe. D[omnu]lui Mony Sabin fă bine şi arată-i recunoştinţa noastră nelimitată pentru puternica prefaţă ce-a scris-o lucrării tale; roagă-l să ne ierte dacă vom utiliza-o în traducere fără să-i cerem mai întâi consimţămîntul şi tu primeşte încă o dată amîndouă mîinile mele, mîini de prietin şi de tovarăş.

N. D. COCEA

28 sept[embrie] 1908 Bucureşti

Asupra cărţii tale voi face o dare de seamă completă în *„Adevărul"* cum va trece termenul fatal de 3 săptămîni.

Ar fi bine să-mi trimiţi personal 2—3000 exemplare din broşuri. În caz cînd agenţii guvernului le cumpără de la librării, voi avea eu grija să pun imediat altele în vitrine.

II

Iubite Dragu,

Pentru scrisoarea ta şi pentru frumoasele cuvinte de încurajare, îţi mulţumesc, mai ales că sunt cazuri în cari în toiul luptelor mărunte de-aici simt nevoia unei strîngeri de mîni prietinoase şi-a unui cuvînt de îmbărbătare. E-adevărat, revista va fi dovada că se poate face ceva şi-n ţara asta; dar nu ştii cîte greutăţi trebuie să întîmpini, cîtă răceală trebuie să încălzeşti, cît scepticism şi rea-voinţă trebuie să învingi. Cînd crezi că totul e gata, că nu mai ai decît materialul de dat la tipar, o piedică nebănuită se pune-n cale, zădărniceşte toate planurile, te sileşte să iei toate demersurile de la început. Dar în sfîrşit acum cred că tenacitatea noastră a învins. Revista trebuie să apară şi va apare. Întîiul număr va fi o surpriză frumoasă şi pentru tine. Partea socială va fi bogată. În afară de noi, cei tineri, Gherea va avea o serie de articole minunate. Partea literară, deşi mai grea de realizat, va fi totuşi la înălţimea dorinţelor noastre. Avem vreo 30 de poezii ale celui mai mare poet al nostru , Tudor Arghezi. Pînă acum n-a publicat nimic. Nuvelele şi versurile lui vor fi o revelaţie. Mai avem colaborarea lui Demetrius, Anghel, şi un poet tînăr, Davidescu. Firește, în toate aceste bucăţi literare nu vei găsi nici urmă de tendinţă. Am căutat să n-avem decît artă pură. În proză, suntem ceva mai slabi. Literaţii noştri au început să ceară preţuri mari, preţuri pe cari nu le putem încă da. Poate cu timpul.

Vin acum la o altă chestie, care-mi stă la inimă. Iartă-mă dacă îmi iau un rol străin obiceiului meu. Dar voi găsi îndreptăţirea necesară, în dorinţa şi hotărîrea să servesc

cauza noastră. E vorba de purtarea ta față de Drăghicescu. Nu știu cari sunt cauzele răcelii ce-i arăți și nu știu întrucît sunt justificate. Nu știu dacă motive de ordin personal sau principial te-au îndemnat să curmi vechea prietenie ce te lega de dînsul. Dar, alături de Drăghicescu, în contact zilnic cu el, în contactul aceloraşi lupte şi-aceluiaşi ideal am cunoscut sufletul prietinului nostru, — dă-mi voie să zic încă al nostru, — şi am învățat să-l apreciez. Tu nu vei şti decît tîrziu ce muncă a depus el aici ca să putem înfăptui puținul cît se putea face. Că n-a luptat pe față? Alții, îl pot învinui, nu însă noi şi mai puțin decît oricine, tu. E destul să-ți amintesc că la universități face cursuri în cari afirmarea punctului de vedere socialist a îndrumat spre noi pe cei mai inteligenți studenți, şi-i creează lui o situație dintre cele mai precare. Cînd, din această cauză, se poate ca în curînd să fie lovit, cred că cele dintîi lovituri n-ar trebui să pornească din rîndurile noastre.

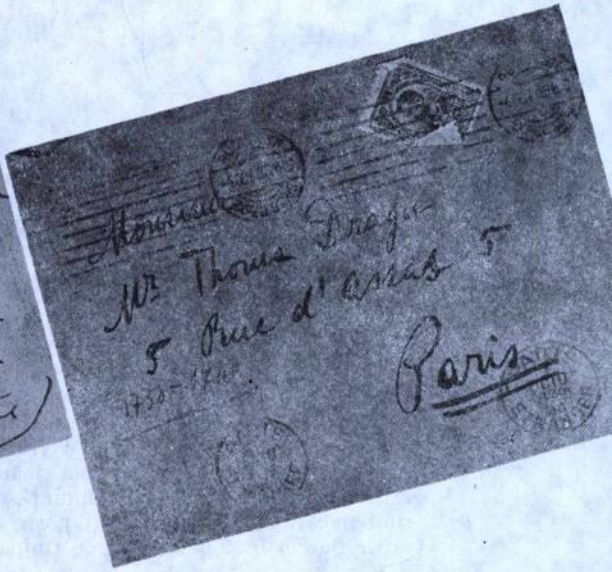
Nu uita iarăşi, iubite Dragu, că în lungul prietiniilor se pot naşte momente de neîncredere şi de răceală. Dar dacă nu suntem vinovați de sentimentele cari impun această răceală, suntem vinovați cînd evităm o clarificare cinstită, o discuție mai trainică. Față de prietinia lui Drăghicescu, şi față de convingerile noastre sociale comune, tu eşti dator să ai cu dînsul o explicație francă şi leală. Prilejul îl vei avea zilele astea. El îți va telegrafia ziua şi ora sosirii la Paris. Întîmpină-l la gară şi du-te cu această mărturisire în suflet, că în lupta pe care o întreprindem suntem aşa de puțin[i] şi că, precum spui tu, e aşa de mult de făcut, încît cu toate forțele noastre *unite* nu se ştie dacă vom putea izbuti să lăsăm în urma noastră tot ce-am dori şi tot ce-ar fi bine să lăsăm. Gîndeşte-te că mişcarea şi concepția socialistă vor plăti fiecare din prietiniile noastre slăbite sau sfărîmate.

Un ultim cuvînt. Am scris soră-mi să te vadă. Dacă poți, fii sfătuitorul ei pe cale socialistă. Şi dacă primeşti, vizitează cu dînsa pe un om în toată puterea cuvîntului, pe Lagardelle. Te îmbrățişez cu sufletul,

COCEA

20 Decemb[rie] 1908, Bucureşti.

G. CĂLINESCU

« dacă omul se abstrage de viață rămîne departe în urma noastră ca o umbră palidă »

DACĂ G. CĂLINESCU AR FI TRĂIT CU MULTE veacuri în urmă, el ar fi fost fără îndoială unul din predicatorii aceia angelici ce făceau, asemeni jonglerilor, deliciul vulgurilor medievale, vaganți peripatetizînd pitoresc prin burguri și împărțind discipolilor aforisme pascale. Oralitate pură, dar surprinsă pentru totdeauna în formele miniatural-arhitectonice ale unui ritm scriptic aproape tactil (mi-l închipui pe critic dictînd cu degetul frazei unde să stea și unde să meargă, să se întoarcă, să se bifurce sau să se strîngă), textele lui par hristoitia voioasă a unui senex puer, Socrate cu maieutică nedisimulată și înțelepciune lipsită de viclenie, la care emfaza devine discreție, iar bunul simț formă savantă dar genuină a inteligenței. Marx — cu gîndirea căruia seriozitatea focoasă a criticului are mult în comun — observa într-un text demn de infinitezimală analiză că ironia e modul specific al filozofiei « în atitudinea ei subiectivă față de conștiința cotidiană», e « capcana dialectică prin care bunul simț cotidian este silit să iasă din orice osificare a sa și să ajungă nu la o atotștiință plină de suficiență, ci la adevărul care îi este imanent». Și mai departe: « Obiectiv, în conținut, și Heraclit care disprețuia bunul simț și chiar îl ura; și Tales care ne învață că totul este făcut din apă, cînd orice grec știa că nu poate trăi numai cu apă; și Fichte cu Eul său generator de lumi, cînd pînă și Nikolai înțelegea că nu poate să creeze lumea — într-un cuvînt, orice filozof care apără imanența împotriva individului empiric recurge la ironie ». La G. Călinescu —dovadă de supremă rafinare a raportării filozofice față de conștiința empirică — ironia devine candoare.

A extrage astfel « adevărul imanent» bunului simț, atacînd cu grația unui empirism genuin dogmatismele crescute tocmai din corpul conștiinței empirice, a contraria prejudecata exact în punctul în care ea se naște, a reda judecății dialectica ei firească și esențialmente reală, lipsită de orice retorică — a patosului sau a ironiei — cu excepția propriei sale gramatici, care nu e decît pur și simplu cunoașterea, a face aceasta cu modestia unui orgoliu onest și naiv, pentru care a vorbi despre sine, analitic sau confesiv, nu e decît modul discret nu atît al pudorii cît al anonimizării conștiinței, prin plasarea ei în punctul de coincidență al insului cu umanitatea; în sfîrșit, a nu obosi niciodată de povara inefabilă a inteligenței, care nu poate fi purtată decît în spațiul imponderabil dintre sine și gînd, orice trădare ducînd la durificarea gîndirii și deci la anularea ei în pură vanitate gregară — a face toate aceste lucruri cu naturalețe și sinceritate, înseamnă a practica pedagogia subtilă a unei commedia dell'arte în care gîndirea rescrie mereu un subiect niciodată definitiv, pe o temă însă eternă. Ingenuu și serios, actorul adevărat nu interpretează niciodată o piesă, ci improvizează în fața necunoscutului un text pe care, spunîndu-l, îl caută. Monologul acesta e un dialog subînțeles al spiritului cu viața, în care insul — unic, ireversibil și totuși universal — ia totul de la capăt,

«GÎLCEAVA ÎNȚELEPTULUI CU LUMEA»

CE ESTE CULTURA?

Cultura fiind un fenomen natural, prea mari nădejdi în vreun mijloc artificial de a o produce nu se poate [sic!] pune. Însă cînd cineva are sentimentul crizei culturale, prin chiar aceasta afirmă o tensiune a spiritului și deci o treaptă înaintată de cultură. Stimularea e posibilă în sensul clarificării noțiunilor.

Ce este cultura? E producerea de valori spirituale permanente, exprimate în opere. Civilizația, în care efortul ⟨spiritual⟩ cerebral nu lipsește, urmărește adaptarea la momentul istoric. Un cultural este prin natura lucrurilor un civilizat și toți ducem o viață dublă: una seculară și alta spirituală, fiind totdeodată activi și contemplativi, politici și academici. ⟨Ținem⟩ Machiavel ca autor al *Principelui* este un cultural, ca secretar florentin este un om politic. Una fără alta nu-i ⟨se poate⟩ cu putință, ⟨se-nțelege⟩ firește, dar dacă Machiavel ar fi practicat știința lui politică în loc s-o traducă în propoziții universale am avea un scriitor mare mai puțin. Maiorescu ca om politic e un creator de cultură, în măsura în care discursurile lui sparg luminatorul Adunării deputaților și se profilează pe cerul valorilor stabile. ⟨Nu⟩ Omul stă cu un picior pe stînca monumentelor universale și cu alt picior în rîu. Dacă omul își trage amîndouă picioarele pe țărm, se abstrage de viață și rămîne departe în urma noastră ca o umbră palidă. Dacă însă intră cu amîndouă picioarele în ⟨rîu⟩ apă se îneacă în efemer. A stimula cultura înseamnă a ne da seamă de compromisul pe care ea îl reprezintă între clipă și eternitate și a ne stăpîni impulsiunea pe care o avem mulți de a svîrli pe culturali acolo unde ⟨vîrtejul apei⟩ vîltoarea este mai mare.

MIC TRATAT DE METAFIZICĂ PENTRU UZUL INDIVIDUAL

Metafizica a căzut în ultimul secol în discredit din cauza științelor însă nu fiindcă aceste științe îi făceau ei concurență ci pentru că ea făcea concurență științelor. Știința voia să cunoască obiectiv și metafizica la fel. E drept că sunt unele deosebiri, dar acestea sunt cu totul superficiale. Știința, se zicea, se mulțumște cu relativul, metafi-

---

reface lumea și se reface pe sine, inventă și regăsește adevărul său personal ca pe un adevăr al umanității. « Cizmarul Jacob Böhme era un filozof adînc, pentru că o lua îndrăzneț de la capăt», condiția filozofului fiind « aceeași cu a poetului: naivitatea». Gîndirea este eroism ludic.

Textele călinesciene pe care le publicăm mai jos, nedatabile cu precizie, pot fi aproximativ încadrate în perioada 1940—1948. Ele nu au fost definitivate, dovadă notele de subsol, adevărat dialog cu sine însuși prin care G. Călinescu participă la același spectacol filozofic al « gîlcevii înțeleptului cu lumea», definit ca vocație a ingenuității temerare.*

Dana POPESCU-ȘIȘMANIAN

* *Mic tratat de metafizică pentru uzul individual* ne-a fost pus cu generozitate la dispoziție, spre copiere și publicare, de către Alice Vera Călinescu, căreia îi aducem și pe această cale cele mai vii mulțumiri.

Celelalte două texte le-am extras din fondul donat Bibliotecii Academiei, unde poartă cotele IV mss. 26, f. 238, respectiv mss. 4a, ff. 183—185.

zica cercetează absolutul. Însă absolutul acesta nu-i ceva substanţial deosebit de relativ şi e mai mult o iluzie verbală. Absolutul e relaţia ultimă, cercul cel mai de la margină al procesului de generalizare. De altfel absolutul înfăţişează un instrument de investigaţie ştiinţifică a cărui posibilitate teoretică trebuie cu necesitate admisă. Matematicianul mînuieşte absoluturi, puncte, cercuri, figuri absolute în care orice particularitate este înlăturată şi numărătoarea lui se întemeiază pe postulatul infinităţii. A depăşi experienţa ochiului, a urechii, a tactului, a generaliza oricît de înalt nu înseamnă a face metafizică. Metafizicianul şi-a închipuit totuşi că poate să-şi însuşească problemele mai de sus ale ştiinţelor sau că poate aplica adevăratelor probleme metafizice metoda ştiinţifică. Şi cînd zic metoda ştiinţifică fac un pleonasm. Fiindcă particularitatea ştiinţei e de a cunoaşte metodic. Obiceiul de a-şi pune în metafizică probleme de ştiinţă e al anticilor. Modernii îi continuă în această eroare. Spaţiul şi timpul au fost şi mai sunt pentru unii noţiuni de rezolvat în filosofie. Psihologia, sociologia au făcut odată parte din filosofie şi continuă şi azi să se scalde prin aceleaşi ape. În orice caz metafizicianului i-a rămas sigură problema cunoaşterii pe care încearcă totuşi s-o rezolve cu metodele ştiinţei adică, după experienţa cîtorva etape de gîndire, epistemologic, aşa cum în privinţa cauzei prime s-a încercat să facă o sinteză a tuturor datelor generale ale ştiinţelor. Însă fie că este epistemolog, pe de o parte şi oareşicum pozitivist pe de alta, fie că e transcendentalist, intuiţionist, idealist, istoricist etc. presupusul metafizician modern este un om de ştiinţă pretenţios care n-are laborator şi necunoscînd bine nici o ştiinţă, vorbeşte puţin de toate, pretinzînd ca şi ştiinţa că cercetează *metodic*, în preocuparea de a ajunge la adevăruri *obiective*, demonstrabile ca în matematici (cartezianism) sau la evidenţe ca fenomenele înseşi (intuiţionism). Între Hegel şi Bergson nu e deosebirea care s-ar crede, după cum nu e între istoricismul idealist al lui Hegel şi orice teorie evoluţionistă. Hegel aplică metoda degajării ideii de fapte, Bergson pătrunde cursul experienţei intuitiv, dar şi una şi alta sunt *metode*, adică mijloace puse de-acum încolo la îndemîna oricărui individ cu scopul unui rezultat *obiectiv*.

Sunt şi unii pretinşi metafizicieni care prin negaţie încep să aibă aerul unor gînditori adevăraţi, scepticii şi pesimiştii, exponenţii *disperării, neliniştii*. E un mod liric acesta de a nu da nici un răspuns, de a spune unui bolnav care are călduri, într-un limbaj mai pretenţios *ai temperatură* sau ai *39 de grade*. Bergson e aşa de rătăcit asupra obiectului veritabil al preocupărilor sale încît atunci cînd Einstein enunţă o teorie care aparţine speculaţiei demonstrabile a matematicilor înalte, fiindcă e în joc şi noţiunea de timp, pe care el a formulat-o, se aruncă în cifre, încearcă să se pună de acord, scoate în chip ridicol metafizica din rîndul meditaţiilor folositoare liniştii interioare şi o vîră în *[indescifrabil]*. Metafizica, dacă voieşte a răspunde la problemele vitale ale individului, trebuie să fie oricum pe *înţelesul lui*. Însă cifrele nu-mi pot explica în nici un caz trecerea de la viaţă la moarte.

Metafizica e o înţelepciune individuală *[manuscris neterminat]*.

DESPRE SPIRIT ŞI MATERIE

Înţeleptul: Lumeo, spune-mi dacă eşti zămislită din duh ori din materie sau dintr-amîndouă laolaltă.

Lumea: Ce înţelegi tu prin duh şi prin materie?

Înţeleptul: Duhul sau spiritul este o substanţă simplă, indivizibilă, cum glăsuieşte un filosof, ceva în fine, nu ştiu cum să-ţi spui, de soiul a ceea ce încerc cînd gîndesc, simt că ⟨exist⟩ trăiesc, pipăi şi văz, de natura conştiinţei într-un cuvînt[1]; iar materia

[1] « L'esprit de l'homme, n'étant point matérial ou étendu, est sans doute, une substance simple, indivisible ... ». Malebranche, *Recherche de la vérité*, I—II, Paris, Flammarion, p. 2.

este ceea ce e întins şi se poate împărţi, fiinţînd în afară de mine, putînd fi văzută, auzită, pipăită, mirosită, gustată şi măsurată.

L[umea]: Bunăoară acest trandafir. Gîndirea mea despre el, îmbătarea de mireasma lui, durerea în deget din pricina înţepăturii ghimpelui, astea sunt duh şi nu pot să le pun în cîntar; foile trandafirului, crenguţa pe care stau, ghimpii ⟨chiar⟩, mireasma însăşi, zic eu, ce se ridică aşijderi fumului din floare sunt materie.

L[umea]: Şi va să zică tu socoteşti că spiritul tău e una şi materia alta şi că pot fiinţa fiecare deosebit, măcar cea din urmă[2].

Î[nţeleptul]: Cam aşa vorbesc toţi, şi mai vîrtos materialiştii ⟨cu toate că aceştia⟩ care însă susţin că duhul e o însuşire a materiei vii ce poate să lipsească, fără ca tu să pieri.

L[umea]: Să luăm lucrurile cu socoteală. Tu zici că trandafirul e numai materie. Închide ochii şi spune-mi ce-ai pierdut.

Î[nţeleptul]: Am pierdut mărimea, forma, coloarea.

L[umea]: Astupă-ţi nasul şi spune-mi ce-ai pierdut.

Î[nţeleptul]: Am pierdut mireasma.

L[umea]: Trage-ţi mîna şi spune-mi ce-ai pierdut.

Î[nţeleptul]: Am pierdut dintre degete simţirea a ceva rotund, molatec şi răcoros şi pe alocuri prelung şi înţepător.

L[umea]: Astupă-ţi urechile şi spune-mi ce-ai pierdut.

Î[nţeleptul]: Am pierdut foşnetul.

L[umea]: Atunci ce-a mai rămas din trandafir?

Î[nţeleptul]: Drept să-ţi spun că nimic.

L[umea]: Deci dacă scoţi din materie ceea ce este sufletesc, coloare, miros, moliciune, înţepătură şi celelalte, dispare şi materia.

Î[nţeleptul]: Eşti dar de părerea celora care zic că tu nu exişti decît prin noi?[3]

L[umea]: Lucrul e prea încurcat ca să ţi-l lămuresc dintr-odată. Eu nu zic că tu m-ai făcut pe mine[4], dar recunoaşte că dacă înlături toate părţile sufleteşti dintr-un obiect material se mistuie şi materia, astfel încît cineva ar putea pre[a] bine zice cu o figură poetică precum că materia e ⟨crescută⟩ alcătuită din duh. În scurt, nu poţi să cunoşti o cît de mică părticică de materie fără a găsi în ea spirit.

Î[nţeleptul]: Mă pui pe gînduri.

L[umea]: Acum ia să luăm în cercetare duhul tău. Bagă de seamă că nicidecum nu-ţi pomenesc de vreun spirit de sine stătător ⟨ci de o însuşire a trupului⟩ [,] pentru că n-a văzut încă nimeni pînă astăzi o astfel de vietate [,] ci de o însuşire a trupului. Să vedem dacă poate să existe spirit fără obiecte materiale. Mai întîi ca să fii suflet trebuie să fii trup. Adu-ţi apoi aminte de acel filosof care şi-a închipuit o statuie plsămuită pe dinăuntru ca noi şi însufleţită de un duh lipsit de orice fel de idei şi a pus-o să miroasă un trandafir ca să arate cum se iveşte spiritul din senzaţii, susţinînd totuşi ca să nu cază în erezie, că statuia are înaintea oricărei experienţe o simţire orbească despre sine[5]. Noi să facem încercarea întoarsă de la duhul cel mai viu la statuia somnoroasă învelită în marmură.

---

[2] «Singura concluzie veritabilă trasă de toţi oamenii în viaţa lor practică, comercească şi aşezată în mod conştient la baza gnoseologiei sale, e aceea că în afară de noi, şi independent de noi, există lucruri, obiecte, corpuri, că senzaţiile noastre sunt imagini ale lumii exterioare.» V. I. Lenin, *Materialism şi empiriocriticism, note critice despre o filozofie reacţionară*. Buc[ureşti], P.M.R., 1948, p. 108.

[3] «Lumea este creaţia mea; non Eul „este presupus" (creat, produs) de *Eul* nostru; lucrurile sunt în indisolubilă conexiune cu conştiinţa, coordonarea indisolubilă a *Eului* nostru şi a mediului constituie coordonarea principială empiriocritică; toate acestea nu sunt decît unul şi acelaşi postulat, aceleaşi vechi boarfe, prezentate într-o formă mai mult sau mai puţin revopsită.» Lenin, *op. cit.*, p. 68.

[4] «... Bekeley ne pense certes pas que la matière cessera d'exister quand il aura cessé de vivre». H. Bergson, *La pensée et le mouvement*, 5-e éd., Paris, F. Alcan, 1934, p. 146.

[5] «... une statue organisée intérieurement comme nous, et animée d'un esprit privé de toute espèce d'idéea.» Condillac, *Traité de sensations* (*Oeuvres*, nouv. éd., Paris, Guillaume, 1821).

Două ipostaze călinesciene: în pelerinaj la ruinele Sarmizegetusei și în atmosfera colocvială a unei dezbateri academice.

Î[nțeleptul]: ⟨Să facem⟩ S-o vedem și p-asta.

L[umea]: Ei bine, închide ochii, astupă-ți urechile, amorțește-ți pipăitul, scoate cu închipuirea dinainte-ți cerul cu stelele, cîmpurile cu verdeața, piscurile și marea, ⟨zgomotele⟩ tunetele, șuierele, ⟨vînturile⟩, mirosurile; ce mai rămîne?

Î[nțeleptul]: Nimic sau mai nimic din tine, dar rămîne duhul meu, cu gîndurile, visurile, simțirea măruntaielor trupului.

L[umea]: Și tu crezi că astea sunt ale tale și nu ale mele, că adică eu mă opresc la pielea ta și ce e pe sub pielea-ți e al tău. Dar, neînțeleptule, picioarele tale sunt lucruri de-ale mele ca și pietrele și pomii. Mîinile tale de asemeni sunt ale mele. Chiar și măruntaiele pe care le simți pe dinăuntru le poți pipăi cu mîna, cum se întîmplă nu rareori și de n-ar fi o anume primejdie de moarte poți să vîri degetele în pîntece, în piept sau în țeastă, tu însuți fiind pentru conștiința ta ceva în afară de ea[6]. Îmi vorbești de vise. Cînd visezi vezi pomi, auzi glasuri, te pipăi pe tine însuți ca și cînd ai fi treaz. De n-ai vedea și n-ai auzi nimic nici n-ai visa și ai fi ca și mort. Cît despre gînduri, orice idee, oricît de abstractă, cuprinde un lucru cel puțin pentru vederea lăuntrică

[6] « ... mon corps aussi m'entoure. » J. P. Sartre, *L'imagination*. Paris, F. Alcan, 1936.

și cînd zici « unu » mergi cu cugetul la un obiect spre deosebire de două. Chiar dacă ți se pare că gîndești idei cu totul spirituale, precum « veșnic », « nemărginit » [,] ele trebuie neapărat să deștepte în minte idei de obiecte alături de care să poată fi gîndite.

Î[nțeleptul]: Ești și tu din tagma acelor filozofi ⟨zișI⟩ senzualiști care trag toată gîndirea omenească dintr-un element simplu numit senzație?

L[umea]: Nu. Gîndirea omului este o ⟨însușire⟩ faptă ce nu se poate ⟨desface⟩ fărîmița în bucăți și nu tăgăduiesc că un matematician calculează ⟨desfăcut⟩ cu idei desfăcute de ⟨imagini⟩ chipuri. Ceea ce știu însă este că un geometru care nu vede, nu aude, nu miroase, nu pipăie, care nu-și simte bătăile inimii și trupul, care nu visează și n-are idei concrete, nu poate nici gîndi cercul. Ca să ⟨existe⟩ fie o pîlpîire de duh trebuie să ai sub simțuri o fărîmă de materie.

Î[nțeleptul]: Mă turburi peste măsură.

L[umea]: În scurt, materia e făcută din spirit și spiritul din materie și nici într-o parte nici în alta nu-i cu putință să prisosească partea cealaltă. Pentru tine *esse est percipere* [,] a fi este a cunoaște [,] iar pentru mine *esse est percipi*[,] a fi este a fi văzută[,] cum prea bine a zis un episcop englez.

De ți-ai închipui acum că desprinzîndu-te de mine, ai trece într-o lume de duhuri, ai vedea că și acolo sunt lucruri ca și aici. Fiindcă a via ca duh trebuie să vezi, să auzi, să simți, să miroși iar pe celălalt tărîm duhovnicesc ar fi negreșit copaci, flori, ⟨ființe⟩ jivine, fie ele și străvezii ca aerul și îngerii înșiși ar avea trup[7]. Altcum, n-ai avea nici suflet, căci ce fel de suflet e acela care nu dă cunoștință despre nimic?

Î[nțeleptul]: Va să zică, după tine, sufletul meu cînd va ieși din trup, va ⟨deveni un⟩ fi la rîndu-i trup ⟨cu alt suflet⟩ însuflețit.

L[umea]: Nici vorbă, de-ar fi, cum crezi tu, de sine stătător și supraviețuitor cestuialt veșmînt pămîntesc. A avut dreptate cine a zis că aceasta de aici e « cea mai bună dintre lumile cu putință ». Oricîte lumi ți-ai închipui, nu le poți gîndi decît după rînduiala mea. Eu și cu tine suntem hărăziți să mergem mereu îmbrățișați.

Î[nțeleptul]: Și eu care credeam că fugind de tine am să zbor la altă viață.

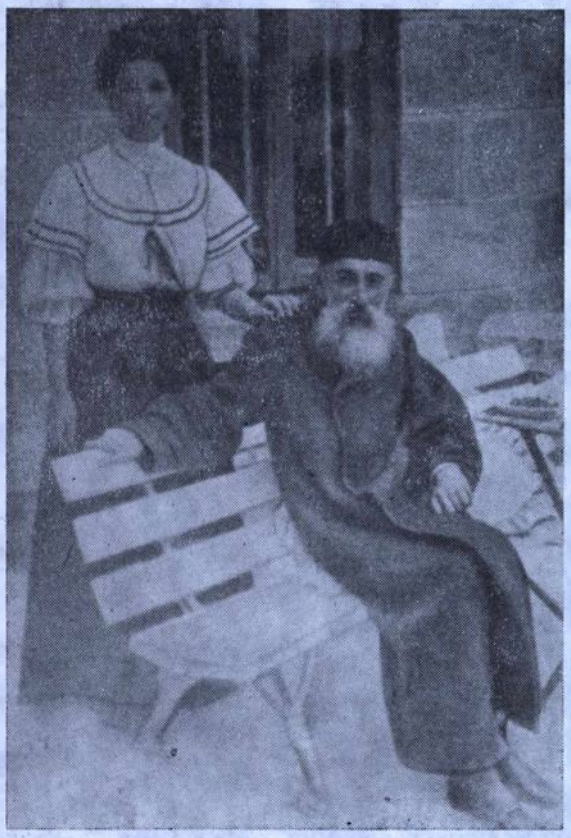
---

[7] Ricardo di Mediavilla: « ... l'essenza dell'angelo è composta di materia e di forma, estendendo il nome di materia ad ogni natura possibile ... » S. Tomaso d'Aquino, *Opuscoli filosofici*, scelti e tradotti di Natalino Sapegno, Lanciano, Caralba, 1924. *[Notele acestor texte aparțin lui G. Călinescu.]*

B. P. HASDEU

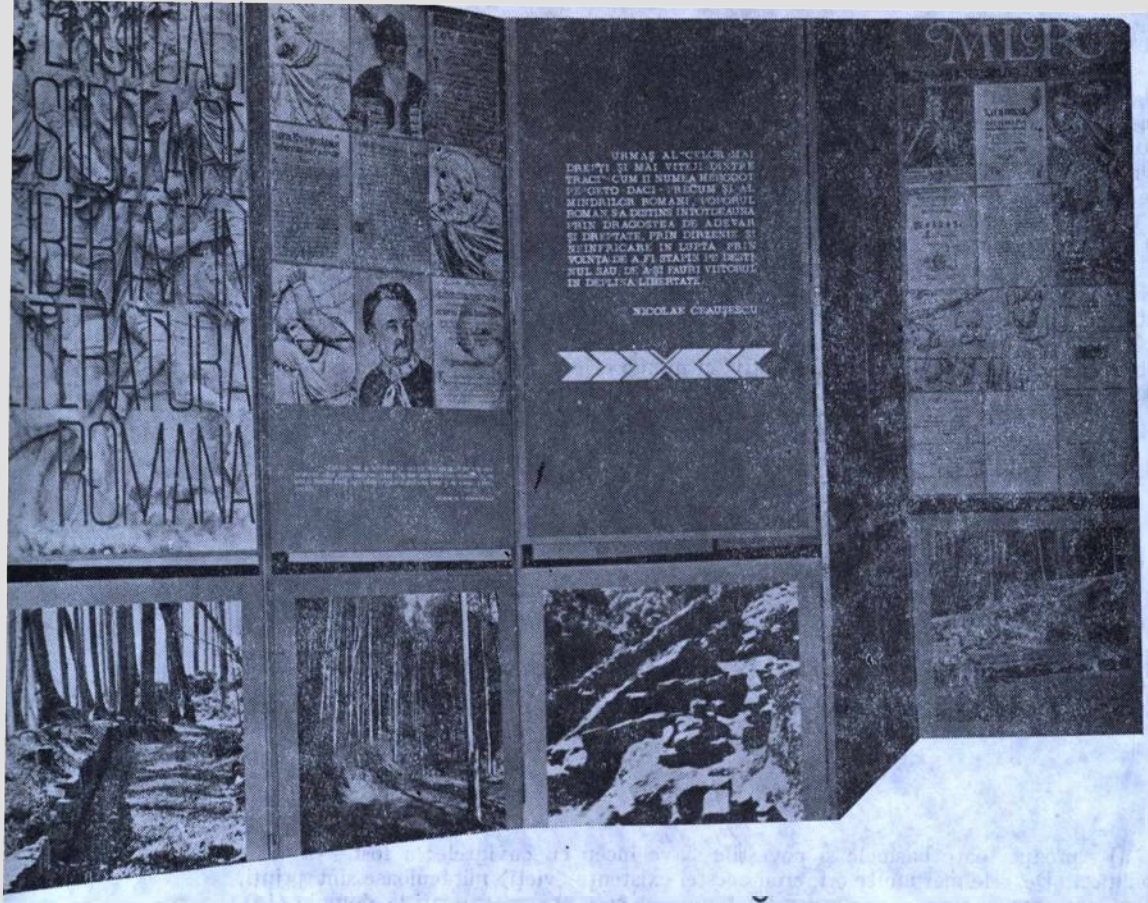
O legendă dacoromână

CU PARTEA A TREIA A STUDIULUI DE FOLclor comparat, *Inelul și năframa*, intrăm în aparatul critic al lucrării. «Explicațiile», pe care tînărul B. P. Hasdeu socotește să le includă investigației sale, sînt foarte întinse, în comparație cu textul propriu-zis, dar e un mod de lucru pe care-l vom întîlni mereu, datorat poate epocii, dar mai ales pregătirii excepționale a autorului. Tînărul avea doar 18 ani, dar se lansează în considerații de ordin istoric, filologic, folcloric, mitologic, trecînd cu dezinvoltură de la literatura populară românească la cea rusă, cehă, sîrbă, traducînd direct din mai multe limbi.

Deoarece manuscrisul a rămas neterminat printre hîrtiile savantului, nu este cazul a reproșa unele inexactități ale acestor note explicative, care ar fi avut, probabil, altă înfățișare dacă ar fi fost publicate. Paginile de față aduc însă cîteva precizări, unele foarte prețioase, privind biografia și formația sa intelectuală. Aflăm, astfel, că B. P. Hasdeu a făcut, la o vîrstă fragedă, o călătorie pe muntele Ceahlău, care l-a impresionat adînc: «Îmi aduc aminte, foarte viu, de impresia pe care mi-au produs-o demult, în copilărie, brazii de pe muntele Ceahlău din nordul Moldovei. Asemenea unor uriași fantastici, ei surprind pe călătorul visător, prin mîndra lor nemișcare, prin măreția lor chipeșă». În al doilea rînd, constatăm receptarea ideilor mari ale veacului: egalitate, fraternitate, libertate, adică deviza Revoluției Franceze (cuvintele sînt citate în limba franceză, în original). În al treilea rînd, primim o nouă informație asupra proiectatei antologii de folclor comparat, pe care intenționa să o publice la o editură moscovită. Aflăm, astfel, că tînărul autor urma să analizeze, între altele, și «poemul popular *Toma Alimoș, boier din Țara de jos*». Preocupările lui erau vaste și, cîteva pagini mai departe, citim: «Am putea să prezentăm încă foarte numeroase date, dintre cele mai importante, pe care eu le las deoparte pentru un studiu special referitor la mitologia dacilor. Cu privire la pregătirea acestei lucrări îmi aduc foarte bine aminte că, încă în 1852 sau 1853, a fost dat un anunț la revistele *„Albina"* din Petersburg și în *„Moskvitianin"*».

În fine, este prezentă în aceste note critice o idee comună romantismului european, de la Herder

Imagine din expoziția Eroii daci și ideea de libertate în literatura română, **deschisă de Muzeul literaturii române la Clubul uzinelor** Griviția Roșie **(octombrie, 1979).**

INELUL ȘI NĂFRAMA

III

În cele două extremități ale lumii slave, aflate la aceeași distanță de dacoromâni (9), se găsesc credințe și construcții de limbă apropiate nouă, notate în scrieri seculare. Cel ce dorește să cunoască neamul slav de astăzi este îndreptățit să se limiteze la cele două reprezentante ale lui, Boemia la apus și Rusia la răsărit; însă, cui îi place să pătrundă în traiul slavilor din străvechea lor baștină «pe Dunăre» (10) trebuie să cunoască viața poporului dacoromân, în care s-a oglindit deopotrivă

încoace: poezia — un izvor al istoriei naționale. Aserțiunea o găsim cuprinsă în programul *„Daciei literare"* a lui M. Kogălniceanu, căruia tînărul Hasdeu îi închină lucrarea de față. Numai că trebuie să reținem unele precizări: cu mult înainte de Eminescu el atrage atenția, într-o poezie populară, asupra motivului iubirii dintre un astru și o frumusețe pămînteană, motiv pe care il leagă, în același paragraf, de mitologia dacă. Mai adaugă că ar fi citit, într-o publicație poloneză, o poemă de iubire «dintre o floare și luceafărul de seară». Întîlnim, apoi, tot aici, imaginea poetului-profet, «ecou al convingerilor populare, o verigă a sentimentelor populare, o forță viguroasă a spiritului poporului, care face pe un adevărat poet să fie, într-un fel oarecare, un clarvăzător».

Stancu ILIN

slavismul apusului şi cel al răsăritului. Cu timpul voi prezenta o grămadă de dovezi în legătură cu aceasta; astăzi mă voi limita la analiza povestirii despre inel şi năframă, studiind-o cu precădere în legătură cu literatura populară scrisă a Boemiei şi a Rusiei. Din acest punct de vedere mi-au fost de mult folos lucrările critice despre monumentele cehe ale lui V. Hank (10) şi preţioasa culegere a lui Saharov (12).

În legătură cu literatura populară propriu-zisă, adică orală, a slavilor sînt nevoit să mă limitez vrînd-nevrînd la un număr neînsemnat de comparaţii. S-ar putea întocmi o carte voluminoasă numai cu locuri analoage din cîntecele populare ale slavilor şi din povestirea în 85 de versuri a dacoromânilor. O astfel de culegere ar poseda toate atracţiile unei compilări distractive, dar este puţin probabil că ar fi de mai mult folos pentru istoria dacoromânilor, decît broşura mea, în care n-am dorit să introduc tot ce este în legătură cu obiectul respectiv, ci numai cele mai variate, cele mai caracteristice trăsături ale poeziei populare în general a neamului slav.

3 martie 1856, în satul Kuceracov gub[ernia] Herson.

II

EXPLICAŢII CRITICE LA BALADA INELUL ŞI NĂFRAMA ÎN LEGĂTURĂ CU EXISTENŢA ISTORICĂ ŞI LITERATURA POPULARĂ A SLAVILOR, ÎN SPECIAL A SLAVILOR RUŞI.

Şi să mă credeţi, Domnilor, că şi istoria noastră are întîmplări, are portreturi...

M. KOGĂLNICEANU[1]

a) Aproape toate basmele şi poveştile slave încep cu cuvintele: a fost — a trăit odată ... De cele mai multe ori, eroii acestei existenţe ⟨vieţi⟩ miraculoase sînt prinţi, regi, sau, pur şi simplu, asemenea lui Ionuţ cel prostuţ, pretendenţi la domnie (14). Legenda cehă *Ludiše a Lubor*, care se referă la vremurile istorice ale lui Veaceslav I şi Premîsl Otakar II (1230—1278), începe, după cele două versuri introductive, aproape cu aceleaşi expresii ca şi povestirea dacoromână, cu aceeaşi lipsă a numelui propriu:

A fost odată un prinţ pe Laba.
Un prinţ slăvit, bogat, bun ...[2]

Compară explicaţia

b) Asemănarea unui tînăr chipeş cu un brad[3] este extrem de reuşită şi se întîlneşte destul de des în cîntecele dacoromâne. Cine cunoaşte tainicele desişuri de nepătruns ale Carpaţilor (15), acela înţelege întreaga lor frumuseţe. Îmi aduc aminte foarte viu de impresia pe care mi-au produs-o, demult, în copilărie, brazii de pe muntele Ceahlău, din nordul Moldovei. Asemenea unor uriaşi fantastici ei surprind pe călătorul visător prin mîndra lor nemişcare, prin măreţia lor chipeşă. Ce impresie poate să producă o astfel de imagine asupra unui om simplu, care este mai aproape de natură şi ştie să înţeleagă mai veridic tablourile ei. Nemuritorul Lermontov cunoştea foarte bine acest

---

[1] Citatul din M. Kogălniceanu — folosit drept motto şi la alte capitole ale studiului — este adăugat în creion ulterior. Mai sus, acelaşi text transpus în limba rusă de Bogdan Petriceicu Hasdeu.

[2] Versuri citate în original, în limba cehă, şi traduse, în continuare, de Hasdeu în limba rusă. Versiunea românească aparţine Simonei Cioculescu.

[3] În original este folosit substantivul «сосна», adică «pin», poate pentru a face mai uşor apropierea de imaginea «flăcăului-pin» la Lermontov, cum se vede în continuare.

sentiment, atunci cînd mîna lui schiţa silueta unui pin îndrăgostit (16). Poetul rus a simţit, în avîntul original al inspiraţiei, ceea ce a fost de mult exprimat în cîntecele dacoromâne, în care un tînăr chipeş, curajos şi visător este totdeauna asemuit «bradului de munte» (17). Din Plinius. Şi cred că în inimile noastre s-a înrădăcinat profund această asemuire, cînd cu sute de veacuri înaintea noastră, un istoric descoperă sursa ei indiscutabilă în credinţele vechilor slavi, ale tracilor (18)! Zeul Soare tatăl (Atys), zeitatea *frumuseţii* cu precădere în calitate de Adonis; pe zeitatea crunt pedepsită de zeiţa geloasă pentru spiritul *visător şi pentru faptul că se îndrăgosteşte cu uşurinţă*, sau mai precis pentru caracterul visător de îndrăgostit, tracii îl simbolizau prin pin (19).

Iată în ce fel trec credinţele străvechi din veac în veac, din neam în neam (20) (Din Vico despre asemuiri), fiind adeseori întunecate prin aiurelile învăţaţilor şi ignoranţa semidocţilor, adesea pierzîndu-se prin uitare ... rareori fiind înţelese cum trebuie!

Compară explicaţia f.

c) Cuvîntul Copila — forma feminină a substantivului *copilu*, al cărui sens exact poate fi cuprins numai prin expresia «adolescent». În cîntecele ruseşti această denumire este redată cu sensul exact al cuvîntului dacoromân:

Dar cine se va odihni, cine va dormi pe acea pernă?
Vor dormi un *fecior* cu o *fecioară*,
Şi un *tînăr* cu o *fată* (Cîntec de datină)

Sau

Cine va primi inelul de logodnă?
Se vor logodi un *fecior cu o fecioară*,
Şi un *tînăr* cu o *fată* (ibidem)

Compară explicaţia d,i. Este evident că ideea din cuvintele *copilu — copila* — este pur slavă. Despre o astfel de origine a expresiei însăşi, din punct de vedere fonetic, am pregătit un studiu special.

d) Sensul exact al versurilor 5 şi 6 este următorul: «s-a însurat cu fata din *acel* sat» ... care, se înţelege, era în stăpînirea prinţului. Nu se poate explica altfel, dacă nu vrem să reproşăm povestirii dacoromâne absenţa oricărui sens, ceea ce este contrazis de ansamblul ei. Din contra, înţelegînd această expresie aşa cum o înţeleg eu şi în conformitate cu spiritul limbii dacoromâne, obţinem un fapt important pentru explicarea baladei: prinţul era stăpînul unei feude, adică al unei moşii, al unui conac (cel sat) [4].

La toate popoarele traco-slave din vechime predomina sistemul feudal care întreţinea, pe de o parte, spiritul lor războinic, vizibil pînă în zilele noastre, constituind, pe de altă parte, un timp îndelungat, cauza slăbiciunii lor politice. Chiar Herodot (444 î.e.n.) menţionează cu un ton de cunoscător: după părerea mea, aflîndu-se în mîna unui monarh absolut sau unindu-se prietenește între ei, tracii ar fi devenit cel mai puternic popor al lumii ... însă o asemenea unire nu este conformă cu convingerile lor politice şi de aceea constituie cauza slăbiciunii neamului lor (20). Strabon (20 e.n.), descriind glorioasa domnie a lui Borivoi (21), a cărui putere era invidiată de însuşi Cesar (22), spune că odată cu moartea lui, Dacia, după obiceiul strămoşesc, s-a împărţit în mai multe feude, al căror număr se schimba după împrejurări (23), Dion Cassius (222 e.n.) zugrăveşte admirabil certurile dintre daci, care amintesc foarte bine perioada feudală a istoriei ruseşti, certurile panilor cu regii lor şi între ei din Polonia, neînţelegerile dintre Klenovici, Neclani şi Vlaslav, după manuscrisul Kraledvor. De pildă, ducii Roles (Oroles) şi Dabija (Dapix) s-au certat în timpul intrării lui Crassus în Dacia. Primul a cerut ajutorul romanilor. Fidel legilor politicii romane: cu sîngele provinciilor cotropeşte provincia (24) , Crassus a ceucerit prin trădare capitala lui Dabija, a prădat-o, folosindu-se de legile învingătorului, a pornit cu lăcomie împotriva altor ţinuturi (25). În felul acesta un dac a distrus pe un alt dac, spre marea plăcere a romanilor:

«Căci frate către frate îmi grăia:
— Ăsta-i al meu şi ăsta-i tot al meu

[4] Cuvintele dintre paranteze sînt scrise de B.P. Hasdeu în limba română.

Au început să spună cnejii
de ceea ce e mic: — Asta e mare!
şi între dînşii se mîncau prin uneltiri; »[5]

Voi avea ocazia să analizez în mod amănunţit în studiile mele sistemul feudal al poporului dacoromân. Deocamdată voi extrage din cronicile moldoveneşti un loc destul de important pentru explicarea baladei care dovedeşte înclinaţia dacoromânilor pentru sistemul feudal chiar în timpurile mai apropiate:

« După moartea domnitorului Petru pe scaunul Moldovei s-a suit Iuga ... el a întemeiat numeroase oraşe, toate pe locuri bune, le-a înconjurat cu ziduri, şi a început să dăruiască feude celor mai buni ostaşi ai săi şi oamenilor care au avut merite mari faţă de ţară »[6] (26)

Acestea s-au petrecut în anii 1400—1401 (27). Compară explicaţia

e) În cîntecul ceh *Ludiše a Lubor:*

El (duce Zeslabski) avea o singură fată,
De el şi *de toţi îndrăgită foarte.*

Compară explicaţia. Acest fragment este foarte apropiat de expresia dacoromână. Slavii, cu toată separarea statală sau tribală, au fost totdeauna cei mai mari adepţi ai traiului în comun. La ei nu întîlnim pe femeia subjugată legii sau voinţei bărbatului, ca la popoarele de origine semită. Dimpotrivă, sexul slab se bucura totdeauna de stimă şi de libertate relativă. De aceea, ca ideal, femeia trebuie să reprezinte o fiinţă iubită de către părinţi şi lume. În Rusia această concepţie a fost întrucîtva întunecată de jugul greu al mongolilor; însă în legendele lui Nestor despre moravurile veaticilor, drevleanilor şi ale altora, această influenţă se manifestă foarte rar, amintindu-ne despre bacanalele slavilor vechi sau ale tracilor; cît despre slavii apuseni, aici întîlnim, chiar în timpurile mai noi, tipul de femeie iubită de părinţi şi de lume.

f) Admirabilă comparaţie! Iubirea soarelui faţă de floarea de cîmp ... E un adevărat tablou, un poem de o minunată frumuseţe, exprimat în cîteva cuvinte! Îmi aduc aminte că am citit într-o publicaţie periodică poloneză (27) o descriere poetică a iubirii dintre o floare şi luceafărul de seară. Acest lucru confirmă spuse cele de mine mai sus, că poeţii — se înţelege, cei adevăraţi — se întîmplă să fie proroci ai neamului lor. Ei pătrund în mod instinctiv în sufletul neamului lor, fiind convinşi că glasul lor este o creaţie originală a imaginaţiei, copil al unei gîndiri viguroase... Nu! Nu!... El este un ecou al convingerilor populare, o verigă a sentimentelor populare, o forţă viguroasă a spiritului poporului, care face pe un adevărat poet să fie, într-un fel oarecare, un clarvăzător. Această capacitate spirituală este admirabil zugrăvită de Lermontov în poezia: *În valea Daghestanului...* Poetul slav, cu sufletul slav — este un izvor uriaş al istoriei slave, în care se oglindeşte latura frumoasă a neamului! « Cîntăreţ pentru că prevesteşte ... »

Despre dragostea slavilor şi a dacoromânilor pentru flori, despre înţelesul mitic al acestei trăsături sper să vorbesc în mod substanţial cu ocazia poemului popular *Toma Alimoş, boier din Ţara de jos.*

Compară explicaţia b.

g) Cuvîntul *carte*[7] înseamnă în mod precis scrisoare: οχαρτηιον, ταγραμματα. *Carte mare*[8]: scrisoare mare. În legendele slavo-ruse această expresie se întîlneşte destul de des. În general, epitetul denumind măreţia, faţă de orişice, este cu totul în spiritul slav. Voi aduce cîteva exemple.

---

[5] *Cîntecul oastei lui Igor*, ediţia a III-a, traducere M. Beniuc, Bucureşti, ESPLA, 1959, p. 37.
[6] Citatul este transmis întîi de Hasdeu în limba latină, apoi şters şi transpus în traducere rusească.
[7,8] Cuvintele în limba română.

Ilia distruge o poruncă mare.
(ILIA MUROMEȚ)

Tîrgoveții, bogații,
Aduceau o jalbă mare
(VASÎLI BUSLAEV)

Și a pornit el, Dobrînea Nikitici cel tînăr...
Să ceară o binecuvîntare *mare* ...
(DOBRÎNEA) etc.

Ideea slavă exprimată prin cuvîntul roman.
Compară explicația c.f.

h) În legendele slave, inelul joacă din vechime un rol primordial, ca o chezășie a vieții în căsătorie și ca un moment de încheiere a vieții de fată. Din Nestor. Inclul se întîmplă să fie adesori ca proroc al vieții viitoare pentru mireasă sau soția tînără. Astfel, în elegia cehă *Rože* o fată spune cu îngrijorare:

Am dormit, în vis se făcea
de parcă mie, sărmanei
mi-ar fi căzut de pe deget,
de la mîna dreaptă o piatră prețioasă.
Piatra n-am mai găsit-o
iubitul degeaba l-am așteptat.

Într-un alt cîntec rusesc:

Dar dacă mie, tînăra,
La mîna dreaptă, la degetul cel mic,
Mi s-ar topi inelul meu de aur,
.....
Dăruit de un prieten drag,
Un tînăr iubit ca lumina ...
(CÎNTEC DE FAMILIE)

Aceste locuri sînt foarte apropiate de ideea povestirii dacoromâne. Tînăra cehă visează că a pierdut piatra ... și aceasta este o prevestire sumbră: ca l-a așteptat degeaba pe cel drag. Iubita unui tîlhar rus, în urma unui vis asemănător, prezice pentru el și

Monede dacice

pentru tovarăşii lui răzbunare, iar pentru ea tristeţe. O altă tînără fată, rusoaică, aşteaptă o nenorocire: inelul ei s-a topit. Domniţa dacoromână primeşte un inel, ca dar de la un prieten drag, care, dacă acesta moare, va trebui să rugincască... Cine nu va recunoaşte în aceste povestiri spiritul general slav?

Compară explicaţia j.

i) În traducere exactă acest vers sună: «ea cu gura a grăit». În general, pleonasmele sînt în spiritul graiurilor slave. De exemplu în bîlina rusă:

Tînărul Dobrînea Nikitici cel tînăr
(DOBRÎNEA)

Sau în elegia cehă *Rože*:

Am adormit şi în *vis* am *visat*. Trimitere la obs.

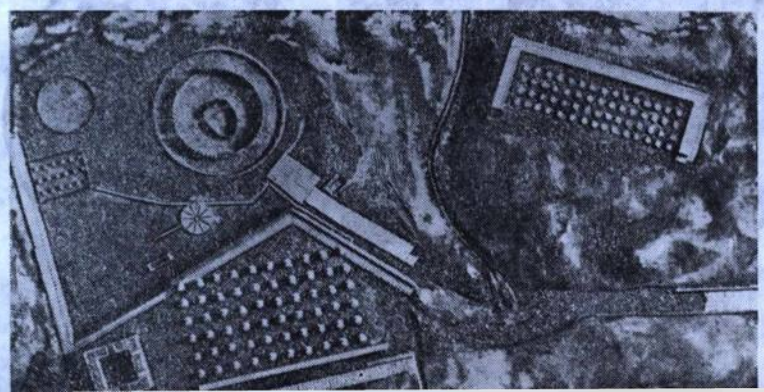
Bogatîrul rus este în acelaşi timp: *tînărul* şi cel *tînăr*: frumoasa cehă *visează* în *vis* ... dacoromânul *vorbeşte* cu *gura*. Asemenea pleonasme sînt foarte apropiate ca idee şi sînt cu totul în spiritul limbii slave care din acest punct de vedere se pare că este născută pentru o jurisprudenţă clară (28). Aceste pleonasme slave, cu totul inutile la prima vedere, capătă uneori o deosebită frumuseţe, nasc idei originale. De exemplu, cît de potrivită este expresia, atît din punct de vedere al limbii, cît şi din cel al ideii exprimate:

Am adormit şi *în vis se făcea*. (29)

Compară explicaţia c, g.

Traducerea: *Stancu ILIN* şi *Natalia PROTOPOPESCU*

Ceramică dacică şi reconstituirea sanctuarului de la Grădiştea.

ÎN DEZBATERE

G. M. ZAMFIRESCU

G.R.8 — O PIESĂ POLITICĂ?

SEMNIFICAȚIILE UNEI EXPERIENȚE

OPERA DRAMATICĂ A LUI GEORGE Mihail-Zamfirescu reprezintă unul dintre momentele importante ale dramaturgiei românești, atît prin valoarea ei literară, cît și prin ineditul ei tematic. Într-o perioadă în care scena noastră apela ușor la piesa străină, și nu la cea mai valoroasă, teatrul lui George Mihail-Zamfirescu apare ca o binefăcătoare reacție împotriva superficialității cu care burghezia privea cultura autohtonă, minimalizîndu-i forța și disprețuindu-i idealul.

În 1927, premiera piesei *Domnișoara Nastasia* anunță un început de revitalizare a teatrului românesc pe care dramaturgul avea să-l slujească pînă la moarte cu o mare pasiune: *Cumînecătura* în 1925, *Sam* în 1928 (nereprezentată), *Idolul și Ion Anapoda* în 1934, pentru a nu cita decît cele mai reprezentative opere. Celelalte piese pe care le-a scris, deși nu pot fi socotite izbînzi literare, merită atenția cercetătorului în vederea înțelegerii complete a creației acestui scriitor. Dintre acestea *G.R.8 (Grup revoluționar 8)* este o lucrare interesantă, deși nerealizată integral. Piesa, judecată în contextul ei politic și filozofic, ne introduce în profunzimea de gîndire a lui George Mihail-Zamfirescu, dar, în același timp, arată și limitele peste care autorul nu a putut trece. Dramaturgul, romancierul și publicistul și-a rămas credincios propriei concepții despre viață în întreaga sa operă literară. Așa se explică faptul că toate creațiile sale sînt străbătute de aceleași idei și de aceleași convingeri. Valeriu Râpeanu scrie în prefața unui volum de teatru al lui G. M. Zamfirescu : « ...a lăsat o operă unitară, între diferitele ei aspecte existînd o osmoză perfectă. Părerile sale teoretice nu sînt numai un suport dar și cel mai sigur mijloc de explicare a întregii opere — teatru și proză — elaborate într-o strînsă unitate ideatică ».

G.R.8 (subintitulată « glumă neverosimilă cu dragoste și moarte ») a fost scrisă în 1929—1930 și a rămas numai în manuscris. De la bun început, trebuie să recunoaștem că piesa aceasta are mai mult idei decît oameni, mai mult concepții decît personaje, că aduce înaintea noastră mai mult pledoarii decît viață autentică. Conflictul se declanșează și se consumă neverosimil, cu toate că există unele scene emoționante, bine scrise. Slăbiciunea piesei stă în abordarea unei teme prin esența ei realistă, neglijînd tocmai caracterul realist în care ar fi trebuit tratată. Opt tineri revoluționari se constituie într-un grup de acțiune, hotărîți să lupte cu întreaga lor dîrzenie și să înfrunte toate piedicile din cale în numele unui ideal. Aceasta este premisa de la care se pornește desfășurarea piesei. Dar tocmai de aici, din premisă, începe carența conflictului, ducînd pînă la urmă la nereușită. Căci, dacă aflăm despre existența grupului celor opt « revoluționari », nu știm nimic despre dușmanul împotriva căruia luptă. Și dacă aflăm, de ase-

menea, că au un ideal în fața lor, pentru care merită să-și primejduiască viețile, iarăși nu știm decît vag despre ce ideal e vorba și anume că acesta se înscrie în sfera idealului patriotic. Să nu uităm că piesa a fost scrisă într-o epocă de mari frămîntări sociale și politice, epocă în care societatea românească se zbătea măcinată de contradicții fără sorți de împăcare. Burghezia cu politicianismul ei încerca prin orice mijloace să reziste valului sănătos de revendicări al maselor populare, mergînd la reprimarea cu brutalitate pînă și a celor mai justificate necesități ale poporului în setea lui de dreptate socială. În 1929 au loc marea grevă și luptele muncitorilor de la Lupeni, sfîrșite prin înăbușirea lor în sînge de către organele represive. Criza economică mondială, căreia România de atunci i-a dat un greu tribut, a căzut pe umerii muncitorilor, nu pe ai burgheziei. În aceste condiții, cei care luptau împotriva unei clase fără scrupule, fie ei încadrați într-o organizație revoluționară sau nu, știau și pentru ce luptă și împotriva cui luptă, cunoșteau și metodele și tactica unei confruntări politice și sociale. « Grupul revoluționar 8 » al lui G. M. Zamfirescu pare a nu înțelege prea mult din toate acestea, deși nu ne putem îndoi că cei mai mulți din grup sînt de bună credință și înflăcărați de un ideal care vizează fericirea țării întregi. I-am putea numi doar niște visători, niște vizionari, rupți de realitate. De aceea, nici conflictul nu se încheagă pe un teren concret, alunecînd repede spre o rezolvare absurdă, ceea ce l-a făcut și pe autor să-și intituleze piesa o « glumă neverosimilă ». Gestul idealistului David, nu-și are justificare dramatică, resortul hotărîrii lui rămîne neînțeles pe plan omenesc și poate fi explicat teoretic în contextul unei experiențe, dealtfel sublimă, ce ține de patriotismul cel mai pur. David detestă realitatea socială a prezentului în care trăiește, caracterizată prin absența unui ideal moral al claselor conducătoare burgheze, realitate pe care o vede ca pe niște «resturi degerate în lada de gunoi a sufletului românesc ». El se erijează în omul de acțiune, care are menirea să înfăptuiască un viitor, dar, paradoxal, cînd i se cere de a da exemplu, se refugiază într-un act idealist: sacrificiul de dragul sacrificiului. Inconsecvența personajului nu-i știrbește însă, frumusețea morală. În replici lungi, adevărate monologuri, David își expune credința, uneori confuz dar totdeauna seducător. Dezgustat de nedreptățile sociale ale unei lumi în descompu-

DUPĂ O JUMĂTATE DE VEAC

PARE INCREDIBIL CA LA 50 DE ANI DE LA redactare, o piesă definitivată a unuia dintre străluciții noștri dramaturgi ai perioadei interbelice să fi rămas pînă în prezent inedită. Astfel de surprize ne rezervă din cînd în cînd cercetarea arhivelor de stat sau particulare.

« Gluma neverosimilă », reprodusă de noi, se află în Arhiva G.M. Zamfirescu de la Biblioteca Academiei R.S.R. Este un manuscris de 54 de coli « ministeriale » legate într-o copertă de carton. Textul citeț, scris mărunt cu cerneală neagră, conține puține ștersături.

Grup revoluționar 8 *este scris — după mărturia autorului — în anii 1929—30. În jumătatea de secol care a trecut nu a văzut luminile rampei sau ale tiparului. Cea mai completă ediție a teatrului lui G. M. Zamfirescu — excelentul volum apărut sub îngrijirea lui Valeriu Râpeanu* [1] *— nu o include nici la* Addenda.

Piesa a fost citită în martie 1930, în cenaclul „Sburătorul". E. Lovinescu își amintea : « Cele trei piese citite în urmă : Sam, Adonis *și* G.R. 8 *purced din cu totul altă inspirație, dintr-o inspirație pur literară, fără punct de sprijin în realitate și cu atît mai puțin în mahala, ci dintr-o ideologie și din anumite concepții sociale fără localizare, ci cu o acțiune petrecută aici sau aiurea, după voință, la Moscova, Berlin sau Paris, cu eroi reprezentînd mai mult simboluri decît ființe tangibile, piese fructificate de fantezia poetică, interesante, pitorești, lăudabile prin spiritul de înnoire și de sincronizare cu trecutul de avangardă, dar mai puțin realizate decît* Domnișoara Nastasia, *sau realizate, mai ales în elementul lor de observație, de data aceasta numai incidental ».* [2]

Autorul, deși repurtase un mare succes cu Domnișoara Nastasia *(1927), nu reușește să-și vadă celelalte piese pe scenă.* Sam *este interzisă, iar*

---

[1] George Mihail Zamfirescu, *Teatru*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie de Valeriu Râpeanu, Editura „Minerva", București, 1974.

[2] E. Lovinescu, *Memorii II*, în Scrieri, vol. II, Ediție îngrijită de Eugen Simion, Editura „Minerva", 1970, p. 354.

Grup revoluționar 8 *nici măcar nu e programată. «O fostă directoare de teatru particular mi-a cerut o autorizație specială de la Departamentul internelor ca să-mi poată reprezenta* Grup revoluționar 8. *Firește că în locul patalamalei polițienești pe care o aștepta — autorul i-a trimis numai cîteva flori — cum se trimite la morți.»*[3]

G. M. Zamfirescu ținea la această piesă, pe care o considera definitorie pentru cariera sa scriitoricească, incluzînd-o într-un proiectat volum de Teatru *alături de* Domnișoara Nastasia, Sam, Cumineсătura *și* Adonis.

În arhiva scriitorului[4] *se păstrează două din cele trei file (cît fuseseră inițial) cuprinzînd considerații asupra* Grupului revoluționar 8. *Transcriem în continuare un paragraf semnificativ pentru explicarea intenției autorului:*

«Deci, David și Simona sunt oameni așa cum ar trebui să fim noi, dacă un calcul mărunt și practic nu ne-ar reduce la logica exasperantă a binevoitorilor mei sfătuitori din anul una mie nouă sute douăzeci și șase și de acum, cari mi-au mărturisit că îmi iartă să scriu orice și oricum, numai să nu le tulbur siesta, să nu-i oblig să facă eforturi de gîndire, numai să nu-i smulg din beatitudinea lor de credincioși cari nu mai cred în nimic și în nimeni, de naufragiați cari au înțeles că nu mai e nici o nădejde și se lasă duși de valuri, fără să se întrebe încotro sunt duși și pînă cînd? Îndeosebi, pentru ei am închipuit și am scris gluma asta neverosimilă...

Precizăm, diferențiind o acțiune practică de una logică, noțiuni pe cari le confundăm regretabil. Spunem de pildă: e practic să nu te amesteci unde nu-ți fierbe oala! Acela care se amestecă, totuși cu un scop, oricare, își are o logică a lui și a scopului urmărit. De asemeni, putem spune: e oarecum nepractic David, susținînd ideea de voință și de sacrificiu în fața unor oameni cărora ar fi trebuit

nere, David se retrage să trăiască într-o peșteră în munți. Acolo, asistă la o furtună și în momentul liniștii revenite după încleștarea naturii, înțelege profetic apartenența lui la sufletul colectiv al neamului său:

«DAVID: ... Mi-am simțit ochii umezi și, în lumina de vis ce se făcuse, am îngenunchiat și-am îngînat închinîndu-mă: abia

acum încep să înțeleg sufletul neamului meu.» *(Actul I, scena V)*

Dar tînărul pornește să îndrepte lumea cu obsesia necesității suferinței.

«DAVID: ... Să căutăm suferința generatoare. Numai așa ne vom ridica mai presus de noi, numai așa va porni din mijlocul nostru fapta care să cutremure și să transfigureze mulțimile.» *(Actul I, scena V).*

Forței brute, elementare, promovată de o clasă lacomă și asupritoare într-o societate a suferinței celor mulți, G. M. Zamfirescu îi opune

[3] G. M. Zamfirescu, *Prefață la teatrul meu*, Biblioteca Academiei R.S.R., *Arhiva G. M. Zamfirescu, I mss. 5.*

[4] Biblioteca Academiei R.S.R., *Arhiva G. M. Zamfirescu, I mss. 7.*

pur și simplu să le întoarcă spatele demn, și e cu totul nepractică Simona, cînd răspunde la o provocare care nu-i era adresată ca o provocare directă. Dar amîndoi sunt perfect logici, în deplină concordanță cu logica ce le-a eșalonat evoluția psihologică și cu imperativele lor vitale, așa cum amîndoi sunt în spiritul ideologic al piesei, chiar prin aceste acțiuni nepractice — mai ales că ele au darul să canalizeze conflictul spre un deznodămînt pe care cei doi eroi, valori psihologice cari ies din comun și l-au ales de comun acord cu autorul.

În legătură cu aceste considerațiuni curente și cu afirmația pretențioasă că David și Simona sunt două valori psihologice cari ies din comun, o remarcă se impune: ca originalitate și diversitate de material, viața a luat-o de mult înaintea literaturii, a început să aibă mai multă fantezie, mai mult spirit de discernămînt și mai mult gust în alegerea materialului.

Acesta era odinioară, mi se pare, scopul primordial al literaturii...

Literatura copie după... natură ne inundă. Probabil însă, că se preferă anumite copii și o anumită natură, dacă orice reportagiu din orice ziar și scris de oricine și oricum, ca material și invenție e superior literaturii de azi — peliculă puțin impresionabilă, aparat imperfect de înregistrare. Nu are cel puțin meritul unui document omenesc veridic.

Nouă ne face o deosebită plăcere să repetăm că literatura — și cu atît mai mult literatura dramatică — e chemată să ne ofere viața în esență, să angreneze într-o acțiune sintetică caractere tot așa de sintetice. Valori in summum și realizate, deci, la o altitudine cu cel puțin două palme deasupra preocupărilor cotidiene, ca să le putem înțelege și aprecia.

Nu a fost în intenția scriitorului acestor rînduri să facă o profesiune de credință și, cu atît mai puțin, să dea sfaturi. A crezut necesar, însă, să pună la punct cîteva adevăruri verbal unanim recunoscute, cari vor fi invocate cîndva, întru apărarea acestei piese, care nu a vrut cu încăpățînare de catîr să fie o copie de pe natură... ».

Se știe că Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, Adrian Maniu, Victor Ion Popa și alții au fost înrudiți într-o măsură mai mică sau mai mare de expresionism. Și Grup revoluționar 8 *este o piesă de idei cu vădite influențe expresioniste prin neliniștea personajelor și permanenta evocare a morții. O undă de lirism și duioșie învăluie unele replici, din cînd în cînd cîte o glumă, același amestec de zîmbet și lacrimă și același final tragic ca-n* Domnișoara Nastasia. *Am avut impresia că, uneori, în spusele lui David și Simonei, aud vagi ecouri din replicile Tofanei și ale lui Șbilț din* Patima roșie *a lui M. Sorbul. Desigur asociațiile se pot amplifica. Valeriu Râpeanu — cel mai avizat cunoscător al operei lui G. M. Zamfirescu — după ce discută unele similitudini între* Grup revoluționar 8 *și* Sam, *întrevede « o vagă influență gidiană legată de actul gratuit ».* [5]

La rîndul ei Silvia Cucu, o altă cunoscătoare a manuscrisului piesei, considera:

« Dacă în Sam *prezentarea zădărniciei oricăror eforturi umane dădea piesei o concluzie din cele mai pesimiste, în* Grup revoluționar 8 *găsim, dimpotrivă, o glorificare a faptei eroice care nu mai e privită ca o inutilă zbatere pîndită în mod fatal de eșec, ci ca singura posibilitate de valorificare a omului, în vederea împlinirii unui scop mai înalt social. Scepticismul, resemnarea nu se întîlnesc în noua piesă, ci încrederea în eficacitatea faptei umane superioare. Interesul piesei* Grup revoluționar 8 *constă în concretizarea idealului uman așa cum îl vedea atunci dramaturgul, crearea tipului de cetățean plin de voință și intransigență, respingînd orice compromis moral. »* [6]

Fără să atingă valoarea Domnișoarei Nastasia *sau a piesei* Sam, Grup revoluționar 8 *face parte din acele scrieri specifice în destinul unui autor, fără de a cărei cunoaștere nu poate fi înțeleasă deplin personalitatea lui G. M. Zamfirescu.*

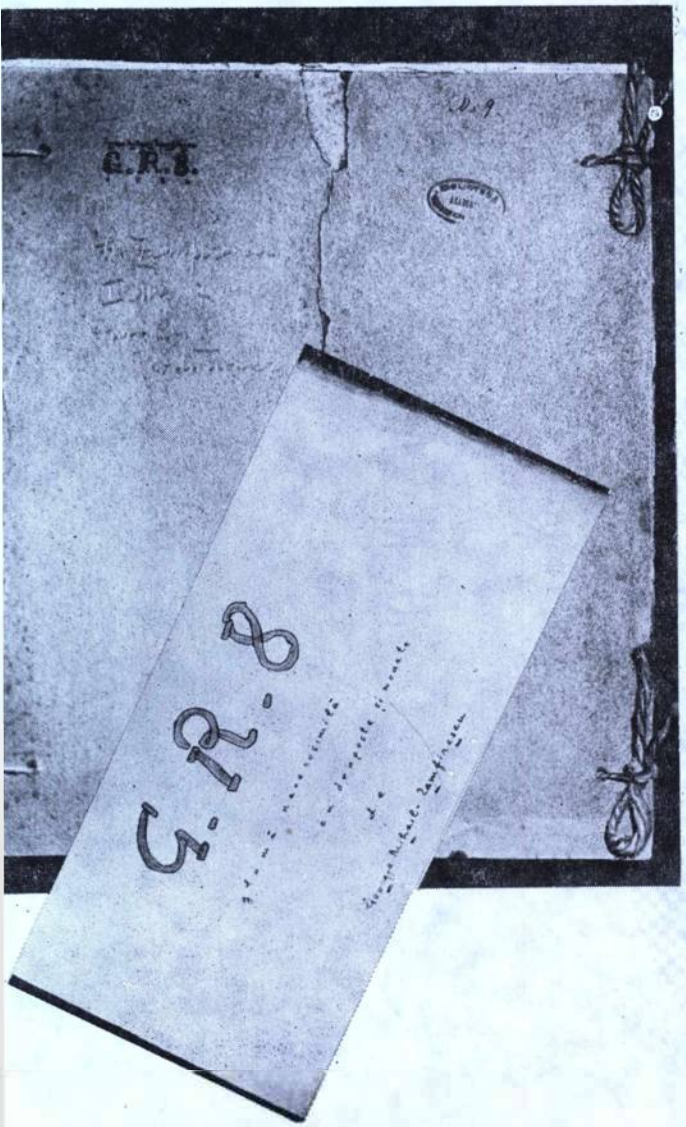
Mircea HANDOCA

---

[5] Valeriu Râpeanu, *Prefață* la vol. cit., p. XXXIII.

[6] Silvia Cucu, *George Mihail Zamfirescu și teatrul*, Editura „Meridiane", București, 1967, pp. 110—111.

dragostea, puritatea și spiritul de sacrificiu din sufletele tinere ale personajelor sale, dar piesa rămîne o expresie romantică a unor idei cu o slabă acoperire printr-un conflict puternic și realist. Găsim în gîndurile tinerilor revoluționari multe idei valoroase de ordin moral, mai cu deosebire la personajele David și Simona. Iată, de pildă, ce crede David despre forța interioară a unui revoluționar:

« DAVID: ... Mai înainte de a ieși cu revoluția în stradă, să facem revoluție aici, în inima fiecăruia! [...] Examen de conștiință! Să nu facem din G.R.8 o tribună revoluționară, ci atelier în care să ne curățăm fiecare metalul prețios al sufletului de pămînt, de spuză și de rugină. » *(Actul I, scena V)*.

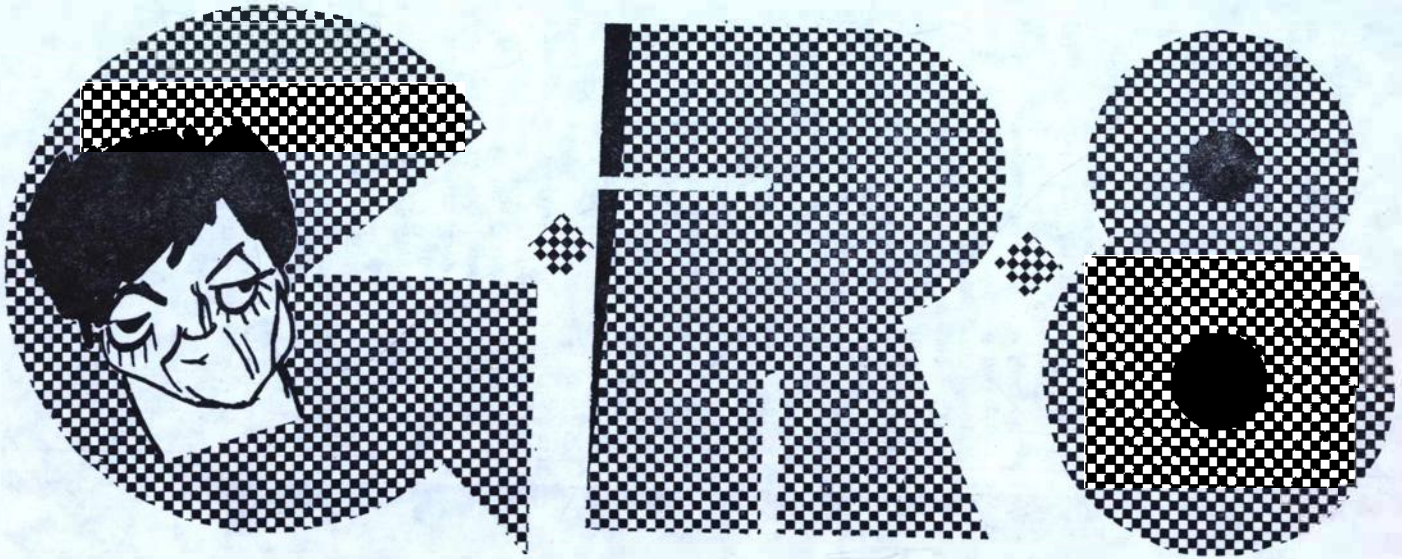
Sau, iată definirea legăturii cu ancestralul:

« SIMONA: Tu ai spus: numai în noi doi clocotea voința cu care strămoșii ce ne cîntă în sînge au știut să moară! » *(Actul III, scena IV)*.

De fapt, cele mai bine conturate personaje sînt David și Simona. Din relația dintre ei se poate analiza piesa lui G. M. Zamfirescu sub două aspecte care duc la întrebarea: este *G.R.8*, o piesă politică sau o piesă de dragoste? Cele două aspecte desprinse din cele două planuri ale acțiunii par a nu da un răspuns limpede. Conducerea conflictului nu urmează o cale pînă la capăt, lăsînd cînd impresia unui conflict sentimental, cînd aceea a unuia de ordin social-politic, fără să rămînem convinși de ceea ce a urmărit autorul ca idee principală. *G.R.8* poate fi și o dezbatere politică și filozofică, poate fi, în același timp, un cîntec de dragoste, un imn pe care dramaturgul îl ridică pentru atotputernicia iubirii pe pămînt. Dincolo de insatisfacțiile lăsate după lectură, dincolo de ezitările scriitorului și de limitele gîndirii lui politice, atunci cînd nu găsește soluții de a-l scoate pe om din impulsul unor vremi potrivnice, piesa lui G. M. Zamfirescu completează înțelegerea operei lui în totalitate. Nastasia, Ion Anapoda, Sam, ca și celelalte personaje principale din piesele lui caută o ieșire din condiția mizeră în care i-a aruncat viața. Indiferent de rezultat, acești oameni cred în posibilitatea eliberării din chinga destinului propriu și visează la ziua în care vor învinge. David și Simona ar fi putut avea o înțelegere superioară a luptei, dacă n-ar pluti într-un abstract care-i împiedică să treacă la faptă pe măsura entuziasmului lor revoluționar. Și cînd, totuși, vine prilejul faptei, aceasta se convertește într-un act gratuit, adică într-un eșec.

Nu putem termina aceste cîteva considerații despre *G.R.8* fără să spunem că scena din actul III, în care Simona o fardează pe Ioana, ni se pare una dintre cele mai frumoase scene scrise în dramaturgia noastră.

Dan TĂRCHILĂ

glumă neverosimilă cu dragoste şi moarte

1929—1930

de

G. M. ZAMFIRESCU

Persoanele

SIMONA
IOANA
DORA

ARCADIE
DAN
DAVID

TULICĂ
CICEO UZ
DOAMNA

DOMNUL
UCENICA
BĂTRÎNUL

Acțiunea:
primăvara, în săptămîna patimilor...

ACTUL I

Mansardă

Ușa, în fund și fereastra — de asemeni — se deschid pe un pălimar de scînduri, spre care urcă — din curte — o scară de lemn. Cînd e geamul deschis, se văd cei ce vin ori coboară. Acum sunt perdele groase în ferestre iar la ușă e zăvorul pus. O rază din soarele puternic de afară pătrunde — difuzat — printr-o rărîtură a perdelei.

Lateral, o altă fereastră, tot așa de acoperită.

Semiîntuneric.

Un con rudimentar de carton adună toată lumina becului aprins pe o masă, în prim plan. Pe masă, o mașină de copiat manifeste.

În mansardă, cînd va pătrunde lumina de afară, o sofa, sub covor românesc — un raft cu cărți, un patefon pe o mescioară — un fotoliu — mobilă veche de cameră închiriată ieftin la mahala, în București, unde se petrece toată gluma asta neverosimilă cu dragoste și moarte...

Scena I

SIMONA — DAN — ARCADIE

Arcadie copiază manifeste. A dezbrăcat haina și a pus-o pe spătarul unui scaun. Dan, lîngă el, controlînd fiecare manifest. În fund, atentă la orice zgomot, Simona.

Arcadie e nepăsător. Mai mult: are chef de vorbă și glume.

Simona e stăpînă pe nervi, liniștită aproape.

Dan e nervos, îi tremură mîinile și vorbește în șoaptă, precipitat.

DAN (luînd un manifest): **Cu ăsta, 89 — mi se pare.**

ARCADIE: **Da — nu. Facem un sută și ...**

SIMONA (tresărit): **Sst!**

DAN (încremenit): **Cineva?**

SIMONA: **Pst! taci — și ascultă.**

ARCADIE (a întors capul, leneș): **Nu ești nimini.**

DAN: **Mai încet, mă, rusule!**

ARCADIE (mai tare, mai nepăsător): **Nu ești nimini! Ha ha! Așa frigos, cum tu ...**

DAN: **Nu mai rîde, dom'le! Las-o dracului de glumă ...**

SIMONA: **Vă rog, să nu ...**

ARCADIE: **Și tu, Simonă! Frigos cum el ...**

SIMONA (dojană blîndă): **De ce mă umilești?**

ARCADIE (sigur, la ușă, o deschide larg): **Nimeni! Păftim, Păpescu, faci ochile tăi mari și vede: Nimini ...** (închide ușa și revine la masă, bombănind) **Așa rivălusionari, cum voi ...**

SIMONA: **Oricum, nu tremur pentru mine, Arcadie! Ar fi ridicol să ne surprindă poliția. Și o pierdere, pentru grup. Atît! Cînd m-am înscris în grupul vostru revoluționar, am știut că-mi deschid drum spre închisoare și suferință. Și n-am șovăit. Dimpotrivă! În monotonia neurastenică a orașului, îmi găsisem o rațiune de a fi. E sublimă ideea pe care o servim. E tot așa de sublimă aventura, de oriunde și oricum, care ne pîndește pas cu pas. Nu uita că, zece ani: la Odesa, în Varșovia și la Berlin, pretutindeni — n-am făcut decît să caut clipa inedită.**

DAN: **Mona!**

SIMONA: **La Tiraspol am fost la doi pași de moarte. Și n-am tremurat. Am avut putere să surîd ...**

DAN (exagerat): **Mona, sufăr îngrozitor cînd ...**

SIMONA (surîs indulgent): **Tu, Dane, ești un copil drag și ... atîta tot!** (privirile, cu o mișcare energică a capului, spre Arcadie) **Acum opt ani, la Berlin, într-o familie de italieni exilați, am întîlnit un bătrîn care m-a înțeles. Sfaturile lui mi-au otrăvit sufletul, ca un parfum tare: « de vrei să guști tot farmecul vieții, apropie-te cît mai mult de moarte!». I-am rămas, de atunci, o discipolă fermă.**

ARCADIE (atent la Dan, după ce a ascultat-o pe Simona, cu ochii din ce în ce mai aprinși): **Asta nu înțelegi, Păpescu?** (oftat) **Da — nu: ești ăminii care n-ai un lăgic de la lume. Și ămule și un măgarule: mergi și culcă să dărmim. Numai un păsăricăle urcă la cer. Pentru măgarule, păsăricăle ești ilăgic ...**

DAN: **Ia lasă-mă, dom'le, cu farafastîcurile!**

ARCADIE: **Rivălusionar cîntă cînd mergi la închisoare și plînge cu fericire cînd duce la moarte. Rivălusionar care moare este păsăricăle care duce la cer ... Da — nu, Păpescu: un rivălusionar de la Europă, cum eu, spui la tine! Un idè! Asta blăzon, asta năblese de la noi, asta icoană de la ăminire și blagoslovenia de la Dumnizeu ...**

SALA DE LECTURA

DAN: **Mona.**

SIMONA (şoaptă): **Are o figură de apostol ...** (gest nervos la Dan) **Copilule! Iar te-ntuneci ... Arcadie mi-i drag, aşa ... ca suferinţă şi putere de sacrificiu. Un om ca el, Dane ... visul lui de Christ rămas fără ucenici şi fără adăpost ... ciine gonit din închisoare în altă închisoare, din oraş în oraş, din ţară în altă ţară ... epavă care-şi aduce aminte abia acum, că are un pic de sînge moldovenesc în inimă şi vine să activeze alături de noi ...**

DAN: **Facem un joc primejdios Mona.**

SIMONA: **Un joc care mi-i drag!**

DAN: **Tremur pentru tine ...**

SIMONA: **N-ai nici un motiv.**

DAN: **Mona ...**

SIMONA: **Nu mai vorbi! Nu încerca să fii braţ puternic la cîrmă. Fii izvor în margine de drum — un izvor pe care nu-l doresc mai limpede şi nici mai răcoritor ca alte izvoare. Auzi, copilule? Lasă-mă să te iubesc şi ... atîta tot.**

DAN (profesional): **Mona, je t'aime comme ...**

SIMONA (repede îi astupă gura cu palma): **Nu mă umili! Taci şi ... sărută-mă.**

DAN: (se supune).

ARCADIE (lucrînd la manifeste, i-a privit: bunic înţelegător; surîs şi, în glumă, pocneşte palmele, exagerînd spaimă): **Păpescu!**

DAN (speriat): **Cum?** (a privit în juru-i : nu-i nimeni, nici o primejdie): **Nu fi brutal mă, rusule! Ai nişte maniere ... cu voi o să mă-mbolnăvesc de inimă ...**

ARCADIE (a rîs, rîde cu lacrimi): **Aşa un rivălusionar ...**

DAN (moale, pe scaun): **Să te ia dracu de nebun!**

SIMONA (lui Arcadie, blînd dojană): **Nu eşti cuminte ...**

ARCADIE: **Lasă, Mona, este bun sperietur la el. Faci educăsion rivălusionar ... Hahà! Cînd eu palme aşa:** (le pocneşte) **inimă de la el, aşa:** (palma sub haină şi imită palpitaţii) **bruha-bruha ... Ce faci inimă de la tine, cînd un bombă?**

DAN (supărat, dar fără să ridice tonul): **Ia te rog! În primul rînd, eu ... n-o să umblu cu bombe. Cei «şapte ani de-acasă», pe care-i am, m-ar opri să ... Nu-i elegant să umbli cu maşini infernale cînd ...**

ARCADIE: **Cînd?**

DAN: **Aşa! cînd ... să te ia dracu! Nu mă enerva!**

SIMONA: **Dane!**

ARCADIE (aspiră adînc): **Dragă Păpescu, nu se facem un rivălusion cu mînuşi ... Şi la mine, cînd căpil: violina şi café au lait şi un ăducătris ăngliez şi mamă de la eu: exselans!** (surîs amar) **Asta nimic, Păpescu! Aici** (inima) **educăsion! şi** (capul) **aici ... Altceva: ce lasă pasăre de la păru la pălăria de la ăm ... Vede! Simona înţelegi la mine. Şi nu ămu de la peşteră, cum David ...**

DAN (bombănind): **Şi ăsta, alt nebun! Dacă-ncepi să mi-l lauzi şi pe David, am înţeles ...**

ARCADIE (se miră): **Nu place la tine David?**

SIMONA: **David e un tip original, în adevăr, dar ...**

DAN: **Ce original, Mona dragă! Nebun în toată regula ... Un om sănătos la cap nu şi-ar fi lăsat moşia şi nevasta, ca să trăiască cinci ani în peşteră, cu lighioanele. Un om întreg nu s-ar hrăni numai cu urzici şi fructe şi n-ar trăi ca el, aşa de ... original. Sunt sigur că noaptea umblă prin cimitire, adunînd broaşte în sîn şi lilieci în păr, ori stînd de vorbă cu morţii pe care-i invocă — sacerdotal — prin cavouri ...**

ARCADIE: **Mă, prăst Păpescu, David trăit la peşteră cum Isus la înţelepciune.**

DAN: **O fi, da'... eu prefer înţelepciunea unei nopţi de bar! Mă lipsesc de inteligenţa care te obligă să rozi rădăcini cu gust de rîmă şi să dai bonjur cu urşii, prin văgăuni ... E clar, nu?** (Arcadie surîde) **În definitiv, mi-e indiferent ce crezi şi ce faci tu! Eu ... mie mi-ar face o deosebită plăcere să-l întîlnesc cît mai rar pe ... originalul ăsta cu mutră de strigoi. Şi aici şi pe stradă! Un oraş, dom'le e ceva aşa ... întreg! Are o casă tip, o stradă tip, o femeie tip şi ... Asta vreau să spun: are ... estetica lui! Ei bine, cînd apare acest ... domn David pe stradă, strică estetica oraşului ...** (Arcadie rîde, Simona îşi muşcă buza, să nu rîdă) **Nu rîde, distinsul meu tovarăş, că ...** (Arcadie rîde cu hohot) **Nu mă necăji, mă, rusule, că eu ...** (Simona nu-şi mai poate stăpîni rîsul) **Cum, Mona, şi tu? Aşadar?...** (Arcadie se tăvăleşte în fotoliu de rîs, Simona s-a rezemat de uşă şi rîde) **Ia ascultă, mă imbecilule, dacă nu taci din gură ...** (Dan care pornise ameninţător spre Arcadie, s-a oprit brusc, cu ochii la uşă; tot aşa de repede au privit spre uşă, cu rîsul sugrumat pe buze, Arcadie şi Simona. O clipă, tăcere, încordare).

SIMONA: **Cineva ... la ... poartă ...**

DAN: **La poartă sau ... pe scară?...**

SIMONA: **Poate văduva de jos sau ...** (repede, la fereastră şi a privit, ridicînd prudent un colţ al perdelei) **Nu-i nimeni pe scară.**

DAN (aspiră, înviorat, cu ochii la cer): **Ave, Domine! Nu mai ride, rusule, că mă-nfurii ...**

SIMONA: **Să lăsăm gluma! Ce facem cu manifestele?**

DAN: **Păi, manifestele ... nu-i aşa, dragă Arcadie? — citim un exemplar în şedinţa secretă de la noapte, îl supunem aprobării şi ... pe urmă ... — nu-i aşa, Mona? — pe urmă le împărţim pe stradă, la Universitate, în fabrici şi ... O rugăm pe Ioana să ...**

SIMONA: **Iar Ioana! Orice misiune grea: Ioana!**

DAN: **Mă rog, dacă-i face ei plăcere ...**

SIMONA: **Oricum, e o laşitate!**

DAN: **În definitiv, pentru o neurastenică, orice misiune grea e un bun prilej să se sinucidă în aureolă ...**

SIMONA: **Bravo, eşti foarte gentil!**

ARCADIE: **Nu bine!**

DAN: **Poftim! Eram sigur ... Dacă nu-i bine, fă tu altfel şi lăsaţi-mă-n pace! Mă rog, o roagă cineva pe Ioana? Ea singură se oferă! Mai mult: ne roagă să-i încredinţăm ei orice misiune ...**

ARCADIE (se supără): **Mă, prăst Păpescu, eu nu spus de Ioana! De manifest! Nu bine mergem la stradă cu manifest. Asta cum un săldat aşa** (cu pieptul descoperit) **la război ... Mai bine aşa: trimes la poştă, ădrics la prăfesori şi dăctori şi ănjineri ... Intelectuali! Ştii ei există Grup Rivălusionar ş şi ce vrei asta grup rivălusionar. Primă prăpăgand ...**

DAN: **Bravo, rusule! Scăpăm mai uşor ...** (Simonei) **Poftim, micuţo, ca să vezi că nu sunt laş, am să duc eu plicurile la poştă!**

SIMONA (ca şi cînd nu l-ar fi auzit): **Şi ... pe urmă, Arcadie?**

ARCADIE (nepăsare): **A! Pi urmî ...** (a rămas cu gestul frînt în aer şi a întors capul spre uşă, repede. A bătut cineva. Tăcere. Altă bătaie în uşă. Tustrei se privesc în tăcere).

SIMONA: **Cineva, la uşă.**

DAN: **În orice caz, un străin. Ai noştri ştiu bătaia convenţională. Suntem pierduţi, rusule! E siguranţa ...**

ARCADIE (a ascultat cu ochii crunţi la uşă; tăcut, privire la Simona şi Dan): **Acum ... nu mai eşti un glum'...** (A treia bătaie în uşă — Arcadie, ochii atenţi prin încăpere) **Păpescu, pui asta colo** (haina lui pe maşina de copiat manifeste; Dan s-a supus) **Dacă eşti un duşman de la noi, videm el asta** (pumn uriaş) **educăsion!** (paşi mari şi grei spre uşă).

DAN (demn de plîns, lîngă Simona): **Să fim tari, Mona! Sînge rece şi ...**

ARCADIE (gata să deschidă): **Nici un răsuflare la voi! Cînd eu deschide, Păpescu faci aşa** (să-şi acopere ochii) **ca să nu' bolnăveşti inimă de la el de ce vede ...** (gest: fiţi atenţi, apoi deschide uşa brusc, cu pumnul ridicat. Dan şi-a ascuns ochii în palme. Simona: liniştită. Arcadie a rămas surprins, cu pumnul ridicat. În cadrul luminos al uşii e David, surîzător, cu flori în mînă. Dan: a deschis ochii, încet — a făcut: «a!» surprins, deziluzionat şi vesel).

Scena II

SIMONA — DAN — ARCADIE — DAVID

DAVID (figură osoasă, în trăsături energice şi ochi de copil).

ARCADIE (nestăpînit vesel, cu pumnul greu în gol): **A! Porco Dio aşa un păcălitur ... Hai, vine casă, David.**

DAVID (paşi în scenă, şovăie): **E un întuneric, aici ... Nici la mine, în peşteră ...** (Arcadie: la o fereastră — Simona: la alta — au dat jos perdelele şi lumina pătrunde în casă, înviorătoare).

DAN (moale, pe scaun): **Bine, nenişorule, ai uitat bătaia convenţională? Patru ciocănituri: toc, toc, toc, toc! Simplu, ce dracu! Ţine minte.**

DAVID: **Iartă-mă, dar nu bănuiam ...**

DAN: **Simona dragă, un pahar cu apă, te rog ... Rusule, ţine minte şi tu. Patru ciocănituri: toc, toc, toc-toc ... E simplu!**

DAVID (solemn, în calea Simonei): **Domnişoară Simona, cîteva flori de cîmp, modest omagiu pentru o sărbătoare aşa de ...**

SIMONA (nedumerită, cu paharul în mînă): **Mulţumesc, dar nu ştiu ce sărbătoare ...**

DAVID: **Suntem în săptămîna Patimilor. Ne-ai spus, acum două săptămîni, că în Joia Mare ...**

SIMONA (a scăpat paharul din mînă): **Adevărat! Azi e ...**

DAN: **Ia uite, cadavru'ambulant ce lovitură sentimentală!**

SIMONA (repede, lîngă Dan): **Micule, azi e ziua mea de naştere!**

DAN (derutat): **Parol? Bine, dacă ... felicitările mele ...**

SIMONA: **Ce nebună sunt, cum am uitat, cum uităm ...** (paşi, veseli, lîngă David) **Ce flori frumoase** (le ia) **Mulţumesc** (le priveşte) **Rourate flori de cîmp, flori sălbatice, flori triste, cum sunt gîndurile mele.**

ARCADIE (din fund): **Eu nu-i înţelegi ăsta. De ce plînge tu, dacă flări frămoz?**

SIMONA (trist, privire de la Dan la David şi de la el la Arcadie; apoi rar, cu glas uşor umed): **Azi ... împlinesc ... 26 de ani ... Arcadie ...**

ARCADIE (explozie de bucurie): **Unu! Asta un veste cum un bombă ... Simona drag'** (o sărută pe amîndoi obrajii, zgomotos) **să trăieşti cît mamă de la mamă meu şi fericită cum Dumnizeu! Mă, dragă Păpescu...** (spre el, cu mîna întinsă).

DAN (îi întoarce spatele, nervos): **Mai întîi să vedem ce facem cu manifestele.**

ARCADIE (a rămas cu mîna întinsă; amărăciune): **Tu ... supărat ... că eu sărutăm Simonă? Cînd un sărbătore aşa drag', la rivălusionari nu supără dacă sărutăm, cum un soră ...** (energic) **Asta ... ce face tu ... nu educăsion, Păpescu!**

DAN: **Cum? Nu-ţi permit să ...** (spre Arcadie, nervos. Acesta îl aşteaptă cu pumnii încleştaţi. Nervii lui Dan s-au domolit ca prin farmec şi— între un pas şi altul — a devenit prietenos, cu surîs alb în colţul gurii): **Rusule dragă, ar fi prudent să ascundem maşina asta infernală, care ...**

ARCADIE (l-a privit peste umăr şi gest de dispreţ): **A!** (şi-i întoarce spatele, începe să adune manifeste, ascunde maşina de copiat, murmurînd repetat): **Videm noi asta, educăsion ...**

DAN (singur şi sigur că nu-l aude Arcadie): **Hm! Ce imbecil! A, păi să nu mă enervezi rusnacule, că eu ...** (supărat spre fund).

SIMONA (lui David): **Ia loc, te rog!**

DAVID (stă în prim plan): **De fapt, eu ... mi-am făcut datoria. Îmi pare rău că ...** (ochii la Dan).

SIMONA: **Să-l lăsăm, că se-mpacă singur. Am copiat manifestele şi ... neobişnuinţa ... pentru el o concentrare prea nervoasă, şi ...** (ochii îndelung la David): **Mulţumesc! eşti singurul care n-a uitat ...**

DAVID: (mut, cu un gest tot aşa de spontan, îi sărută mîna.

Afară: larmă de glasuri, paşi pe scări, o voce caldă care melodiază în ritmul paşilor sprinteni o romanţă la modă).

DAN (celor de afară): **Mai domol, nebunilor, mai domol ...**

Scena III

SIMONA — DAN — ARCADIE—DAVID — TULICĂ
DORA — CICEO UZ — IOANA

(Ultimii patru au năvălit în scenă. Tulică: sticle de vin şi o placă de patefon. Dora: o cutie de bomboane şi flori. Ciceo Uz: împovărat de pachete, ca un hamal, şi, în urma lor, tristă, fără nici un dar, neluată în seamă: Ioana ...)

TULICĂ (lui Dan): **Salve, mă, tipule!** (lui Arcadie) **Rusule, sdrasti găspădin!**

DORA (îşi face loc printre ceilalţi, cu coatele): **Pardon! vă rog, la o parte! Vai de mine, soro, ce sălbatici ...** (în faţa Simonei o priveşte, clipeşte repede, emoţionată) **Mona!** (lacrimi). **Mamă scumpă ...** (a scăpat florile şi bomboanele, plicie palmele sub bărbie) **Moooona...** (o îmbrăţişează plîngînd). **La mulţi anişori, mamă scumpă! Şi să nu ne spui, nesuferito ... Dacă nu ne întîlneam cu D-l David ...** (trece la Dan) **Dănişor mamă, felicitările mele ...**

TULICĂ (solemn): **Soro, fă** (îi strînge mîna, puternic) **noroace, d'ăle mari! Na!** (depune sticlele la piciorele ei) **Cotnar, Nicoreşti, Berheheheci ...** (rîsete, larmă, voie bună. Tulică trece la Arcadie, cu placa de patefon) **Asta pentru tine, mă, ursule ursuz.**

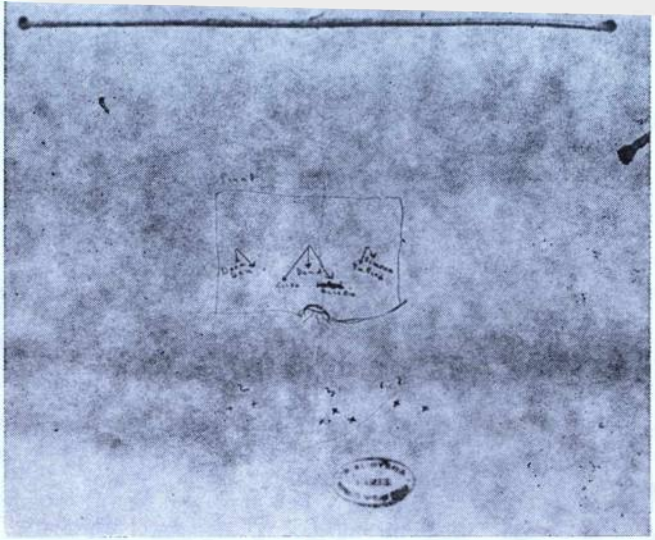
CICEO (tot aşa de solemn): **Domniţă, noi ...** (pregăteşte discurs, îl strînge gulerul tare şi înalt) **gratulăm!** (rîsete, aplauze, veselie. Ioana a rămas în prag, rezemată de uşă).

SIMONA (în adevăr înduioşată): **Domnilor, prieteni dragi ... dovezile voastre de dragoste ...**

TULICĂ: **Soro, fă, fără discurs, că mi-e o sete de alifant!** (celorlalţi) **Ia, toată omenirea la lucru!**

(Se iau pachete de jos, florile sunt puse în glastre, sticlele sunt destupate, se pregătesc pahare şi farfurii; toţi umblă ca la ei acasă; murmur surd, îndemnuri şi glume.)

SIMONA (în acest timp a căutat cu ochii, nerăbdătoare): **Şi tu, Dane?...** (dojană şi îndemn în glas).

DAN: **Ai să-mi spui ceva?**
SIMONA: **Nu ... Am crezut că ... tu ... Că şi tu ai să-mi spui ceva ...**
DAN: **Mă indispun, dragă — mă indispun vandalii ăştia ...**
SIMONA (schimbare bruscă, paşi siguri la David): **Pe Dumneata te indispun?**
DAVID: **Dimpotrivă: mă amuză ...**
DAN (ironic): **Parol? Sunt convins că la D[umnea]ta acasă nu i-ai lăsa ...**
DAVID: **La mine le-aş da voie să tragă şi cu pistoalele în bibelouri!**
DAN: **Ce spui? Mă rog: liber ... un original, care ... Da, cred! Numai aşa ar fi în atmosfera amfitrionului ...**
DAVID (nestăpînit): **Maliţios?**
DAN (provoacă): **Şi dacă?** (David, ca un resort, paşi spre Dan. Simona sugrumă un **«A!»** de spaimă).
DAVID (a trecut, pe lîngă Dan, la Arcadie): **O placă nouă?**
SIMONA (lui Dan): **De ce eşti rău? Bunule drag, de ce eşti rău?**
DAN (printre dinţi): **Nu bănuiam că iubeşti aşa de mult ... florile de... cîmp ...**
SIMONA (dureros surprinsă, îşi impune linişte şi-i întoarce spatele): **Şi tu, acolo, Ioană! Singură, ca întotdeauna ...** (Ioana, se apropie, o felicită, îmbrăţişare — au venit în prim plan).
TULICĂ (din fund, peste capetele celorlalţi, cari l-au înconjurat în pregătirea grabnică a gustărilor): **Dane! Mă, tipule, olecuţă de muştar — dacă s-ar găsi ...** (Dan în fund printre ei).
SIMONA: **Te vezi din ce în ce mai rar. Ce-i cu tine, Ioană?**
IOANA: **Nimic.**

SIMONA: **Şi tristă, tot mai tristă ... Ioană!**
IOANA: **Lasă-mă să plec! Am venit, m-au luat şi pe mine în vîrtejul lor ... Acum ... nu mai am nici un rost aici ...**
SIMONA: **Ioană, e o copilărie!**
IOANA (suferă): **Lasă-mă să plec! O Ioană ca mine ... Veselia lor sapă rană aici. Şi florile de la sînul tău mă dor ... Eu mă privesc într-o floare, Simona, ca-ntr-o oglindă care nu minte** (rugă) **Lasă-mă să plec! Vezi? Şi pe tine te indispun.**
SIMONA: **Dimpotrivă, Ioană! Îmi pare bine că te am lîngă mine. Azi o să petrecem de minune! Şi eu sunt tristă. Un motiv în plus ca să fim vesele. Să fim vesele, Ioană — să rîdem ...**
IOANA: **Am uitat cum se rîde ...**
SIMONA: **Să cîntăm, Ioană!**
IOANA: **Nu mai ştiu să cînt ...** (capul obosit pe umărul Simonei). **Lasă-mă să plec! Tu eşti bună, încerci să mă prinzi de putreziciunea unei iluzii. Inutil! Am şi fost zmulsă, de mult, dintre oameni şi din viaţă. Sunt o moartă întîrziată printre voi ...**
SIMONA: **Ioană!**
IOANA (taină, cu ochii mari în gol): **A doua ... oară ... n-o să-mi mai tremure ... mîna ...**
SIMONA (se cutremură): **Aşadar, acelaşi gînd de moarte ...** (o desmiardă, o sărută, caută s-o îmbărbăteze) **Eşti un copil fără minte! Nouă ne eşti dragă, tuturora. E vina ta că stai în umbră, că treci prin viaţă cu ochii închişi, că nu ceri ori nu întinzi mîna, să iei ce ţi se cuvine...**
IOANA: **Am cerut şi ... zădarnic! Deschid ochii şi mă cutremur de ce văd! Am întins mîinile dornic — şi mîinile mi-au rămas goale, ca două cuiburi în toamnă.** (Val care urcă în inimă) **Şi, totuşi, încerc uneori — mai încerc, să ies din umbră, să strig cu fiecare gest, să conving cu fiecare strigăt. «Sunt şi eu aici! Ioana! O Ioană care nu-i o oarecare!»** (braţele cad, grele) **Nu mă aude nimeni, nu mă vede nimeni ...**
SIMONA (inspiraţie subită şi se întoarce): **Băieţi, e şi Ioana aici!** (nici un răspuns) **Dane, e şi Ioana aici!** (nici un răspuns) **Tulică! E şi Ioana aici ...**
TULICĂ: **Ai zis ceva? A, Ioana ... Lasă asta, e ceva mai important aici. Cum am face, duducă, să găsim olecuţă de muştar?**
SIMONA (a scăpat florile din mînă): **Nesimţitori ...**

IOANA (a ascultat cu nădejde — a aşteptat cu nădejde şi fiecare răspuns a durut; pe scaun, cu bărbia în piept):

« Fată cu ochii cum sunt vopsite şopîrlele
Scoală-te de pe lespezi
Du-te unde curg gîrlele
Viaţa să-ţi lepezi ...»*.

SIMONA: **Ce spui tu, Ioană?**

IOANA (surîs straniu): **Nimic ...** (David în trecere, a văzut florile căzute şi a rămas cu ochii la ele).

SIMONA (a înţeles, şoaptă): **Iartă-mă!** (le adună).

DAVID (îi ajută, în genunchi, lîngă Simona — mîinile li s-au întîlnit pe tulpina unei flori şi se privesc): **Floare de cîmp ...**

SIMONA: **Da ...**

DAVID: **... modestă ca o ţărăncuţă desculţă în roua ierbii ...**

IOANA (în acest timp, afară, cu paşi de răufăcător).

Scena IV

SIMONA — DAN — ARCADIE — DAVID — TULICĂ
DORA — CICEO UZ

DORA (în mijlocul scenei, desfăcînd şorţul pe care şi l-a pus ca să pregătească gustările): **Doamnelor şi domnilor ...**

CICEO: **Silentium!**

DORA: **Doamnelor şi domnilor, cred că nu va fi nevoie să vă invit de două ori la bufet.** (Aplauze, voie bună, se servesc, se fac grupuri: pe sofa Simona cu David — lîngă patefon Arcadie şi Tulică — fund, mijloc, în picioare, Dan şi Dora. Tulică a adus vin şi gustări pentru el şi Arcadie. Dan o va servi pe Dora, Ciceo pe Simona şi pe David. E o clipă de animaţie, de drumuri împletite şi de glasuri vesele).

TULICĂ: **Soro, fă, o sete de alifant!**

SIMONA: **Ciceo, aşadar, acelaşi cavaler medieval ...**

DAN: **Îmi dai voie să te servesc, Dora?**

DORA: **Mereu gentil şi cavaler, micule ...**

TULICĂ: **Vineee ...**

ARCADIE (a despachetat placa şi-a pus-o la patefon): **Taci voi acolo, mă! Aici un placi nou ...** (Tăcere o clipă, se ascultă cîntecul, se fredonează).

DAN (venin, cu ochii la Simona şi David; ciocneşte paharul cu Dora şi spune, ca să fie auzit): **Beau pentru tine, Dora! Aduc omagiu frumuseţii tale ...**

SIMONA (surîs): **Ai spus ceva, Dane?**

DAN: **Poftim? Nuu, dragă, nimic ...**

TULICĂ: **Ia, botniţa — căci aici e concert!** (Iar tăcere, iar se ascultă şi se fredonează).

SIMONA (îi răspunde lui David): **Tristă? Dimpotrivă! Mai veselă ca oricînd ... Azi împlinesc 26 de ani! Nu-i aşa că sună frumos!? Închid ochii şi privesc în urmă: 26 ... de ani ... La fiecare cotitură de drum am lăsat ceva din sufletul meu ...**

DAVID: **Aşadar, numai amintiri frumoase ...**

SIMONA: **Neîndoios! Dumneata ... nu?**

DAVID (surprins, coboară ochii): **Ba ... da, şi ... eu ...**

SIMONA: **De ce ai stat în peşteră?**

DAVID: **... nu mai mi-aduc aminte.**

SIMONA: **O taină? Poate ... o tragedie familială?**

DAVID: **Nu mai mi-aduc aminte ...**

TULICĂ: **Un regat pentru-o ţigară! Cine-o are?**

ARCADIE (comic, bine dispus): **Şi eu! Milă şi poman'...** (de la unul la altul, cu mîna întinsă, ca un cerşetor, în hazul tuturor).

DAN (a scos tabachera, a aprins o ţigară şi ... fum în ochii lui Arcadie): **N-am!**

ARCADIE (i s-au încleştat pumnii; aspiră adînc, e stăpîn pe el): **Azi ... cînd aşa un sărbător ... nu trebe scandal ... Mîine Păpescu! Mîine, la tine puţin** (pumnul sub nas) **educăsion ...**

TULICĂ: **Rusule, eu am bani. Dacă vrei tu să dai o fugă ...**

ARCADIE: **Dai bani!** (îi ia — din uşă) **Vezi tu asta patiefon ...**

Scena V

SIMONA — DAN — DAVID — TULICĂ — DORA
CICEO UZ

TULICĂ (lui Dan): **Fie, că măgar eşti, mă zgîrie brînză!**

DAN: **Ia, te rog! Să-l învăţ minte, altă dată să mai fie obraznic ...**

* I. Vinea *[n.a.]*

SIMONA (lui David): **O viață care m-ar atrage: acolo la peșteră ...**

DAVID (insuflețire, vorbind): **A fost frumos! În prima noapte, în adevăr ... Ești singur, e liniște, din văi spre tine urcă întunericul, ca o apă a morții, pe vîrfuri de stîncă mai stăruie lumina soarelui care a apus. Ești cumpănă, între întuneric și lumină ... Te simți singur și mic în noapte, mai singur, mai mic și te înfiori. Umbrele joacă, le împrumuți viață și intenții. Și tăcere ... Auzi zvîcniturile inimii. Auzi, în pădure, strigăt de pasăre rătăcită. Și auzi, în adîncul peșterii, oftatul pămîntului. E sufletul tău, pasăre rătăcită, și oftezi cu pămîntul, te înfrățești cu umbrele, în imensitatea întunericului ... Simți cum ieși din lume și din vreme. Dacă, în salt rotund de fantomă albă, trece o ciută pe lîngă tine, te întrebi: o urmăresc hăitașii întîiului voevod român, ori e speriată de vîlvătaia care mistuie Sarmisegetuza? Mîna caută, oarbă în întuneric o piatră să-și facă armă de apărare și te ridici în picioare, uriaș în închipuire, întîiul om care îngînă rugăciune păgînă, în început de veac și de conștiință ...** (Unul cîte unul, cei din scenă au început să fie atenți. Tulică, cel dintîi a oprit și patefonul).

SIMONA: **Frumos!...**

TULICĂ: **Zi-i, măi bădie, că ce spui tu e o doftorie pe rană ...**

DAVID: **Pe urmă vin nopțile, senine, cînd stai de vorbă cu tine, cu firul de iarbă, cu Dumnezeu și cu gîngăniile — ca să te cutremuri și să te simți transfigurat cu prima noapte de furtună. O presimți în atmosferă, în săriturile elastice ale veveriților, în supărarea de moșneag ursuz a urșilor și în mersul grabnic al gîngăniilor. E o liniște care te subțiază și îți soarbe puterile, cu licărul întîiului fulger. Nu știi de unde vine furtuna!? Din cer sau din adîncul pămîntului, de departe sau din inima ta ... Stam la intrarea peșterii, lipit de piatră, cu pleoapele de piatră peste ochii mari ... Vîntul a șuierat, ca un haiduc peste văi și ... Murmura cineva în pădure! murmurul s-a făcut geamăt, geamătul a crescut și fiecare copac a început să-și vaiete rănile durute cu fiecare frunză smulsă, cu fiecare cracă ruptă. Pădurea, ca o orgă cu mii de claviaturi: simfonie fantastică! Și toate claviaturile pădurii îmi zvîeneau în tîmple, amețitor. Ploaia a început repede, revărsare cu zgomot surd de stînci cari se rup și se desprind, scrijelit; sub mine, lîngă mine, în mine. Și n-am mai văzut, n-am mai înțeles nimic. Tîrziu, cînd am deschis ochii, era tăcere de mormînt.**

În urma furtunii, pădurea rămăsese ca un templu distrus, cu credincioșii morți pe trepte și în altar. Răsărise luna, într-un vîrf de brad, ca un scut de aur înlipt în suliță și-a început să cînte, departe, cine știe unde, poate un suflet rătăcit ca și mine, poate un cioban la o stînă, o doină. Era cîntec de dragoste dar și de-ngropare, era zburdălnicie de suflet și era tristețe, nețărmuită tristețe. Mi-am simțit ochii umezi și, în lumina de vis ce se făcuse, am îngenunchiat și-am îngînat închinîndu-mă: abia acum încep să înțeleg sufletul neamului meu ...

TULICĂ: **Și ... pe urmă?**

DAVID (surîs și simplu): **Pe urmă, am luat vreascuri din peșteră, am făcut focul și mi-am uscat hainele.**

DORA: **Păi ... de ce n-ai stat în peșteră, la adăpost!?**

DAVID: **Am vrut să văd furtuna, în toată grozăvia ei ... și s-o simt în toată măreția!**

DORA: **I-auzi, soro, ce gust! Și nu ți-a fost frică de moarte?**

DAVID: **Nu ... Acolo, pe culmi, moartea are cu totul altă înfățișare. Mai mult, își pierde din importanță. Acolo sus, nu-i nici sicriu, nici lumînări, nici doliu și colivă, nici ciocli și popi, nici groapa și lacrămile, nici fanfara care răsucește nervii barbar și nici bulgării pe capacul coșciugului. O clipă — și te duci rostogol în prăpastie. Pe urmă: nimic ... O clipă — și ursul te sufocă cu dragoste de luptător de circ! Pe urmă: nimic ...**

DORA: **Mersi! Mă lipsesc de așa clipă ...**

TULICĂ: **Nu știu cum o fi, cînd te strînge ursu-n brațe, da'... daravela aia cu furtuna a fost magnifică. Pe mine, uite-așa: m-a întors pe dos... Eu văd o verigă între visul nostru revoluționar și furtuna lui David. Ia ascultați, că aici vorbește un om ca mine, nu rage un măgar ca ăla** (ca Dan). **Vîntul, chiuind ca o strajă care anunță satelor apropierea primejdiei. Vietățile se ascund. Vijelia, ca o hoardă năvălitoare. Codrul, ca o mulțime fără apărare, care primește furtuna în piept, încrezătoare în rădăcinile care-o leagă de pămîntul aista. Pe urmă, plînset și moarte, urgia cerului. Și se face liniște. Răsare luna ca să împrumute lumină de baladă ruinelor și coboară cetele de rumâni în pîlcuri, în convoiuri, din ascunzători, cîntînd o doină, cîntecul lor de jale dar și de reînviere ... Voi nu vedeți, mă? David a trăit, într-o oră, cel mai zbuciumat capitol din istoria neamului românesc ...**

DAN: **Mă rog şi ... care-ar fi veriga?**

TULICĂ (accent de baladă): **Cîte mari şi sfinte sacrificii, ca să se închege sufletul românesc! Cîte mari şi sfinte sacrificii ni se vor cere nouă şi urmaşilor, pînă s-or turna fărîmele de suflet de acum în cuprinsul aceluiaşi tipar ... Frăţînilor — şi al cui picur de sînge va însemna întîia jertfă, pe imaculata năframă a altarului de mîine?** (toţi, o clipă, cu ochii în gol).

SIMONA (ca în vis): **... şi ... al cui sînge ... va însemna întîia jertfă ... pe ... i-ma-cu-la-ta năframă?...**

TULICĂ (cu un gest care-l smulge din atmosferă): **Hei, şi-acum să trecem la ale noastre treburi.** (Dan vrea să spună ceva, Tulică îl opreşte ridicînd mîna) **Pardon! Lătrăm la rînd. Mă, rumâni, de mîncat am mîncatără, de băut am băutără, acu putem sta şi la o parolă serioasă.**

DORA: **Dănişor, mamă, nu cumva avem un tango la patefon?** (mişcare)

TULICĂ (a privit-o îndelung, peste umăr, crunt, gest de dispreţ): **A Mulier odiosa ... Şi-acum, parola serioasă. Nu prea suntem serioşi, ne cam jucăm de-a revoluţia.** (Proteste)

DORA: **Asta-i acum! Dacă nici noi serioşi ...**

DAN: **E o insultă, dom'le!**

TULICĂ (gest): **Domol!** (şi s-a făcut linişte). **Mai întîi nu suntem prudenţi. Aici e o curte de han. Liotă de chiriaşi. Iar noi, o liotă de haimanale, venim în fiecare noapte la Simona. Vorbesc fără ocol: chiriaşii au început să se uite chiondăriş, au bănuieli ... jignitoare pentru Simona ...**

DAN: **Cum? Nu le dau voie ...**

TULICĂ: **Scumpule, sunt împrejurări cînd îţi permiţi să fii mitocan fără o prealabilă aprobare ... Aici e vorba şi de Simona şi de noi. O să ne prindă poliţia cum prinzi vrăbiile sub ciur.**

CICEO: **Just!**

DAN: **Aici, da ... ai avut gură de aur.**

(Au fost aprobări, exclamaţii de îngrijorare.)

TULICĂ (gest): **Domol** (şi s-a făcut linişte). **Aşadar, cu casa de acord? Bun! Să luăm măsuri. Mai întîi: suspendăm şedinţa de la noapte. Citim manifestele acum, le aprobăm şi ... Unde sunt manifestele?**

SIMONA: **În dulap, mi se pare.**

TULICĂ: **Să le vedem** (Ia cîteva manifeste, le împarte la cei din scenă).

Tu. Şi ţie. Poftim. Şi ţie un ... (Dorei îi întinsese un manifest şi... îl retrage) **Dumitale nu. Ăsta nu e tango, doamnă. Miroase a opincă, scuzaţi.**

DORA: **Eşti ...** (tobă de revoltă) **eşti ... revoltător!**

TULICĂ: **Şi tu un exemplar. Aşa. Eu n-am nevoie, că-l ştiu ca pe apă. Care va să zică îl citim şi ne spunem părerile: e bun sau e rău. Rumegaţi fără grabă, fiecare vorbă, că eu aştept. Nu uitaţi, însă: cine-o zice să nu-i place manifestul, se obligă personal să redacteze altul mai bun — că eu am stat destul cu picioarele-n apă rece, cînd l-am scris ...**

CICEO: **Măriţii martiri ai neamului ne privescu de la ceriu şi ne zicu: acest al vost' manifest, giunilor, e un memorandum etern!**

TULICĂ: **Zău, mă? Bine, dacă zici tu ... se aprobă. Tu?** (Simona gest de aprobare.) **Tu?**

DAN: **Ce mai, s-a făcut, şefule ...**

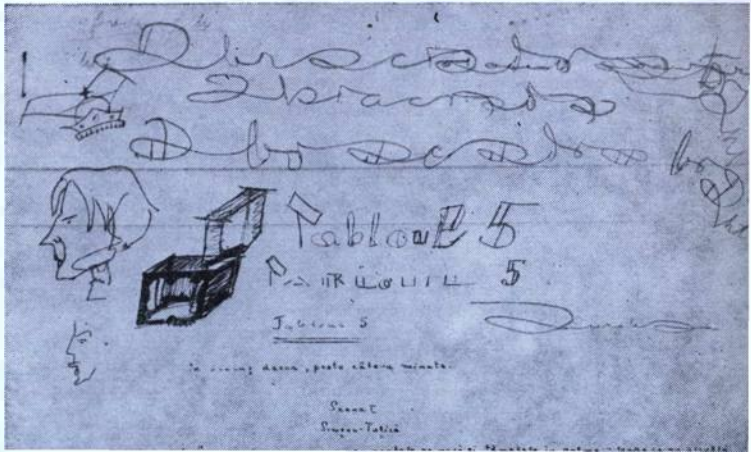
TULICĂ: **Tu, David?**

DAVID (a mototolit manifestul şi l-a aruncat): **Demagogie ...** (Stupefacţie, exclamări, proteste.)

TULICĂ: **Ce mă, eşti nebun sau?**

DAN (în corul de proteste al celorlalţi): **E o insultă pe care nu permitem...**

DAVID (resort, în picioare şi la gestul lui, tresărit, linişte la cei din scenă): **Să mă explic. E bine cu o clipă mai devreme să ne smulgem vălul de pe ochi.** (Ia un manifest de la cineva, care-i e mai aproape.) **Trec peste baliverne ca dreptate, egalitate, cinste, românism integral. Astea sunt bune la circiumă, la întruniri şi în comediile lui Caragiale Este, însă, în manifest o frază pe care n-am nici un motiv s-o înţeleg E vorba de ... sudoarea elementelor sufletului românesc.**

TULICĂ: **Dragă, e foarte clar.**

DORA: **Sigur: e clar! Adică ...** (lui Dan) **ia explică-i tu, mamă dragă, că e clar ...**

DAN: **Vorba lor: e clar şi simplu! Asta ... vine aşa: eu, Bucureşti, el** (Tulică) **Moldova, el** (Ciceo Uz) **Ardealul, ea** (Simona) **Oltenia, el[...].**

TULICĂ: **Arcadie? să-l ia dracu! Cu siguranţă că s-a găsit cu cineva la cîrciumă şi bea bănişorii de ţigări ...**

DAN: **Ei bine, dom'le, noi toţi facem aşa: hai să dăm mînă cu mînă, cei cu inimă română — cum a spus Eminescu ...** (aplauze la ceilalţi, Dan încurajat de succes) **Noi, stimabile, reprezentăm sufletul românesc integral!**

DAVID (puternic): **Voi, simboluri?** (rîde — apoi privire scrutătoare de la unul la celălalt) **Resturi degerate în lada de gunoi a sufletului românesc ... Ciceo, sufletul ardelenesc? Dar acest domnişor cu ştaif şi vorba stîlcită a trecut, cel puţin, pe lîngă un român din Maramureş, din Ţara Oaşului sau a Bîrsei? S-a înfiorat ascultînd cîntecul de obidă al moţilor sau a înţeles?...**

CICEO: **D'apăi că eu mi-s, fratie ... [...].**

DAN (demn): **Domnule, te fac atent ...**

DAVID: **Scîrba! Scîrba mea, filfizon cu monoclu şi creier de scatiu! Voi, chintezenţa sufletului românesc? Voi salvatorii?** (dominînd protestele): **Iată salvarea!** (a arătat-o pe Simona, care — maşinal, electrizată aproape, s-a ridicat cu un început de flacără nouă în priviri). **Numai noi putem vorbi în numele sufletului românesc, pentru că numai noi am învăţat să vrem. Voinţa cu care strămoşii ce ne cîntă în sînge au ştiut să omoare sau să se omoare, pentru flăcăruia sufletului lor ...**

DAN: **Aha! Am înţeles ... Domnilor, să nu ultăm: domnul** (David) **e un apologist al voinţei ...**

TULICĂ: **Na! O brodişi ca Irimia ... Ce-are a face asta cu?...**

DAN: **Are! Ai să vezi ...**

TULICĂ: **Fugi, mă tipule, că mă superi. Mai bine-ai încerca să înţelegi. Nu ştiu cum dracu, mă, da'eu ... Nu-i vorbă, ne-a făcut el ca pe-o albie de porci, nu i-ar fi ruşine pe la nas ... da ... dedesubt, sub ce-a spus el ... Dracu să mă ia! Eu ori m-am prostit, ori ... Mă, eu iar văd o verigă...** (lui Ciceo) **Stai, mă tipule, că dac-o iei aşa ... Uzule dragă, e o verigă!**

DAN (lîngă Simona, maliţios): **Dumneata ... nu spui ... nimic?**

SIMONA: **Eu ... ascult ...**

DAN: **Sigur, o deosebită plăcere să-l auzi cum ne insultă! Tot o clipă ... inedită, şi asta ...**

SIMONA: **Nu! Încă nu ... Clipa inedită o aştept, o presimt! E aproape...**

DAVID (gata de plecare, lui Tulică): **Nu te mai necăji, băieţaş, că nu-l convingi pe Uzu ... E prea demn, acum, ca să mai poată fi şi inteligent! Mai bine, hai cu mine — hai să ieşim mai repede din muşuroiul ăsta de furnici revoluţionare ...**

TULICĂ (îl ia la rost): **Ba ia poftim matali şi mai stai, dacă nu-i cu supărare! Arunci bolovanu-n baltă şi-acu ne laşi pe noi, proştii, să-l scoatem? Am zis: cui nu-i place manifestul, toarnă unul mai bun! Şi ce se zice, la mine, se face! Scurt! Deci: ia poftim matali plaivaz boieresc.**

DAVID (cu surîs): **Bine, Tulică, mă supun. Nu cu plaivaz, frăţine! Cu vorbă, că e din inimă smulsă şi la altă inimă se duce.**

TULICĂ: **Bun! Ia, voi, acolo, silentium, silence und so weiter!...**

DAVID: **Frăţinilor, în orice atelier, înainte de a se face o sudură, se curăţă metalul de pămînt, de rugină şi zgură. Nu se lipeşte rugina de spuză şi nici pămîntul de fier. Se contopeşte metal preţios în metal tot aşa de preţios! Iar noi? [...]. Mai înainte de a ieşi cu sevoluţia în stradă, să facem revoluţia aici, în inima fiecăruia! Nu manifeste pe cari să le împartă Ioana pe străzi! Examen de conştiinţă! Să nu facem din G.R.S o tribună revoluţionară, ci atelier în care să ne curăţăm fiecare metalul preţios al sufletului de pămînt, de spuză şi de rugină. Asta să ne fie religia! Şi sudura se va face de la sine ...**

TULICĂ: **Ei, Uzule, aşa e că era o verigă?**

DAVID: **Gîndiţi-vă la toţi marii răscolitori de suflete. S-au lepădat de tot ce era deşertăciune, cu un gest dîrz de voinţă şi-au îmbrăcat cămaşa morţii. Numai aşa au putut să vadă dincolo de miopia muritorilor de rînd! Să îmbrăcăm cămaşa morţii! Să trecem de la o comedie de ansamblu la roman psihologic, la drama care abia acum începe, cu fiecare din noi şi numai în noi, precipitat, siluind logica bărbierilor cu monoclu ... Să ne regăsim pe noi, sub rugină şi zgură şi să ne realizăm, metal preţios, cu fiecare gest de voinţă, cu fiecare sacrificiu — voinţă pentru voinţă în sine şi sacrificiu de dragul sacrificiului. Niciodată o lacrimă n-a fost plînsă inutil! Aşa cum niciodată,**

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURĂ

un gest de voință — al oricui, de oriunde și oricum! — n-a rămas fără repercusiuni. Să căutăm suferința generatoare. Numai așa ne vom ridica mai presus de noi, numai așa va porni din mijlocul nostru fapta care să cutremure și să transfigureze mulțimile ...

TULICĂ (după o tăcere semnificativă): **Ei, Uzule?**

CICEO: **Zic-zău lu'Dumniezău c-o fo'o prelejere faină!**

TULICĂ: **Tu, Simona? Ce-i cu tine, de nu ți se mai aude muzicuța?**

SIMONA: **Poate fi un răspuns mai bun decît o tăcere și o supunere oarbă?**

DAN (resort): **Pardon! Depinde de ... temperament! Acolo** (Simona)... **supunere oarbă, aici** (el) ... **surîs! Mă rog, să mă explic. A fost vorba, mi se pare, de verigă, de voință și sacrificiu. Să vă spun ce-i cu veriga și voința. Acum o săptămînă, dacă nu mă-nșel ...**

TULICĂ: **Parcă văd că te-nșeli.**

DAN: **A fost vorba să lătrăm la rînd. Deci ...**

TULICĂ: **Poftim și latră, cățeluș cu cordele ...**

DAN (superior): **Pardon! Ce vine de la tine: noli me tangere ... Să continuăm. Acum o săptămînă, am stat cu domnul David la un pahar cu vin. Din vorbă în vorbă, distinsul meu interlocutor a ajuns să-mi facă apologia voinței, pe care a subliniat-o, sacerdotal — invocînd opere și nume proprii — în istorie și religie, în avion si în furnică în mitralieră și în revoluția rusă, în recenta sinucidere de la Mogoșoaia și în moartea eroică de la Sarmisegetuza. Tot atunci, deopotrivă de ... sacerdotal, a afirmat că ... pentru un ideal sau ideea de voință în sine, ar fi în stare să se sinucidă sau să omoare un om!** (rîsete ironice, exclamații).

TULICĂ (lui Dan): **Minți!**

DAN (întrebare lui David): **Mint?**

DAVID: **... Nu.**

TULICĂ: **Mă rog, ce nu spune omu' la un pahar de vin?...**

DAN (lui David): **Erai beat?**

DAVID: **... Nu.**

DAN (același joc): **Inconștient?**

TULICĂ (lui Dan): **Mă tipule, ești obraznic.**

DAN (îndărătnic, lui David): **Inconștient?**

DORA: **Bravo!**

CICEO: **Răspunde.**

TULICĂ: **? David?...**

(o pauză, toți nerăbdători au ochii la David, și — în tăcere)

SIMONA (glasul ei, mai mult un ecou al gîndului): **... Așa de slab?**

DAVID (pare că numai el a auzit-o; și a tresărit, ochii la ea; surîs): **Proștilor.**

(Explozie de proteste)

DORA: **Cum?**

DAN: **Nu permitem.**

DAVID (aspiră adînc; e vădită tulburarea lăuntrică) **... am impresia că trecem, mai curînd decît îmi închipuiam, de la vorbă la faptă. Am vrut, pentru voi, să fiu prudent. Voia voastră a fost să precipităm drama și ... mă supun** (energic, capul sus) **Da! Conștient și convins, am spus: pentru un ideal sau ideea de voință în sine, am putere să mă sinucid sau să extermin pe cineva!!** (exclamații, rîsete ironice, aplauze tot așa de ironice).

DAN: **Nu v-am spus eu? Ei, nu, că e apetisant domnu'...**

DAVID (clocot reținut): **Vă avertizez că eu nu rîd!** (val de rîs ironic și aplauze).

TULICĂ (a rîs cu lacrimi): **Bată-te să te bată de șoltic! Cum, adică mă tipule, tu ... așa ... pamplezir ... pînă la noapte, la 12, ai fi-n stare să mă omori pe mine, sau ... pe ea, sau ... pe el?**

DAVID (se cutremură): **Tocmai tu imprudent, Tulică?**

TULICĂ: **A! adică ... a fost așa ...**

DAN: **Ei, domnu'** (lui Tulică) **acum vezi veriga? Vorbe goale.**

DORA: **Minciuni.**

DAVID: **Simona, pe d[umnea]ta te rog să înțelegi ...**

SIMONA: **E un singur înțeles. Ne-ai vorbit adineauri de voință, de faptă și sacrificiu, ne-ai aprins o altă credință în inimă. Și-acum o stingi fără remușcare ...**

DAVID (strigăt chinuit): **Simona, facem un joc cu primejdii. Nu înțelegi că răspunsul meu ar arunca zarurile morții între voi și mine?**

SIMONA: **Și dacă??**

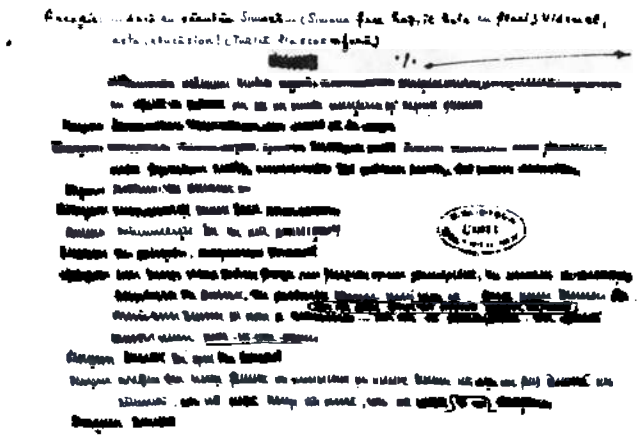
DAVID (chinuit, degetele în păr): **Nu! Vă rog, vă implor ... Mai bine ... afară ... să mergem ...**

CICEO: **O! Giunele se retrage.**

DORA: **Fricos.**

DAN: **Fuga e mai sănătoasă!**

DORA: **Şoricel în cursă.**
DAN (puternic): **Nu şoricel! Farseur!**
CICEO: **Laş!**
DAN: **E un laş!!**
DAVID (scos din fire, întors brusc în prag): **Cine-a spus?** (tăcere, paşi, depărtare prudentă la ceilalţi; David, comprimat): **Bine, facă-vi-se voia. Afirm: Pînă la noapte, la 12, pe oricare din voi ...** (risete, exclamări ironice) **Cine mă înfruntă?!** (linişte şi, în linişte, glasul lui, sentinţă) **Avertizez: cine mă înfruntă, semnul morţii în frunte!**
SIMONA (care, în tot acest timp, a ascultat cu ochii dilataţi, transfigurată — hohot bizar de rîs): **Nu te închina, Tulică! E o clipă fermecătoare! N-o simţi cum îţi umple sufletul, n-o auzi zvîcnind în inimă?**
TULICĂ (îi tremură glasul): **Simona, presimt ... Las-o dracului ... Să nu-mpingem gluma prea departe ...**
SIMONA: **Şi dacă?** (lui şi celorlalţi, imperativ) **Cine tremură?**
DAVID: **Cine mă înfruntă?**
SIMONA (exploziv în timpanul lui David): **Eu!!**

ACTUL II

Tabloul 1

— Panou, cu geam în fund, pe care e scris aşa ƎDOBOD şi, dincolo de geam: stradă. Mese, scaune ... Soarele, spre apus.

Scena I

TULICĂ, DAN

TULICĂ (la o masă răsuceşte o ţigară).
DAN (în picioare, în fund privind afară).
TULICĂ: **Se vede rusu?**
DAN: **Nu.**
TULICĂ (necaz): **Mă, e-al dracului gură-cască!**
DAN (după o clipă): **Da' ce-i cu el?**
TULICĂ: **Cu cine?**
DAN: **Rusu.**
TULICĂ: **L-am trimis la David.**
DAN(surîs): **Fii sigur că ţi-l aduce plocon, în palmă ...**
TULICĂ: **L-o aduce, nu l-o aduce, încerc! Eu am conştiinţă, tipule! Mi se face părul cîrlionţi de sîrmă, cînd mă gîndesc ...**
DAN (revine la masă — e nepăsător, superior şi inconştient): **Monşer, e o frămîntare ridicolă. Pentru mine şi ... pentru orice individ cu cap, problema e simplă. David a vrut să ne epateze şi ergo: i-am aplicat o corecţiune, care ...**
TULICĂ (reţinut): **Musiu cu monoclu, constat că iar începi să fii obraznic.**
DAN (prudent): **Pardon, dacă te superi, eu ... din principiu: îmi displace scandalul! Oricum, ţin să precizez că dacă, pe tine, acest domn David te-a întors pe dos cu balivernele lui verbale, pe mine m-a lăsat** (acordă importanţă zdrobitoare cuvîntului) **indiferent!**
TULICĂ (îl încearcă rîsul): **Parcă nu ştim noi că tu eşti ... nemuritor şi rece?!...**
DAN (prompt, animîndu-se): **Exact! Pentru că sunt deştept! Şi văd! Şi înţeleg imediat în ce ape se scaldă individu'! Cum mi-a spus Dora: «Mamă dragă, strigoiu de David face pe cocoşu-ntre noi, ca să ţi-o**

sufle pe pe Simona!», am şi-nţeles ce intenţii are acest domn şi: pac, pac, fandare după fandare pînă l-am făcut mototol ...

TULICĂ: Mi se pare mie c-o să ne facă el mototol pe noi, la noapte! Ascultă-mă pe mine, tipule: gluma asta o să iasă anapoda! David nu-i omul unui compromis ...

DAN: Asta s-o crezi tu! Mă rog, facem pariu că, la noapte, David o să fie invizibil?

TULICĂ (oftat): Bine-ar fi, da' nu-mi vine să cred!

DAN (gest de nepăsare): În definitiv ...

TULICĂ: În definitiv ce?

DAN (categoric): Monşer, Maurul şi-a făcut datoria, Maurul se spală pe mîini, ca ăla cu Isus şi cu jidanii! Îmi pare rău pentru tine, că nu înţelegi ceva ... aşa de ... elementar! David a fost insuportabil! Nu se afirmă aşa de impertinent într-o reuniune revoluţionară, că te faci forte, pînă la o anumită oră, să omori o persoană! Numai un mitocan ca el ...

TULICĂ (gest): Domol, dacă nu te superi matali ... Mai întîi, mitocan şi impertinent ai fost tu, nu David! L-ai provocat, în faţa tuturora, l-ai silit să afirme aşa ceva! El a fost destul de prudent — şovăielnic chiar ... Nu putea să fie şi laş, mai ales în faţa unui spadasin ca tine! Asta e sigur! Pe urmă ... a mai fost un mitocan (se arată pe el) dumnealui! Afirmaţia lui David ar fi rămas fără repercusiuni, dacă o hahaleră ca mine nu l-ar fi întrebat, precis: ar fi în stare, pînă la 12, să-l omoare pe careva din noi? Şi cu asta, adio! Am mers uite-aşa: rostogol, căpeăuni, miopi, spre final ... Ergo, tipule: noi suntem autorii morali! Îl încolţisem pe David din toate părţile: Ciceo înconştient, Dora obraznică, tu la fel cu proba, eu hahaleră, Simona ca o mîţă la pîndă ... Vezi, asta mă frămîntă şi mă roade pe mine, domnişor cu monoclu. David venise să ne lumineze, să ne axeze sufleteşte, să ne deschidă un drum — iar noi ... (îi tremură glasul) Noi, ca măgarii, am făcut ... carambolaş cu gîndurile şi cu inima lui ... Să nu rîzi! Nu rîde, tipule, că mă superi şi te iau la palme!

DAN (demn): Parrdon! Dacă ameninţi nu mai putem discuta serios ...

TULICĂ: Serios ... o să vorbim noi, la noapte! Pînă una alta nu putem sta aşa ... nemuritori şi reci. Ar fi bine să căutăm o ieşire onorabilă din încurcătură, să intervenim pe lîngă David şi Simona, şi, la nevoie, să-i obligăm la o renunţare reciprocă, sau ... (îl prinde de umeri şi-l

scutură) Înţelege-mă, musiu cu monoclu: dacă nu ne mişcăm, iese daraveră mare de-aici!!

DAN: Monşer, orice tentativă ar fi inutilă, din moment ce David nu-i omul unui compromis ...

TULICĂ: Lasă-l pe David. Sigur, slabă nădejde, da'... oricum: încercăm ... Ar fi altcineva dator să renunţe la provocare.

DAN (gata să facă explozie de indignare): Eu?

TULICĂ: Nu. Altcineva, mai — serios: Simona.

DAN (preţios): Même chose! În adevăr, Simona îmi acordă o supunere oarbă, dar ar fi necavalerese s-o oblig ...

TULICĂ (o ia cu duhul blîndeţei): Dănişor mamă, fă tu un efort să fii mai puţin inteligent şi demn, ca să mă poţi înţelege! Aici e vorba ...

DAN (definitiv): Nu mai stărui, mon ami, că mă indispui. Am zis: nu! şi, cu asta: finis ...

TULICĂ (fierbînd): Ia ascultă, mă scîrbă, adică mult o să fac eu pe milogu' cu tine?

DAN: Mă rog, eşti liber şi independent ...

TULICĂ (în picioare, din ce în ce mai nestăpînit, mai ameninţător): Şi dacă te iau la palme? Dacă-mi vine mie aşa ... un gust, să mătur bodega cu tine şi să te scot prin geamuri??...

DAN (instinctiv, paşi depărtare de masă şi, palid): Dragă, eu ... dacă e... absolut necesar — eu ...

TULICĂ (pumn în masă, scos din fire): Vorba! Ori se face aşa cum zic eu, ori te frîng în mîini ca pe-o surcică ...

DAN (candid): Ionel, dragă, de ce să te enervezi, cînd ... Eu fac cum zici tu, dacă ... (rîde alb) Să mă duc la Simona şi s-o conving? Bun! S-a făcut, şefule! Mă duc la Simona şi-o conving ...

TULICĂ: Aşa, vezi! Cînd te duci?

DAN: Acum. Tot îmi place mie să mă plimb în maşină. Iau un taxi şi ...

TULICĂ: Bun. Adică ... nu! Stai să vie rusu, să vedem în ce ape se scaldă David (paşi prin încăpere; e cald, i-e tare cald): Uf! era cît p-aci să mă necăjeşti ... (Dan, moale pe scaun, apăsîndu-şi inima cu palmele; bea vin, nu-şi revine, parcă i-ar fi şi lui cald; Tulică s-a oprit, atent) Da'ce-i cu tine?

DAN (mai mult cu gestul): Inima ... Vezi, asta nu-mi place mie, la voi, în Grup. Toţi, mitocani. Şi eu, singur: nu mi-e frică de voi, da'...

mi-e inima sensibilă, nu poate să sufere ... David strigoi, tu amenințl, rusu alt imbecil! Să vă ia dracu de nebuni!

TULICĂ (convins): **În nebuni ca noi a rămas ultima nădejde, tipule! Toată țara asta e plină de copii teribili și deștepți, ca tine ... Mii de scatii cu monoclu, și ... nici o privighetoare! Mii de domni gravi, și ... nici o autoritate! Ne inundă intelectualii cu diplomă și fără carte, ne roade pe dedesubt cocaina și ... alte obiceiuri urîte! Și nici un nebun, care să învolbure apele și să le-ntoarcă-n matcă, nici un Mîntuitor care să ne atingă lepra sufletului și să ne-o vindece. Crede în nebuni, băiețaș! Numai de la ei ne mai poate veni mîntuirea ...**

DAN (docil): **Cred, șefule, de ce să nu cred? Matale știi că mie nu-mi place să contrazic ...**

Scena II

TULICĂ—DAN—ARCADIE

(Arcadie a intrat obosit, descurajat. Ceilalți doi îl privesc o clipă, întrebători).

TULICĂ: **Ce-i cu tine, mă, de stai ca vițica la poarta nouă? Ai fost?**

ARCADIE: **Da — nu.**

TULICĂ: **Și?**

ARCADIE: **Nu acas'.**

TULICĂ: **Cum?**

ARCADIE: **David ... nu acas'... Nici nu fost azi acas'.** (Se privesc surprinși.)

DAN (superior): **Hm! Nu ți-am spus eu, monșer, c-o să facă pe invizibilu?**

TULICĂ (gest nervos, reținut): **Taci! Taci, Dănișor, că văd cenușiu ..** (îngîndurare) **Era și natural să nu-l găsim acasă! Bănuia c-o să-l căutăm sau ... A plecat de la Simona împleticîndu-se. Iar noi l-am lăsat singur-singur, în Sodoma asta în care nu are nici un prieten ..· Închid ochii și parcă-l văd rătăcind pe străzi ...**

ARCADIE: **... ca un cîine care plîngi, care nici un ăminii nu înțelegi de ce el plîngi ...**

TULICĂ: **Dacă nu cumva, pînă acum ...** (priviri nesigure de la unul la celălalt). **Să nu uităm că David a spus așa: ar fi în stare să suprime pe cineva, sau ...**

G. M. Zamfirescu împreună cu soția, 1929.

DAN: **Sau?**

TULICĂ (figura în plame — degetele în păr, nervos): **Oof! că mă ia cu burzuluială și cu lacrimi ...** (îi prinde de umeri și-i scutură). **Tipilor, ce ne facem dacă s-o fi sinucis?** (o clipă, imposibil cuvînt și nemișcare)

DAN (trist, în felul lui): **Sigur. Ar fi deranj mare ... Rusu s-ar îmbăta iar tu ai plînge ca o bocitoare — convinsă că o prinde admirabil, Simona ar arbora doliul, eu aș veni cu flori la înmormîntare ...**

ARCADIE (strigă vesel): **Dăvid!**

TULICĂ: **Cine?**

DAN: **Unde?**

ARCADIE: **Ai trecut acum pe la strada! Eu văzut la el cum așa** (direcția în care a trecut David) **Acolo!** (în fund).

TULICĂ (repede, în fund și strigă): **David! David!... Dă fuga după el găspădin! David ...** (Arcadie a ieșit grabnic).

Scena III

TULICĂ—DAN

TULICĂ (înviorat): **Bravo, rusu! Dacă nu era el, să-l vadă trecînd ...**
DAN (vădit neastîmpăr): **Dragă, eu ... mă cam grăbesc, așa că ...**
TULICĂ: **Pleci?**
DAN: **Da, o să ...**
TULICĂ (surîs semnificativ): **Oricum, stai să dai bonjur cu mitocanu ...**
DAN: **Monșer, ar fi jenant ... pentru el ...**
TULICĂ: **Da, asta da: cred! Săracu' David, ar intra în pămînt de rușine ... Atunci, ne-am înțeles: te duci la Simona!** (trec prin dreptul ferestrei Arcadie și David; Dan, repede își ia pălăria, grabnic spre ieșire.) **Stai. Nu ieși pe-aici?**
DAN (neastîmpăr): **Nu ... prin dos ... e mai comod!** (nu mai are timp să-i întindă mîna). **Au revoir.**
TULICĂ: **Salve, tipule.** (Privire rîzînd îngînat în urma lui și îngîna — în spectacol să pară mai mult un adaos la replică al actorului): **« pacostele țării ... v-ar dracu de maimuțoi selivisiți»...**

Scena IV

TULICĂ — DAVID — ARCADIE

(David a intrat pe ultima replică, urmat de Arcadie. E obosit, dar luptă să nu pară, e trist, dar își impune o mască veselă. Tulică și Arcadie, în atitudini, oameni care-i înțeleg și împărtășesc durerea. Neîndoios, vor fi surprinși, și se vor privi tot așa de surprinși că fiecare încercare a lui David de a-i convinge că el nu-i trist, nici obosit și, cu atît mai puțin, covîrșit de cele întîmplate ... Intrînd, David și-a aruncat pălăria undeva, neatent și: palmele pe figură, apăsat, ca și cum ar voi să adune toată oboseala. O clipă, Tulică și Arcadie: șovăitori, în căutarea unui cuvînt.)
TULICĂ: **Îl ... trimisesem pe rusu la tine ... Ne speriasem că n-ai fost acasă ... Ne pare bine că întîmplător ...**
DAVID (a privit pe masă, înseninare): **O! aici e vin ... Vorba ta: mi-e o sete de alifant!** (a rîs, ia un pahar — al oricui; a băut, însetat, a rămas cu paharul în mînă privindu-l — privire la ceilalți doi și umbră pe figură) **N-am fost în cîrciumă de opt ani ...** (parcă l-ar apăsa pe umeri) **Opt ani ...** (gest, aspirînd adînc) **A! E o clipă cînd, pentru fiecare din noi, cîrciuma începe să fie biserică!** (își toarnă). **Niciodată n-am băut vin bun și înviorător ca poșirca asta incoloră ...**
TULICĂ: **Face bine, un pocal plin, la necaz ...**
ARCADIE: **Și un ămu cu nicaz, cum tu ...**
DAVID (a băut): **Cine-a spus? Hahà ... Tu nu vezi, slavule, că nu mai începe rîsu-n mine ...** (energic) **Nu-mi pasă de nimeni și de nimic.**
ARCADIE (îl fură entuziasm): **Frîmoz! Așa un rivălusionar care nu pasă de el la nămic, așa un ămu tare, cum ...** (a rămas cu ochii la Tulică, probabil surprins că acesta n-are gînd de loc să se entuziasmeze) **Tu nu spune ceva? Așa un figur' trist, cum la tine acum ...** (pare că a înțeles) **A! Porco Dio, eu uitat că ...** (oftat) **Da-nu! Cum să veselim la noi, cînd un glum' așa prăstesc ...**
DAVID (a clipit repede): **Care ... glumă?**
(Tulică și Arcadie, ochii mari la el; se privesc, surprinși, amîndoi dezaxați oarecum.)
TULICĂ (ochii bănuitori la David și îngînă): **Da, în definitiv ... e frumos să uităm — dacă ...** (hotărît) **Ian ascultă bre omule, de ce nu stai jos! ?Mă știu pe mine. Cînd sunt în picioare, parcă tot îmi vine să umblu și să dau din mîini. Numai cînd stau jos pot să judec în tihnă. Și noi, acum tare mare nevoie avem să judecăm în tihnă ...**
DAVID (și-a umplut paharul, gest nervos, cu sticla pe masă): **Am spus: nu-mi pasă de nimeni și de nimic! N-am nevoie de odihnă! Urc în fugă, de cinci ori, d-aici la Dîmbovicioara ... Cui i-a mai arămas o fărîmă de gînd, judece și ... să mă lase-n pace: că eu nu mai am gînd, nu mai am înțeles, nu mai am nimic!... Ca să-nțelegi ce-i asta, slavule, află că eu sunt un om care și-a uitat domiciliul ... Plecasem, acum patru ore, spre casă și ...am încurcat străzile cu gîndurile și numerele de case cu nasturii de la haină ...** (greu, pe scaun). **De patru ore umblu pe străzi: fără rost, fără popas ...**
ARCADIE (înduioșat): **... ca un ciinile care plîngi, care nici un ăminii nu înțelegi de ce el plîngi!**
DAVID: **De cînd mă cunosc, am știut să fiu EU, să rămîn stăpîn pe gînduri și pe inimă, și, în orice împrejurare, să mă ridic mai presus de inimă și gînduri!... Și-acum, de patru ore, nu mă mai cunosc, nu mă mai înțeleg ... Ce mînă de soră sau de dușman l-a ucis pe David de ieri, la mine-n inimă, ca să renască din cenușa lui stîrpiciunea**

omului de acum: șovăielnic, slab, neputincios?... (ușor, ca un copil, capul pe umărul lui Tulică). **Adu-mi gîndurile acasă, frățioare al meu!**

TULICĂ: **Asta vrem și noi! Bine c-am ajuns aici, c-o să ne-nțelegem ... Adineauri ai luat-o cu: nu-mi pasă de nimeni! și, la ce să mint, stam strîmb și mă-ntrebam: faci tu așa ... pe grozavu, ca să nu te credem noi cîrpă, sau ... scîrba de Dan a avut dreptate, cînd a spus ce-a spus? Acu', c-ai stat jos și-am ajuns la ... același numitor să-ncepem** (aer mult în plămîni). **Bădie, drăcovenia de azi cu tine și cu Simona ...**

DAVID (resort, chinuit): **A' nu!... Ast nu! Orice, dar asta ...**

TULICĂ: **N-o lua și tu cu otuzbiru'! Dacă Simona a fost nebună, noi — cel puțin, cari avem olecuțică de minte, suntem datori să încercăm ... Fii serios, bre omule, și înțelege ...**

DAVID (capul sub crucea brațelor): **N-a mai rămas nimic de înțeles ...**

ARCADIE (ciudă): **A! Porco Dio, asta țigări!**

TULICĂ: **Să te ia dracu! Crăpai dacă nu fumai ...**

ARCADIE: **Dacă eu erai acolo, nu lăsam la tine faci un glum' așa prăstesc.**

DAVID (a ridicat capul, încet și spune rar): **N-ai fi avut nici o putere. Nu poți opri revărsarea apelor, în primăvară, cu stăvilarul palmelor! A fost o putere mai presus de mine, de voi, de Simona ...**

TULICĂ: **Mă rog, o fi cum zici! Asta nu-i un motiv să nu căutăm o ieșire onorabilă din încurcătură.**

DAVID (nestăpînit): **Compromis, nu-i așa?**

TULICĂ (fîstîcit): **Nu ... adică ... dè, la urma urmii!**

DAVID (pleoapele grele pe o imagine în amintire): **... îi dusesem flori ... Bătătorisem poteci și drumuri, din zori, să-i culeg flori de cîmp... Au înduioșat-o ... I-am simțit mîna înfiorată în palmea mea ... Un om ca mine se bucură că are un locușor, de unde-o poate privi. O ascultam vorbind, eram fericit că o simt aproape. Aici** (inima)**undeva ascuns, numai pentru mine, se înfiripa un vis, ca un balsam peste rana pe care singurătatea peșterii nu o-nchisese încă ... Și fără veste...**

TULICĂ: **Asta zic și eu! E neverosimil ...**

ARCADIE: **E așa un 'tîmplare care nu mai fost la rivălusionari ...**

TULICĂ: **Spune și tu dacă ...**

DAVID (bărbia în piept): **Altceva nu mai am nimic de spus — nu mai am nimic de înțeles ...** (o clipă, Aracide și Tulică se privesc muți)

TULICĂ: **Ce facem, «rivulusionar» de la Europa?** (Arcadie, gest: nu știu) **Las-o dracului, mă tipule, dă și tu o idee! N-o să ne apucăm, acum, să bocim lîngă el, ca babatiile ... Haide, spune ceva!** (Arcadie același gest) **Fie, mă, că proști mai suntem! Parc-am fi figuranți d-aia, la teatru. Regina moare pe tron, iar găzarii îmbrăcați în conți și baroni se scobesc în nas ...** (Arcadie: intenție să spună ceva și, tresărit, ochii la David. Tulică, după privirile lui Arcadie, de asemeni ochii la David. Se privesc în tăcere. Șoaptă.)

ARCADIE: **Plînge.** (Tulică intenție să-l atingă cu palma pe umăr și ... șovăie. Se întoarce pe scaun, ca să nu-l vadă Arcadie și, pe furiș, șterge o lacrimă ... Soarele, în apus, și-a adunat culorile în geamuri. Trece, pe afară, o caterincă: tirarari-rarăaa-tirărarărării.)

ARCADIE (rar, ca și cum ar oficia): **... Ce ești asta dragoste la ăminii! Un sărutare sau un culcare cu un fată, asta cum mîncare și plimbare și sămn ușor ... Și un calule, și un cîinile tot așa ... Dragoste care nu mori, începi cu un moarte!** (David a ridicat capul, brusc, și ochii mari la el ascultîndu-l.) **Ascultăm un rămans și nu zice: vrei un sărutare și un culcare de la fata! Zice: vrei murim cu fericire de la rămans ...** (S-au stins culorile amurgului, în geamuri ... Aproape întuneric. Arcadie și Tulică, două umbre. Numai pe figura lui David un joc de lumină: peste ochii mari, peste figura prelungă ... Și caterinca, tot mai departe tirarari-rarăaa-tirarara-rirăaa...)

Tabloul 2

În amurg. Decorul actului prim. Culorile amurgului, în geamuri. Vîntul flutură perdeaua ...

Scena I

SIMONA — DORA

SIMONA: (pe divan, cu bărbia în palme și ochii în gol. O ciocănitură în ușă. Pauză. Altă ciocănitură în ușă. Altă pauză ...)

DORA (a crăpat ușa): **Acasă?** (intrînd cu sfială) **Nu te superi, mamă dragă, dacă ...** (explozie) **Scumpo! Mi-a fost imposibil să stau acasă!! Te lăsasem singurică, după o-ntîmplare ...** (atentă la Simona, lîngă ea și palma, ușor, pe umăr) **Monișor!**

SIMONA (tresărit): **A! tu ...**

DORA: **Te rog să crezi, mami, că sunt în prada unei enervări care ... Ştiam că la tine e pericol de moarte, că mitucanu' poate veni în orice moment, dar mi-am zis: fie ce-o fi, je prend mon coeur dans mes dents — şi ... am venit! Soro, îmi vine să crăp de necaz, cînd mă gîndesc!** (doldora de revoltă) **David a fost mai grosolan ca un birjar! Un mizerabil, pe care ...**

SIMONA (o indispune): **Te rog, să nu mai vorbim acum ...**

DORA: **Trebuia luat în palme!**

SIMONA (se ridică, reţinut glasul): **Preferam să mă laşi singură ...**

DORA (ochii mari): **Cum?**

SIMONA (batista frămîntată în palme): **Nu ştiu cum a fost David, dar ... nu pot să te aud vorbind de el, în termeni ...**

DORA (muiată): **Nu te supăra, inimioară! Eu, dacă ... revolta pe care n-o pot stăpîni, şi ... grija pe care ţi-o port, cu dragoste, fără interes! În definitiv n-am decît să ...** (poşeta, ţigară) **Am venit să nu te las singură, în momente aşa de critice.**

SIMONA: **Mulţumesc! Eşti foarte gentilă ...** (Dora în fotoliu, fumînd, aparent neatentă la Simona care s-a rezemat de zid, în fund, fără gînduri.)

DORA: **Oricum, ar trebui să înţelegi că gluma asta sinistră ...**

SIMONA (mişcare energică a capului şi priviri în care se adună lumina): **Am înţeles, eu singură am înţeles! A fost o clipă mare, care nu surîde oricui şi oricînd ... David vorbea cu atîta magnificenţă, toţi erau aşa de mici, aşa de umili — gîndaci sub talpa lui de uriaş dispreţuitor. Era necesară o ieşire, trebuia să rupă cineva lanţul sub care ne îngenunchiase David! Altminteri ne sufocam, ne apropiam cu paşi siguri de sinucidere morală ... Trebuia să-l înfrunt, m-a împins o putere mai presus de mine să smulg din vreme clipa pe care-o domina David şi s-o domin! Bănuiam, ştiam că dincolo de izbîndă va începe adevărata dramă, pentru mine** (bărbia în piept şi-i tremură glasul) **dar nu mi-o închipuiam aşa de covîrşitoare ...**

DORA: **Parcă eu nu ştiam ! Ştiam, mamă dragă, bănuiam ...**

SIMONA: **De patru ore: nu mă mai cunosc, nu mă mai înţeleg ... De unde valul ăsta de slăbiciune, care mă inundă şi mă îngroapă? În ce cută neştiută a sufletului am ascuns atît umilitor omenesc, atîta înfiorare de gînganie cu spaima în priviri? Ce sentiment nou şi duşman îmi învăluie inima şi nu mă lasă să fiu EU, Simona, de acum patru ore şi de oricînd?** (chinuit) **A! dac-aş avea putere, acum, să-mi adun gîndurile, să mă smulg din mine şi să văd, limpede, adevărul! Simt, presimt că dincolo şi mai presus de nebunia de acum patru ore, e o taină—un rost, pe care eu şi David trebuia şi va trebui să-l îndeplinim ...**

DORA: **Vorbe! Adevărul să ţi-l spun eu, scumpo, ai fost imprudentă! Era mai bine să mă laşi pe mine să-l judec! I-aş fi tras o răfuială ...**

SIMONA: **Ai tăcut şi tu, umilă ca toţi ceilalţi.**

DORA: **Am tăcut pentru că ... să spui sincer, îl dispreţuiam profund! Eu... cu mine nu i-ar fi mers acestui domn David! În ziua cînd şi-ar fi permis să-mi facă ochi dulci, i-aş fi...** (a vrut să spună: i-aş fi dat două palme — şi renunţă) **i-aş fi răspuns scurt: pardon şi regret profund, stimate domn, dar ... ai greşit adresa!...**

SIMONA (paşi): **Un răspuns care l-ar fi umilit pînă la sinucidere!**

DORA: **Să nu-l crezi aşa de simţitor.**

SIMONA: **Ar fi şi imposibil ...** (pe divan; întîmplător, mîna a întîlnit florile aduse de David; le priveşte, surîs trist la Dora, privire tot aşa de tristă la flori) **Florile de la el...**

DORA: **Mă aşteptam să le văd la gunoi.**

SIMONA: **... ce sunt vinovate florile?** (smulge o petală, mai multe — lacrimi; cu fiecare petală smulsă) **Sărbătoare — surîs — dragoste — moarte — nimic, nimic ...**

DORA (lîngă Simona, mîngîind-o): **Mami, e o copilărie să plîngi pentru un mizerabil, care...**

SIMONA (copil la sînul mamei): **Lasă-mă aşa, lîngă tine!... Viaţa de pînă acum, cu asprimi şi fără înfrîngeri! Niciodată n-am crezut că ascunde atîta înseninare o mînă mîngîietoare. Nu bănuiam că e o fericire a celor slabi, în conştiinţa lor de greieri guralivi şi fricoşi...** (fior) **Aşa, lîngă tine, mai aproape, mai strîns!...** (tresărit, ochii mari

G. M. Zamfirescu şi Ion Minulescu, 1930.

în gol și, o clipă, ascultare încordată) **Dora! Nu ți se pare c-a intrat cineva în casă?**

DORA (la rîndu-i, oarecum înfiorată): **Nu e nimeni ...**

SIMONA: **În casă, sau ... la noi în inimă ... Încep să-l simt pe David aproape, lîngă mine sau la mine-n inimă ...** (rîs chinuit) **ce-ar fi, la noapte?...** (nici umbră de rîs și glasul alterat, cu ochii mari în gol) **...pentru că Da-vid-o-să-vi-e la noap-te!** (același rîs chinuit) **Ce-ar fi să?... Tu știi că azi, pe cînd lucram manifestele, am auzit o ciocănitură în ușă. Spaimă! Bănuiam Siguranța afară ... Și, în lumină, cînd am deschis ușa: David cu flori! A fost o destindere așa de odihnitoare ...**

DORA: **Te cred ...**

SIMONA: **Ce-ar fi, la noapte, în timp ce eu l-aș aștepta ... Nu! Nu cu frică ... Te asigur că nu tremur că ... n-o să tremur! Acum ... sigur: acum e prea puțin aer, aici, și ... așa, ca o vălvătaie, care-mi cuprinde inima** (crește). **Dar eu—eu sunt stăpînă pe mine! EU, gînd—EU, voință — EU** (a fost istovitor efortul și i se stinge glasul) **Eu, dacă mor, nici o importanță ...**

DORA (lacrimogen): **Soro, mi se rupe inima, cînd ...**

SIMONA (își ascunde ochii): **Nu, să nu crezi! Ar fi ridicol să crezi că plîng ... Doamne, ce voiam să spun? A, da! Ce-ar fi, la noapte, David ... să-l aud venind ... să-l văd în prag, cu bomboane și flori, ca azi ... tot așa de surîzător ... să-l aud vorbind blînd, ca azi: la mulți ani Simona, — ai uitat că împlinești 26 de ani? Ar fi un gest așa de frumos, Dora, așa de înălțător...**

DORA: **... că n-ar strica să-i sări de gît!**

SIMONA (în picioare, energic, sfidînd): **Și dacă? Cine să rîdă, cine să mă certe? Voi, tu, Dan? Mi-e milă de voi! Și Dan, un fricos — o icoană care mi se șterge din suflet ...**

DORA: **... ca să-i facă loc mitocanului de David!**

SIMONA (nestăpînit): **Îl urăsc!! Vreau să-l urăsc pe David ... Și simt, cu fiecare clipă, cum mi se înfige în inimă, cum mi se topește în sînge și mi se adună în gînduri: brutal, blînd, tiranic, odihnitor ... Îmi adun voința în pumni, în priviri și încerc să strig, pentru mine ca să mă conving; îl urăsc pe David! Și n-am putere ... Pumnii mi se deschid fără voie ... iar pleoapele mi se închid umede, peste figura uriașului cu ochi de copil și flori de cîmp în mînă ...** (plînge, în genunchi, lîngă

divan) **Surioară, surioară, nu mai știu ce-i cu mine ... Uneori am impresia că toate ceasornicele încremenesc — că aripa vremii încremenește, frîntă, peste mine ... Numai inima-mi bate grabnic, puternic și grabnic și nu știu cum să fac un salt peste vreme, să apropii mai curînd clipa cînd va veni David! Alteori toate ceasornicele lumii îmi bat în tîmple, grabnic, asurzitor și grabnic pînă la nebunie și nu știu cum să fac să le opresc, să fug cît mai mult de clipa cînd va veni David ...** (ochii rătăciți și, plantă care se înfioară și se închide, în întunericul care s-a adunat prin unghere) **Pentru că David o să vie la noapte!**

Tabloul 3

Motiv plastic de grădină publică. O bancă. Noapte. Felinar aprins. Trecători. Nimeni. Undeva în apropiere, bate un ceasornic: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ...

Scena I

DAVID — DOAMNA — DOMNUL

DAVID (capul gol, părul răvășit, gulerul hainei ridicat. S-a oprit la lumina felinarului. Priviri atente împrejur. Tresare. Se întoarce cu spatele și fața ascunsă, să nu fie văzut de Doamna care e în trecere. David o urmărește pînă aproape de ieșire, pas cu pas. Lîngă ea, îi smulge geanta din mînă ...)

DOAMNA: **A-jutor!**

DAVID (fuge)

DOMNUL (în fața lui)

DAVID (oprit, ghemuit în el...)

DOAMNA (își ia poșeta de la David): **Mizerabile!** (îl lovește) **Mizerabil ordinar ...** (a ieșit clocotind)

Scena II

DAVID — DOMNUL

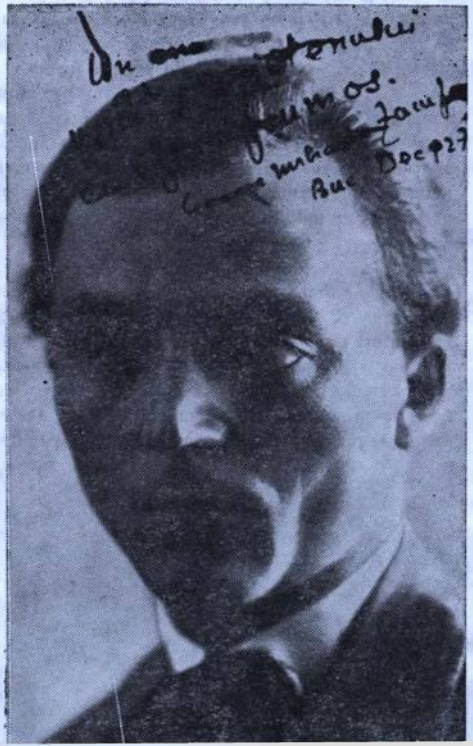
DAVID (greu, pe bancă, cu bărbia în piept...)

DOMNUL (îl măsoară, are glasul blînd, de om înțelegător): **Ți-e ... foame?**

DAVID: **Nu.**

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

DOMNUL: **Eşti bolnav?**
DAVID: **Nu ...**
DOMNUL: **Cineva ... mama, nevasta, un copil bolnav?**
DAVID: **Nuu ... nimeni — nimic ...**
DOMNUL: **Atunci?**
DAVID: **Chemaţi gardistul! Am vrut să fur ...**
DOMNUL: **Ar fi mai logic să mă rogi să te las în pace.** (Trecătorii în acest timp au micşorat pasul, ca să asculte, ori s-au oprit şi s-au apropiat, curioşi.)
DAVID (în picioare, strigă): **Arestaţi-mă, am vrut să fur!**
TRECĂTORII: **Ce?... Cum?... E un?...**
DOMNUL: **Nu, domnilor, nimic! O glumă ... Amicul meu a băut cam mult şi ... o glumă ...**
(Trecătorii au ieşit)
DAVID (nervos, domnului): **Nu înţeleg de ce?...**

DOMNUL (surîs): **Eu ... am înţeles ... prietene! Încerci zadarnic să faci pe borfaşul. Ai făcut un gest care nu rezolvă nimic. Dimpotrivă: ţi-ar fi adîncit rana şi mai dureros ... spune drept. Funcţionar dat afară? Actor fără angajament?** (la gestul strîns dar nestăpînit al lui David, palma uşor pe umărul lui). **Bine, nu te mai întreb. Un om care suferă. Asta e un nume comun: al multora, poate al tuturora sau al nici unuia dintre noi ...** (bancnote din buzunar, atent să nu-l vadă cineva) **Să nu te superi dacă ...** (i le pune în buzunar, i-a întins mîna) **Noapte bună! Fii tare, prietene! Şi mai ales: fii cuminte! Mîine o să fie iar soare ... Nu uita că sunt alţii, pentru care nu mai răsare soarele de cine ştie cînd — aşa cum sunt unii pentru cari ... n-o să mai ... ră-sa-ră soa-re-le de ... mîine!**
DAVID (l-a privit tresărit: i se înfioară buzele): **Cine eşti?**
DOMNUL: **Asta n-are nici o importanţă ... Noapte bună şi ... nu uita: mîine o să fie iar soare, pentru tine ...** (David i-a întins mîna maşinal. Domnul a ieşit smuls repede de lîngă David care a rămas cu privirea pierdută în urma lui ...)

Scena III

DAVID — apoi UCENICA şi BĂTRÎNUL

DAVID (singur pe bancă. Felinarul clipeşte bolnav ... Fior ... Frig. Întîmplător, ochii sus, la felinar. Tresărit, gînd nou. Înviorare. În picioare. Caută, în juru-i, caută în buzunar. Şi-a adus aminte: cravata! O desface nervos. Atent, să nu vie cineva. Face un nod la cravată, apoi un ochi, un laţ ... Sus, pe bancă şi leagă un capăt al cravatei de braţul felinarului. Jos. Măsoară, din ochi, distanţa între laţul cravatei şi pămînt. E bună. Şovăială ... O învinge! Repede, piciorul pe bancă! Dar ... În acest timp, a intrat ucenica cu o cutie de pălării în mînă.)
UCENICA (l-a văzut pe David, a scăpat cutia — cu un ţipăt de groază): **A!** (plînge) **Nu, nenicule, să nu ... Nenicule!!**
BĂTRÎNUL (intră grabnic, atras de ţipetele Ucenicei): **Ce-i, ce s-a ...?** (vede, a înţeles) **Ec! Aşadar?** (dojană) **Laşule! Laşule! Laşule!**
DAVID (afară, cu paşi de bazalt).

CORTINA

ACTUL III

Scena I

TULICĂ, DAN, DORA, IOANA, ARCADIE, CICEO

(Toți în atitudini gînditoare. Numai Dora nu e tristă, numai Dan e stăpîn pe sine. Ioana are momente de neliniște, de așteptare încordată și iar de neliniște, cu ochii larg deschiși în gol. Arcadie e amețit de băutură și face planuri în gînd, gesticulînd ...)

TULICĂ (după o clipă, a privit atent la ușă): **Parcă s-aude cineva.** (Toți au întors capul spre intrare și ascultă.)

CICEO (a deschis ușa, a privit afară): **Nu-i nimeni.**

(Pauză. Se revine la vechile atitudini. Și, în tăcere)

TULICĂ (oftat, după ce a privit ceasornicul): **Mai sunt patruzeci și cinci de minute ...** (mișcare, se privesc în tăcere) **Și Simona nu mai vine ... Știe careva unde s-a dus?** (Nici un răspuns) **Stăm prost ...** (pași)

DORA (fior): **Frig, Dănișor ...**

IOANA: **Ce lumină bolnavă ...**

TULICĂ (s-a oprit, privire de la unul la celălalt): **Îmi place că începem să fim serioși — și ... îmi pare rău că ... abia acum începem să fim serioși! Olecuțică de minte, acum cîteva ore și ... n-am fi ajuns aici! Acum ... cu fiecare clipă care ne apropie de ora 12, gluma ni se pare mai puțin glumă, iar inima ni se face mică, tot mai mică ...**

DAN: **Pardon! La mine-i temperatură normală.**

TULICĂ: **Tu să taci! Vorbim noi, mîine.**

ARCADIE: **Da — nu! Mîine faci la tine pățin** (pumn) **euducășion!**

TULICĂ: **Mi-ai promis că vii la Simona, s-o rogi sau s-o obligi la o renunțare ...**

ARCADIE (cu gîndurile lui, pumn în masă): **Cînd așa un sărbător, un rivălusionar nu supără, dacă eu sărutam Simona, cum un soră!** (crunt, amenințare): **Videm noi asta Păpescu educășion ...**

DAN (încolțit, nu știe în fața cui să se apere mai întîi): **Dragă rusule, iartă-mă, dacă ...**

TULICĂ: **La mine nu se iartă, musiu!**

DAN: **Mon ami, eu ... am promis că ... dar ... am trimes-o pe Dora!**

TULICĂ: **Tot una?**

DORA: **Dănișor, orice tentativă s-o conving ...**

TULICĂ: **Gura, madam, că mă ia cu supărare și fac moarte de animal domestic! De palavrele matali și-ale ăluia** (ale lui Dan) **sunt sătul ca de mere murate. Fapte! Nu pelticării de babă știrbă. Mai mult ca oricînd am nevoie de ...**

ARCADIE (enunță clătinîndu-se): **Un idé!**

TULICĂ (început de nădejde): **Asta e! Ia, liniște, că are rusu o idee. S-o auzim, găspădin.**

ARCADIE (i se împleticește limba): **Un rivălusionar de la Europă, care ...**

TULICĂ: **Perje pe surcică** (i-a întors spatele).

ARCADIE: **Dacă un rivălusionar ...**

CICEO (împăciuitor): **No, dragule, silentium, că musai trebă să ne gîndim ...**

DAN (inspirație subită): **Monșer, am și eu o idee!**

TULICĂ: **Poftim. Da să fii serios, c-altminteri e prăpăd!...**

DAN (demn): **Pardon! Mai serios ca mine ...** (și cum nu pare nimeni dispus să asculte) **Mă rog, mi se dă ascultare, ori?...** (grav) **Doamnelor și domnilor, după o ... matură discernere a problemei în sine și în fond, am ajuns la două concluziuni zdrobitor de logice! Și anume: ori David, cum am spus și mențin, se face invizibil noaptea asta și, în acest caz, convinsă că strigoiul nu va veni, Simona poate să rămînă aici, demnă cum e ea în fața morții — sau vine David și, în acest caz, disprețuitoare cum e ea din fire, Simona se culcă la mine, la Dora sau, la hotel și, ergo: cînd o veni David aici, n-o găsește la domiciliu și** (spiritual) **face-o muscă eroină și-o omoară.** (tăcere îndelung jenată)

TULICĂ: **Mă rog, nu rîde nimeni ... nu zice nimeni bravo?...** (aspiră adînc). **Ce să spui, măi băiețaș, ești așa de deștept și de spiritual, că-mi vine să mă iau de păr și să urlu la lună, cînd te-aud.**

DORA (bombă): **Sau altceva, doamnelor și domnilor! Nu vi se pare curios că n-am găsit-o acasă pe Simona și ... că nu mai vine?** (surîs superior, cu ochii mici). **Am o bănuială covîrșitoare ... Azi am fost la Simona!** (procuror implacabil) **Ei bine, doamnelor și domnilor, mă doare ce spun, dar ... Simona îl iubește pe David!!** (mișcare, Dora revine la surîs superior) **E mai mult ca sigur că, în timp ce noi ne frămîntăm aici, Simona face nani lîngă David, obosită și melancolică...**

DAN (resort, în picioare): **Cum??** (și cum toate privirile sunt întoarse spre el — melodramatizînd): **Mă vedeți cît sufăr. Îmi pare bine că**

am martori, ca să nu zică mîine Simona că mint — cînd i s-o spune că mi s-a spus ...

TULICĂ (hotărît să termine): **Ian ascultă, mă tipule, să nu-mi faci mie pe comediantu, că te pupă dracu cînd te-oi lua de chică!** (Dan şi Dora tentativă de replică — dar, pentru amîndoi, acelaşi) **Am zis! Şi ce zic eu. acum , e poruncă! De zece ore, aproape, mă las dus de nas cu palavre şi mă frămînt şi ţip şi mă rog şi nu mă înţelege nimeni, nu mă ascultă nimeni! Gata! Punem cruce! Nu mai e chip de zăbavă. Suntem în gura prăpastiei! Eu comand, şi ... cine nu-nţelege, intră-n bîrlog la rusu, să-i facă o lecuţică de ... educăsion. Să fim înţeleşi! Şi-acum** (o ia domol), **mă rumâni, nici Simona şi nici David nu-s, cum spune Dan şi crede madam, oamenii unui compromis. La 12, David o să vie aici, iar Simona ... o să-l aştepte. Asta e sigur! Mai gîndiţi-vă că Simona e sufletul Grupului, că ... dacă moare ea, ne risipim ca lăstunii. Ar fi o ieşire: să-i împiedicăm, prin orice mijloace, permise sau nepermise! Dar ... tot o sinucidere morală ar fi şi asta, pentru noi. Mîine ne-ar fi ruşine să ne uităm unu-n ochii altuia. Mai bine să luăm taurul de coarne. Adică: facem zid la scară, jos, cînd o veni David şi ... dacă nici aşa n-o merge, atunci ...** (i-a privit, la rînd şi glasul şovăie, oarecum) **pentru Simona,** altcineva, **oricare din noi, va trebui ... să ... se sa-cri-fice!** (Maşinal toate privirile au rămas aţintite la Ioana, care, tot aşa de maşinal, s-a ridicat de pe scaun; cu o lumină nouă în priviri; Tulică nu înţelege): **Ce-i asta? De ce vă uitaţi aşa la Ioana?**

IOANA (a spus repede, simplu): **Da! Bine! Eu ...**

TULICĂ: **Nu înţeleg.**

IOANA: **Eu ... primesc ... cineva care să se sacrifice ...**

TULICĂ: **Ioană!**

IOANA: **EU!** (energia cu care a spus Ioana EU! a impus o clipă de linişte şi, în linişte):

DAN (binevoitor): **Monşer, din moment ce-i face ei plăcere ...**

TULICĂ (energic): **Asta nu! Nu zic că Ioana nu-i demnă să facă un sacrificiu. Dimpotrivă! Dar nici noi nu putem fi mai prejos. Să procedăm cavalereşte. Tragem la sorţi ...**

DAN: **Cum?** (speriat)

TULICĂ: **Tragem la sorţi — şi cine ...**

DORA (în picioare, larg gesticulînd): **E re-vol-tă-tor! Adică ... de ce să n-avem şi noi, femeile, dreptul la sacrificiu? Ioana a spus: mă sacrific! Bun? S-o invidiem şi ... s-o lăsăm să se sacrifice! Dacă nu, eu, ca femeie, mă consider atinsă în amor propriu şi ... în semn de protest: mă retrag!!** (a ieşit, furtună)

Scena II

TULICĂ — DAN — IOANA — ARCADIE — CICEO

TULICĂ (gest, în urma Dorei): **Puşche pe limbă-ţi!** (nepăsare) **Mai bine că s-a dus! Tot n-am fi avut noi încredere în ea, dacă ...**

DAN (îndoielnic, îşi şterge borul pălăriei cu mîneca hainei): **Oricum, mon ami, eu ... nu că sunt laş, dar ... cavalerismul! mă obligă să fac cauză comună cu o femeie jignită! Deci: bonsoir...** (salută ceremonios şi iese).

Scena III

TULICĂ — IOANA — ARCADIE — CICEO

TULICĂ (o clipă, ochii după Dan; îşi impune nepăsare): **Nu! asta n-are nici o importanţă. S-a dus neghina. Am rămas noi patru, oameni întregi şi ...**

CICEO: **No, d-apăi că fă tu ce trebă, soţule, că eu mi-s tare flămînd şi musai ...** (paşi, repede spre ieşire)

TULICĂ (surprins, bănuială): **Ciceo!** (Ciceo s-a oprit în prag, a tresărit, Tulică, privire scrutătoare): **Fără mască, Uzule şi fără minciună** (Ciceo, ochii în pămînt) **O vorbă sau ... un semn, care să-mi spulbere bănuiala ...**

G. M. Zamfirescu împreună cu Radu Boureanu.

CICEO (cu greu ridicînd ochii din pămînt): **Frache, ghe-mi spui, Iudă, ghe-mi spui** (accent surprinzător energic) **cu hîda moarte, pe un darab de păpir, nu gioc!!**

TULICĂ (bărbie în piept): **Bine, Uzule — înţeleg, iartă-mă ...**

CICEO (înduioşătoare mea culpa): **No, drăguţule, că tu să mă ierţi, rogu-te şi ... Dumnezău sfîntul să mă ierte, bunul, că doară El m-o făc't om şi nimic alt ...** (a ieşit, cu paşi mici)

Scena IV

TULICĂ — IOANA — ARCADIE

TULICĂ (în picioare, fără cuvînt)

IOANA: **Ar fi fost mai bine să nu-i pui la o încercare aşa de umilitoare, pentru tine, în primul rînd ...** (Tulică a rămas cu ochii la Arcadie, care a adormit cu capul pe masă) **Lasă-l, e mai bine că doarme! O deziluzie mai puţin ...**

TULICĂ (pe scaun, cu faţa în palme): **Ioană, Ioano, tare-ncepe să-mi fie scîrbă de oameni!...**

IOANA (vag surîs): **Copilule!...**

Scena V

TULICĂ — IOANA — ARCADIE — SIMONA

SIMONA (a intrat repede, cu braţele pline de flori; e fără pălărie, cu părul răvăşit de vînt şi, abia prinsă pe un umăr, un mantou sau o pelerină care atîrnă pe jos, ca o aripă; a venit probabil în fugă, căci abia respiră, în mişcări, în ce va spune, în felul cum va rîde: neliniştе. S-a oprit în prag, surprinsă): **Voi aici?** (paşi): **Şi tu Ioană — şi ...** (s-a oprit, privire de la unul la celălalt): **De ce vă uitaţi aşa la mine?**

TULICĂ: **Te aşteptam, ca pe-o minune — eram sigur c-ai să vii şi ... îmi pare rău că te-ai întors!**

SIMONA: **Tu nu ai nimic să-mi spui, Ioană?**

IOANA: **Îmi pare bine că te-ai întors!**

SIMONA: **Şi ... dacă rîd de voi ... cine se supără?**

TULICĂ (aspirînd adînc): **Nu cred că ... la ora asta, se mai poate ... rîde!**

SIMONA (vulcan care erupe, cu rîs care doare, cu voinţă care face salt peste durere): **Dimpotrivă! Abia acum putem rîde în adevăr ... Nu mai ştiu de cîte ore zburd Tulică! şi umblu hoinară, liberă şi zburdalnică, Ioană, cum n-am mai fost ...** (grimasă) **Aici, singură-singură, Ioană, în întunericul care se adunase prin colţuri ... Am fugit afară** (creşte) **în lumină, în aer, în lume, în larg ...** (aripi cari se frîng în interior) **Şi m-am întors, pasăre cuminte, la cuib mic — ultim zbor, în rotogol, de la cuib spre cuib ... Ce nebună! Spun vorbe fără şir iar voi ...** (chinuită) **De ce vă uitaţi aşa la mine?** (rîde privindu-l pe Arcadie) **O, şi rusu face nani!... Şi el, ca o pasăre în cuib, care nu-i al lui, în cuib care nu-i al nimănui ...** (presărînd flori pe el). **Cuib cu dragoste ... cuib cu nenoroc ... cuib cu moarte ...**

IOANA: **Simona!**

SIMONA (dojană, blînd, lui Tulică): **De ce să se chinuie aşa? Du-l acasă, te rog!**

TULICĂ: **... Acasă n-o să am timp să-l duc, că ... noi avem ceva, mai avem ceva să ne spunem, Simono, dar ... e o saltea a nu ştiu cui, sub scară şi... o să-l poftesc să facă nani acolo!**

SIMONA (trecere): **Şi tu [vrei] o floare, Ioană? Ba da, că sunt frumoase florile şi eşti tînără ...**

TULICĂ (lîngă Arcadie, îl scutură): **Găspădin! Mă, pacoste ... Găspădin rivălusionar, scoal' c-a venit Europa să te aclame** (îl ridică de subsuori).

ARCADIE (mai mult dormind): **... Cînd aşa un sărbător'...**

TULICĂ (îl susţine, îl îndeamnă spre ieşire): **Ştim! Hai să mergem afară, să-i facem educăsion ...**

ARCADIE (s-a înfipt în călcîie şi vociferează, gesticulînd larg): **... cînd aşa un sărbător, un rivolusionar nu supără, dacă eu sărutam Simona, cum un soră ...**

TULICĂ (amărît, enervat): **Nu mai face pe catîru, mă tipule, şi stai copăcel, că te stuchie mîţele cînd ţi-oi da un pumn!**

ARCADIE :**... dacă eu sărutăm Simona ...** (Simona face haz, îl bate cu flori) **Videm el, asta educăsion!** (Tulică l-a scos afară)

Scena VI

SIMONA — IOANA

(Simona a rîs, a închis uşa în urma celor doi şi ... slabă, rezemată de pervazul uşii, cu efort în mîini ca să se poată menţine)

IOANA (pas s-o sprijine): **Mona.**

SIMONA (mai mult cu gestul): **Nu! Mulțumesc! Lasă-mă așa** (a întors capul spre Ioana, încet și o altă Simonă acum, cu altă figură și alte priviri; a surîs, resemnat). **Am venit repede. Era fatal. Acum ... nimic ...** (efort, pași lîngă Ioana, i-a prins capul în palme, cu dragoste) **Fată cu aripa morții filfiind în priviri, simți cum se apropie clipa asta?**

IOANA (cu alt glas): **Da.**

SIMONA (palmele i-au căzut pe umerii Ioanei, grele): **Ea ne apropie și tot ea ne desparte, pentru totdeauna ...** (clipă, povară pe umerii amîndurora) **Adio, Ioană!** (pași)

IOANA: **Simona, am venit să te rog ...**

SIMONA: **De mîine, tot ce am e al tău.**

IOANA: **Altceva, Simona!**

SIMONA: **Și bani! Sunt acolo, undeva, în garderob ...**

IOANA (surîs vag): **Un sacrificiu mai mic, Simona ...** (Simona, surprinsă; Ioana lîngă ea, peste umărul ei, cu pauze între fraze, cu frazele spuse precipitat, la rîndu-i cu neliniște lăuntrică în priviri, în gesturi): **Mona ... nu-i așa că ... dacă vine David? Tu ... dacă vine David ... și aici, e întuneric ... Nu-i așa că ... el ... n-o să vadă, dacă ...** tu ... **dormi acolo, sau ...** alt-ci-ne-va?

SIMONA (i se pare că n-a înțeles bine): **Ce spui tu, Ioană?**

IOANA (precipitat, rugă, pledoarie îndărătnică): **Tu nu trebuie să mori! Tulică a spus: fără tine s-ar risipi ca lăstunii ...** (Simona gata să răspundă, dar Ioana o prinde de mîini, nu-i dă pas să articuleze) **Nu! Înțelegi, ai să-nțelegi ... Mai presus de grup și de tine! Eu, pentru mine ... Aici, totul va veni de la sine. Numai atît: să tac cînd o intra David! O să am putere să tac, pentru că n-o să mai am putere să articulez ... Mîna lui David n-o să șovăie, n-o să tremure ...** (aproape plîngînd) **Ascultă-mă, Simona! Pentru mine, pentru grup, pentru tine, pentru mine ... Ești tînără Eu ... Nici o pierdere, n-o să plîngă nimeni...** (Simona fără gest, fără expresie, fără gînd; Ioana o privește o clipă, cu nerăbdare, cu spaimă, cu rugă în ochi; apoi): **Mona, nu-i așa că?...** (înviorare) **Știam, ești bună, știam! Repede pălăria, mantoul, poșeta!** (i le pune în brațe, Simona e manechin: fără gest, fără gînd): **O! și aici, pe masă ... pudra și ...** (o clipă) **Mona, ai urme de lacrimi pe obraji ... Dacă ... Nu poți pleca așa, în lume ... Dacă vrei să te pudrezi...**

cu ... Ba da! Te rog! Să fii mai frumoasă! Am să te privesc îndelung, ca să adorm cu tine sub pleoape...

SIMONA (lumină bizară în priviri): **Vreau ... să ne pudrăm ... împre-u-nă, Ioană ... Să plecăm, mai frumoase: una în moarte, alta ...** (la gestul Ioanei, imperativ) **Altminteri ... nu plec, Ioană!** (febril) **Repede! Oglinda, lumina** (a pus oglinda pe masă, a tras becul jos). **Așa: pudră, rouge, creion ... La ... loc. Tu! Dacă te rog!**

IOANA: **Simona, e dureros de neserios ...**

SIMONA: **Altminteri nu plec, Ioană!!**

IOANA (se supune; pe scaun, mîna întinsă spre pudră, spre rouge și șovăie): **Mona, ar fi de prisos ...**

SIMONA (gest în care e și dezgust și nervi): **Orice, în lume: de prisos și ridicol. De la firul de iarbă, care spintecă piatra la avionul care spintecă norii, totul e ultragiu adus slăbiciunii omenești! E rîndul nostru acum să ultragiem logica și viața și moartea! Nu s-a mai despărțit nimeni așa de viață — n-a mai intrat nimeni așa, în moarte ...** (și, brusc, glasul rotund și blînd): **Curaj, Ioană! Pudra e ca un polen pe aripă, rouge-ul ca o adiere în primăvară ... Ai ochii mari. Ușor, sublinia-ți, cu creionul. Așa. Mîna și gură mai sigură, Ioană! Trebuie să crezi în fard, ca-n rugăciune! Acum, ochii mai prelungi ...**

IOANA (nenorocită): **Dacă sunt rotunzi, ca de bufniță ...**

SIMONA: **Cine spune?**

IOANA: **Oglinda.**

SIMONA: **Minte! E proastă oglinda! O dungă ușoară la coada ochiului. Așa, mai fin ... Vezi, mîna din ce în ce mai sigură ... Ușor, retușăm. Așa. Lacrima usucă pleoape, Ioană, și genele ... O umbră ușoară de albastru ... Frumos. Pleoapa e diafană. Și acum: genele. Nu-i așa că nu e greu? Suntem, din naștere indeminatice. Ai văzut vreodată o păpușă cu gene mari? Începi și tu să ai gene de păpușă ... De ce surîzi?**

IOANA (cu ochii furați în oglindă): **Îmi ... vine ... să plîng ...**

SIMONA: **Proastă mică! Acum, sub sprîncene, nu roz tot așa de diafan... Mai mult. Sprîncenele, mai prelung ... Ușor ... Acum, închide ochii! Uită că ești Ioana! Deschide ochii în oglindă, repede!** (Ioana s-a supus) **Cu-cu! Ioana,** altă **Ioana, cu alți ochi ...**

IOANA: **Ești vrăjitoare, Simona ...**

SIMONA: **Și rouge, pe obraz ... și pudră ... Nu-i așa că dincolo de ziduri e un pare cu umbrare de trandafiri albi, sub lună? Cine ne-ar opri să**

credem că ne înconjură Paradisul, cînd Paradisul e ascuns în fiecare din noi? Mai multă pudră. Şi buzele ... Ioana e nume frumos. Închipuim Ioana o castelană cu priviri scăpărătoare şi atitudini regale. Simona nu spune nimic. Pe cînd Ioana! Închide ochii şi ascultă: I-oa-na ... Nu-i aşa? Parcă impune respect ...

IOANA (inconştient, gest de cochetărie specifică): **Şi cărare! La mijloc, ori?...**

SIMONA: **La mijloc, Ioană, ca să semeni cu o jupiniţă ...**

IOANA: **Simona, se petrece o minune cu mine, sau?...** (repede apropiat ochii în oglindă şi întreabă) **Cine eşti tu, care-mi surîzi din oglindă?...**

SIMONA (ca şi cum i-ar răspunde chipul din oglindă): **Tu, Ioană,** adevărata **Ioană ...**

IOANA (parcă s-ar îndoi de ce vede, de ce simte): **Doamne, am impresia că ... un vis ...**

SIMONA (repede, îi astupă gura cu palma): **Taci! Închide ochii şi ascultă** (i-a pus palma pe ochi) **Azi ... mi-a vorbit cineva de tine. Nu întreba. Cineva, un domn bine ... Şi bogat, Ioană! mi-a spus că te iubeşte ...**

IOANA (gest să-şi elibereze ochii): **Si-mo ...**

SIMONA (a prins-o de mîini): **Te urmăreşte de mult. Nu ştiai? Prostuţo, dacă mergi pe stradă, privind în pămînt. Ochii sus, Ioană! Şi atentă. Clipa zboară pe lîngă noi. O prind cei atenţi... Mi-a spus aşa: Ioana are o frumuseţe bizară ...**

IOANA (abia îndrăznind): **Cum ... îl ... cheamă?**

SIMONA: **Ce-ţi pasă? Îl botezi tu, pentru tine, cum ţi-o place ...**

IOANA: **Cum o să-l ... cunosc?**

Scena VII

SIMONA — IOANA — TULICĂ

(Tulică a intrat pe ultima replică, neauzit de Ioana şi Simona; surprins de ce vede şi aude, va rămîne locului, cu un gest vag de nedumerire, pînă la finalul scenei dintre Simona şi Ioana, care va continua, independent de intrarea şi prezenţa lui Tulică...)

SIMONA: **După priviri, de i-ar fi dornice! După surîs, de i-o fi surisul chemare! După paşi, de-o călca în ritmul pasului tău. Aşa cum eşti acum: fru-moa-să, ieşi afară şi deschide braţele larg. Soarbe, adînc,**

aer înviorător şi amestecă-te în furnicarul străzilor: flutur în lumina vitrinelor, surîs în umbră şi chemare pătimaşă în noapte ... Va veni El! Să nu-l întrebi nimic, să nu-i spui nimic. Ia-l la tine, ori du-te la el acasă, oricînd, oricum ...

IOANA: (se ridică, transfigurată, ca după un vis hipnotic): **Mona ... ce putere mă schimbă, ce farmec ... Nu înţeleg ... Nu pot să cerd că eu, Ioana ... că am ascuns în mine pe Ioana de acum ... Am impresia că ies pentru întîia oară în lumină, ca un miner oropsit. Şi inima, pe care nu mi-o mai recunosc sau ... abia acum încep s-o cunosc în adevăr ... Şi ochii, mai limpezi ... Şi pasul, mai uşor ...** (strigă, transfigurată pînă la lacrimi) **Simona, ce nebună am fost — ce nebună eşti că stai aici să-l aştepţi pe David, cînd — afară ... Pentru prima oară aud viaţa clocotind — afară, în mine. O ascult, o văd cum îmi face semn ...**

SIMONA (o împinge spre uşă): **Du-te, Ioană! Şi nu întreba, nu alege! Fură clipa de oriunde şi oricum! Nu, să nu lăsăm clipa să zboare! Sărută-mă, repede!** (Ioana se supune) **A! Ce stîngace ...** (o sărută) **Aşa, Ioană; îndelung, pătimaş, să-ţi striveşti pe buze tot sufletul ... Adio, Ioană! Zboară clipa şi n-o mai prinzi ... Adio....** (a împins-o afară)

Scena VIII

SIMONA — TULICĂ

(Simona a rămas în prag, privind — fără gînduri — în urma Ioanei)...

TULICĂ: **... duducă, sfîntă eşti cum stai acum — mai sfîntă o să fii, de-o să mă asculţi! Multe ar fi să ne spunem, că mult am pătimit azi, dar ... n-o s-avem timp, că bestia asta mică** (arată ceasornicul) **muşcă din vreme ca un lup flămînd şi ... funia s-a strîns la par! Aşadar, ce avem să ne spunem, fără introducere. Mai sunt ... treisprezece minute pînă la miezul nopţii. David a plîns, dar nu mai plînge — nu mai e slab! Noi ... n-am plîns, dar ... mie, cel puţin, tare bine mi-ar face o lacrimă ... Pentru mine, cît mai e timp, fă un gest august de pax vobiscum ... Tu ai provocat, tu eşti datoare să spui în faţa lui David: poa' să nu se prindă! Da, un compromis! Dar un compromis care ...**

SIMONA (surîs): **Şi tu eşti un om slab ...**

TULICĂ (o clipă, bănuitor, căutînd sub cuvintele Simonei gîndul): **Ia-o mai domol, că pe mine nu mă-ncînţi cu migdale-amare, ca pe Ioana ...**

SIMONA: **... Ce mari şi nebănuite taine ascundem în noi! De doi ani te cunosc, omule, fără să te cunosc în adevăr. Bănuiam, în tine, un ins cumsecade şi atîta tot. Azi, a fost suficient să ne smulgă David o clipă spre culmile lui, ca să ai o viziune cu orizonturi largi în viitor, aşa cum a fost necesară gluma asta sfîntă, ca să-mi apari în adevărata lumină. Bănuiam, sub învelişul inimei tale, o floare oarecare ce se desface sub soare: un crin, ca un miracol alb ... Frate al meu! Nu se înfioară un fir de iarbă, de prisos, şi nici munţii nu se despică, fără rost ... Şi tot ce a fost azi, prin noi sau mai presus de noi: cu un rost! De opt luni, suntem opt oameni din opt colţuri de ţară, în acelaşi grup, fără să ne cunoaştem în adevăr. Avem un vis. Îl mărturisim şi nu credem în el, credem în mărturisire şi nu credem în noi. Trebuia să vie o împrejurare care să ne smulgă măştile, să ne încerce, să ne despartă şi să ne adune în două turme: oile grase, oile slabe ... Eram aproape de clipa marei încercări, o dorim pentru fiecare din noi. Şi-acum o blestemi, în loc s-o înscrii, primăvăratică sărbătoare, în calendarul sufletului. Iar pe mine mă certi şi mă umileşti, în loc să mă îmbrăţişezi — în loc să ne îmbrăţişăm, frate al meu, ca doi pelerini în drumul lor spre acelaşi Emaus.**

TULICĂ: **Simona, eu ... ca om ... încerc şi voi încerca ...**

SIMONA: **Nu uita ce ţi-a spus David: nu poţi opri revărsarea apelor, în primăvară, cu stăvilarul palmelor! O dovadă că şi el înţelege taina de acum ... În mine şi David şi mai presus de noi, e un imperativ implacabil care va rupe orice barieră şi va trece cu pas de uriaş peste mine şi David, peste lacrima ta de acum! Aşa suntem: două păpuşi, cari fac un joc dureros şi perfect — un pentru ele, ei pentru voi, cei de azi şi de mîine... Nu-ţi place jocul? Bine, păpuşe aidoma celorlalte! Caută păpuşarul de dincolo de decor şi ... dacă poţi, smulge-i sforile din mînă ...** (Tulică: bărbia în piept) **Vezi? Începi să fii tare, pentru că începi să înţelegi ... Suntem umili şi îndărătnici săpători la temelia unui edificiu care va înfrunta culmile şi anii! Trăim în sfînta legendă a mănăstirii.**

TULICĂ (slab): **O jertfă, Simona, dacă ar fi necesară ...**

SIMONA: **O jertfă e întotdeauna necesară!**

TULICĂ (puternic): **Dar nu pentru un grup de proşti şi de nemerniciI.**

SIMONA: **Cu atît mai mult pentru ei!! Mîine vor începe să vadă şi vor înţelege ...**

TULICĂ (gest învins, dureros epilog al tuturor tentativelor lui): **« Nepăsătoare-s toate la jalea omenească**
Cînd o scriptură trebui să se îndeplinească»*
(O ciocănitură în uşă. Amîndoi tresărit, ochi la intrare)

TULICĂ (după o clipă, şoaptă): **...David?** (altă ciocănitură; Simona paşi spre uşă. Tulică nu mai e stăpîn pe el.) **Să nu deschizi! Să nu deschizi!**

SIMONA (e la uşă, cu mîna pe clanţă; l-a privit pe Tulică, a surîs amar): **Afară ... e cineva mai primejdios ca David. Ar fi clipa să mă rog: Doamne, fă să treacă acest pahar de la mine! Şi paharul nu va trece! Va trebui să-i sorb toată amărăciunea ...** (a deschis uşa, larg)

Scena IX

SIMONA — TULICĂ — DORA

DORA (în prag): **Sărut ochişorii, Monişor.**

SIMONA: **Dacă ai să-mi spui ceva, repede!**

DORA (imediat nervoasă, neliniştită): **Stai, soro, să răsuflu — c-am tras o spaimă ...** (cutremurată pînă la lacrimi): **Criminalu' de David! E afară ...** (Simona şi Tulică se privesc, tresărit) **Dă tîrcoale casei, cu paşi de şacal ...**

Scena X

SIMONA — TULICĂ — DORA — DAN

DAN (a intrat repede şi misterios, privind mereu afară şi cu mîna în continuu semn de) **Tăcere! Şi nici o mişcare ... Stai!** (înviorat) **A trecut ...** (se reazimă de pervaz) **Au! Inima ... Bine că s-a ... Au!** (amîndouă mîinile pe inimă şi ... a rămas cu ochii la Tulică. Brusc a uitat de inimă şi iese cavaler şi domn; dojană zdrobitoare) **Nu sta aici, domnule, că afară e primejdie! Acolo, la scară, e cîmpul de onoare! Ai spus că facem zid la scară, cînd o veni David. Eu am fost întîiul! Şi i-am oprit şi pe ceilalţi să facă zid în jurul meu ... Poftim, dacă ai curaj, alături de noi ...**

---

* M. Săulescu *[n.a.]*

TULICĂ (degetele prin păr, chinuit, nervos): **Lasă farafastîcurile, tipule, că mănînci jeratic cînd ... Cine mai e jos?!**
DAN: **Toţi, în păr. Ciceo şi Arcadie şi ... Arcadie şi ... Ciceo şi ...**
DORA: **Şi i-ai lăsat singuri? Parcă văd că li se face frică şi fug.**
TULICĂ (hotărîre, gest Dorei): **Mergem jos!** (Dora a ieşit, grabnic)

Scena XI

SIMONA — TULICĂ — DAN

TULICĂ (tot aşa de grabnic, paşi spre ieşire şi s-a oprit în prag): **Simona, tu ... nu?...**
SIMONA: **Mi-e milă de voi şi, mai ales: mi-e milă de mine!**
TULICĂ (capul plecat): **Iartă-ne, dacă ... te iubim cu suflet mic de rîmă şi încercăm ...**
DAN (expeditiv): **Lasă, monşer, că asta o discutăm noi mîine, pe lumină!**
SIMONA: **Iar pînă mîine, Tulică: fără grijă! În paharul, care n-a vrut să treacă de la mine, a mai rămas un strop de amărăciune. Îl aşteptam pe Dan, ca să am putere să-l sorb ...** (Tulică a ieşit repede, ca să-şi ascundă lacrimile)

Scena XII

SIMONA — DAN

DAN (a închis uşa în urma lui Tulică şi... paşi spre Simona, misterios şi plin de importanţă): **Mona dragă, aduc cu mine o formulă de salvare care ... Oo! nu te uita aşa la mine! Dac-ai înţelege cît sufăr şi ...**
SIMONA (abia dezlipind buzele): **Muţunache de Bucureşti ...**
DAN: **Mona, faci o crimă, dacă ...**
SIMONA: **... dacă?**
DAN: **Aşa, dacă ... Las' că-ţi explic eu, pe urmă. Acum n-avem timp. Dragoste, fii atentă, am luat toate măsurile de ...** (vede geamul deschis) **Nu, aici închide!** (închide el) **Aşa. Şi lăsăm perdeaua. Asta are mare importanţă strategică. Deschide dincolo** (fereastra laterală, o deschide el) **Bun! Pe aici nu poate nimeni să intre, nu-i scară — ca acolo. Aşa, acum ...** (prin încăpere, fără rost şi savant): **Ce te uiţi aşa la mine?**
SIMONA: **Te ... admir ...**

G. M. Zamfirescu şi C. Ilieşeu, 1927.

DAN (repede): **Şi eu!** (profesional) **Mona, parol d'honneur, je t'aime comme ...**
SIMONA: **Altceva ... nu mai ai nimic să-mi spui?**
DAN: **Cum să nu! Canalia de David! Mai sunt cîteva minute şi ...** (rîde alb) **Nu vine! Ascultă-mă pe mine! Farsa asta ... Hm! Vinde el castraveţi la grădinar ...** (forte) **Păi eu, cînd o veni — eu ... Eu sunt cu ceilalţi, jos, de gardă, la poarta de sub scară. Cum o veni canalia, noi — tu ... Tu stai aici şi ... Cum o veni canalia: pac!** (scoate un revolver) **Îl împuşti ... O să fie uşor. Am calculat milimetric. Tu, aici, revolverul** (îl pune pe masă) **aici! Aşa! Acum ...** (merge la butonul electric, renunţă la idee şi se întoarce) **Adică, nu — pe urmă stingi lumina. Să nu vadă David, cînd o intra! El nu te vede, tu îl vezi şi ... pac! E simplu! Numai să nu-ţi tremure mîna ... Pe urmă mergem la ... La ce oră a zis canalia că vine?** (se uită la ceasornic) **Aha, mai e timp ... A! una nostimă. E şi Arcadie cu noi. Parol! Mare caracter! I-am turnat o căldare cu apă-n cap şi s-a trezit. E sub scară, acum, cu Ciceo. Joacă stos, amîndoi. Are o şansă fantastică ...** (afară: zgomot, întretăieri de glasuri. Dan a încremenit, palid) **Mi se pare că ... David!** (şoricel în cursă) **Dacă vine canalia, eu, pe unde?... Dacă vine David pe scară, eu ... pe unde?**
SIMONA: **Am închis ochii Dan, ca să nu te mai văd ...**
DAN: **Ai spus ceva, Simona?**
SIMONA: **Nu ... nimic ...** (zgomotul de afară a încetat)

DAN (totuşi sub stăpînirea panicii): **Un moment, să ...** (a privit afară) **Nu-i nimeni ... Hm! Eram sigur ...** (rîde) **Porcu' de rus! Cu siguranţă că s-a luat la palme cu Cicco, pentru un valet sau un as ... Asta n-are importanţă. Bine că stăm la pîndă ... Aşa. Tocmai voiam să ... Tu nu spui nimic, ma douce?**

SIMONA: **Ba da: îţi sunt foarte recunoscătoare c-ai venit! De mai aveam în mine o urmă de şovăială, tu mi-ai spulberat-o cu desăvîrşire. Pentru mine: tot ce ai spus, tot ce faci, ca o baie murdară de nămol purificator.**

DAN: **Vezi? Ştiam eu că tot mă mai iubeşti ...**

SIMONA: **Adio, Dan.**

DAN: **Cum?** (rîde) **Olală, faci pe tragica ...** (amant) **Nu adio! La revedere. Auzi? La revedere. Noaptea asta, ca în fiecare noapte, voi veni să gustăm împreună din cupa plăcerilor divine, pe cari ...**

SIMONA (dezgust pe care nu-l mai poate reţine şi îşi acoperă faţa cu braţele): **Lumina! Stinge lumina, să nu te mai văd ...**

DAN (preocupare): **A! Da, uitasem lumina ...** (o stinge) **Acum, fii atentă, Mona! Îmi pare rău că te las singură, dar ... acolo jos ...** (rîde) **Ma douce, e o nostimadă să-l vezi pe rusu jucînd stos şi înjurînd ...** (iar preocupare) **Vezi să ... Nu uita că revolverul ... Nu uita să încui uşa şi ...** (din prag) **Mona! Fii tare, dragoste! Fii sigură că am să te apăr pînă la ... Pînă la $12^1/_2$ dacă nu vine canalia, întrunim un juriu de onoare şi-l descalificăm! Aşa, acum ...** (gata să plece, şoaptă) **Auzi, Mona? Ca în fiecare noapte, din cupa fericirei ... Pa, Mona! Pa, iubire mică şi sfîntă ca o candelă ...** (a ieşit, o ciocănitură în geam) **Mona?** (drăgăstos) **Ţi-e frică?** (cîntă) **Buona sera, signorina** (cîntecul se pierde în noapte)

Scena XIII

SIMONA, singură

(De cînd a stins Dan lumina, pe zidul din fund, un pătrat de lumină, de afară prin fereastra deschisă. Simona cu ieşirea lui Dan şi în timp ce cîntă el sub geam: slabă, în fotoliu, plîngînd ... Aripă de vînt, în perdea. Pătratul de lumină de pe zid începe să-şi schimbe forma, după filfîirile perdelei. Undeva, în oraş, bate un ceasornic: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12...)

SIMONA (în picioare, albă în întuneric; a ascultat încremenită, iar cuvîntul se înfiripă ca o rugă): **Cred în mine, scînteie multicoloră în inima vulcanilor şi bolid care leagă cerul de pămînt, în căderea luminoasă de înger ...** (în acest timp în pătratul de lumină de pe zid, se înfiripă umbra unei mîini care se ridică, şovăie, caută un sprijin — apoi apare un cap care urcă, se agită, îşi prelungeşte umbra pe zid şi tavan...)

SIMONA (a văzut, poate nu mai are putere să ţipe...)

Scena XIV

SIMONA — DAVID

(David a escaladat fereastra, e în scenă. Se aude jos Dan: **buona sera, signoriiinaaa ...**)

SIMONA (acelaşi accent de rugă): **Cred în moartea duminicală. Schimbare la Faţă şi scară de aur la cer ...**

DAVID: **Crede în dragoste, care stă de pază şi cîntă ...** (rîsul lui în întuneric, chinuit) **A fost o surpriză! Nu bănuiam că ai o gardă de onoare Am preferat zidul lunecos şi burlanul putred. Nu era exclusă altă surpriză: să mă vadă un gardist şi să mă rostogolească de pe burlan, cu un singur glonţ. N-am avut noroc ... Oricum, a fost o ascensiune originală.** (Simona a aprins lumina. Se privesc: drept. Instinctiv, ochii Simonei se întorc, încet, spre revolverul pe care i l-a lăsat Dan pe masă. După privirile Simonei, ochii lui David spre acelaşi punct. Ca un resort, amîndoi, spre masă. Şi-au prins mîinile de-asupra armei. Au rămas prinşi de mînă, privind tăcuţi cîteva flori uitate pe masă, din mănunchiul pe care-l adusese David în primul act. Au lăsat arma. Au în mînă cîte-o floare, o privesc, se privesc şi... luminiş în amintire.)

DAVID: **Floare de cîmp ...**

SIMONA: **... da ...**

DAVID: **... modestă, ca o ţărăncuţă desculţă prin roua ierbii!**

SIMONA (atentă): **Ai plîns!**

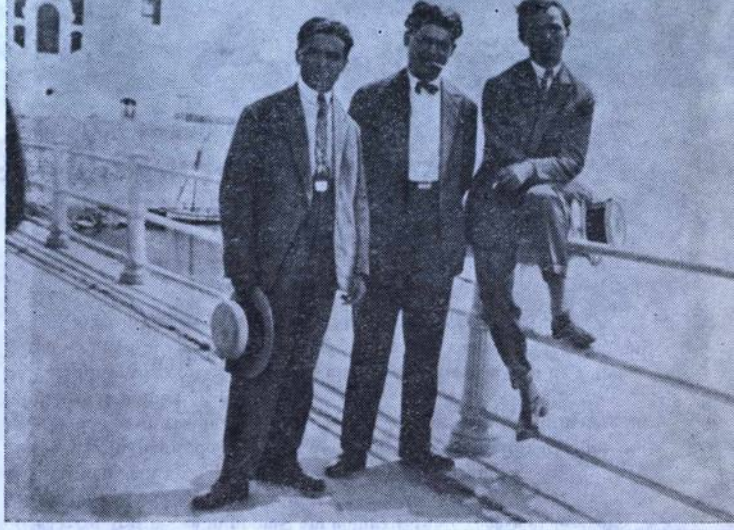
DAVID (tresărit): **Nu!** (îşi acoperă faţa)

SIMONA: **Şi eu am plîns ... Am plîns ca să pot înţelege!**

DAVID: **Am plîns ca să nu mai înţeleg ...**

SIMONA: **Am plîns ca să pot fi tare!**

DAVID: **Am plîns ca să am putere să fiu slab ...** (se privesc ... clipe rostogol, în tăcere)

G. M. Zamfirescu
la Constanța, 1927.

[52]

DAVID (cu glasul umed): **Acum ... de prisos ... orice ... Gluma a prins. Taurul e în genunchi. Nu te cert. Mi-a rămas şi mie o mîngîiere: dragoste! Dragoste care-i numai aici** (în inima lui) **Dragoste de dragul dragostei ...**

SIMONA: **... abia acum începem să ne iubim, David! Aşa cum n-a mai fost iubire ... Azi, aici, singură, te aşteptam, te doream, te uram! Simţeam, clipă cu clipă, cum mi te strecori în gînduri, în sînge. Mă stăpîneai, mă tiranizai, mă dezmierdai: brutal ca un amant gelos-sfios, ca un adolescent ... Încercam să te gonesc din gînd şi-ţi închideam chipul sub pleoape: strîns, mai strîns, de frică să nu te pierd! Te alungam şi fugeam după tine, să te ajung. Te apropiam şi mă înfiora gîndul morţii! Te închipuiam: duşman! Încercam să te urăsc şi te iubeam cu toată năvala urei — mă preschimbai în dragoste fără margini şi fără înţeles, ca un vrăjitor care preschimbă mlaştinile în joc de mărgăritare ... Şi tu, David! Mărturiseşte. Te-am pălmuit, prin provocarea mea de azi, ţi-am răsucit nervii şi, de sub ura care s-a topit ca un polen sub soare, a zbucnit dragoste cum nu bănuiai! Abia acum ne vom înţelege, prin dragoste ...**

DAVID (neîncrezător, rînjet): **Hm! Sunt prea mare, ca să fac pe şoricelul romantic ... Facem un joc periculos şi inutil, Simona!**

SIMONA: **Numai prin el ne vom înţelege ...**

DAVID (nervos): **Sentimentalism!**

SIMONA (rugă): **Nu mă umili!!**

DAVID: **Vorbe! Minciună care ascunde altă minciună!**

SIMONA (puternic): **Nu- mă umili!!**

DAVID (mai puternic): **Nu mă chinui!!** (se privesc ... clipe rostogol, în tăcere)

DAVID (aspirînd greu): **Taurul e în genunchi, Simona, dar încă nu e slab!** (o clipă ochi în ochi).

SIMONA (mai mult întrebare în gînd): **Să nu mai avem în adevăr— nimic să ne spunem?**

DAVID (bărbia în piept): **... un singur adevăr: miezul nopţii s-a dus! Cu fiecare pas pe care-l facem în vreme: drumul se surpă în urma noastră şi ... nu ne mai putem întoarce!** (regret, hotărîre) **Nu ne mai putem întoarce, Simona ...**

SIMONA (a înţeles, i se înfioară buzele în gest semnificativ, paşi spre fund. În felul cum i s-au strîns umerii, în fiorul care o încremeneşte, în momentul cînd ...)

DAVID ([dînd] brusc, frîu inimei şi-a întins mîna spre revolver; o dovadă că Simona, fără să vadă, simte instinctiv ce face David. Dar, în clipa cînd David a întins mîna spre armă, afară, glasul lui ...)

DAN: **...buona sera, signorina... — buonaaa seer-raaa.** (Cîntecul, munte, pe umerii lui David).

DAVID (în el, pentru el, chinuit): **Ce vrajă ascunsă e în cîntec — ce putere, ce pumn uriaş?...** (neştiutor, ca să acopere cîntecul, întrebare pe care n-o mai poate reţine, întrebări cari îl chinuie mult) **Ce duşman cîntă acolo, jos? De ce mă înlănţuie, de ce îmi toarnă plumb în inimă?** (... chinuit, negăsind cuvîntul)... **de ce?...** (ca tot chinul de acum să se concentreze în întrebarea iniţială) **De ce nebunia de azi şi de acum, Simona?**

SIMONA (pas mic în amintire): **Azi, aici: mă frămîntam, te presimţeam, departe şi lîngă mine, leu în cuşcă. Întrebam amîndoi, în gol, spre cer şi pămînt: de ce? rugători, chinuiţi, îndîrjiţi, neputincioşi ... De ce? Şi toate înţelesurile ne erau închise ... Am plecat pe străzi, fără rost, fără ţintă. Poate ni s-au încrucişat drumurile, poate ne-am privit fără să ne vedem, poate am întrebat, în acelaşi moment, în noi şi în larma străzilor: de ce? Şi nici un răspuns...** (David: a ridicat ochii şi ascultă atent, din ce în ce mai atent) **Bănuiam că în gluma de azi e o taină, o poruncă de dincolo de noi! Şi ne leagă pămîntul — strîns, mai strîns, cu cît bănuiam mai mult spre cer şi înţeles ... Eram doi bieţi oameni, fără aripi. Trebuia să suferim, trebuia să trecem prin flacără**

purificatoare, tot ce era omenesc, tot ce era nedumerire și șovăială, tot ce era țărînă în noi. Trebuia să întrebăm, pentru ultima oară: de ce? și întrebînd să plîngem ultima lacrimă. Și-acum se deschide singură cutioara cu taine. De opt luni, suntem opt oameni din opt colțuri de țară, în același grup, fără să ne cunoaștem în adevăr. Aveam un vis. Îl mărturiseam și nu credeam în el. Credeam în mărturisire și nu credeam în noi. Trebuia să vie o împrejurare care să ne smulgă măștile, să ne încerce și să ne despartă în două turme: oile slabe, oile grase... Azi, mai mult ca oricînd: eram aproape de clipa marei încercări, o doream pentru fiecare din noi.

DAVID (altă privire, altă lumină pe figură): **Simona ...**

SIMONA: **Tu ai spus: numai în noi doi clocote voința cu care strămoșii ce ne cîntă în sînge au știut să moară! A fost un omagiu, dar și o sentință. Tulică a întrebat: al cui picur de sînge va însemna întîia jertfă, întreba veacurile și mileniile și, iată: răspunsul ne flutură pe buze ...** (David în picioare și gest instinctiv: eu, al meu! da Simona) **Noi, verigă între conștiința de ieri și conștiința de mîine.**

DAVID: **Eu am spus: voință pentru voință în sine și faptă care să cutremure și să transfigureze! Și trebuia să fac întîiul semn: EU — să crestez întîia faptă: EU — pe trupul meu ...** (Probabil ... cei de jos s-au plictisit așteptînd, pentru că ... au improvizat un cor ... Cîntecul, evident o romanță, s-a înfiripat cu primele cuvinte din ultima replică a lui David, a crescut ...)

SIMONA (a ascultat): **Auzi! Viața a rămas departe, tot mai departe ... Iar cîntecul ei, ca un semnal sărbătoresc de plecare ...**

DAVID (iluminat): **Drumul va fi mic și etern ... pentru noi, călători într-o gară în care n-a mai făcut nimeni popas ...**

SIMONA: **Iar după noi, alți și tot alți și mai mulți călători ...**

DAVID: **... într-o gară din care vor porni, mîine, în cele patru zări, trenurile sufletului [...] , spre mai bine, spre mai departe, spre mai sus! Și nimeni nu va bănui că, în entuziasmul de mîine, va rîde lacrima de acum! Și nimeni nu va înțelege că, în ritmul fiecărei roți, moare un cîntec neîmpărtășit ...** (Simonei) **Vei rîde în soare; suflet de mîine ...**

SIMONA (abia acum un prim început de bănuială): **... David!?**

DAVID: **... așa cum va surîde, sub flori și sub candeli, sufletul de acum, sufletul de la peșteră, sufletul cu miresme de cîmp — pe care-l latră cîinii orașului, pe care-l mușcă dinții vremii ...**

SIMONA: **... ce spui ... tu ... Dav...?**

DAVID (plînge): **Dragoste! dragoste, dragoste ...** (îmbrățișare. Pe urmă, simplu: o detunătură. Revolverul a căzut între Simona și David, inutil...)

DAVID (drept, cu liniște, multă liniște pe figură).

SIMONA (clipă de nedumerire, în care imposibil cuvînt, cu ochii mari la David. În palmele cu care caută, șovăielnic, repede nervos, stropul de sînge sau rana, întrebare chinuitoare ...)

DAVID (se clatină — palid, mai palid ...)

SIMONA (aproape mut): **David!**

Scena XV

SIMONA — DAVID — DAN — TULICĂ — CICEO — DORA — ARCADIE

(Cei de jos: Dan, Tulică, Ciceo, Dora , Arcadie au năvălit în scenă — au rămas în prag, încremeniți ... Ciceo a scăpat cărțile de joc din mînă ...)

DAVID (efort inutil să se mențină în picioare și se prăbușește în fotoliu)

SIMONA (pare că abia acum înțelege în adevăr și țipăt de pasăre rănită. În același timp: Tulică, lîngă Simona, s-o sprijine — Arcadie și Ciceo lîngă David, în genunchi, de-o parte și de alta a fotoliului. Dan și Dora, în cealaltă parte a scenei, mici, încremeniți ...)

ARCADIE: **Dăvid!**

CICEO: **No, frățîne, că mintenași am bolunzit, tunie vaca-n el de rivôlver.**

ARCADIE: **Dăvid! Mă găspădin ...**

CICEO: **Spus-am au ba, cu hîda moarte să nu giucăm?...**

ARCADIE (năpădit de lacrimi): **De ce așa un glum Dăvid! Spui un vorbă bun la un rusule prăst! De ce, Dăvid, de ce așa un murim care nu înțelegi la mine?**

DAVID (un ultim efort): **Nu moare nimeni de prisos, în țara de acum ...** (replica, fior în cei din scenă, cari — tresărit, au ridicat frunțile, cu ochii mari în gol — și, în această atmosferă de religiozitate:)

CORTINA

Și acum, independent de valoarea ori schițarea literară ale acestei „glume nerușinate", idealul (inițial) preconizat de G.-R. B. rămâne pentru noi, scriitorii români, o problemă asupra căreia ar trebui să revenim cât mai des, cu aceeași îngrijorare dar cu mai mult talent ca

George Mihail-Zamfirescu

MĂŞTILE PROZEI

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

Între obiectivitate şi lirism

DIVAGAŢII ÎN JURUL UNEI METAMORFOZĂRI

OBIECTIVITATEA ROMANELOR HORTENSIEI Papadat-Bengescu — în raport cu lirismul afişat în primele scrieri — iată o problemă îndelung dezbătută în critica vremii. De la un timp încoace ea este resuscitată şi reanalizată de diverse articole din revistele noastre.

Tentativa este dintre cele mai lăudabile. Nimic nu este mai păgubitor sub unghiul cercetării ştiinţifice decît pietrificarea unor formule critice — oricît de venerabile ar fi personalităţile emitente — scoaterea lor din circuitul viu al unei continue reevaluări, reclamate de evoluţia în timp a literaturii ca şi a posibilităţilor de receptare estetică.

Teza imposibilităţii prozatorului, bunăoară, a fost impusă de E. Lovinescu, după cum se ştie, în condiţiile luptei împotriva tendenţionismului sămănătorist, este, prin urmare, datată. Poate fi ea oare preluată ad litteram astăzi, după ce s-au consumat atîtea experienţe ale literaturii moderne, unele paradoxal insolite? Ca să rămînem în domeniul « indiferenţei auguste», ne amintim comparaţia folosită de Joyce cu artistul transformat într-un D-zeu care, în vreme ce se săvîrşeşte geneza universului, se îndeletniceşte cu ... tăierea unghiilor. Ceea ce altădată l-a entuziasmat pe E. Lovinescu sau i-a scandalizat pe alţii s-ar putea să fi rămas fără obiect, sau să fi căpătat înţelesuri subadiacente diferite.

Venind la cazul în speţă, respectiv proza Hortensiei Papadat-Bengescu, reluarea discuţiei este cu atît mai necesară cu cît în comentariile critice curente şochează un anume automatism; analizîndu-se primele scrieri se relevă « jazul» trăirilor afective exprimate nemijlocit, după care, trecîndu-se la romane, se ridică în slăvi obiectivitatea autoarei, şi asta simplu, fără nici un fel de complexe teoretice, ca şi cum s-ar fi produs, pur şi simplu, o miraculoasă «schimbare la faţă».

În ce constă procesul metamorfozării scriitoarei? Întrucît pe această temă am elaborat un studiu mai amplu, mă mulţumesc să reţin acele pagini care se subsumează dezbaterii amintite, folosindu-mă de prilejul relevării unor noi texte din arhiva Hortensiei Papadat-Bengescu.

Dar mai întîi consider că e util să subliniem cîteva adevăruri cu caracter orientativ. Între caracter şi personalitate, aşa cum se ştie, există deosebiri, ultima noţiune avînd o accepţie mai largă, legitimînd o diversitate de atitudini şi chiar modificări dintre cele mai spectaculoase. Se cunosc cazurile celebre de « convertiri» — să mai citäm numele lui Tolstoi sau Pascal? Vom invoca un exemplu mai apropiat de sfera discuţiei noastre: Barrès care trece de la cultul manifest al eului la slujirea unor valori supraindividuale, exaltînd rolul tradiţiei, ceea ce el va numi « cultul morţilor».

Este vorba, firește, de mutaţii a căror dialectică interioară se cere a fi bine definită. François Mauriac făcea observaţia[1] că atitudinile ultime ale lui Barrès acuzau ceva silit, contrafăcut, oricum, după părerea

---

[1] François Mauriac, *En marge des Cahiers de Barrès*, La Table Ronde, janvier, 1950.

lui, acestea nu corespundeau « ființei profunde» a autorului Caietelor. Istoria literară cunoaște și alte exemple de scriitori care jucînd, în forul lor intim, rolul unor personaje imaginare merg pînă la a sfida impostura (din literatura noastră putem menționa destinul lui Mateiu Caragiale).

Așadar, datele caracteriale inițiale nu împiedică desfășurarea unui larg evantai de ipostazări, prin care se exprimă, în ultimă instanță, libertatea unui autor de a alege, în chip fericit sau nefericit, ceea ce e bun sau rău în ceea ce natura i-a pus la dispoziție.

După cîte ne-am putut da seama din enumerările făcute, sînt cazuri cînd se produc alterări, ieșindu-se din albia unor particularități genetice, sau au loc specificări, în sensul că apar în prim plan trăsături nesesizate în fazele de început ale activității de creație. Pe care din aceste situații o ilustrează evoluția Hortensiei Papadat-Bengescu? Să recunoaștem că ne este greu să răspundem și fiindcă la noi nu se manifestă încă în suficientă măsură interes față de ceea ce se numește caracterologia literară, studiile monografice continuînd să cultive o dihotomie învechită dar cu prestigiu didactic: pe de o parte date pure de biografie, pe de alta, comentarea operelor în plan pur literar. Iar atunci cînd se aruncă punți între aceste două compartimente — transferul reciproc de semnificații —, faptul se datorează mai mult intuițiilor criticului respectiv decît conștientizării în plan teoretic a unor preocupări științifice statornice.

După aceste preliminarii, să purcedem la alcătuirea dosarului problemei.

Primele scrieri receptează, cum se știe, explozii ale lirismului (ale « lirismului pur», spunea E. Lovinescu). Autoarea statuează primatul sensibilității, răsturnînd după cum urmează postulatul cartezian: « Simt, deci exist». Funcția scrisului este una compensatorie din punct de vedere psihologic, oferind mijlocul ideal de desferecare a energiilor afective, reprimate sau stînjenite în planul existențial curent. Ceea ce i se refuză în viața cotidiană — lipsită de evenimente, banală — autoarea încearcă să suplinească exteriorizîndu-și viața interioară, literatura fiind pentru ea un mod de a trăi necenzurat, în plinătatea simțirilor sale.

Creația Hortensiei Papadat-Bengescu, la această dată, poartă, cu evidență, pecetea autodezvăluirii. Nu ne mirăm că forma literară adoptată la început este cea epistolară. Lui Ibrăileanu îi teoretizează chiar această predilecție, afirmînd că scrisoarea îi pare « forma de scris foarte favorită». Constanța Marino-Moscu, introdusă de acum în mediul literar ieșean, pentru a o convinge să dea ceva spre publicare, amenință că va încredința tiparului fluviala corespondență a prietenei. Scrisori, dar care nu țin seama de funcționalitatea speciei, fiind, în fond, fără adresă, sau, mai precis, adresîndu-și-le sieși, avînd rolul unor jurnale intime. Tot Ibrăileanu era martorul acestei spovedanii privind de astă dată regimul bucăților literare: « Chiar cînd uneori scriu la persoana a 3-a, e o operație făcută în urmă, cînd compui, ca să mă încălzesc bine de ce am de spus, trebuie neapărat să mă adresez direct cuiva real sau închipuit, să mă alipesc, să zic Eu, Tu...».

Autoarea, de fapt, în tot ceea ce scrie se exprimă pe sine, căutînd să se înțeleagă — mai mult — să se regăsească, de unde o particularitate ce o singularizează: erupția stărilor afective nu elimină prezența luciditații, un ochi neadormit urmărește cu nesaț totul, ajungînd să practice ceea ce Topîrceanu numea o « analiză lirică» (recunoscînd că termenul ascunde o contradicție in adjecto).

Sînt aspecte ce vor fi încorporate în structura viitoarelor romane, astfel încît demarcații absolute între diferitele epoci sau perioade de creație sînt greu de presupus. T. Vianu era în drept să constate, după moartea scriitoarei, deci avînd în față spectacolul întregii opere: « Darul analizei, minuția observațiilor, puterea de a umple spațiile vide ale narațiunii, diversitatea realismului psihologic veneau de departe, din primele scrieri ale autoarei»[2].

Dar dacă este așa, dacă în prima fază se anticipează trăsături de mai tîrziu, atunci înseamnă că și « viceversa» e adevărată, că ultimele opere nu pot fi opuse total unor particularități inițiale, inclusiv cele privitoare la substratul afectiv al narațiunii — care nu pot dispărea subit, fără a lăsa urme sau, hai să spunem, cicatricii. Vom reveni asupra problemei. Ceea ce ne interesează, deocamdată, e să precizăm dacă evoluția scrisului Hortensiei Papadat-Bengescu o concepem în cadrul unui proces de simple acumulări succesive — ca în cazul unui schelet acoperit ulterior și treptat cu carne — sau ca un drum care, păstrînd elemente de continuitate, este marcat de mutații calitative între diferitele perioade de creație. Părerea celor mai mulți dintre critici — ca să nu spunem a tuturora — a mers spre ultima apreciere.

Nu poate fi, dealtminteri, ignorat propriul punct de vedere al autoarei care declară, în chip hotărît, că vrea să scrie altceva, că vrea să comită romane de o « obiectivitate absolută». « Am căutat să obțin formula obiectivismului absolut în Concert din muzică de Bach, lăsînd acțiunea și personajele să-și facă singure jocul și m-am ostenit ca și stilul să fie cel cuvenit acestei forme. E ceea ce am vrut.»

---

[2] T. Vianu, *Scriitori români*, vol. 3, Editura „Minerva", 1971, pp. 262—274.

Sau: « Poate că ceea ce face posibilă obiectivitatea mea absolută, mai e şi faptul că romanele mele sînt pe de-a-ntregul create»[3].

Firește, nu e primul caz cînd scriitorul poate reedita exemplul profetului Bileam care, voind să profere injurii blasfematorii, din gura lui nu ieşea decît suave binecuvîntări, prin urmare textul opera îl să contrazică programul artistic adoptat în chip deliberat. Dar atunci se cer a fi definite formele pe care le îmbracă aceste conflicte, modul în care are loc fenomenul de respingere a « grefelor», elementele exterioare impuse silnic de voința creatorului venind în conflict cu datele organice ale personalității sale umane şi artistice.

Pentru a şti dacă aceasta este problema pe care o acuză schimbările produse în fizionomia spirituală a Hortensiei Papadat-Bengescu se cade să ne lămurim mai întîi în ce constă elementele determinante ale structurii ei caracterologice. Mi-am exprimat regretul față de slabul interes manifestat în critică față de un asemenea domeniu al investigației. În lipsa unei experiențe concludente, nu-mi rămîne decît să schițez o ipoteză de lucru, încercînd să aplic clarificările propuse de unele lucrări de caracterologie literară comparată, apărute în Franța.

Tipologia căreia i-am atașa numele Hortensiei Papadat-Bengescu ar fi cea « sentimentală». Michèle Leleu în studiul său Les journaux intimes[4], aplicînd tezele lucrării lui René Le Senne, Traité de caractérologie[5], stabilește pentru acest grup următoarele proprietăți constitutive subsumate formulei: En AS: emotivitate, inacțiune (nu lipsa oricărei acțiuni ci preponderența elementelor contemplative, gustul solitudinii, inadaptabilitate în plan social) şi « secundaritate» (« la secondarité»), ataşamentul față de timpul trecut (în vreme ce « primaritatea» s-ar identifica prezenteismului).

Am impresia că, prin ceea ce are distinctiv, ființa interioară a Hortensiei Papadat-Bengescu corespunde în mare acestor atribute.

Emotivitate? Singură s-a etichetat astfel: « Sunt o emotivă». În scrisoarea către Ibrăileanu din 13 februarie 1919, mărturisea că a plîns « enorm» în viața ei, « lacrimi de toate gusturile», apariția scrierilor în paginile „Vieții Românești" făcînd-o să guste şi lacrimi de bucurie.

În privința celei de a doua caracteristici, aceeaşi scrisoare este edificatoare, proclamînd un adevărat cult al izolării, răspunzînd « sentimentului de invincibilă pudoare şi mîndrie pe care îl am la orice contact cu mulțimea. E o pavăză împotriva eventualelor lovituri, un adăpost între mine şi adversitate». O timiditate care o împinge la o recluziune în ea însăşi, conştientă fiind de vulnerabilitatea ei în confruntarea cu ceilalți. Ea ar fi putut spune odată cu Amiel; « J'ai reconnu avec tristesse ma vulnérabilité; l'ironie, la moquerie, le ricanemment, la froideur même d'autrui ont sur moi une puissance lamentable».

În sfîrşit, în privința funcției secundare este suficient să ne amintim cîteva dintre titlurile bucăților sale publicate incidental în reviste: Peisagii ale amintirii, Arabescul amintirii, Trecutul mort etc. Scrutîndu-şi tainele proceselor de creație, Hortensia Papadat-Bengescu va declara undeva, peremptoric; « Scriu, de obicei, într-o mare retrospectivă». L-am citat mai sus pe Amiel, ei bine, acesta utilizase înaintea autoarei noastre aceeaşi formulă; « Je badine toujours avec le moment qui passe, et j'ai l'émotion retrospective»[6].

Am putea desigur lărgi şi nuanța registrul acestor trăsături, reținînd, bunăoară, faptul că, întocmai ca toți sentimentalii, simte nevoia evadării, dar îi place să rămînă pe loc. Lui N. Carandino i se confesa: « Am fost prin străinătate. Dar n-am stat niciodată mult. La Paris, la Veneția. Simt o nevoie permanentă de evadare, pe care o satisfac stînd pe loc. În fond sunt extrem de cazanieră!». Pe scurt, nevoia de evadare este satisfăcută nu în spațiul real ci în cel maginar.

Opresc însă aici şirul demonstrației pentru a recunoaşte că întîlnim, în scrisori sau alte documente intime, şi alte trăsături care depăşesc tipologia schițată a sentimentalului. Epistolele către Constanța Marino-Moscu atestă, spre pildă, voința de a se «făuri» pe ea însăşi. Prietena este informată în privința « ființei pe care am educat-o şi am făurit-o în mine din copilărie, clipă de clipă», motiv pentru a o asigura că « oricît de greu ar fi» va veni o zi în care ea (prietena) va fi recompensată pentru încrederea acordată prin ceea ce va putea considera « triumful tău, copilul tău, gloria ta»[7]. Se observă uşor cum, într-o manieră puțin ocolită, se afirmă

---

[3] N-am făcut trimiterile de rigoare la acele citate din Hortensia Papadat-Bengescu care sînt folosite curent în literatura de specialitate. Mă folosesc de prilej pentru a menționa că în privința surselor documentare am utilizat cu folos lucrarea Violei Vancea: *Hortensia Papadat-Bengescu interpretată de...* Editura Eminescu, 1976, ca şi bibliografia Dorinei Mercheş, Biblioteca centrală universitară — Iaşi, 1977.

[4] Michèle Leleu, *Les journaux intimes*, P.U.F., 1952.

[5] René Le Senne, *Traité de caractérologie*, P.U.F., 1945.

[6] Apud. Michèle Leleu, *op. cit.* pag. 51.

[7] «*Manuscriptum*», nr.4(29)1977, pp. 130—138.

decis ambiția de realizare, evocîndu-se acele cuvinte din jurnalul Mariei Bashkirtseff (despre care scrisese un articol în „Vremea" din 1930):

« Me marier et avoir des enfants! Mais chaque blanchisseuse peut en faire autant [...] Qui'est-ce que je veux? Oh! vous le savez bien; je veux la gloire».

Este simptomatică atitudinea Hortensiei Papadat-Bengescu în problema postumității operei. Sentimentalii își făuresc un alibi moral din ideea că scriu pentru ei înșiși și împing data publicării într-un viitor îndepărtat, incert sau chiar post mortem, în vreme ce scriitoarea noastră este terorizată de gîndul că ar putea rămîne un autor postum, aspirînd ca acum, în prezent, să-și confirme valabilitatea calităților literare. La apariția Apelor adînci notează cu adîncă satisfacție că s-a eliberat « de ideea care mă obseda că voi fi un scriitor postum». Mai tîrziu, în autobiografia trimisă lui G. Călinescu, va reveni asupra acestui aspect, descriind mijloacele de biciuire a voinței pentru a-și realiza planurile de creație — o adevărată ascеză a scrisului —: « Căci în ce privește manuscrisele postume ... Cu postumul am dezbaterile mele contradictorii; nu-i acord decît ceea ce îi aparține de drept — deci nimic din ce ar fi putut aparține vieții».

În « psihografia » pe care încercăm s-o alcătuim ne bazăm, după cum se vede, pe mărturisiri făcute cu diverse prilejuri, întrucît nu dispunem, din păcate, de jurnalul scriitoarei — care știm că a fost scris, și au și fost comunicate din el pagini răzlețe, dar pînă în prezent textul integral continuă să rămînă necunoscut. Chiar și așa însă, pe baza documentelor existente, ne putem convinge de complexitatea ecuației sale caracterologice. Continuînd șirul aproximărilor voi spune că în chiar desfășurarea unor apostrofe care acuză aderențe la tipul sentimental, simțim anumite accente active, bătăioase, virile. Condeiul este pentru ea « o robie care cere numai lupte serioase», conceptul obiectivității pe care-l adoptă în chip voit îi apare « o cască». În scrisorile intime nu apelează numai la comparația cu accesoriile (romantice) ostășești, ci și cu tehnici ale unor sporturi moderne și, pînă în prezent, exclusiv masculine, cum e boxul. Tot Constanța Marino-Moscu era instruită în problema că « pentru a învăța boxul trebuie să te lovești».

Dacă ar trebui să aplicăm distincția făcută de G. Berger[8] între tipurile reprezentate simbolic de Marte — căutarea în planul literaturii a luptei, a dorinței de afirmare — și de Venus — tendințe conciliante, pasive, la discreția împrejurărilor și a

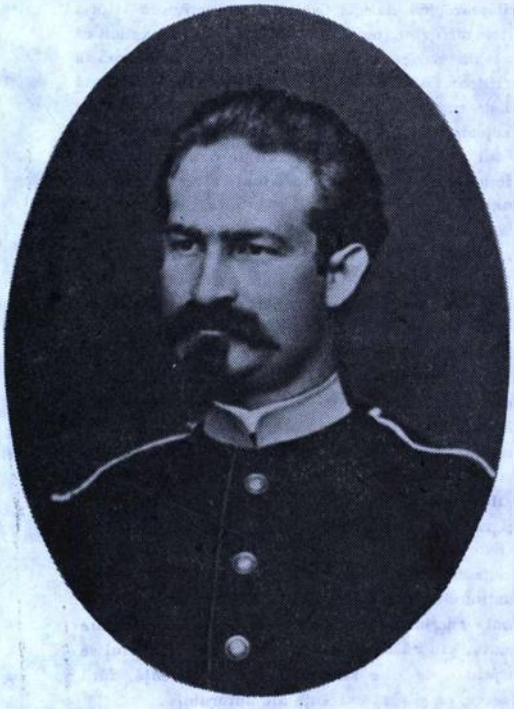

voinței altora — atunci am considera că autoarea Fecioarelor despletite întruchipează primul simbol, al lui Marte. Nu întîmplător, Șerban Cioculescu, transformînd în butadă o observație a lui E. Lovinescu, opina că nu poți s-o numești romancieră, ci romancier.

Pentru a conchide, Hortensia Papadat-Bengescu mi se pare că ilustrează cazul unui sentimental care tinde spre tipul pasionat (subdiviziune care nu scapă atenției științifice a lui Michèle Leleu, analizînd jurnalul lui Delacroix și « caietele» lui Barrès).

În aceste condiții, ne putem întreba dacă trecerea de la o literatură a experiențelor senzoriale la o « obiectivitate absolută» are semnificația unui act literar pur sau tălmăcește, într-un limbaj specific, procese sufletești mai adînci, prezintă tangențe cu conflictele interioare care-i definesc personalitatea.

[8] Gaston Berger, *Traité pratique d'analyse du caractère*, P.U.F., 1950.

Pentru a afla un răspuns, să cercetăm mai îndeaproape momentul obiectivării. Nu însă mai înainte de a ne desolidariza la rîndul nostru de punctul de vedere schematic care tinde să vadă în Hortensia Papadat-Bengescu o ucenică docilă a îndrumătorului ei, E. Lovinescu. Opinia aceasta că marii scriitori ar putea fi o creație a criticilor este prea naivă pentru a o mai discuta. Mai important e ca la capitolul «influențe» să subliniem rolul avut de G. Ibrăileanu care, adept fiind al unei literaturi realiste, știa ce este obiectivitatea artistică — aplicînd-o chiar creației lui M. Sadoveanu prin formula «lirismului obiectivat» — și care, înaintea lui E. Lovinescu, pleda pentru scrierea de romane (chiar dacă uneori le descoperea și acolo unde nu existau, ca în cazul tot al lui Sadoveanu și al povestirilor sale). Din acest punct de vedere, corespondența criticului „Vieții Românești" — în calitatea sa de «naș» literar — cu Hortensia Papadat-Bengescu merită toată atenția. Se pare că, în dialogul epistolar, discuțiile se învîrtiseră adeseori în jurul problemei obiectivității, a zăgăzuirii subiectivismului narcisist și a unei deschideri a orizontului creației spre problematica vieții altor oameni, pentru că, la 18 februarie 1914, scriitoarea îi răspunde deschis lui Ibrăileanu: «Da! Mă interesează mult și sufletul celorlalți, mă pasionează chiar, îi privesc neobosit și ochiul meu vede toate firele cît de încîlcite, care mînă faptele lor exterioare și viața lor internă». Dacă nu scrie încă despre ei «e fiindcă sunt la o epocă cînd sunt absorbită prea viu de mine». Iar, mai departe: «Cît va mai ține? Nu prea mult [..] Voi scrie atunci poveștile celorlalți». Cu o lună mai înainte — la 5 ianuarie 1914 —, comentînd tot faptul că nimic din ceea ce există n-o interesează decît dacă se raportează la propria persoană — dacă «s-a scăldat în întregime în apa sufletului meu» —, înclina să dea acestei particularități valoarea absolută a unor legi biologice: «tot așa cum unul e presbit, altul miop, așa am eu această infirmitate de a luneca pe fața concretă a lucrurilor, pe subiect, pe contururi, oprindu-mă numai pe resortul lor adînc». Termenul de infirmitate ascunde un gest de cochetărie, deoarece în sinea ei autoarea e convinsă că posedă o calitate prețioasă pe care n-o au mulți. Toamna însă — după mărturisirea citată din februarie — își va exprima regretul că viața nu i-a dat posibilitatea să se «miște» și astfel să beneficieze de «ocaziile care ne prezintă locuri, oameni incidente».

Și iată scrisoarea din 19 noiembrie 1920 — după experiența gravă, colectivă, a războiului — în care explică pe larg felul în care controlează și reprimă efluviile subiectivității în dorința de a se supune la obiect, de a respecta individualitatea personajului din Cucoana Ileana: «Adică, a pune eu surdină expansiunii naturale, vivacității spontane, impulsivității ample, ce sunt armele mele firești ...» Și-apoi: «Mi-am calmat tot focul treptat, pentru a lucra cu o cenușă fină acest pastel, formîndu-mi o inimă primitivă pentru el, ca să nu-l zbucium, și din spiritul observatorului păstrînd numai o foarte blîndă, o delicată ironie sentimentală [...]».

Un întreg ceremonial al obiectivării pe care-l apreciază drept «o operație artistică, pentru mine savuroasă prin însăși [sic!] felul ei». Această operație nu este altceva decît tehnica ce va fi desăvîrșită în romane.

Ajunși aici, să dăm cezarului ce e al cezarului și să recunoaștem că, în eforturile depuse pe drumul obiectivizării artistice, Hortensia Papadat-Bengescu a putut găsi un sprijin important în teoriile profesate

de E. Lovinescu. Amendamentul nostru privea exagerarea rolului demiurgic al criticului — prezumția puerilă că acesta n-a avut decît s-o atingă pe umăr cu bagheta magică pentru a o metamorfoza în altceva, ca zînele bune din povești. Dacă tezele lovinesciene au fost receptate, aceasta s-a datorat, nici vorbă, faptului că răspundeau unor frămîntări și preocupări ale conștiinței artistice a prozatoarei care începuseră, cum am văzut, cu mult înainte ca ea să treacă — pentru a ne exprima astfel — cu arme și bagaje în tabăra zburătoriștilor.

Propriu-zis, Hortensia Papadat-Bengescu a realizat limitele reale conținute de literatura practicată pînă atunci. Căci, deși unii critici continuă și azi să admire scrierile de început, trebuie spus că fără a le nega anumite calități, acestea acuză într-o mare măsură lipsa de consistență artistică. Nu dorim să întreprindem o demonstrație, întrucît ea a fost făcută, în termeni convingători, printre alții, de Dana Dumitriu în introducerea la romanul Rădăcini[9]. Prefațatoarea relevă acest paradox: deși Hortensia Papadat-Bengescu își exprimă cu toată impetuozitatea simțămintele personale, cu toate acestea, în nuvelele sale, ajunge să exprime o interioritate impersonală, un eu abstract, eul general al femeii. Și, deși va excela în țesutul unei horbote a nuanțelor senzoriale, aceasta nu are o trăinicie mai mare decît pînza de păianjen; Manuela, Adriana, Alina, Mariana, Bianca Porporata nu sînt altceva decît simple umbre, neidentificabile, fără trup. Sau, după expresia sugestivă a Danei Dumitriu: « Personajul descris minuțios în mișcările lui sufletești nu are carnație, este transparent, trecem cu privirea prin el, fără să-i vedem chipul, așa cum trecem cu privirea prin noi înșine fără să ne vedem chipul».

Hortensia Papadat-Bengescu are prilejul să se convingă de diferența care există între un act sufletesc trăit cu toată intensitatea subiectivă și comunicarea și fixarea lui în ramele obiective ale literaturii. Prozatorul trebuie să învingă, în sinea sa, prejudecata porumbelului lui Kant care visa că ar zbura mai repede dacă n-ar exista aer, să înțeleagă că elementele imponderabile nu pot ființa într-o izolare absolută față de cele ponderabile, că personajele, pentru a trăi, se cer a fi corelate și confruntate cu procesele lumii exterioare.

La acest mod general nu încap — sper — discuții, lucrurile se complică atunci cînd se cere să definim forma pe care o îmbracă procesul obiectivării. În critica noastră, bunăoară, se mai discută încă în chip curent despre « obiectivitatea epică» a romancierei. Un reziduu de limbaj, credem, din lectura studiilor lui E. Lovinescu. N-am vrea să fim trecuți în tabăra antilovinescienilor, dar dacă recitim contribuțiile criticului, observăm că obiectivul lor nu este sincronic cu fenomenele mai noi din domeniul literaturii de analiză, ci, am spune, revendică obiectivitatea epicii clasice. Capitolul respectiv din Istoria literaturii române contemporane afirmă explicit că « toată partea aceasta a activității din urmă a scriitoarei nu se mai leagă, deci, de metoda proustiană ci de cea a marilor creatori de viață». Romanele dedicate familiei Halippa sînt elogiate fiindcă « sub ochii noștri se înfăptuiește o mare frescă a vieții noastre orășenești, unde toate straturile sociale sunt reprezentate ...» etc. Prin urmare, Hortensia Papadat-Bengescu ar fi un Liviu Rebreanu al vieții orășenești. Faptul că preferințele lui E. Lovinescu merg spre structurile clasice ale narațiunii se poate observa și din considerațiile unei cronici mai vechi la volumul Ape adînci, — atenție, aici se divinează destinul romancierei — și unde, exprimînd îndreptățite rezerve la adresa manierei literare a lui Maeterlink, nu găsea cu cale să-i opună decît proza lui Maupassant. « O simplă nuvelă a lui Maupassant — declara criticul —, sobră și creatoare, cîntărește mai mult decît toate migăleliile filozofice și rotocoalele stilistice în jurul unei „idei" ale scriitorului belgian».

Este semnificativ că, o vreme, Hortensia Papadat-Bengescu repeta cu docilitate aceleași formule, lăudîndu-se că în Concert din muzică de Bach a lăsat « acțiunea și personajele să-și facă singure jocul», sau că în toate romanele sale « obiectul se desprinde de sine stătător, fără dependență, fără rezerve, ca și fără exigențe ale autorului».

Doar mai tîrziu — în 1941 — se va răzvrăti împotriva misticii epicului pur, afirmînd: « De ce oare, un „epic" și un „epic pur"? Ar trebui cumva ca epicul pur să fie povestea uscată a unor fapte privite numai exterior?» Romanciera atrăgea atenția că evurile moderne inculcă faptelor oamenilor « sufletul și trecerea timpului, sensibilitatea, freamătul nervilor». În mod cu totul neașteptat va utiliza denumirea de epopee: « Se mai poate oare dispensa epopeea de aceste atribute?».

Între parametrii acestor mărturisiri trebuie să se înscrie particularitățile romanelor sale. Nu încape îndoială, acestea nu oferă o proză de acțiune, după canoanele cunoscute: conflicte în cadrul cărora să se individualizeze personajele. Hortensia Papadat-Bengescu nu prezintă, propriu-zis, ceea ce fac eroii, ci relatează ce li se întîmplă—relatarea, comentarea, bîrfirea ca metodă de investigație caracterologică;

[9] Hortensia Papadat-Bengescu, *Rădăcini*, Editura „Minerva", 1974.

iată un aspect îndelung discutat în critica noastră. Întîlnirile preopinenților nu sînt altceva decît ocazii căutate, pentru oficiul de spionaj și de dare în vileag a faptelor tăinuite sub o înfățișare onorabilă.

Puține cărți din literatura noastră știu să situeze studiul trudnic, întortochiat al stărilor psihologice sub semnul reconstituirilor, al relatărilor retrospective nu o dată insidioase, al anchetei indiscrete. Așa se explică impresia de mișcare acolo unde nu se întîmplă mai nimic ieșit din comun, unde construcția narațiunilor este — pentru a folosi propria expresie a autoarei — circulară (Hortensia Papadat-Bengescu vorbește despre « « cercurile» romanelor sale);— de aici sentimentul vieții într-un mediu lipsit de viață autentică, aflat într-o disoluție progresivă implacabilă. (Singurele momente care le conferă trăsături umane personajelor sînt cele legate de apropierea morții, moartea reușind să transforme cenușiile biografii în destin.)

A izbutit romanciera să atingă « obiectivitatea» rîvnită, să « preleveze» materia vieții ca « organe pentru masa de disecție»? Nu negăm, există o anume răceală chirurgicală savant dozată, o răceală care poate părea uneori cruzime (cruzimea candidă a unui copil care rupe aripile fluturelui încercînd să pătrundă în tainele proceselor vieții). Cu toate acestea oricine simte la lectură un anumit clocot interior surd, altfel spus, atmosfera romanelor este încărcată cu curenți de înaltă frecvență. (Chiar și răceala afișată nu este oare expresia inversă a unui interes viu față de ceea ce se narează? Autoarea însăși, undeva, face o legătură între « obiectivitatea deplină» și « subiectivitatea mea accentuată»...)

Reîntîlnim aura afectivistă și intruziunile lirice din primele scrieri? Sigur, nu. Hortensia Papadat-Bengescu, în chip programatic, se ferește să iasă direct pe scena narațiunii și cu atît mai puțin să-și exprime intempestiv sentimentele sale față de eroi și întîmplările lor. Va adopta din acest punct de vedere și o tehnică literară adecvată, la care ne vom referi imediat. Nu înainte însă de a atrage atenția că dacă vrem să obținem explicația acelei « ionizări» a atmosferei romanelor trebuie să ne raportăm nu atît la atitudinea subiectiv-temperamentală a autoarei cît la viziunea ei, mai exact, la punctul de observație și cuprindere a vieții care nu este unul fixat în afară — ca la romancierul clasic — ci înlăuntrul universului cercetat. De aceea, orice ar face scriitoarea, indiferent cîte pacte ar semna — cu ea însăși sau cu școlile literare ale timpului — nu poate scăpa de această condiție, așa cum omul nu-și poate pierde umbra — decît în plan fantastic, printr-un contract cu diavolul. Distanțarea absolută față de obiectul investigat îi este, așadar, imposibilă. Singură va recunoaște dealtfel, într-un interviu, că-și privește eroii « foarte de aproape».

Pentru a nu cădea însă în păcatul implicării directe, afective — pericolul în cazul ei fiind real —, Hortensia Papadat-Bengescu apelează la procedeul personajului martor prin a cărui prismă se comentează ce se întîmplă în roman. Este interesant să discutăm în legătură cu aceasta mutațiile care au avut loc în judecățile criticilor. Știm că Mini din Fecioarele despletite n-a cîștigat aprecierea pozitivă a lui E. Lovinescu, părîndu-i că întruchipează reminiscențe ale subiectivismului autoarei. În schimb, criticii de azi n-au decît cuvinte de laudă la adresa personajului. Mă grăbesc să precizez că atitudinea elogioasă este determinată nu atît de realitatea artistică a eroinei — destul de anemiată — cît de funcția procedeului în sine care-i permite autoarei, depărtîndu-se de atotștiutorismul naratorului clasic, să-și relativeze punctul de observație și comentare și astfel să recepteze pe căi mai directe palpitul secret al lumii investigate.

Aceasta este însă optica noastră, a celor de azi. Nu putem să ignorăm faptul că Hortensia Papadat-Bengescu îi dă dreptate lui E. Lovinescu și după Fecioarele despletite lichidează personajul — martor privilegiat, ambiționînd să intre, în mod egal, în pielea tuturor personajelor cărții, conform regulii de aur a prozatorului demiurg. « A mă transpune în stările de suflet ale altora și a închipui oameni cu stările lor de suflet, iată ambiția, iată mulțumirea mea». Este adevărat, în romanele sale, după cum știm, nu se ajunge la recrearea timpului obiectiv compact — la durata clasică —, întrucît autoarea desființează personajul martor privilegiat pentru a-l înlocui cu cîțiva eroi martori — bîrfitorii și colportorii de bîrfe — care relatează dintr-un punct de vedere subiectiv ceea ce se întîmplă —, întocmai ca însul care vrînd să stingă un incendiu contribuie la diseminarea focarelor de incendiu. Imaginea de ansamblu a romanelor este rezultatul interferențelor acestei multiplicități de judecăți și de divulgări de fapte. O tehnică prin excelență modernă, dar de ale cărei avantaje în plan estetic Hortensia Papadat-Bengescu nu pare a-și da seama, oricum nu le valorifică în chip conștient, dimpotrivă, cu cît se îndepărtează de naratorul clasic cu atît are mai mult impresia că se identifică acestuia cu faimoasa sa obiectivitate.

Lupta autoarei cu ea însăși oferă un spectacol dintre cele mai impresionante. Criticii au, desigur, tot dreptul să nu se oprească decît la rezultatele literare dobîndite — ceea ce Hortensia Papadat-Bengescu izbutește să realizeze strecurîndu-se printre munții, ce se bat cap în cap, ai contradicțiilor sale interioare.

Istoricul literar este însă obligat să pătrundă și în culisele elaborării unor opere pentru a putea reconstitui cu deplină veridicitate procesele specifice de atelier artistic. Iată pentru ce revenim asupra unor aspecte atinse incidental pe parcursul analizei noastre, dilemele Hortensiei Papadat-Bengescu oferind un material cît se poate de prețios sub unghiul psihologiei de creație. Obsesia o cunoaștem: obiectivitatea absolută. Cît de înciudată se arată că lucrînd la Logodnicul a descoperit că ar fi contractat « un sentiment personal» față de un personaj: doctorul Caro — asta fiindcă « m-am apropiat prea mult de cele două femei care-l iubesc și pe care le iubește: Dia și Madona». Semnalul de alarmă fiind dat, urmează un tratament corespunzător: « Mi-a trebuit un efort și o pauză, pentru a ieși din această sferă de influență». Romanciera recunoaște, dealtfel, că-și impune două faze opuse în munca de creație: « Prima parte a lucrărilor mele e subiectivă în sens de privire a lucrurilor prin prisma mea». Este o etapă de purgatoriu, cînd autoarea își îngăduie să-și exprime liber sentimentele față de eroi — «să-i pling, să-i deplîng»—, pentru ca apoi să și-i smulgă din trup « ca pe niște fragmente de ființă», survenind epoca glaciațiunii: « Lumea și viața rămîn a fi organe pentru masa mea de disecție». O dihotomie cam prea rigidă care reclamă mari eforturi de voință. Așa cum spunea ea: romanul cere « severitate», « Îmi impune — ce rebral — o cască».

Cît de departe sîntem de mărturisirea făcută lui Ibrăileanu că în ceea ce scria atunci transcria direct starea interioară, « cum vine». Literatura sa de-acum este una premeditată și trecută prin mai multe filtre: « Iată acum problema cea mai grea, anevoioasă din propria mea viață. Nu vreau, nu accept o reproducere a ceea ce mi-a sosit în gînd, îmi trebuie absoluta identitate a acestei „vizitațiuni"». Urmează o descriere a mijloacelor prin care refuză ceea ce-i vine imediat, spontan în gînd — « pîndesc, aștept, mă trudesc» — pînă cînd e convinsă de « forma imperativă a acestei vizitații, în sens de adevăr, pentru mine ireductibil, deși sosit pe calea închipuirii».

Ne vin în gînd cuvintele lui Verlaine — prototipul categoriei de Poeta faber —: la un anumit grad de « civilizare interioară» conștiința nu găsește satisfacții, nu se odihnește — dacă se odihnește — decît « dans le sentiment de ses prodiges, de ses exercices, de ses substitutions». Și nu sînt romanele Hortensiei Papadat-Bengescu rezultatul unor exerciții și substituiri, amintind de tehnica travestirilor, la modă printre autorii perioadei post-simboliste? Numai că, la autoarea noastră, astfel de exerciții nu urmăresc efecte literare — esteticul i se pare « o ademenire» care trebuie sacrificată pentru a putea capta adevărul existenței unor « oameni curenți», a « faptelor lor uzuale». Un percept naturalist — și aceștia doreau să creeze « romane experimentale» — , cu deosebirea esențială că pe Hortensia Papadat-Bengescu n-o interesează documentele brute ale vieții, ea se ferește să scrie despre ceea ce a văzut sau a auzit, făcînd în chip declarat o operă de pură invenție. În acest fel i se pare că atinge « obiectivismul absolut», putînd să elimine orice posibilitate de infiltrare a eului ei personal, împotriva căruia luptă cu o înverșunare pe care n-o au decît asceții anahoreți cu pasiunile carnale. Căci în raport cu primele creații mai există o deosebire pe care o cunoaștem: acelea captau nemijlocit freamătul subiectivității autoarei, în vreme ce romanele țin să rupă hotărît cordonul ombilical, refuză să aibă orice punct de atingere cu evenimentele sale existențiale. Nu se comunică deloc angoasele autoarei? Ba da, dar indirect, în pofida voinței ei, ca niște raze de soare ce se strecoară indiscrete prin draperiile trase brutal peste ochiul ferestrei. Dar întrucît, în adîncul ei, Hortensia Papadat-Bengescu rămîne o sentimentală, asistăm la o curioasă dedublare: aproximativ cam după apariția volumului Ape adînci — piatră de hotar, dincolo de care se întinde țara romanelor — scriitoarea începe să scrie în chip curent versuri în care-și exprimă « obsesiile», « disperarea», « tumultul interior». O altă formă, cu rol de supapă, este umplerea de « caiete nesfîrșite» în care-și exteriorizează simțămintele « într-o înșiruire deșirată, izbucnire a unei pasiuni indiguite ...», caiete din care multe sînt apoi arse.

Romanele reprezintă așadar alte zone, de dincolo, dintr-un pustiu — pînzele de apă ascunzîndu-se la mari adîncimi pentru a ieși la suprafață mai departe, cînd nu ne așteptăm — autodafeul sensibilității autoarei, sau, pentru a fi mai puțin sumbri, locul de autocongelare a eului, efortul de ieșire din sine împingînd-o pînă la forme de alienare. O performanță, nici vorbă, îndeplinind cu superbie pariul cu ea însăși, care va să-i satisfacă apetiturile voliționale de emul al lui Marte. Din „Autobiografie" să reținem această frază: « Știu acum și cred — iar

în lupta de care va fi nevoie, voi avea încăpățînarea unui crez. Antagonismele în adevăr sunt înarmate puternic și agresive ... Le învinge». Iar mai departe: « Pentru această pasiune voi fi înțeleasă și răsplătită». Căci, repetăm, satisfacțiile pe care le urmărește Hortensia Papadat-Bengescu sînt, am spune, de ordin etic, romanele trebuie să-i demonstreze că a reușit să se învingă pe sine, că și-a îndeplinit cu bărbăție [sic!] angajamentele asumate, nu sînt, așadar, pentru ea experiențe în plan estetic ci în plan existențial.

Concepția scriitoarei din acest punct de vedere este datată, se leagă de un anumit moment din dezvoltarea literaturii noastre și este, incontestabil, în urma rezultatelor artistice care, am văzut, se subsumează unor orizonturi noi, moderne, continuu deschise. Această contradicție se suprapune celorlalte derivate din structura ei psihologică, făcînd din Hortensia Papadat-Bengescu una dintre conștiințele cele mai scindate din epocă.

Nu tindea ea însă — fie chiar și în chip vag — către alte forme de realizare în care antinomiile să nu fie voit separate și opuse ci armonizate, unificate? N-au existat momente în care să fi simțit tentația comunicării, într-un cadru romanesc, a evenimentelor esențiale din propria existență (și față de care s-a comportat ca o mamă vitregă)? Manuscrisele descoperite în arhiva scriitoarei ne îngăduie să schițăm un răspuns. Este vorba de fragmentele din ampla narațiune neterminată, Fetița.

A mai fost reprodus acest pasaj din interviul luat de N. Carandino: « Intenționez totuși să scriu odată despre ceea ce într-adevăr a fost». « Lucruri atît de adevărate — preciza ea — încît ar fi memorii». Incontestabil, la Fetița se gîndea. Un proiect care s-a infiltrat, aproape obsedant, în munca ei de creație. Și nu numai între 1930 și 1942 — cînd apar fragmente sub formă de povestiri în „Tiparnița literară" și „Revista română" —, sau în 1926 (volumul Romanță provincială) ci chiar mai înainte, în 1920 (bucata: Ce mi-a vorbit portretul. Fetița, apărută în primele două numere ale „Sburătorului"). Se pare că, practic, de-a lungul întregii ei vieți, Hortensia Papadat-Bengescu a fost persecutată de ideea reconstituirii timpului pierdut al propriei biografii.

Ce s-a întîmplat, de ce a realizat parțial proiectul, amînînd mereu data înfăptuirii integrale — ca-n goana halucinantă a Emirului, din poema lui Macedonski, către o Mecă perpetuu îndepărtată? Dificultățile obișnuite care apar în calea transformării unui material autobiografic în material literar? Sau inhibiția datorată teoriilor adoptate? (I s-o fi părut că scriind nemijlocit despre sine, evocînd

«Cînd privesc vreodată fotografia mea de atunci, îmi e milă pentru povară de gînd și suflet cu care am împovărat acest biet copil.»

întîmplări ce-au avut loc aievea încălca tablele legii pe care jurase, comitea cel de al optulea păcat capital?) În aceeași convorbire, afirmînd că odată va scrie așa ceva, se grăbea să atragă luarea aminte a interviatorului: « Firește, așa cum scriu eu, obiectiv, imparțial».

*

În fragmentul care se publică acum — cu un documentat și pertinent comentariu al lui Dimitrie Stamatiadi — ca și în cele apărute anterior [10]

[10] Vezi „*Manuscriptum*" nr. 2 (35), 1979.

— Hortensia Papadat-Bengescu revine la procedeul personajului-martor privilegiat. Evenimentele petrecute în « cei șapte ani de paradis terestru ai Institutului de studii liceale» de pe șoseaua Kiseleff din București, amintite în diverse mărturii autobiografice, vor fi înfățișate prin ochii și sensibilitatea Fetiței. Într-un loc, Fetița este arătată stînd în « colțul cel mai ascuns [...] de după culisa cea mai adîncă a scenei improvizate, din ungherul făcut de cuierul împovărat de haine, zid de nepătruns al colțului improvizat pentru garderobă» — și de acolo observînd și comentînd ce se petrece în jur. Aceasta este optica pe care și-o însușește autoarea. O viziune subiectivă care deformează contururile obișnuite ale realității, amplificînd unele detalii, minimalizîndu-le sau eludîndu-le pe altele, într-un film discontinuu și imprevizibil, cu meandrele firești și capriciul stărilor de spirit afective, totul curgînd tumultuos, ca un torent subteran, în cadrul unui monolog interior nesfîrșit, unde exemplul lui Proust este concurat de cel al Virginiei Woolf ...

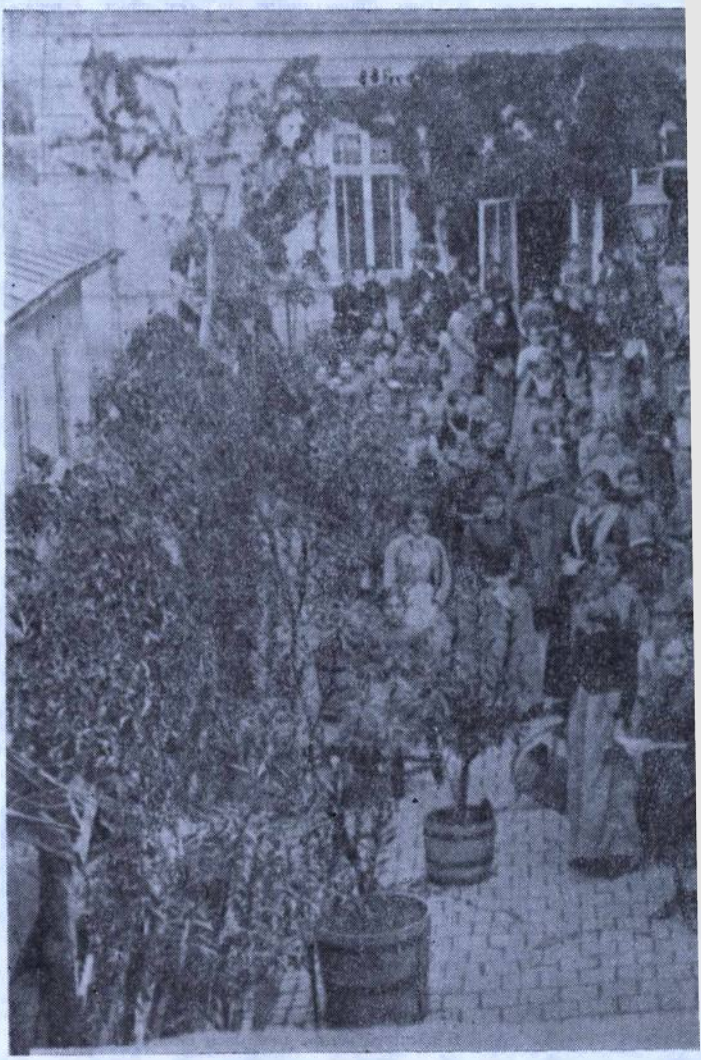
Lecția obiectivității nu pare a fi uitată. Deși aceste pagini nu ocolesc expresia poetică, dimpotrivă o cultivă — ne aflăm doar în anii de « paradis terestru» ai copilăriei — totuși șirul metaforelor nu încetoșează imaginea realului, neajungîndu-se la excesele metaforice divulgate cîndva de Jakobson pe marginea prozei lui Gleb Uspenschi și care afectau și primele exerciții literare ale autoarei.

Există, vreau să spun, o anume limpezime și decantare, proiecțiile interioare nu joacă rolul unor paravane opace ci al unor lunete — chiar dacă uneori lanterne magice — orientate spre adevărul situațiilor și al oamenilor portretizați.

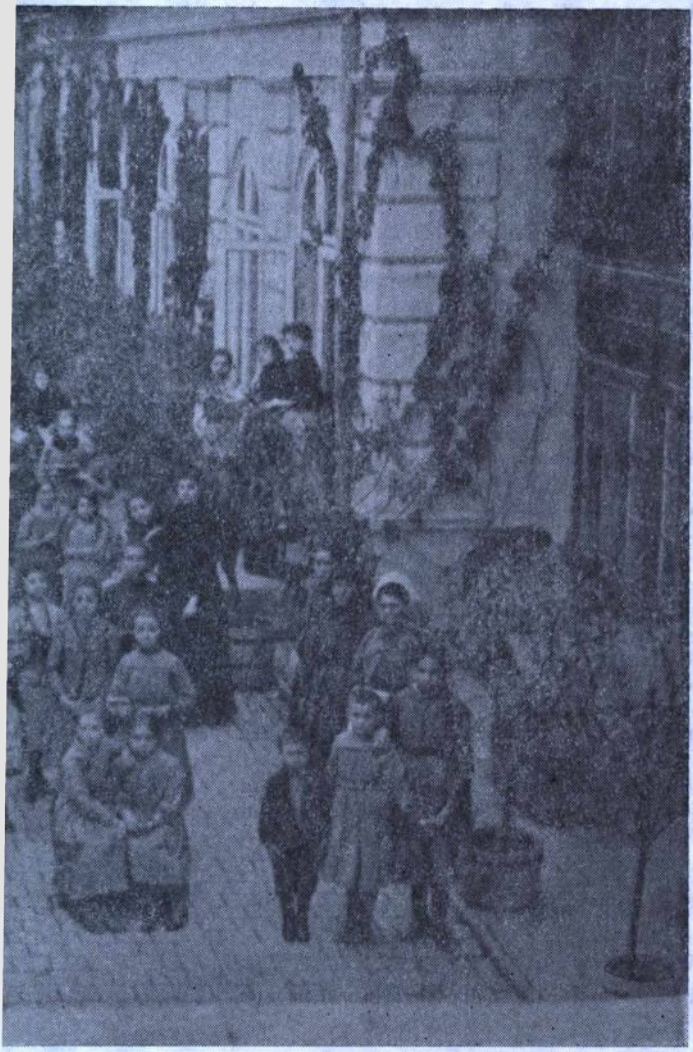
Avem sentimentul că într-o asemenea proză, Hortensia Papadat-Bengescu ar fi putut realiza într-o mai mare măsură multiplele-i virtuți, reușind poate — cine știe? — să se împace cu sine. Din păcate, proiectul n-a fost dus pînă la capăt, Fetița înscriindu-se între acele cărți începute dar neterminate, care apar ici și colo în peisajul literaturii române, ca și cum mitul lui Manole i-ar urmări, ca un blestem, pe scriitorii noștri.

Al. OPREA

PENSI

ONUL

Un dreptunghiu, acela — unul printre atîtea ... Cu forma sa — una printre atîtea! Cîți metri în lung ... cîți în lat...?... Așa după cum a trecut timpul, după cum gîndul se întoarce înapoi, mai de departe sau mai de aproape... după cum binoclul amintirii e trimis de lunetă [1] la o distanță sau alta... Și încă... și mai ales după cum memoria, într-o zi sau alta, era mai precisă sau mai aburită...* Firește că dreptunghiul avea un număr de metri hotărît. Un architect la dorința unui client măsurase cu un metru de lemn — de acelea poate cu bucăți de zece centimetri alăturate așa fel încît metrul se strînge și se desface și pe fiecare zece centimetri sunt însemnați centimetri și milimetri — așa cum aveau și ei acasă unul pentru măsurat camerile caselor de închiriat și a putea calcula unde încape patul, dulapul sau altă mobilă din cele pe care le luau în drumeția lor din oraș în oraș, așa încît erau două orizonturi, unul fix, al făpturilor scumpe — Tata, Mama, Mama Tica — și unul mobil, al orașelor și caselor de locuit, orizont mobil și căruia Fetița nu-i acorda o atenție prea mare, deoarece peste tot ducea cu ea viziunea unor orașe de basm sau de vis, de fabulă încă misterioasă. Oriunde își întindeau cortul, acele viziuni îi urmau, cel puțin Fetița le vedea permanent la marginea orizontului ei, schimbat și același. De pe ele își întorcea privirea ca de pe soare, înstelată cu aşchii de aur și argint de lumina sfărămată în pepite și orbitoare și punea ochii străini și cuminți** pe tîrgul provincial sau pe mahalaua capitalei.

Numai ea și Mama Tica priveau în același fel aceste peregrinări — una robotea la fel orișiunde și își găsise orașul, patria, raiul, în casa Tatei și a Mamei — și Fetița clădea, clădea orașe închipuite,

---

* Notă a autoarei: «*Se crede că neglijez forma. Aci venise subt peniță:* „mai hotărîtă sau mai aburită“. *Am pus „precisă“ nu din plăcerea de neologism, ci ca să nu facă rimă în „tă“:* hotărîtă — aburită. *Mă nemulțumea la auz*».

** Notă a autoarei: «*mai bine cuminți decît indiferenți*».

[1] inițial: *fixat la*, corectat.

fără interes pentru pozele care arătau alte orașe străine un timp lung, fără interes pentru orașele din povești. Trăia însăși în închipuire și închipuirile altora, ca și realitatea ce nu putea fi atinsă, n-o neliniștea pe atunci — deoarece totul îi aparținea de mai nainte, tot ce exista, despre care exista o noțiune. Totuși nu confunda exact aceste avuții cu geografia, a[le] cărei hărți și nume proprii, fiind preciziuni absolute, nu alcătuiau studiul ei favorit; alcătuiau însă o viziune de pete albastre, verzi, galbene, ale hărților, a[le] cărora pete felurite o scufundau într-o nostalgie neprecisă, apoi mereu mai precizată, pe trecere de timp. Încet, fără violență, cuprinsul lumii punea pe ea stăpînire — pe un atom, pe o scînteiuță. Cu cîtă prudență... ca să nu se dizolve, să nu se stingă prin pipăitul[2] carnal al mapemondului.

Era un dreptunghiu care forma o curte pavată interioară, limitată de o parte de peretele lung al clădirei cu etaj ce cuprindea jos clasele și deasupra lor dormitoarele cu o latură îngustă a fațadei dinspre șoseaua Kisseleff, unde erau hallul și cancelaria jos și deasupra apartamentul personal al Doamnei. Cu latura opusă intrării jos boltită pentru trecere spre curtea cu grajduri a cîinilor și cu porumbăria cu magazii felurite și la stînga cu accesul livezii mari, care era ograda de vară, cea care cuprindea și trapezul și mingiile, și jocul de croquet[3], și cel de popice, și pomii, și iarba, și gardul de lemn cenușiu și dincolo de gard, lumea vastă, pustie a orizontului de cîmp și de cer. Pe latura opusă claselor, pe a doua latură lungă a dreptunghiului, se întindea — joasă, văruită în galben, aș ezată parcă pe burtă — hala de mîncare, lungă [4], legată printr-o trecă toare sugrumată cu misterul bucătăriilor și spălătoriilor. Lungă zidire pe brînci, deși solidă și mereu proaspăt văruită în galben mai închis pe dinafară, mai luminos pe dinăuntru. Mai puțin lungă însă decît clădirea laturii opuse, deoarece de la jumătatea ferestrelor claselor începea gardul care astupa curtea de serviciu, de ieșire și intrare a căruțelor, a proviziilor, a oamenilor de serviciu. Ieșire pe care nici o elevă sau profesoară nu se aventura, după o lege fără de excepție.

Ieșire a slugilor și intrare a proviziilor... Totuși cu o excepție... Fetița externă Găr..., una mică, cu păr blod alburiu, slăbuță, plîngăreață și care otrăvea cu lenea, cu bocetul, cu refuzul de a gîndi, tot aparatul școalei; aceea, printr-o nebănuită manevră, reușise odată să nu iasă [5] prin cancelarie, ci să fugă (căci fugă se chema) pe acolo, prin[6] aleea căruțelor, unde o aștepta la amiază și seara servitorul. Adică fugise... și nu mai fusese reprimită niciodată pentru acest delict, criminal în adevăr.

Nimeni, nici o externă, nici o pedagogă, nimeni afară de Nenea, de Domnul, de Soțul impunător prin rang, prin statură, prin glas, prin mînioasă autoritate și deplină putere asupra curților, grajdurilor și oamenilor ce nu aveau de a face cu sacra slovă a învățăturii, ci formau utilajul practic al instituției, nimeni alt nu cuteza a privi măcar în culoarul acelei curți cu perete dublu unde strejuiau, mai eficace chiar ca interzicerea morală, strejuiau cu dinți, cu boturi deschise, cu lătrat, cu labe, cu amenințări concrete, cîinii lupi, paznici de zi și de noapte a[i] Institutului, acolo, la bariera orașului, de unde, afară de legătura firavă a chioșcului cu covrigi de la Capul Podului, se sfîrșea în cîmp, în lanuri și livezi, în orizont, în locul fără margini unde apunea soarele, șoseaua Kisseleff.

Capul Podului și chioșcul covrigarului, care era și rahagiu mai ales chioșcul era un punct strategic — era centrul unei raze[7] de șosele și de uliți — început sau sfîrșit al Bucureștiului. Geamănă cu șoseaua Kisseleff[8], cea care nu avea decît o cetățuie, Insti-

---

[2] dedesubt scris: *(dibuitul)*.
[3] urmează: *put*[red], șters.
[4] urmează: nesfîrșită, șters.
[5] inițial: *reușea să nu iasă*, corectat; *odată*, scris deasupra.
[6] urmează: *drum*[ul], șters.
[7] urmează: *cu multe*, șters. Ținînd seamă de această corectură, ar fi trebuit corectat și mai înainte: *un*[or] *raze*.
[8] deasupra este scris: *Jianu*.

tutul de fete, şi două case pitulate subt viţă sălbatecă, apoi cîmp, geamănă era Şoseaua, plimbarea de vară a capitalei, cea cu alee şi boschete, cu kiosc şi muzică, cu trăsuri şi cupeuri de casă, cu birji muscăleşti, cu phaetoane şi cabriolete de lux, mai ales cu cai de călărie, cu amazoane şi călăreţi — pe cari, cu ochii lipiţi de somn, la şase dimineaţa, primăvara şi vara, Fetiţa, cuprinsă în şiragul de două cite două, le privea — pe amazoane — ca pe continuarea mai plastică a vreunui vis frumos de noapte. Din care frigul şi tremurul te-a deşteptat pe jumătate, pe care îi priveşti, jumătate în vis, jumătate aevea, printre gene nedezlipite bine, cu mintea încă învăluită, cu trupul scos abia din învelişul căldurii lui proprii, acumulată în somn din sine însuşi, în pătucul acela singuratic ca o plută, rînduit ca o cutie de gratii, la simetrică distanţă de alte colivii la fel. Nu două alături, ca să nu existe şoapte nesfîrşite în întuneric, ci numai şoapte, ce trebuiau curmate, de la pat la pat, deodată cu lampa stinsă în paravanul guvernantei şi cu candela de la icoana Maicii Domnului din peretele [de] deasupra uşii... Vast dormitoriu unde slujeau două sobe uriaşe un abur constant de căldură, iar opt ferestre şi trei uşi — una cu balcon — slujeau aerul rece. Astfel dozată, temperatura arăta la termometrul consultat de guvernantă — uneori controlat noaptea în miezul ei de neaşteptata inspecţie a Doamnei — o temperatură prescrisă de igienă. Tremurai uşor la culcare, ieşind din căldura acumulată de tine cu tine în hainele tale, tremurai uşor la sculare, ieşind din cuibul pe care ţi-l făcuse[9], ţie cu tine, somnul de-a lungul. Apa rece, seara, te deprindea cu aventuri polare, apa rece pînă-n brîu, dimineaţa, te deştepta în muşchi, în trup, dacă nu încă desprindea văzul, auzul, mintea din[10] cuib ţesut de aromiri, din lumea cu realităţi de opium a somnului şi visului. La rond ochii erau limpezi şi mintea rostea[11] fiinţarea fiecărei amazoane şi călăreţ în împerechieri de logodnici, în clasificări de frumuseţe şi distribuind premii de echitaţie. Dar mai ales frumseţea era precumpănitoare.

Uneori, un cuvînt şoptit în coada coloanei străbătea telegrafic rîndurile mute şi uşor morocănoase a[le] celor cărora vara le fura un ceas, 6—7, din fericirea somnului. O elevă externă, plină de prestigiul informaţiei mondene, denunţa numele unei amazoane şi a[l] unui călăreţ. Era d[omnu]l M. şi logodnica sa, prinţesa C. El bogătaş cu sute de cai, ea nepoată de Domn român. Ciudăţenia unei vieţi în afara vieţii unice a şcoalei, unor întîmplări în afară de cele ale şcoalei şi prestigiul acelui amestec cu un capitol de istorie a românilor aducea un freamăt, în rîndurile internelor mai ales. Prinţesa ... Nepoată sau strănepoată de Domn român...! Fetiţa lega[12] în minte mai ales ca pe un episod de basm. Cei doi logodnici îi apăreau mai ales romantici în costumele lor de călărie. Costumul de amazoană îi plăcea ca un travestiu minunat... Cizmele, jambierele, jacheta de culoare deschisă, pantalonii bufanţi de culoare închisă, pintenii şi caii — vietăţi frumoase între toate animalele, cu ceva sacru în ele — impresie a ei, care n-avea legătură cu nimic din vreo lectură, cu nimic din basm, din mitologie, care năştea de-a dreptul în ea un fel de mit din priveliştea formelor, mişcărilor. Caii celor doi îi plăceau mai mult decît călăreţii, iar călăreţii o interesau ca fiind la fel cu ceea ce se citeşte în romane, cu ceea ce se scrie în ziare, cu ceea ce se vorbeşte în[13] conversaţii — adică ca ceva ce face parte din viaţa oamenilor cea de dincolo de zidul şcoalei, o viaţă mult mai puţin interesantă ca cea dintre zidurile pensionului, totuşi plină de un tumult, de o mişcare, de lucruri necunoscute, deşi inferioare preocupărilor, studiului, zumzetului, freamătului celor o sută de eleve.

Da! Părinţii, adică oameni de dincolo de barieră, erau mai neînsemnaţi decît universul plin de probleme al Institutului: fetele, profesorii, Doamna, chiar şi Nenea

---

[9] iniţial: *făcea*, corectat; urmează: *somnul de-a lungul*, şters.
[10] urmează: *plasa amorţelii de*, şters.
[11] urmează: *desti*[nul], şters.
[12] în ms.: *nu lega bine ; nu , bine*, şterse. De aici grafia puţin diferită.
[13] urmează: *sindrofii*, şters.

Directorul, decît guvernantele, internele, externele și chiar Marișka și Iulișka și cîinii dog — cum îi chemau, ca pe o speță anume — mari, puternici, cuminți, gardieni de temut care opreau orice răufăcători cu un lătrat, cu o mîrîială, cu un mușcat — era Fetița încredințată — decît porumbeii și albinele care-și aveau clădirile lor, universul lor, undeva izolat, în fundul curții cea de a doua, cea ce nu aparținea școalei decît ca o anexă, cum anexat era și Nenea Directorul; stăpîn absolut peste cai, trăsură, grajd, servitori, peste albine, porumbei, cîini și undeva, afară din școală, peste unele treburi ale lui[14], peste eleve atunci cînd ele aveau vreun amestec neprevăzut cu acele anexe, stăpîn sus, în apartamentul particular cu care elevele n-aveau legătură, fără amestec cu nimic din esența însăși a școalei, cu învățătura și totuși putînd azvîrli cu cuvînt precumpănitor la ocazii, mustrînd cu o vorbă grea din treacăt pe o leneșă — așadar avînd informații — putînd felicita din treacăt pe o elevă bună, avînd dreptul a-i spune ei, Fetiții: — « De ce nu ai pe tine un șal? Am să te pedepsesc dacă răcești, Fetiță, cît ești de premiantă! »[15] — din treacăt, cu glas gros, cu buze umflate de o mustrare fără substrat, al cărui argument, singur valabil, inexpugnabil, sosea cu șiretenie la sfîrșit: « Am să scriu lui tată-tu dacă nu te îmbraci cum trebuie! »

Da! Avea această putere asupra ei și singura. Singura dar suverană. Era prietenul tatei, camaradul lui, și gîndul că va speria acolo — undeva departe — pe Mama cea firavă și va turbura pe Tata cel minunat, îi da un prestigiu pe care glasul gros care țipa fără răutate ca și fără rost, răcnetele către servitori — ce știau de frică —, statura mare[16] în diametru dar puhabă prin grăsimi acumulate, gușa în care mesteca ocările ca și indulgența, buzele late care scăpau sudalme dar și grațieri, ochii mici, înfipți în[17] pleoape, și ele[18] îngreunate de grăsimi, compuneau un chip ursuz și indulgent laolaltă, violent și fără răutate, atotputernic și totuși indiguit, cu puteri mari, totuși limitate — și limita era tocmai aceea care predomina totul, adică intelectualitatea, acolo el nu avea nici un amestec, deci Fetița îl socotea pedepsit, pus la index prin însăși acele delimitări — prinț consorte care poate ajuta, dar nu poate decreta. Îi era astfel simpatic și se simțea superioară tocmai fiindcă ea era cineva acolo, în domeniul unde el n-avea puteri; îl socotea un aliat căruia i-ar fi putut[19] înlesni, pe lîngă acea putere în stat a învățăturii, unde ea, Fetița, însemna ceva, o protecție — nu știa anume care; totodată el putea mult într-un domeniu, desigur inferior, dar în care ea era fără nici o pricepere — acel al lucrurilor practice. N-avea nevoie de el deocamdată, dar dacă ar fi survenit ceva în raport cu podul, cu beciul, cu cămările, cu albinele, cu porumbeii, cu cîinii, i-ar fi fost de folos. O dovedise uneori, cînd Stop și Black, sărind în jurul lui, mari, puternici, cu mîrîieli[20], cu boturi căscate peste colți agresivi, o speriau, îi săreau în spate, puneau labe grele pe umerii firavi. Atunci Nenea rîdea gros în guși cu rînduri multe și cu un cuvînt scurt: « Jos! » o liberau. Căci îi plăceau de departe, îi iubea pe Black și Stop, erau garanția nopților liniștite, cînd dormi adînc pe o parte și alta a perinii, fără de teama nopței și a duhurilor rele, a tîlharilor, a pustiului ce se întindea, odată cu seara, în jurul școalei, a zgomotelor ciudate pe care ea singură le auzea tîrîndu-se în jurul castelului ce era pentru ea clădirea cu două portice, a tăcerii pline de fiori răi, de mreje, de gemete, de pași moi, de o reptilă cu mii de voci și pași, care n-avea nume — deși avea unul: Frica!

Dar ziua, Black și Stop erau cîini rău crescuți, care-ți rupeau șorțul de uniformă, pe cînd Nenea făcea mare haz și dacă nu se supăra pe el, nu-i arăta un chip închis, grav, sever, menit să-l pună la locul lui, adică dincolo de bariera intelectualității,

---

[14] urmează: *fără amestec cu esență însă*, șters.
[15] *Fetiță, cît ești de premiantă*, scris deasupra.
[16] inițial: *masivă*, corectat.
[17] urmează: *fața*, șters.
[18] urmează: *grele de*, șters.
[19] urmează: *acorda*, șters.
[20] urmează: *și colți*, șters.

pe care nu i-o acorda, era fiindcă avea totuşi un prestigiu şi anume acel al pretenţiei la pedagogie: « Vreau să te deprind, Fetiţo, să nu-ţi fie frică! » Îi era frică şi el ştia. Ar fi vrut să nu-i fie frică, căci era o inferioritate şi Nenea căuta a o scăpa de această inferioritate. Avea în el ceva părintesc pentru ea şi invoca mai ales acel titlu care îl făcea imun. « Eu, care sunt ca frate cu tat'tu! » zicea. De altfel era o favoare aceea de a-i vorbi la fiecare ocazie, de a-i vorbi frumos, de a-i acorda atenţie şi de a dori s-o împrietenească cu ce iubea el mai mult: cîinii lui! « Am să-ţi arăt odată, cînd o fi vacanţă — dacă nu te ia acasă — albinele şi porumbeii! » promitea ca pe o favoare deosebită. « Dacă nu-ţi mai e frică! » adăoga, ca şi cum vrea s-o dezbare de un mare cusur. Avea dreptate, dar Fetiţa nu recunoştea o astfel de dreptate; pentru ea, acolo, în lumea lor, unde Nenea nu era amestecat decît pe de lături, în singura lume adevărat însemnată, cea a lecţiilor, a cărţii, numai acolo erau calităţi şi cusururi, merite şi greşeli.

Totuşi cînd trebuia să te înjoseşti şi cu alte îndeletniciri şi întîmplări meschine —cele de ordin practic: gimnastica de pildă, de care vrea să fie scutită ca de un timp pierdut, lucrul de mînă, ocupaţie inferioară, decît care dexterităţi orice pagină citită o credea superioară, orice cuvînt dintr-un dicţionar, orice filă tipărită, orice discuţii, orice cugetări filosofice, orice vers, orice capitol de istorie, orice episod din mitologie — acolo mai ales, unde era ca şi singură cu interesul ei pentru o lume abstractă pe care vrea s-o explice, nu atît pentru a convinge, cît pentru a trăi în poveste[21], în ceea ce pare imposibil, în ceva care nu poate exista... Nu în ceea ce era mitul, nu în travestirea, în transpunerea vieţii, a cugetării, a judecăţii asupra realităţilor, judecăţi neîngăduite... Nu! Nu astfel înţelegea şi simţea acele povestiri travestite. Nu cunoştea viaţa pentru a o recunoaşte subt măşti şi nimeni nu le explica aceste înţelesuri. Era o materie şcolară absurdă, deoarece fără înţeles şi fără raporturi cu vreo realitate, anevoioasă deci, chinuitoare pentru memorie, inutilă şi plină de nume absurde. Astfel era pentru eleve. Pentru ea era o plimbare magnifică în lumi necunoscute, un voiaj absurd, sonorităţi ale numelor ciudate şi melodioase, nu un basm — căci nu-i plăceau — ci un loc, un timp şi o lume, un continent prin care te plimbai, cunoştinţe noi şi somptuoase, un fel de realizare a închipuirilor şi mai ales ceva mai simplu: o materie care-i plăcea fără « cum » şi « de ce ». Nu trăgea din ea nici o concluzie, nu făcea nici o asemuire, o lua aşa cum se prezinta, absurdă, deasupra omenescului; îşi satisfăcea o foame şi o sete de pe atunci existente în ea, nebănuit: evaziunea.

Atît! Altfel nume zadarnice pentru memorizare, locuri absurde şi fiinţe fenomenale; tot ar fi fost basm, ar fi trebuit să nu-i placă, deoarece i se părea basm traiul, el i se părea necunoscut, plin de grădini feerice şi de păduri sinistre, de întuneric şi de lumină orbitoare. Cînd rar ieşea din şcoală în oraş, din prag i se învîrtea pămîntul şi cîteva secunde i se păienjenea privirea. Nu tot astfel cînd pe aceeaşi poartă totuşi porneau spre plimbarea reglementară la şosea. Nu-şi da seama de ea însăşi pentru a-şi pune întrebarea. Cînd ieşea cu şcoala, era încadrată în zidul ei, oriunde s-ar fi aflat. Rîndurile erau un beton armat, procesiunea copilărească era o fortificaţie, singura prezenţă a unei siluete de guvernantă în frunte era un far şi ele, fiecare, o parcelă încorporată indisolubil. Zadarnic îşi dau unele coate, arătînd ceva, gestul rămînea limitat la un unghiu anume şi ceea ce priveau era tot inclus într-un unghiu anume al privirii. Externele, singurele ce puteau rupe acel echilibru, nu participau la plimbare, iar şirul lor, cenuşiu sau negru, după culoarea şorţului şi schimbarea anotimpului — vară, iarnă — era ceea ce lumea din afară chema: « cel mai bun pensionat de fete ». Era ceea ce tatăl vroise pentru copila lui.

Atunci însă, cînd rar cineva răsturna totul — anotimp, program, îmbrăcăminte, lumini, umbre, loc — cînd totul îşi schimba înfăţişarea şi direcţia fiindcă treceai prin cancelarie, fiindcă scoteai uniforma, fiindcă ieşeai prin uşa mare a intrării, fiindcă

---

[21] urmează: ... *Ciudat ... mai pe urmă*, şters.

cineva din afara incintei, a plămadei, te însoţea, fie chiar Mamă sau Tata, atunci lumea se învîrtea pe o axă — ca mapemondul —, străzile ce porneau ca [nişte][22] raze din centrul unicei barace cu rahat şi acadele, punct fix al Capului Podului, rotea acea lume, la fiecare dată necunoscută, rotea, aruncîndu-ţi în ochi stele ce te orbeau, ce te sileau să clipeşti îndelung şi porneai spre ceva nelămurit, ameţitor, uliţa, uliţa străină la fiecare dată şi oamenii, puncte vii şi primejdioase cu obstacolul lor, cu opacitatea trupului, cu lipsa unui nume, cu clipirea de o secundă a chipului, mereu altul, al unui panoptic fantastic de profiluri, de ochi, de măşti suprapuse în lumină, în viteză, în spaţiu, în trecerea inversă a ceea ce se chema oameni printre ceea ce se chema obiecte şi a ceea ce trebuia să fie nemişcat printre ceea ce avea viaţă şi mişcare. Aşa rotea sau defila oraşul cu biserici, case scunde, nalte, cu roţi, cu geamuri, cu lumini, cu pete, cu vopsele — acoperind în parte, în tot, chipuri, proiectînd un profil, pătînd cu soare o frunte, scoţînd în relief doi ochi aprinşi, punînd umbră pe două pleoape închise, desenînd uneori un chip minunat de care se agăţa ceva care ţişnea din ea, Fetiţa, cu un [23] zbor ce nu avea de-a face cu pasul smerit, cu o vijelie ce nu avea legătură cu uimire[a] strînsă, cu un salt ce nu încăpea în pieptul plat, subt platca de catifea a rochiţei de duminică, ceva zbura, învolbura culori de curcubeu înspre vreun profil pierdut în mulţime, vreun mers în cadenţă de menuet [24] sau vreo statură plămădită în marmoră, rădăcina unui păr unduiat în jurul unei frunţi de fildeş, sau linia sinuoasă a unor buze care trăiau singure, pluteau singure, cuvinte ce nu s-ar fi putut asculta fără ca să ţi se soarbă din tine viaţă, sau şiragul unor dinţi cari te vor urmări o săptămînă — tot felul de miracole ce nu aveau nume, nici sex, nici definiţie, album de croquis-uri al unui desinator genial şi absurd — fragmente de trunchiu, alb de braţ nud, curbă de ceafă dură, în lemn, în os, în fildeş, în marmoră, dar mai ales în alt material necunoscut Fetiţii, în carne şi în sînge. Şi grupuri, defilări, hore întretăiate, un danţ dezordonat şi totodată ritmic — oraşul şi fâpturile în prima oră a ieşirii din şcoală, rar, foarte rar, odată pe lună, cum permitea Tata.

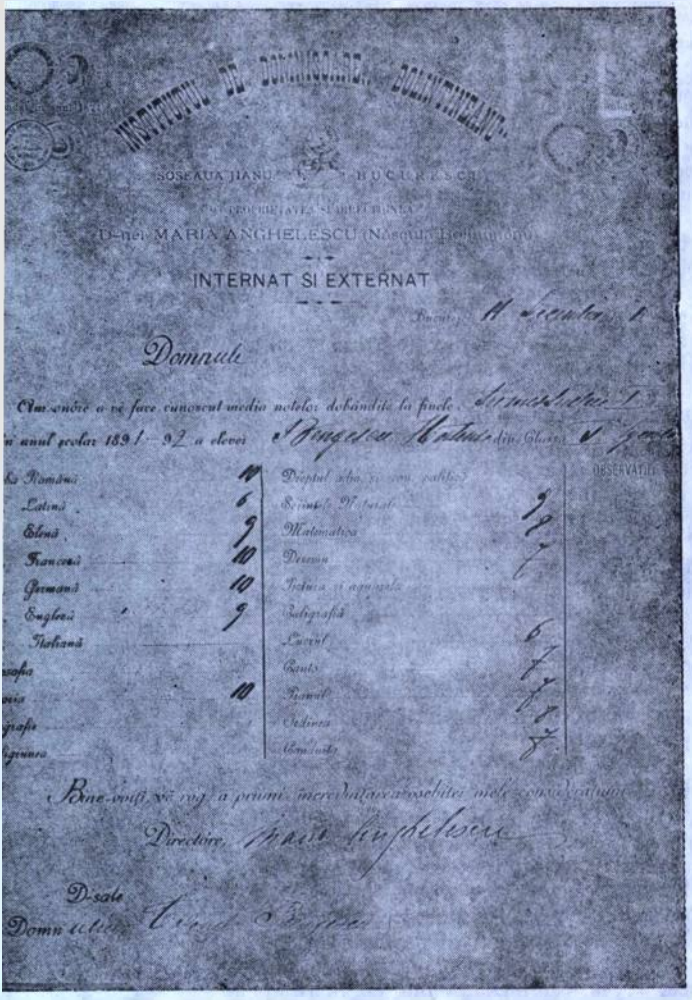
După acea oră oamenii erau urîţi, trăsurile [25] agăţate rău pe osii, oasele banale, luminile mărunte, soarele prăfuit, geamurile pătate cu muşte, treptele ce urca[u] la cofetăria cu prăjituri bune, la Nestor, aveau piatra spartă şi Fetiţa putea clădi undeva, în indefinit, cu infinitul închipuirii oraşe minunate.

Dar mai ales aştepta, cu sau fără de răbdare, ceasul întoarcerii la şcoală. Pretutindeni alt se simţea stingherită, ca legată de mîini, de picioare, cum sunt caii la păscut, cu un bandaj negru pe ochi, aşa că sau nu vedea, sau o orbea lumina cînd îl sălta cu ochelari de miop sau cu un binoclu de teatru, care mărea, apropia monstruos, cu vîjîieli în urechi, întocmai ca la friguri, cu mîini reci şi capul fierbinte, ca de boală, şi fără graiu, opunînd zgomotului şi cuvintelor — atîtora primejdii — muţenia ei nevinovată — care acumula noian de vorbe care a doua zi vor povesti nu ce se poate vedea cînd fugi din turnul tău de ivoriu, pe cîteva ceasuri, în lume, căci ceea ce vedea n-avea contur — va povesti de-a lungul piesa de teatru văzută, sau forma unui mobilier, sau expresia unui portret, sau emoţia vreunei melodii — totul abundent, excesiv, mărit de o mie de ori de prospeţimea plăcerii sau de dilatarea pînă la maxim a opticei, de freamătul impresii[lor] prime... fie chiar numai frumuseţea unei rochii, a unui inel, a unui chip, scoase toate din realitatea lor ce-i era necunoscută, purtate prin închipuire, prin rai sau iad, cu o nespusă putere de evocare, situate în hărţi închipuite, pe care nici o realitate nu le putea înlocui — fiindcă un triumf final, cît de tîrziu, le aşeza în raiul, în iadul, în purgatoriul în care presimţirea ei le închipuise.

Dar numai două camarade, surorile de cruce, numai ele şi rareori vreo străină, primeau aceste confidenţe. Fetiţa mai ales tăcea, mai ales asculta pînă la saturaţie, pînă

---

[22] iniţial: *o*, şters, dar neînlocuit.
[23] urmează: *mers*, şters.
[24] iniţial: *Beethoven*, corectat.
[25] urmează: *diforme*, şters.

la oboseală, pînă la pedeapsă, cu sacrificiul altor ocupații, asculta[26] **povești pe care**, din cine știe ce nevoie organică a copilăriei și a omenescului din ea, i **le** povesteau camarade[le] — dar nu prietenele, nu triumviratul care mai acceptase **una în plus**, fără a înceta de a fi triumvirat, mai ales pentru Fetiță — nu, recreațiile îi **erau răpite** adesori de fete din alte clase superioare, firește nu de cele din cursul superior, dimpotrivă, acelea aveau către ea o rezervă s-ar fi părut dublă: nu o întrebuințau pentru comisioanele lor ca pe altele, nu spuneau ca altora: « Popescu, sau Ionescu, **du-te tu** și adu-mi... » Poate vreodată Alexandrina P. din a șasea, aceea înaltă, subțire, cu păr negru creț, purtat sus, ca o coafură de oraș, fără șorțul de uniformă, cu pielea **feței** brună și un glas profund, sever, aceea poate odată o rugase:

— Vrei tu, Fetița B..., vrei tu — fiindcă n-am timp — să **spui la ora recreației** Coraliei S. că am plecat în oraș neașteptat... — și ezitase dacă va spune ori **nu motivul!**

— Negreșit! răspunse cu glas serios și învăluit, pătruns de importanța **unei însărcinări** și sugrumat de sfială, de neînvinsa timiditate pe care ea mai **ales**[27] **o simțea**; și cum cealaltă ar fi vrut să adaoge un cuvînt, Fetița, cu ceva grabă, **adăogase**: **Nu** voi uita!

Ar fi părut că Alexandrina P. roșise ușor, ea de o vină anume, **aceea tocmai de a** se fi îndoit, dar glasul de contraltă era același, imperativ, decis, spunîndu-i:

— Îți mulțumesc.

Alexandrina P. avea temperamentul și chiar intențiunea să devie **profesoară**; **era** un lucru știut și care de mai nainte îi da un prestigiu mai mare ca **al** celorlalte **din a 7-a** — unele arogante, altele încrezute, dar mai ales cu autoritatea slăbită de o **cochetărie** vădită, surprinsă uneori în cuvinte, în gesturi, în tăinuriri reciproce de **secrete, în**[28] pieptănătură și gesturi, în mistere, șoapte, uneori scrisori trimise prin **externe** — acestea descoperite și dînd loc la pedepse exemplare acelora ce consimțise[ră] a fi tăinuitoare — și în tonul grav, crud chiar, pe care Doamna îl avea cu ele uneori, cînd nu le acorda vreo prerogativă[28], sau cînd, dimpotrivă, le-o retrăgea. Cu ele însă adesea convenea ceva pe scurt, cerceta vreun plan de studii sau de organizare a vreunei serbări; mai ales atunci erau garda sa, erau aghiotantele, dar Fetița băgase de seamă

[26] urmează: *mărturi*[siri], șters. De aici textul este scris cu altă cerneală.
[27] urmează: *și-o cunoștea*, șters.
[28] urmează: *preocupări*, șters.
[29] inițial: *vreun privilegiu*, corectat; urmează: *sau vreo*, șters.

din colțul ei ascuns, cel mai bine ascuns, că totodată Doamna le supraveghea îndeosebi, le întrerupea vreo conversație, cu îndeminare dar și cu autoritate, cînd socotea ea, le ruga să circule cu un cuvînt, fie glumeț.

Nu-i plăcea Fetiții să descopere că Doamna glumea — fie cu Coralia, nepoata ei de departe. Făptura integră a Doamnei trebuia să rămînă inumană chiar în zilele de sărbătoare, cu invitați. Fetița, din colțul cel mai ascuns, de pe scaunul cel mai apărat înapoia rîndurilor de scaune, de după culisa cea mai adîncă a scenii improvizate, din ungherul făcut de cuierul împovărat de haine, zid de nepătruns al colțului improvizat pentru garderobă, era severă cu Doamna, cu un curaj neînchipuit, dar nezdruncinat; nu-i plăcea această oarecare îngăduință pe care o arăta în zilele de sărbătoare, cu invitați, elevelor cele mari. Coafura, micul decolteu al rochiei de oraș, o panglică, o brățară și mai ales schimbarea la față a elevelor din cursul superior în astfel de zile, tolerată de Doamna ca ceva firesc, adică a surîde vorbind cu domni și doamne, cu cei de dincolo de bord, cu invitații — părinți, rude, musafiri — cu inamicul, cu cei de după zidurile cetățuiei, cetățuie reală, izolată în spațiul gol al șoselei Bonaparte de zidurile ei, ce formau un pătrat de nepătruns, cu porticul intrării crenelat, cu porțile de stejar legate în chingi de fier și lacătele pe lanțuri ale curții de serviciu.

Fetița ura orice contact cu orașul altfel decît în compacta plămadă a elevelor laolaltă, astfel ca ele să fie o armie, o forță, o lume despărțită de lume, prin moravuri, prin aspirații, prin taina sacră a copilăriei în mers spre devenire. Disprețuia Fetița pe cei dinafară, musafirii ca pe intruși, neinteresanți în nici un chip, stîngaci în atmosfera de aci, a lor, atmosfera privilegiată și disprețuia Fetița și pe acele din eleve, mari sau mici, pe care le vedea uimite sau încîntate, « speriate » — cum se întrebuința acolo vulgar o expresie de cei dinafară ca de cine știe ce minuni și însăși nevoia de a se sluji în gînd de acest cuvînt vulgar arăta că îi trebuiau sublinieri, vorbe de excepție, și nu măgulitoare, pentru a desemna pe acești necuveniți după părerea ei. Erau părinți, corespondenți, rude apropiate a[le] elevelor și familia Doamnei. Pe toți îi admitea, le înțelegea existența și necesitatea cînd veneau în cancelarie în calitatea lor respectivă și îngrădiți de regulamente [30]; aci însă, primind onorurile, ei cei dintîi, pentru că erau tutela, pentru că erau obîrșia, rădăcinile, pomul fructificat...

În serile însă în care veneau oaspeți, o parte numai din ei erau rude; alții erau străini, lume, lume dinafară, din panopticul care amețea pe Fetiță, cel în care nu deosebea nimic decît o rotație care învîrtea oamenii, străzile, casele, laolaltă cu roțile trăsurilor. Acel perpetuum mobile era la măsura maximă a mișcării unei capitale în acel an, al acelei decade, din acel colț de univers și era înmulțit la infinit de sensibilitatea ei interioară și agravat de apărarea slabă, de zidul transparent pe care trupul delicat, fraged și fragil, îl interpunea între simțire și [31] obstacolul în perpetuă mișcare a[l] vieții din afară; din astfel de conjunctură acel șoc, socotit în raporturile toate de timp, de spațiu, nu era mai mic decît o ciocnire de planete în spații fără limite, nici contur. Dar printr-o supraveghere strînsă, trupul Fetiții, privirea, vocea, rămîneau calme, cu toate apele adunate înăuntru, cu toate săgețile fulgerului strînse în fascie lăuntrică; și era o copilă foarte [32] bălană, cu trup de salcie tînără, de pui de salcie, oglindit în ochiul pur al apelor verzui și albastre dintr-un dublu reflex de cer și de vegetație, primăvăratecă — trup locuit de o divinitate măruntă a pădurilor, a apelor și a pămîntului, o pastă translucidă, în devenire, înainte de a fi trecută prin foc, ceea ce e lichidul dens care, călit, va făuri mica cupă [33] din cristal de Murano, pe care o mînă mai apăsată o [34] sfarmă între degete, dar care, lovit[ă] cu o baghetă de ciparos, scoate sunete de voci pe o gamă delicată, dar cu nenumărate tonuri — dar pe care o pun în primejdie orice atingeri materiale,

---

[30] De aici textul este scris cu altă cerneală.
[31] urmează: *izbir*[ile], șters.
[32] urmează: *blondă*, șters.
[33] inițial: *un mic pah*[ar], corectat.
[34] în mss.: *îl sfarmă* și mai jos: *lovit, îl pun*, acordat. probabil cu « pahar ».

de la picătura de ploaie la greul şold omenesc care loveşte prin mulţime pentru a-şi face loc prin silnicie sau ponderă, sau prin puterea inerţiei.

Dar, în serile de serbări cu public, Fetiţa era numai o mielușea speriată, prostuţă, care plîngea mut după culcuşul ei din staul, era un pui pufos de gîscă, scos de subt aripile protectoare, căruia natura îi pusese în frunte un moţ bogat care făcea ca tot norodul vietăţilor, de la staul la cuiburi[le] din copaci, să surîdă moţatei cu blîndeţă, cu mirare, cu răutate, cu prietenie, sau numai să surîdă — pur şi simplu — din treacăt puiului moţat, sperios, rătăcit — şi lui, care subt moţ şi puf de fulgi aurii avea creeri mici, sperioşi, să i se pară că se mirau, că erau răi, că erau puternici, primejdioşi, minunaţi, sau în atîtea fel şi chipuri.

Căci Fetiţa avea teamă de fiecare ins în parte, oprit în dreptul ei, dar la o parte, în dosul unui paravan de haine, sau înapoi[a] multor rînduri de scaune, sau din scobitura pervazului unui geam, sau de lîngă o uşă întredeschisă spre fugă; de acolo fiece fiinţă întruchipa un erou citit sau închipuit, fiecare chip avea pe el semne deosebite, astrale, ale unor destine imaginare, fiece sunet de glas avea ecouri ce înfiripau sau marşuri triumfale, sau melodii felurite, sau sunet de fluier, de cobză, de tobe, de ţimbale sparte, de farfurii în bucăţi, de geam ţăndărit, de păsări, de mugete domestice, de miorlăit, de mîrlit, de toată răsuflarea coardelor vocale a[le] vietăţilor. Dar numai de la adăpostul unei ascunzători orişicare. De îndată ce era surprinsă şi trasă din ascunzătoare, de îndată ce i se aşeza în faţă o făptură anumită, care pronunţa cuvinte[le] regulate ale conversaţiunii, ceva rece se strecura, care o îngheţa, prindea o pojghiţă subţire peste apele ei transparente şi fără fund şi un mecanism ca de păpuşe mişca din încheieturi de elastic trupul spre vreun gest cerut de realitatea ordinară a traiului, sau compunea din silabe ştiute, ordonate de vulgare legi ale uzului comun, cuvinte de răspuns sau întrebare. Fetiţa era atunci dispreţuitoare, sau numai silnicită a ieşi din izolarea ei splendidă, era astfel undeva departe, înlăuntrurile ei, în afară; în fapt era o gîză pe care s-a abătut palma glumeaţă a unei mîini, era un pui galeş prins în podul palmei cuiva, era un copil timid, speriat, încolţit în pădure de vulpi, de lupi, de cîini, de viespi, de ciori, de tot ce mişcă şi sperie, era expresia cea mai desăvîrşită şi victima cea mai nenorocită a ceea ce se cheamă un copil timid.

La atîtea cutezanţe ale gîndului, la atîtea melodii ale simţirii, la atîta sunet de coarde atinse, la atîta severitate a judecăţii şi la atîta dispreţ pentru mizeriile mici şi mari — cele ca printr-un cer des descoperite pe un pămînt ce se ascunde — la atîtea primate ale traiului unei monitoare cu +10 la studii şi purtări, timiditatea punea nota ei de răzbunare şi ironie. Nimeni nu mai era la fel de sfios ca ea.

Numai Galia..., ceia de 8 ani în clasa I-a, albinoză [35], chlorotică şi care plîngea de cum îi vorbeai şi pînă cînd te învingea cu absolutul refuz de a cunoaşte slove, cifre, de a scri, de a citi, de a înţelege, de a vroi să înţeleagă, de a vroi să înveţe, dar hotărîtă, cu tot ce poate fi în om voinţă încăpăţînată de ins obtuz, de măgăruş nărăvaş, de a nu auzi, a nu răspunde, a face tot ce se poate face pentru a înnebuni pe alţii şi a putea tu, prin poarta deschisă a turbării, scăpa, fugi. Pe Galia ..., fiica librarului, cea născută între cărţi vechi şi noi, între file şi scoarţe, între poze şi rafturi de hîrtie, de hîrtie [36], de hîrtie şi iar de hîrtie tipărită, zugrăvită, împăturită. Da, numai spaima micei Galia cea de 8 ani în clasa I-a primară, spaima în faţa cărţei, a tocului de scris, a cifrelor, a oricărei poze cu nume sau hărţi cu porecle, sau numere unul lîngă altul, numai plînsul ei neisprăvit, fără început [37], vibraţie permanentă, lichidă, a unui refuz, numai cu Galia, cea ce nu vrea să cunoască nici slove, nici litere, vrea numai pe mama, la mama, sau în fîntînă, în pădure, în groapa cu lei, oriunde afară de banca cu cartea deschisă şi alături de ea martira Fetiţa, căreia, la sfîrşitul tutulor încercărilor, ca pe o supremă cercare,

---

[35] urmează: *rachitică*, şters; *anemică*, şters.
[36] urmează: *de cărţ*[i], şters.
[37] urmează: *tremur*, şters.

ca pe o salvare, o dase Doamna întru meditaţie Fetiţii, numai cu Galia se putea asemăna brusca strînsoare, chingile strimte, visurile cuminţite [38], simţirile ferecate de timiditate ale însăşi Fetiţii, cînd într-o astfel de serbare, speriată ca un stol întreg de gişte albe să-şi scuture puful, să acopere cu el totul, într-o ameţitoare ninsoare de spaime viscolite ale timidităţii şi apoi, odată fulgii potoliţi, scamele curăţate de pe văz, din auz, zborurile sălbatece ale fricii domolite, palpitînde încă, ca aripi ce s-au zbătut în întuneric, ca Fetiţa să-şi vie în fire şi să revadă totul pe locul lui şi iarăşi singurătatea în jurul ei tăcută, mustrătoare, ruşinată, păgubită de un dans refuzat, de o convorbire întreruptă, de o misiune refuzată, de toate nefericirile sfielii împinse pînă la pierderea noţiunii de echilibru, noţiunii de bază a purtărilor Fetiţii.

Lucia, care era rea şi cu voinţă ca un drug de fier, abia putuse, cu mîna pusă în cureaua de piele ce o ţinea în aer, închipuind un înger de hîrtie albastră, cu aripi plisate, din hîrtie argintie, cu o coroniţă de flori peste părul auriu, palid, ca fire destrămate, ca scamă poleită, risipită pe umeri goleşi — abia putuse Lucia, cu pumnul înfipt în cingătoare şi piciorul înfipt în scaunul pe care, urcată pe vîrfuri de pantofi, singură sus, cu mîinile pe sîrma ce urca deasupra razii de vedere a publicului atent şi complezent, să reprezinte, în micul balet al celor de la cl[asa] 1-a la a 3-a, vîrful îngenuu al acestor drăcuşori, travestiţi în flori diverse, în care ghiocelul alb şi verde palid — hîrtia de mătasă dăruită în stock de Casa Socec şi Göbl — în care Fetiţa, poate după chip şi înfăţişare, sau după medie, sau după cum ghiocelul iese sperios din zăpezi, să nu fugă de pe piedestalul unei scări pe care era pus un scaun, şi ea pe scaun, una singură cu două, apoi trei, apoi patru, cu şase, zece în rînd, pînă la cele din faţa cuştei de suflat— zadarnică, căci toate sau ştiau la perfecţie lecţia micului rol, sau o uitau din frică, şi atunci nu exista sufler pe lume care să le-o amintească [39].

O emoţie colectivă precipita totul în prăpastie, undeva, peste cuşca suflerului, în lumea notelor false şi aiurării în masă. Dar nu se întîmplase tabloului viu al florilor o astfel de catastrofă — de altfel era mut şi singura lui muzică era poezia înfăţişării, singura lui poezie, graţia chipurilor copilăreşti, alese înadins pentru o transparenţă angelică, fie ea aparentă, o graţie a gestului şi a trupului. Dar sus, pe vîrf de ciorapi albi (ce oroare), pe vîrful unui singur picior cu braţele goale (ce ruşine), cu fuste creţe de madipolon peste care hîrtia plisată, chiar dacă plesnea, nu pricinuia catastrofe, cu pantalonaşi ca ai copiilor în faşă, cu unul din degete agăţat de o sîrmă ce atîrna din plafon, într-un echilibru instabil, cu ochi ce trebuiau neapărat să fie albaştri şi inocenţi, cu o floare de ghiocel din hîrtia verde palid şi alb peste părul risipit pe umeri, totul da Fetiţii o senzaţie trupească de tensiune şi de iad — nu de paradis al florilor — de calvar al sărbătorilor de fine de an şi mai ales mîna de fier a Luciei înfiptă neînduplecat în brîul de piele ce nu se vedea, aceea îi da indignarea de a fi prizonier[ă] în lanţuri nemiloase, dar şi unicul sprijin în acrobaţia ridicolă a florilor suprapuse, a căror culme absurdă trebuia să fie ghiocelul. De ce toate florile aveau pantofii proptiţi pe scări, pe scaune şi cele din faţă pe podeaua scenii? De ce ghiocelul, modestă floare iscată timid de subt zăpezi, să stea singur, exilat, nefericit şi convulsat în vîrful acelei piramide, în care celelalte flori se ţineau una de talia celeilalte, de brîu, nu le ţinea în pumn aspru Lucia, de altfel pumn sigur, serios, care nu ar fi lăsat-o să cadă, nu mai puţin pumn umilitor. Ea era premianta şi Lucia era pedagogă, marea pedagogă şi organizatoarea spectacolului.

Aplauze şi totuşi un sfîrşit chinului.

— Ţi-a fost frică, erai albă ca hîrtia... S-a potrivit foarte bine... Mi-a spus din sală Alexandrina...

Alt tartor, dar acela nu tiran, ci numai « forte en gueule » , pipărată şi expeditivă şi de altfel cu mare simpatie pentru Fetiţă şi neţinînd socoteală de cele patru clase ce le despărţea[u], nici de cei doi trei ani ce avea peste teoria « anul şi clasa ». Şi una şi alta

[38] urmează: *emo*[ţiile], şters; *gînduri*[le], şters.
[39] De aici grafia este puţin diferită.

veniseră aici mai tîrziu, cu un trecut şcolar înapoia lor şi cu un destin ce le schimbase brusc direcţia. Una din ele cu o întreagă legendă, cum însă Legenda nu se potrivea cu nimic din ea, nimeni nu i-o aplica, pe cînd frumoasei brune, cu forme ce rotunjeau, cu glas de contraltă, care impunea dar şi dezmierda, cu gest sigur ce-ţi da siguranţă, cu păr negru, ondulat şi cu faţa creolă, cu voce de alto, care în cor dezmierda urechea, aceea era un poliţist pe care îl simţeai de treabă subt brutalitatea lui nevoită şi o stima de la distanţă, o stimă reciprocă de ghiocel către pîndarul grădinii, care cîntă cînd e de pază. Alexandrina P. avea tocmai de aceea multe satelite, dar Fetiţa nu făcea parte din nici o constelaţie, avea tot cerul cel de sus la dispoziţie şi acolo, e drept, cădea uneori în greşeală şi în abuz, auzea de pildă de după paravanul guvernantei vocea ei nesigură din faptul că probabil era în fustă albă, începuse a dezbrăca hainele şi autoritatea, auzea vocea slab mustrătoare spunînd în şoaptă căci, unele fete şi adormiseră:

— Fetiţa! Destul... şi voi!... La culcare!... pe limba ce era de rigoare în ziua aceea la prima admonestare; şi la a treia pe limba ei, semn de apropiată supărare.

Păcat prin el însuşi, de o natură care nu comporta pedepse banale şi îngreuna raportul la cancelarie. Ce făceau? Contemplau — vreo trei eleve din cele bune — contemplau, subt patronajul Fetiţii, cerul cu stele şi uneori lună. Fetiţa, în şoapte misterioase, indica ici-colo un amănunt astronomic modest, dar mai ales făcea un curs patetic de intoxicaţie cu lumină stelară, cu Cale Lactee şi, în nopţile de lună plină, adevărate transe lunatice, prin fixarea cît mai îndelungă a astrului, primejdios joc lunatec de a căruia primejdii nu-şi dau seama, sigure pe rezistenţa lor, pe supunerea astrului, pe inhibiţia de Poezie dusă la margini, fără primejdia de a se urca vreuna din ele pe marginea ferestrelor, cum făcea sărmana sora cea mică din cele două fete din Rusciuc şi care fusese trimisă [40] acasă. Aci era numai infuzie de poezie stelară şi de baie de lună pe motive din Eminescu. Totul dura numai timpul cît nu se ieşea din cadrul orei la care nimeni nu mai mişcă subt plapomă şi se presupune a dormi — la inspecţia directorială sau subdirectorială.

De altfel nu putea fi cer de noapte înstelată şi nici lună plină în nopţile de inspecţie subdirectorială, căci Emma V. gonea de pe cer şi stele şi lună, umbrea tot firmamentul şi da nopţilor copilăreşti vise urîte, punea în somn lanţuri de mîini, la glezne, arăta capete hidoase, rînjite, pricinuia sculări penibile în faptul zilei, cu ochi prinşi, cu frunte grea, cu trup ameţit, pe care apa rece, în valuri mari, abia le risipea, înlocuindu-le cu tremur, cu îngheţ. Astfel, trei seri din patru ale săptămînii erau fără aştri şi cu bombăneala guvernantei, tratată de altfel de fete cu indulgenţă, căci era sărmană pîine şi

[40] iniţial: *dusă*, apoi corectat.

poate cea mai vulnerabilă dintre ele către monstrul feminin ce era d[omnişoa]ra Emma V. În poezia exaltată, în timiditatea dureroasă, în cuminţenia deasupra vîrstei, în judecata cu ochean de precizie a Fetiţii, d[omnişoa]ra Emma isca, prin existenţa ei, ideea negaţiei binelui, noţiunea urîtului sufletesc, atingerea cu mîlul de subt apele opace şi mai ales palparea unor cuvinte absurde, abstracte, ca « mişelie », « infamie », « ipocrizie », « ticăloşie » — sensul lor altul decît cel a[l] unor ţigani, de pildă, cu plete murdare şi ochi parşivi, cu zdrenţe pe trupuri păroase şi mîini ce fură şi ucid — ideea crimei reci, fără urme digitale, fără sînge, crime sterilizate, chimice, corosive, ce surpă în ţesuturi abia după ce a dispărut picătura, ce descompun materia după ce a dispărut pata, ce scurg sîngele după ce s-a uscat incizia. Cu cît mai preferabil era cleştele dentistului, ce trăgea din tine osul, rădăcina, falca, creerii, capul tot, ca să-ţi spună că dintele e tare şi nu iese şi e mai bine să laşi să te doară mai departe, punînd comprese cu tărîţe fierbinţi! Ciudat era că sau cădeau singuri [41], fără durere, cîndva, sau se arătau în adevăr a fi fost sănătoşi, trainici, spărgînd la nevoie sîmburi, gata a sluji pe toată viaţa, salvaţi astfel din cleştele neîndeminatec al dentistului la domiciliu, la infirmeria pensionatului, delegat odată pe săptămînă cu aceste misiuni dureroase, brutale, pe care le rezolva de preferinţă homeopatic, spre o totală deosebire de ceea ce era dentistul la oraş — cînd unele externe luau prilej din dureri pentru a scurta săptămîna — sau dentistului, cînd te însoţeau părinţii, care te asigurau că ai dinţii perfect sănătoşi şi trebuie să cauţi pricina durerilor în expunerea la curente sau vreun geam deschis. Puţin lipsea ca să declare că clarul de lună şi steaua ta, a ta anume, ar fi capabilă să-ţi dea junghiurile crude a[le] molarilor.

Era întotdeauna între lumea exterioară, cea de dincolo de ziduri şi lumea şcoalei, lumea reală, singura reală, o deosebire, un divorţ absolut. De aceea, pesemne, Fetiţa nu simpatiza cu fetele externe, care în fiece seară erau oarecum tăvălite de contactul cu oraşul — erau în orice chip în afara atmosferii de tabernacol, trăiau pe dinafara cercului închis, care numai închis îşi dă perfecta giraţiune, şi săvîrşeşte riturile şi compune Lumea în echilibrul ei nealterat — cu vacanţiile, care şi ele se cuprind în aceeaşi mişcare, ca petele din soare şi din lună. Nu! Externele aduceau pe ghete noroiu, praf, sau zăpadă terciuită, pe cînd aci curtea pavată era spălată dimineaţa şi seara cu tulumbele de apă cristalină, praf nu era pe pavajul stropit al curţei interioare, grădina era toată cu iarbă fragedă sau veştedă [42], umedă sau uscată, după anotimpuri, iar zăpada era virgină, intactă şi prima care păşea pe ea îşi număra paşii şi îşi privea urmele delicate, săpate în covorul feciorelnic. Totuşi externele, semiexternele şi cele ce ieşeau în fiecare duminică, cele mai ales care aveau părinţii în capitală, cu casa lor, acelea făceau legătura cu duşmanul, uneori spioane în favoarea cetăţuiei şcolare, uneori trădătoare, alteori agente de legătură între cele două continente.

Ea, Fetiţa, nu părăsea şcoala decît rar, cu atît mai rar cu cît nu-i plăcea să iasă în oraş, refuza, minţea chiar la nevoie, pretexta şi numai cînd nu se putea altfel, foarte rar de altfel, rupea incantaţia, sau cînd, foarte rar, părinţii veneau, aduşi de vreo împrejurare, între vacanţii. Ei înşişi erau atunci oarecum rău veniţi, scoşi din rolul lor, despărţiţi de atmosfera, de decorul precis, minunat, al vacanţiilor, încerţi ei înşişi în atribuţii şi clătinîndu-se în simţirile Fetiţii, smulşi din decorul cuvenit, ca eroi ai lui Corneille lipsiţi de ritmul epopeei, de costume, de arme şi de scandarea solemnă, văzuţi din culise. [43]

Din fericirea ideală a vieţii de şcoală trebuiau, pentru Fetiţa, şterse zilele de sărbătoare şi cele de serbări şcolare. Nu se poate fericire fără de umbră. Duminicile şi serbările erau trena de umbră proiectată de fericire. Ea singură şi cu şcoala, deci ea singură cu fericirea, nu ar fi putut-o nici capta, nici păstra în pumn — căci îi plăcea, îi părea bună comparaţia cu o pasăre pe care o stringi în pumn şi, dacă nu o priveghezi, zboară —

---

[41] în ms.: *singure* şi mai jos: *sănătoase, trainice, salvate* acordat probabil cu « măsele ».
[42] iniţial: *uscată*, corectat.
[43] De aici textul este scris cu altă cerneală.

era poate chiar a ei, dacă nu în expresie, cel puțin în simțire. Era timpul cînd totul era încă, proaspăt, mugur, sîmbure verde, sevă transparentă, cînd nu putea decît simți și presimți, cînd nu putea încă formula gîndiri carnale, cum ar fi fost cea a păsării zburatece, vie, caldă subt puf și fulgi și pene palpitătoare, cu inima aceea care în zbor și pe ramuri și vîrfuri de pom e atîta de apărată de învelișul ei și de spațiu, încît nu poți crede că un organ așa de viu e așezat într-o așa de vaporoasă [44] îngrădire. Zgomotul asurzitor pe care îl face o inimă, auzită prin transparența, prin efemerida învelișului de puf și fulgi, nu-l putea închipui, deoarece din acel zbor de păpădie glasul pornea limpede, sigur, ascuțit ca o muche de oțel, delicat, dar cu respirația lungă, infinită și ca ecoul prelungit de spații, rostogolit pe unde și ele sonore — viersul păsăresc — și nu putea închipui, căci încă nu ținuse în palmă o vrabie, ca să cunoască ce forță de izbire are mătăsoasa creatură și ce puternic lovește pendula inimii de subt învelișul [45] diafan, sînge peste sînge, soi de care poate purta, la înălțimi unde omul cu greu ar respira, săgeata zborului și care prins în podul palmei, acolo unde sîngele omenesc bate fierbinte, prins din mersul lui socotit pe secunde, rotește cum într-un ochiu adînc apele. Nu! Mai tîrziu mult avea a ști voluptatea angoissantă a tot ce aduce un circuit fierbinte de [46] sînge peste sînge subt transparente învelișuri, pe care nu le poți sparge pentru a lăți o pată ce se învinețește, sau [47] o mlaștină cu fund de turbă.

Duminicile și sărbătorile nu-i plăceau, pentru că amestecau aerul din incinta școalei cu cel din afară, pînă la o măsură. Circulația nu mai era concentrică, pulsul, încetinit între zidurile pensionatului, se oprea din mers și făcea pete pe harta traiului, pete de monotonie, de lene și iz de stagnare, mișcări lenevoase, pași tîrîți parcă pe papuci de pîslă, nici sunet clar, nici [48] surdina șoaptei, nici ritm, nici puls. Ici și colo congestii, vînătăi, leneviri cu coatele pe bănci și umeri cu capul peste coate, ca și cum o bruscă [*cuvînt indescifrabil*] de sine și de înconjur sleia flacăra și asuda mucul unei lumînări de seu sau chiar de ceară pură. Se scurgea[u] lumînările nu pe vreun altar, ci pe pupitru[l] în care, alene, cu picioare întinse peste spațiul pupitrului, cu capete culcate pe capacul pupitrului, intrau într-un fel de comă inteligențile; sau atunci conversații fără puls, cari păreau un căscat lung, întrerupt sau nervos, și cu sughițuri de rîs fără clinchet — așa erau duminicile și sărbătorile. Abia spre seară, între cina searbădă fără vibrația mișcărilor ordonate în ansamblu: ritmul — în picioare, rugăciunea — jos și simfonia furculițelor pe porțelan, a șoaptelor strecurate pe tactul pașilor celor de serviciu și semnalul luminos al privirilor, trimițîndu-și telegraful Morse, întîrziat de alte comenzi și care acum cerca a transmite vreo cerere de ajutor, vreo oră de conciliabul sau numai S.O.S.[-ul] desperat al unei probleme la algebră de dezlegat la timp, care timp striga urgență, sau vreo compunere, obstacol în care te împodmoleai dintr-o onorabilă plutire pe cataloage, dacă memoria te slujea mai bine ca închipuirea. Unde era refuzul vioi al foamei către merele umplute care făceau fericirea unora? Unde disprețul înfumurat pentru varza cu carne, care în vacanță era culcușul de glorie al curcanului și învelișul sarmalelor festive?

Duminica și sărbătoarea, Nenea pentru Fetiță — căci era camaradul și prietenul Tatei — Domnul pentru celelalte, duminica și sărbătoarea adesea un miros ciudat și nu plăcut se prelungea de-a lungul gangului de intrare secundar al cuții și se oprea la bucătărie. O stare de subită indispoziție a stomahului cuprindea colectiv elevele, afară de cele inițiate excepțional. Era o întreagă maree pescărească pe care, încă aproape vie și [49] prelinsă de varechuri cu arome tari, o aducea ca pe un dar colectiv fetelor, de-a dreptul de la fabulosul « port maritim » Constanța, cea un timp chemată, printr-o

---

[44] inițial: *pufoasă*, corectat.
[45] urmează: *trans*[parent], șters.
[46] *un circuit fierbinte de*, scris deasupra.
[47] urmează: *un lac*, șters.
[48] urmează: *șoaptă*, șters.
[49] urmează: *unsă*, șters.

falsă pronunțare a numelui adevărat, Kinstenge [50]. Darul, în principiul său — directorul cu simpati[c]a lui făptură robustă, peste care robusteță lăcomia așezase straturi, pufoase de grăsimi suplimentare: gras, gros, cu gușa plină de bombăneli, de ocări, uneori și de haz, și de o zgomotoasă voie bună, pe care n-o puteai totdeauna deosebi din pricina basului profund al registrului vocal. Darul în principiu măgulea și mai ales aducea schimbare, variație, mișcare, dar, ajuns pe farfurie, mîncarea de pește de mare nu le plăcea și o migrenă colectivă — acel punct fix în frunte și ceafă, legat de aproape cu foalele nărilor ce adulmecau — schimba în dezastru bunele intenții, luxul chiar de cheltuială și transport al directorului.

Niciuna aproape din eleve nu cunoaștea decît din închipuire marea, și în închipuire avea valuri albastre și verzi și furtuni negre, dar nici un miros. Nu era prea mult timp de cînd provincia latină romană, patria lui Ovid, se întorsese cu calea Traiană, cu lunga înșiruire de... [51], cu tezaurele ei subterane de morminte « străbune », cu tot alaiul istoric atita de minunat și de străbun — și dacă două surori din Rusciuk aduceau solie de peste Dunărea albastră, dacă Dunărea cea cenușie Fetița o cunoștea foarte de aproape, apoi marea nu era cunoscută niciuneia din fete întîmplător și nimic nu venea în ajutorul stomahului din comenzile creerului pentru a împiedica răul de mare subt forma dispariției totale a mîncărilor din pește adus de la Constanța-port.

Firește, erau și duminici fără de aventuri culinare, numai cu friptură cam arsă, higienică, deci, și cu prăjituri. În lipsă de muncă spirituală, prăjitura era o bucurie, un mic eveniment festiv, deși prevăzută. A căpăta două bucăți constituia un fel de sport al lenii și serile, sau grăbite de un somn care să te ducă mai repede spre zorii săptămînii de lucru și de norme, sau prelungite de conversații în șoaptă, conversații lenevoase despre nimic și aproximațiile nimicului, încheiau — cu indulgența guvernantei, intrate întîrziat din oraș sau fericită să nu mai repete cuvintele sacramentale ale dojenilor unei zile mai mult pierdute pentru viață — încheiau monotonia, cerul scund, ceața zilelor de sărbătoare, paguba lor neînscrisă în catalogul, în breviarul stărilor sufletești[52].

Dar și cercarea întîia a simțirii de a înregistra umbra fină, aburul nostalgiei și nuanțele, climatele ei intangibile, tristă, pustie, blîndă, uscată, mucezită, cu o vagă migrenă cu răcoare pe frunte, cu miros de cozonac, undeva mai de departe, de iască și de ...[53] fără de biserică în preajmă, sau cu miros de mare despărțită de mare, sau de curechiu acru, fără de sucul curcanului fript deasupra și mai ales cu un aer îmbrobodit cu [54] scursoarea — ai fi crezut neisprăvită — a unui nisip cernut fără de nici o pietricică.

Spre seară — ca și cum împărțirea zilelor și orelor ar fi fost făcută de însuși Dumnezeu nu numai cea a luminii și întunericului — spre amurg [55] Fetița se trezea și cu ea trezea cîte ceva din apropiere — lucruri și ființe — lua seama că a trecut încă o duminică din fericire, dar că a trecut și o zi, o zi fără de folos, o zi pierdută, și cu toate că pentru ea timpul, fiind abia la început, era lung și fiind lung era nesfîrșit, totuși vrea să-i dea o întrebuințare, palparea unei zile, conturul ei, bariera ei către o alta, miezul ei și învelitoarea pe care o va sparge dimineața de luni a unei săptămîni noi și căuta o colegă, cînd nu era chiar prietena cu care alături dormise orele monotone ale duminicii, cu care se legau, deștepte, vorbele nesfîrșite, de îndată ce apusul zilei somnoroase se săvîrșea. Erau atunci sau amintiri, sau planuri și nu erau mai puține amintirile timpului puțin dinapoi, decît un fir tras din [56] tortul pretențiilor fără de sfîrșit nici margini în toate dimensiunile.

Fetița cunoștea chiar piese de teatru — nu citite, ci văzute — cu cei mai mari artiști, decît care nici o glorie universală a artei dramatice nu primea o mai exorbitată descriere

---

[50] lecțiune incertă.
[51] spațiu lăsat liber de scriitoare.
[52] De aici textul este scris cu altă cerneală.
[53] spațiu lăsat liber de scriitoare.
[54] urmează: *căderea*, șters.
[55] inițial: *seară*, corectat.
[56] urmează: *jurubița*, șters.

și nici vreun pitoresc mai abrupt — sărmanele trupe în trecere prin vreo vacanță provincială; și camaradele spuneau deasemeni ceea ce văzuseră sau nu, după cum era viața lor din afara școalei, cu fapte sau cu minciuni care să le acopere în totul sau în parte. Fetița simțea locurile unde decorul era fals și căuta instantaneu a-l înlocui cu cel ce va fi fost real; ascultînd vocea, privind chipul vorbitoarei, i se isca o lume care mișca invers proporțional cu povestirea și care putea fi sau putea să nu fie cea adevărată; ceva de demiurg năștea în ea cînd minciuna își croia drumuri abile și o descurajare, o milă către minciuna rău uneltită care acoperea, ca fumul cel din fundul grădinii mari, gunoiul adunat în mormane sistematice, căruia i se da foc, pe cînd alte[57] erau scoase cu căruța: detritus de legume, de oase, de bucătărie și sufragerie, iar ceea ce ardea era băligarul, praful cel cu orz, cu ovăz, cu paie, din grajduri și căsuțele cîinilor dogi. Ciudat, era mai spirtos, mai tare, mai sănătos mirosul movilițelor din fundul fundului grădinii mari, decît cel al căruțelor ce treceau prin curtea pavată cu resturile bucătăriilor, refectoriilor și apele leșioase ale spălătoriei. De aceea chiar unele erau libere în grădină și în aer, un aer pe care, fie de departe, îl respirau fetele în recreații, pe cînd căruțele, tulumbele, treceau ermetice, suspecte, ponosite, pe dinaintea claselor cu geamuri și uși închise.

Dar ce aveau de a face acestea cu povestirile fetelor despre acasă? Fetița avusese pînă la un loc legătura logică dintre [58] acele povești și imaginile evocate; de la un loc o pierduse și nu o mai căuta, pentru că busola de preciziune a simțirii știa că exista acea logică, deci la ce să o cauți precis, totul era să asculți, să auzi și să vezi atîtea locuri și oameni, și lucruri, care erau sau care nu erau, atîtea adevăruri înglodate în minciună, căci de la prietena sinceră care povestea pînă la fata din alt curs, căreia aproape nu-i știai numele și pentru care era o sărbătoare să invente, să mintă, totul era și nu era nevoie să fie chiar adevărat cu adevăratul [59]... [60]

Fiecare își iubea locul lui, casa lui, așa cum erau, fiecare sau aproape fiecare, ceea ce nu împiedica nevoia de a mări, de a împodobi, de a minți sau numai de a se minți pe sine. Mai ales « cele mici » mințeau. Aci, în clasă, erau un mănunchi de vreo zece-douăsprezece, a[le] căror condiții erau destul de limpede cunoscute: veneau sau scrisori din provincie, și anume din care...; soseau în vizită părinții și uneori îi puteai zări în cancelarie; veneau pachete « de acasă » ce se desfăceau oarecît în public și uneori în comun. Veștile bune, veștile rele nu puteau fi ținute secrete și nici condiția fiecărei familii. În grupurile amicale, de două, de trei, nu existau secrete, nici personale, nici de familie și adesea se făceau transmisiuni de la grup la grup, sau cele întîmplate — foarte vesele sau foarte triste — deveneau, prin nevoia exuberanții, un patrimoniu comun: « Se mărită sora Elenei... » « A murit mătușa Marioarei, cea care o botezase, și i-a lăsat o moștenire... » « Tatăl Ioanei a fost numit prefect... » [.]La acestea se reducea comunitatea clasei întregi.

Erau apoi secretele în două, în trei cel mult ... Mai rar cele ce trăiau singure cu sine: ursuze, misterioase, sau limpezi, fără de secrete, despărțind școala de viața familială, trăind intens acolo traiul slovelor, dramele cărților, minunile și decepțiile vieții de școală. Pînă la o măsură, toate aproape trăiau dintr-o viață proprie a școalei, colectivă, plină de întîmplări, cu ceasuri grele sau odihnitoare, cu climatul senin, noros, sau viforos, cu monumentale întîmplări a[le] căror proporții erau susținute de cancelarie și de cataloage, de locuința Doamnei, acolo, în apropiere, sanctuar sacrosfînt, și de clase, de dormitoare, de refectoriu, de grădina mare și de curtea pavată, de cadrilaterul ei, care determina clădirea, care era piața lui publică, promenada și miezul în freamăt, puntea vaporului, spațiul limitat și spațiul libertății.

Oare în toate anotimpurile era curtea aceasta Agora? Nu! Două luni ale verii

---

[57] urmează: *murdării, cîrpe*, șters.
[58] urmează: *fapte și*, șters.
[59] în ms.: *adevărat*[ul]. De aici textul este scris cu altă cerneală.
[60] Spațiu lăsat liber de scriitoare.

ea își închidea porțile mari peste un gol la care nici una nu se mai gîndea. Și două luni de ger era[u] numai din fugă, ca o punte, ca o trecătoare spre cancelarie, spre refectoriu. Nu! Nu existau sporturi de iarnă în afară de clasica preumblare la ora 7—8 dimineața, la șoseaua care amintea expedițiile polare; atît era destinat sportului de iarnă și uneori, pe vreo zi de fulgi albi, vreo bătaie colectivă cu bulgări de zăpadă a celor mai zburdalnice. Friguroasele, delicatele, intelectualele pure rămîneau înapoia geamurilor, afară numai dacă basul agresiv al unei comenzi fără replică, acel al lui Nenea Colonelul, nu le scotea din tabernacol.

— Afară! Afară, la aer, jucați-vă în zăpadă! Sunteți copii. ... Nu răcesc! Lasă-le, că nu răcesc! tăia cu autoritatea lui bombănitoare observațiile Doamnei, care ceda, cu un surîs palid întins pe buzele vinete.

Avea pentru acel tiran sanguin indulgențe de mamă. De altfel lipsea așa de mult, cu slujba aiurea, departe, în locuri dobrogene, încît i se iertau toate cînd se întorcea aducînd cu el o mare deplasare de spațiu, căci era gros și violent totodată, o mare trîmbițare de cuvinte fără substrat sever sau mînii ce tunau și răsbufneau, căzînd apoi în vidul în care cade violența fără de obiect [61]. Gălăgios, plin de gesturi [62], răcnind, sosirea lui umplea un gol ce nu mai exista în lipsa lui — era suplimentul binevenit, dar nu imperios necesar. Autoritatea severă, dreaptă, vigilentă, neînduplecată, cuvîntul rar pe buzele violete, surîsul mai rar al Doamnei primeau pe axă, sau determinau rotația egală, ritmul cuvenit și aruncau pondera decisivă a oricărei legi sau al oricărui amănunt.

Rece [63], ca unele înghețuri violete, calmă, cu portativul glasului mut, fără de gesturi, cu un surîs, care părea dezgustat de o amărăciune, pe buzele albastre și cu un șuier mat în marile mîinii, cu vorba rară, scurtă, cu gest abia schițat, era severă și dreaptă și nimănui nu i-ar fi putut veni în gînd că nu are dreptate absolută, cum avea și drepturi

[61] urmează: *a sufletelor mînioase, vio*[lente] șters.
[62] urmează: *permanent*, șters.
[63] urmează: *violetă*, șters.

UN PROIECT DE ROMAN

DEZVOLTAREA *FETIȚEI* DINTR-O SERIE de nuvele într-un roman a fost un proiect sau mai curînd o intenție nerealizată a Hortensiei Papadat-Bengescu. Începută cu apariția în volumul *Romanță provincială* a două nuvele, *Fetița* și *Sînge*, seria *Fetița* continuă intermitent cu publicarea în reviste a altor fragmente sau nuvele.

Mărturie a persistenței unui asemenea proiect stă un caiet manuscris, păstrat de Elena Stamatiadi, fiica scriitoarei. De format obișnuit, pe coperta acestuia este scris: *«Note și Fragment Fetița nepublicat»*. Este posibil ca acest caiet să fi conținut și alte însemnări decît cele referitoare la Fetița, scriitoarea avînd obiceiul să-și noteze impresii și idei pe orice hîrtie avea la îndemînă. Printre numeroasele pagini albe, nescrise, ale acestui caiet — datat, pe coperta interioară: *6 martie 940* — se găsesc astfel o însemnare despre Lică Trubadurul, personaj al romanelor din ciclul Hallipa, precum și o notiță scurtă referitoare la *Străina*. Alte pagini care poate conțineau note referitoare la alte proiecte, au fost detașate, căci în mod vizibil sînt numeroase file lipsă. În schimb, un fascicol conținînd 8 pagini din *Fetița* și alte două însemnări, tot de natură autobiografică, a fost cusut de caiet. Astfel, manuscrisul conține, practic, exclusiv pagini referitoare la acest proiect autobiografic. Pe lîngă fragmentul mai amplu pe care îl publicăm aici și care are 44 de pagini manuscrise, caietul mai conține încă două fragmente, unul de 8 pagini, de care am amintit, și altul de 12 pagini, pe care le vom publica într-un număr viitor, precum și 5—6 pagini de note și însemnări ce încearcă să constituie un plan de ansamblu a ceea ce ar fi urmat să fie romanul autobiografic *Fetița*. Proiectul era și nu era un roman. Nu exista un fir epic, iar cartea

supreme, imense, pe care nu le întrebuința niciodată, căci niciodată nimeni nu ajungea pînă la acel tribunal cu drepturi de viață și de moarte. Era gravă [64], cu o amărăciune permanentă, cu puteri așa de cumplite încît nu le întrebuința, cu un mister ca al tutulor stăpînilor-zei, mai ales zei tenebroși, asiatici, ca chipul ei pătrat cu fruntea înnegurată subt timple negre cu rare fire argintii, cu nasul turtit al semimongolelor, cu buzele întinse palid cu reflexe violete a[le] idolilor triști. [Se] mișca precis, cu pași muți pe pantofi fără tocuri, pîsloși, cu mîini mici, severe, fără gesturi, afară de indexul ce părea ridicat mereu înspre o lege ce nu se depășește. Nu se putea să nu știe tot, tot din cărți și dintr-o altă carte, a acelor legi după cari le conducea pe ele, dar nimeni n-ar fi întrebat-o un cuvînt, deși nu putea fi decît acel al adevărului ultim, niciodată nici una n-a știut ce studii, ce titluri va fi avut — căci era Profetul și inițierea, nu era diplomă nici brevet, era cuvîntul și era legea — dincolo de care nimic nu mai putea fi — de aceea nu ocăra, nu striga, nu pedepsea, pentru că știa de ce puteri dispune, ce catastrofe poate dezlănțui, ce pedepse — fără precizie, dar cumplite — s-ar naște dintr-o vorbă, dintr-un gest și asta pentru toate la un fel, pentru toate și fiecare, de la subdirectoare la ultima pitcoace din clasele mici, de la cele mari și atît de înfumurate și închise în conclav, dar vulnerabile, pînă la fiecare profesor de stat care intra în cadrul cancelariei și a fiecărei guvernante de după paravanul ei despărțitor. Care era acea putere pe care n-o aveau alte directoare în alte școli și pe care ea însăși se temea s-o exercite? De ea se temeau și rîndașii, și bucătăresele, și profesorii, cît de bătrîni sau iluștri, se temeau desigur, deși niciodată nu se putuse vedea această teamă din ceva.

Uneori, rar, un vînt înghețat sufla de după o ușă deschisă mut; silueta Doamnei apărea cu hainele ei negre, cu guleraşul brodat, cu lanțul binoclului drept mătănii, cu un șal negru, lînos sau dantelat, după sezoane. Catalogul se închidea nervos și creionul sau creta sunau în mîna, pesemne nesigură, a profesorului. Nici un gest, nici un cuvînt. Nu se sculase nimeni în picioare parcă, atît de firesc erau în picioare toți, profesorul pe catedră, ele în bănci. Și din care semn al ochilor mici, cenușii, al trupului rigid, mărunt, osos subt haina călugărească, toți erau jos, fără un foșnet. Un scaun sosea, cel de pe catedră, și mîinile înghețaseră, chiar a[le] lui C. [65] — matematicianul celebru, a[le] lui S. desigur — fremătătorul mînuitor al literaturii eminesciene. Vorbea

[64] urmează: *tris*[tă], șters.
[65] inițial: *Coculescu*, șters și lăsată numai inițiala.

---

nu se putea constitui nici ca o suită de întîmplări, numărul acestora — după cum reiese din plan — fiind extrem de restrins. Dealtfel, după cum se poate vedea din nuvelele publicate (*Sînge*, *A murit tanti Iulia*, *Fetița între lupi* etc.), aceste întîmplări își depășesc condiția de fapt divers, metamorfozîndu-se în analiza ecoului lor în sensibilitatea aproape maladivă a eroinei.

Iată, notată pe prima pagină a caietului, o schiță de plan al cărții: «Decrierea cîmpului nesfîrșit (mai ales în proporție cu vîrsta), a jud[ețului] Teleorman. Iarna zăpezile, episodul cu sania și lupii (tren întrerupt). Vara grîul. Și inundațiile de primăvară — o mousson pentru ea, dat fiind impresia de imensitate, de submersiune care, la vîrsta și la locul limitat și la pagubele pricinuite și la amplificarea prin imaginație, erau aceleași. Paludismul, ea însăși cu friguri și inconștienți toți (pînă la o măsură, deși culți, civilizați, la curent). Doctorul Lupescu în toată micimea lui, ignoranța, cupiditatea, lenea, cruzimea infectă, mărunță. Drama cumplită a nevestei lui. Cei doi copii.» Scriitoarea intenționa deci să lărgească aria de cuprindere a cărții, realizînd — în paralel cu descrierea întîmplărilor și emoțiilor trăite de Fetiță — o suită de portrete ale oamenilor pe care îi cunoscuse sau despre care auzise vorbindu-se în casa părintească. «Alte familii. Dudescu, Anghelescu, Burcă (cei doi băieți), Ivanovschi (Sofronie!). Grădinile [...] Pauline Cecr. (prietena suspectă, sora idioată, tatăl cartofor). Brutarul și nevasta care, la braț, duminica, povestesc nesfîrșit. Mama Iulicăi (o prostituată isterică). Familia Pav. cu Linica, fetița cu 3 ani mai mică. Galbeni, bine crescuți, tatăl și fata fără caracter. Mama urîtă și suferindă. El suferind și galant, cartofor. Prietenia; pasiențe, joc de cărți, maus.

vreo elevă? Explica profesorul? Cînd fuseseră toți iarăși la locul lor, reintrați în simțurile lor?

Era ceva mai jos, mai răgușit, tonul vocei profesorului, cînd își relua primele silabe și elevele storceau glasul de undeva, de unde se ascunsese, pînă cînd își regăseau saliva care unge strunele. Atît. Rar și neașteptat. Fără parcă a fi traversat vreun spațiu,ca și cum ieșea din ziduri, trecea prin ziduri. Rar, căci prezența era perpetuă, de undeva de după fortărețe, prezentă ca statua zeului suprem: oarbă, surdă, mută, ținînd în mînă simbolul puterii supreme. Fetița albea și ea, răcea și ea, ea mai ales, cea firavă, dar nu-i era frică, o iubea, era fericită să o vadă, cu toate că fugea din drumul ei, nu ca de un necaz, ci ca de o bucurie ce trebuie să fie rară, supremă. Scînteiuța din ea, apa vie din ea, puterile din ea și frica din ea, găseau în prezența idolului sumbru un adăpost sigur, suprem, la marginea mărginilor oricăror zbuciume, de aceea nici nu ajungea pînă la acea margine nimic. Fiindcă era « Doamna », Fetița suporta necazuri și nedreptăți și mari pricini, le suporta în zbatere cu toate ființele ce erau prepuse acolo pentru grija și necazul lor [66], dar știa că undeva, sus, veghea o icoană budhistă, rece, aspră, dar dreaptă, cu un bulgăr de inimă rece, dar de aur pur, greu. Și nu ajungea niciodată (odată totuși, mai tîrziu și dramatic), nu ajungea niciodată pînă la această statuă a dreptății imanente, căci găsea în ea însăși ceva din tăria Marei Stăpîne, da, aduna în trupul ei transparent forțe pentru a o imita, pentru o înțelegere gravă, pentru a fi tare către răutate — căci idolul trist și dur părea a fi turnat din mari cercări [67] suferite, cu închegări de bronz, cu mutenie de piatră, cu sînge turnat în plumb vînăt.

De la transparanța ei — prin sîngele care curgea rozat, prin pînze transparente, la suprafață și revărsat, la fiece clătinare, în ochi, în chip, în vasul fragil al inimii,în clinghetul durut al vocii, făptura ei, așezată acolo ca o harpă în drum, pe care o adie firul de aer și trecerea pe alături și o face să [68] plîngă orice apropiere — pînă la idolul budhist, era un drum ce nu se putea înțelege și totuși: era așa cum o lupoaică a hrănit doi pui de om care o iubeau ca pe o mamă.

Fără de acea statuă dureroasă a dreptății fără milă și fără clătinare, Fetița n-ar fi iubit acel loc, acea clădire — dreptunghiu cu trei laturi și o jumătate, dormitoarele, clasele, coridoarele chiar și chiar refectoriul, în zile fără de maree, și porumbeii, caii,

[66] De aici textul este scris cu altă cerneală.
[67] inițial: *dureri*, corectat.
[68] urmează: *țipe*, șters.

Biserica preotul. Clubul militar...» Aceste portrete urmau să se constituie într-o panoramă a provinciei românești. Întîlnim dealtfel și note legate de locuri și oameni pe care i-a cunoscut mult mai tîrziu, deși « Fetița » urma să se limiteze la copilărie și adolescență și să se încheie cu logodna (în notele din caiet este precizat: « *Logodna — concluzie* »). Exista, se pare, intenția de a continua panorama amintirilor și după acest eveniment, întrucît găsim mențiunea: « *Vol[umul] Case de închiriat — al 2-lea* », în care urmau să fie descrise, printre altele, moartea tatălui și moartea mamei.

Totuși, în afara acestor însemnări, în caiet nu există nici un text care să depășească sfera de preocupări a Fetiței. Dimpotrivă, în două locuri este rezumat în parte conținutul textului pe care îl publicăm: « **Puntea vaporului. Din Fetița — Curtea pensionului. Cu poveștile, romanele, dramele, fabulele (minciunile). Elvira Gărdescu dezvoltată. Fetele Săvescu (totul prin prismă). Lucie Măcescu din afară. Triumviratul (erau patru) Ninette, Titi și Ortense Nicolau (pe deasupra). Fetele Monkton principal. Fetele Olimpia și Jacqueline Ioan. Principal Elena Simionescu (leneșă, bleagă, plîngăreață, proastă, satelita Fetiții). Sora ei deșteaptă. Alex. Pris. Lucie. Mimi. Elena B. (intelig., etc). Elena pe care o prepara (tîmpită, limfatică), a editorului Socec și x.** » Majoritatea numelor corespund unor personaje din text, numai Elena Simionescu apărînd cu numele schimbat: Galia.

În fascicolul cusut, alipit la caiet, pensionul este din nou menționat cu unele personaje și întîmplări dezvoltate în textul pe care îl publicăm: « **Pensionul. Episoade: Elena Gărdescu — povestea cu d-na Leca. Monkt. (fetele). Fetele Săvescu. Teclu — idioata mică. Ninette. Bulgăroaica. Profesoare. Subdirec-**

clinii, da, mai ales dogii, păzitorii tari cu colţi puternici, cu tunet [69] de bas wagnerian, şi grădina cea mare, cu trei garduri de lemn, opace, de netrecut, fără o spărtură înspre cîmpia Băneasa şi cu abia o geană deschisă spre o căsuţă scundă, curată, lungă, unde locuia o femeie frumoasă — atîta se ştia ca nume şi poreclă: « o femeie frumoasă » — şi care avea o fetiţă frumoasă de vreo şase ani, cu bucle bronzate [70], toarse ca pe fus, în chip de zulufi lungi şi cu ochi mari, albaştri; faţa era prea lungă pentru un chip de copil, şi gura prea cărnoasă. Era o fetiţă care trăia singură cu o femeie bătrînă căci cucoana cea frumoasă venea numai arare să o vadă.

Erau şi fete care, prin geana gardului vorbiseră uneori cu copilița, dar numai cîteva cuvinte, căci n-avea voie să vorbească nimănui — nu se ştia de ce — şi orice poveşti puteau deci fi valabile şi mai ales poveşti ce nu erau ştiute, poveşti întrerupte undeva, la locul unde ai vrea să afli mai ales ce-a fost. Un copil, în orice chip crescut departe de mamă şi fără de un tată, care nu avea decît un nume: Lenişoara, dar purta rochii de mătasă, pantofiori de lac, funde mari în bucle, la gît un lanţ subţire de aur cu o medalie, nu cu o iconiţă, şi la mînă — ciudat lucru — o brăţăruşă de aur. Nu purta şorţ, se plimba uneori cu bătrîna slujnică într-un cupeu şi atunci slujnica avea o pălărie — asta o spunea[u] semiexternele — şi fetiţa un *directoire* cu bride.

Dar copila aceea semăna cu o păpuşă de lux pe care nu o cumperi, cumperi pe cea de alături fiindcă are chip mai drăguţ; n-avea nimic copila, decît că ochii mari, verzi şi gura coborîtă la margini spre bărbia prea lungă; părea un chip bătrînicios şi nu vorbea decît silnic, supărăcios şi mai ales părea proastă — argument decisiv pentru a nu mai valora nimic decît prin ciudăţenia existenţei unei astfel de păpuşi cu o femeie de jos, ordinară, cu un cupeu cu cai roibi, într-o căsuţă pitită în spatele grădinii lor vaste, pitită şi înconjurată de un geamlîc colorat şi cu o grădiniţă cu agăţătoare ce astupau şi zid vecin, şi garduri şi cu flori neîngrijite, încîlcite, cu un pavilion astupat de agăţătoare prăfuite. Totul era antipatic şi misterios în această vecinătate, ca într-o carte de basme cu poze multe, dar cu o poveste fără de nici un duh.

Nu! Nu era din tainele care o puteau mult interesa pe Fetiţă, era din viaţa oamenilor, a vecinilor, din lucrurile de peste gard, de care fusese toată copilăria strict oprită a se [71] ocupa.

---

[69] iniţial: *lătrat*, apoi: *glas*, corectat.
[70] ixiţial: *bucle negre de ţigăncuşă, cu faţa albă*, şters şi corectat.
[71] urmează: *interesa*, şters.

---

toarea. Slujnicele unguroaice » (acestea menţionate, fără alte precizări, în text: Marişka şi Iulişka). **« Nenea Angh. Doamna. Fetele vitrege. Băiat vitreg. Băiatul mic. Profesori. Lucia Bul. Mama Tica»** — aceasta din urmă, parcă o emblemă a copilăriei fericite, nu lipseşte din aproape nici un fragment sau nuvelă din ciclul *Fetiţa*.

Textul pe care îl publicăm reprezintă unul din puţinele fragmente concepute, fără îndoială, în vederea romanului. Dealtfel, la începutul lui este notat: « *Cap.* » (capitol). Capitol deosebit de important, întrucît acoperă o perioadă de şapte ani din viaţa scriitoarei, « *cei 7 ani de paradis terestru ai Institutului de studii liceale* » — cum îi numeşte în autobiografia sa, publicată de G. Călinescu în *„Adevărul Literar şi artistic"* din 11 şi 18 iulie 1937. Nu este exclus ca scriitoarea să-şi fi recitit această autobiografie mai veche înainte de a redacta capitolul despre pension. Fetiţa trăieşte profund prin imaginaţie. Cerea mamei sale ziare ilustrate; cu ajutorul pozelor **« puteam mai bine alcătui nesfîrşite închipuiri [...] Cînd am putut citi cărţi, a fost aceeaşi aviditate, cu acelaşi scop de vagabondare pe drumurile noi ale lumii »** scrie autoarea în autobiografie. Tot astfel, în textul pe care îl publicăm, Fetiţa **« ducea cu ea viziunea unor oraşe de basm, de vis, de fabulă încă misterioasă »**. Geografia sau mitologia — ca obiecte de studiu — o fascinau ca **« o plimbare magnifică în lumi necunoscute», «un fel de realizare a închipuirilor »**.

Institutul Bolintineanu din Bucureşti, unde scriitoarea a studiat ca internă între 1887 şi 1894, a reprezentat astfel nu numai o primă întîlnire cu lumea a unui copil, izolat de viaţă prin lipsa de contact cu alţi copii, ci şi un prilej nou de evadare în imaginaţie (printre titlurile la care scriitoarea se

— Nu ne privește! spuneau pe glas felurit și Tata, și Mama și Mama Tica și Fetița hotărîse a nu face nimic din ce nu era frumos a face.

Era o hotărîre a ei de întotdeauna luată și pentru totdeauna, iar pentru a deosebi frumosul de urît, în afară de soare, de stele, de lună, de cîmp, de flori și de contururi, de adieri și de parfumuri, de tot ce venea de-a dreptul în contact cu simțurile ei, nu avea alt îndreptar decît părerea celor trei, pe care o va controla treptat [pe măsură] ce va afla ceva prin ea însăși, pe care o controla și acum și nu prea dase greș, de aceea era ca și absolută — a Tatei mai ales, în ce privea ideile despre tot și orice, altfel în ce privea gesturile, cele de făcut sau nu; nu are un exemplu desăvîrșit din pricina mîniilor [72] fulgerătoare, a furtunilor de glas și gest, dezlănțuite brusc și uneori nedrept, urmate uneori de o subită pocăință sau de o înseninare la fel cu a furtunilor de vară. Nu, ea, Fetița, nu uita așa de lesne că Ion fusese lovit pe nedrept, deși Ion uitase, nici că Mama Tica fusese certată pentru un geam care el nu se închidea bine; dar cui nu-i ierta, unui Zeus minunat, plin de soare și fulgere, stăpîn a tot și a tot dăruitor, minunat, puternic și ocrotitor: Tata!

Așadar secretul de peste gard intra în acele lucruri despre care acasă se spunea: « Nu e pentru copii » și, copil cu totul ciudat, Fetița punea degetele la urechi cînd Mama Tica, din greșeală, spunea ceva din cele ce « nu erau pentru copii ». Nu o certa[u] pe Mama Tica, era așa de frumoasă și dragă, cu « slăbiciunile » ei cu tot, cu ochii ei verzi și pielea fragedă, albă și cu un roz gălbuiu în pomeți; toată fin plisată ca o mătasă, cu ochii verzi ca smaragde[le], dar de cele închise, nu sticloase, nici palide, cu părul negru corb, cu șase fire albe trase prin el ca fire din ață albă de mosor, din care avea uneori pe după gît și adesea în acul de cusut, înfipt în bluza de casă, pe subt șorț. Un nasture lipsă și iată, din picioare, din mers, fie că ea era în treacăt spre « treabă », mereu treabă..., fie că Fetița o plimba după ea din odaie în odaie, alintată și plăcîndu-i acompaniamentul de bombăneli al frumoasei cu ochi verzi. Fetița trecea ici să caute un lucru, la geam să vadă ceva, pe coridor după altceva, și după ea, cu nasturele și cu acul cu fir lung, Mama Tica, ciorovăitoare ca o pendulă pe care o întorci cu grijă, nu cumva să-i tacă un minut ticăitul viu, care înseamnă toate minutele.

— Nu e pentru copii! hotăra și Mama Tica și Fetița nu răspundea. Ai auzit mata? Și nu răspundea. M-ai auzit bine matale Cocă! și [Fetița] rîdea, apucînd-o cu două mîini ciupărește de cei doi obraji de mătasă. Apoi nu destul mi-ai rupt o ureche, acum îmi

[72] urmează: *repe*[tate], șters.

---

gîndea, se află și *Evasiune*). Orașul, teatrele, lumea din afara pensionului sînt un continuu pretext de fabulare. Universul este dealtfel net împărțit în două: pensionul, pe de o parte, singura lume adevărată, singura realitate palpabilă, și lumea din afară, pe de altă parte, lume care poate fi contemplată, dar care, pătrunsă din întîmplare în universul școlii, devine ceva străin și nedorit. Duminicile și sărbătorile sînt astfel **« trena de umbră proiectată de fericire »**, atît datorită contactului cu cei din afară, cît și lipsei orelor de studiu.

Într-un fragment intitulat *Fetița*, apărut în *„Tiparnița literară"* nr. 4—5 din 1930, cancelaria este prezentată, ca și aici, drept un tărîm de trecere între cele două lumi, un Purgatoriu. **« Din cancelarie [...] o ușă mai scundă comunica cu salonașul. Acolo erau [...] rude sau prieteni ai casei, fără legătură cu elevele și cu școala. Lume de acolo, din oraș, din afară, lume necunoscută, deci nereală ... »**

O fetiță, Lenișoara, care locuiește într-o căsuță în apropierea pensionului, capătă un nimb de mister. Tot astfel, soțul directoarei, colonelul Anghelescu, este privit prin prisma raporturilor sale cu cele două lumi.

Descrierea ambianței este însăși ea realizată subiectiv, prin sensibilitatea Fetiței. Aspectele concrete, carnale lipsesc. Totuși există în caiet două pagini izolate prin care autoarea pare a fi început să redacteze a doua oară acest capitol și unde aspectul fiziologic nu este escamotat: **« Fiește, peste tot cuprinsul școalei domnea ceva vegetal, care venea din existența în cuprinsul acestui dreptunghiu perfect al spațiului, din prezența, necesară acolo, destinată acelui teren, așezată, muncită pentru el, din prezența lor, a fetelor. O sută și cîteva zeci de făpturi**

rupi obrajii! bombănea fericită, cu glas cicălitor ce nu tăcea decît în faţa « Domnului » — căci aşa apucase a zice Tatei, cum se zice lui Dumnezeu, şi era pentru ea Dumnezeul mare, bun şi viforos, care dispune de raiul unui cuvînt voios şi de trăznetele mîniei fără de răspuns — adică de bombănit, mai încolo, pe coridor, bombănea, dar peste tot avea lîngă ea, lipită de fustă, de camisol, de şorţ, o pavăză firavă şi de neînvins,pe Fetiţă, nedezlipită şi gata de luptă pentru Mama ei Tica, băsmuitoarea frumoasă cu ochi verzi, sîcîitoarea cu urechi desenate ca de ceară transparentă subt timple negre — şi vai, una din ele, cea dinspre Fetiţă pe cînd, [avînd] trei -patru anişori, se culca cu ea ca să adoarmă — altfel Ieni pe la gene nu venea de fel — una din urechile de ceară jos spintecată, fiindcă pînă să adoarmă cu vreun basm — nu ştia basme Mama Tica — cu vreo snoavă, sau ceva de pe cînd era ea la ea acasă, la Bîrlad, şi ce poveste mai basm să fie şi ce basm mai poveste decît că vreodată Mama Tica fusese în alt loc, în altă casă, cu alţi oameni.

E drept că Fetiţa nu putea înţelege, deoarece din ceasul cînd Mama şi Tata au fost împreună, a fost acolo şi Mama Tica, şi mai ales anume pentru ca să o ia pe Fetiţă în braţe de la barză, să n-o scape barza alături, şi apoi s-o ţie în braţe, să nu vie barza s-o fure înapoi, şi nici în albia de scăldat să nu se înece cu clăbuc, şi nici din albia de culcat să nu se răstoarne, şi nici din leagăn, şi nici pe vatră să nu se urce, să nu se coacă, şi nici la praguri să nu se împiedice, să nu-şi rupă nasul, şi nici la plită să nu ajungă, să nu-şi frigă [73] cozonacii mînuţelor, şi nici [*cuvînt indescifrabil*] să nu vie cînd sta singură în grădiniţă...

Ce basme — nu ştia basme Mama Tica şi Fetiţa cerea, cerea: spune, spune şi iar spune. Şi Mama Tica începea cu: « A fost odată », dar nu ştia şi pace, şi atunci spunea de la Bîrlad, de pe cînd o chema Frosa Dafin, fată a lui Caţikis — profesorul care avea pension de fete ; era grecoaică pe jumătate frumoasa cu ochi verzi, de asta aprigă la gură, care mergea ca o moară pe care o oprea pasul de departe auzit, glasul şi chiar numai limba ceasului mare din perete:

— Apoi ce mă ţii cu vorba şi nu dormi, că uite, vine Domnul!

Şi ochii Fetiţii se închideau brusc, pleoapele i se lipeau ca de un lipiciu şi numai un minut dura prefăcătoria, adormea chiar adînc şi uşor în miez de basm al vieţii unei sînziene [74] cu ochi verzi şi obraji creţi cu piele subţire de mătasă.

---

[73] urmează: *degeţelele*, şters.
[74] iniţial: *unei zine*, corectat.

între 10 şi 18 ani, adică exact în epoca de creştere, cînd ţesuturile se hrănesc, se adapă, asimilează şi asudă anume pentru a creşte, pentru a se desăvîrşi, asimilează şi elimină toxine, năduşesc [la] subsuori, în păr, la toate curbele, transpiră mai mult ca făpturile depline şi mai primitiv, şi cînd porii lor deschişi absorb praful... şi, amestecînd uneori expiraţia cu respiraţia, capătă un iz sau o frescheţă după cum sunt ţesuturile — miros de buruieni sau parfum uşor, nesimţit, sau o esenţă mai acidă, totul egalizat totodată de traiul precis, ordonat la secundă, de spălatul, pieptănatul, îmbăiatul la zile şi ore fixe, de hrana reglementată, de plimbarea şi munca orînduite, ceea ce da o uniformitate de grădină de legume şi fructe cu,fireşte, o diferenţiere, cea a esenţelor, a semînţelor felurite cari, deşi puse în aceleaşi condiţii, se deosebesc, cresc, miros, au savoare diferită...». Sînt foarte vii portretele colegelor (internele şi, pe o treaptă inferioară, externele), ale celor de acasă, ale directoarei sau subdirectoarei, acesta din urmă deosebit de interesant, realizat indirect, prin reacţia pe care o crea prezenţa ei: **« Nu putea fi cer de noapte înstelată şi nici lună plină în nopţile de inspecţie subdirectorială, căci Emma V. gonea de pe cer şi stele şi lună, umbrea tot firmamentul şi da nopţilor copilăreşti vise urîte...»** (momentele de veghe în faţa ferestrei în nopţile senine sînt descrise şi în autobiografie).

Portretul cel mai viu este desigur celal Fetiţei, tot ciclul *Fetiţa* fiind dealtfel, prin unghiul subiectiv al relatării, un portret cu mii de nuanţe al unui copil hipersensibil: **« ... era o copilă foarte bălană, cu trup de salcie tînără, de pui de salcie [...], o pastă translucidă, în devenire, înainte de a fi trecută prin foc, ceea ce e lichidul dens care, călit, va făuri mica cupă de cristal de Murano pe care o mînă**

Nu! Nu o interesau pe Fetiţă secretele de peste un gard înalt, cu întîmplări ale unor fiinţe pe care cuminţia părea a le dispreţui, deci Fetiţa, fiindcă jocul ei era de-a cuminţia. Cine joacă mai bine!

Nici Nineta nu era curioasă — în felul ei, misterioasă ea însăşi — şi nici Titi, căreia nu-i plăcea timpul pierdut de la treburile multe ce trebuiau rostite, şi nici ei, Fetiţii. Nici chiar Ortansei, cea de a patra. Căci era[u] trei nedespărţite camarade, şi cum şi cînd, se alăturase o a patra, această Ortansa, o fată cu ochi verzi, mari şi bolbocaţi, cu păr castaniu, albă la piele, puţin grăsuţă, mai formată decît ele — fiecare în felul ei mai copile. Triumvirat rămăsese, dar cu această anexă mereu mai precisă. Titi era cea care mai ales arăta înclinare pentru fata din Tecuciu şi Fetiţa n-avea nimic de opus. Patru la bomboane, la prăjituri, la o lecţie de descurcat, sau la conversat în recreaţie. Fie patru, mai ales că era politicoasă şi diplomată şi destul de inteligentă, numai lucrurile « de acasă » dintru întîi păruseră a fi deosebite şi rămăseseră deoparte. Despre « acasă » se vorbea numai de ele trei, ca şi înainte, cu rare excepţii care aduceau o cucoană străină, singură, elegantă, cu aceiaşi ochi verzi ca ai Ortansei, cu bijuterii din care avea şi Ortansa cîte ceva — un lanţ mic de aur, un ineluş — ceva care crea o deosebire acolo, la rădăcina [75] familiei şi e deosebire şi între Ortansa şi ele trei, dar perseverenţa ei îndatoritoare şi simpatia duduiei Titi fac un compromis, alătură celor trei şi pe fata cu ochi verzi bolboşaţi, cu maniere amabile, măgulitoare, şi cu un fel de cazier secret care îi creează şi o inferioritate, şi o superioritate asupra celorlalte, după domeniul la care te referi. E vorba de învăţătură, de şcoală, de artă, muzică, cer, stele, idealism — Ortansa e în inferioritate; e vorba de cochetărie, de vizite de un fel mai neobicinuit, de ceea ce pe atunci nu se chema încă flirt — Ortansa are o superioritate, şi cum există un criteriu printre altele, care clasifică « pe oraşe », Tecuciul apare, fără altă îndreptăţire, ca posedînd un chip aparte de vizite, conversaţii, domni, doamne — mai ales domni — de ospitalitate, de văduvie — fata cu ochi verzi e orfană de tată.

Ploieştiul e un oraş unde o văduvă cu opt copii, cu nume ales şi înrudită poate de departe cu însăşi Doamna, trăieşte anevoie, dacă socoţi după Netta, prietena lor cea

[75] De aici textul este scris cu altă cerneală. A fost redactat, probabil, mai tîrziu, ceea ce explică trecerea neaşteptată de la imperfect la prezent.

---

mai apăsată o sfarmă între degete, dar care, lovită cu o baghetă de ciparos, scoate sunete de voci pe o gamă delicată, dar cu nenumărate tonuri...». Muzicalitatea apare, metaforic, ca o trăsătură esenţială a acestei sensibilităţi, a cărei vibraţie se amplifică uneori pînă la durere **« ... făptura ei, aşezată acolo ca o harpă în drum, pe care o adie firul de aer şi trecerea pe alături şi o face să plîngă orice apropiere... »**. Iniţial autoarea scrisese **« o face să ţipe »**, înlocuind apoi cuvîntul cu unul mai puţin violent, mai blînd şi care conţine — prin ecoul său muzical — o aluzie la actul creaţiei artistice. Este mai mult decît un portret, este un autoportret al prezentului. Proiectare în trecut a unor gînduri şi sentimente profunde, Fetiţa este privită nu ca un copil cu un viitor încă neprecizat, ci din perspectiva împlinirii ca scriitoare a eroinei. Descriind **« taina sacră a copilăriei în mers spre devenire »**, autoarea are în vedere însăşi această devenire, căutîndu-i şi găsindu-i în trecut premisele.

* * *

În transcrierea textului am respectat normele ortografice în vigoare, dar am căutat să nu alterăm particularităţile de limbă şi stil ale scriitoarei. Am păstrat astfel formele de genitiv-dativ *Fetiţii*, *vacanţii* etc., dar concomitent *nopţei*, *muzicei*, *şcoalei*. Am păstrat pe *u* final în cele cîteva cazuri în care este folosit, considerîndu-l ca o preţiozitate stilistică. Am transcris întocmai formele *sunt*, *subt* — folosite consecvent de scriitoare. Am înlocuit — ca în toate ediţiile postume — forma de imperfect în *ia* (*venia*, *primia*) cu cea curentă. Am corectat cele cîteva dezarcorduri gramaticale evidente. Am menţinut majusculele numai cînd aveau funcţie stilistică. În sfîrşit, am intervenit în punctuaţie, prac-

melancolică incurabil şi secretă ca un sertar cu scrisori legate în panglici îngălbenite. Cu ochii largi căprii, trişti deşi limpezi, muţi ca luciul apelor liniştite, cu vocea rară, şoptită, tărăgănată ca o melopee. E ceva din tristeţa principială a văduvei cu 8 copii, din care 6 fete. Cu aceeaşi [76] nevindecabilă melancolie, Netta spune şoptit că ultima ei surioară a sosit abia pe lume şi că ea, care a fost naşă, a botezat-o cu numele « Fetiţii ». Firește, un mare semn de iubire prietenească. O logică simplă arată că există un tată în acea familie şi chiar exista — o văduvă cu 8 copii e o formulă care are misiunea a realiza imaginea traiului anevoios. Anevoios rămîne, chiar cu prezenţa tatălui încă voinic, cu o mică slujbă la stat şi cu o mare voie bună. Dintre ele l-au văzut chiar în cancelarie, cu vreun prilej — e simpatic, de talie submijlocie, cu chip deschis şi vorbă voioasă. Cunoaşte pe numele mic triumviratul şi îl tratează cu prietenie. Mama, de asemenea, e rotunjioară, mijlocie, voioasă, cu ochi veseli. Nu se vede de unde a moştenit Netta incurabila ei melancolie. E doza de melancolie a celor zece la un loc, deoarece nici fraţii, nici celelalte surori nu au din ea un strop, iar Netta e însăşi, melancolia, incurabilă, fără de început şi fără de sfîrşit, întruchiparea melancoliei. Ea lasă a se înţelege că are o dragoste sufletească misterioasă — fiindcă ea pare misterioasă — altfel pe nume ştiută şi anume fratele al doilea a[l] Idei, cea din grupul lor de trei care sunt patru. De ce însă acest sentiment e atît de jalnic, nu se ştie. Netta vorbeşte puţin, stă pe gînduri mult; numai dacă ai pune ipoteza că simte că o mare iubire e prin esenţă o mare durere, explicaţia ar fi găsită. Ele însă cred că e un dor neisprăvit, o nostalgie în stare de incubaţie perpetuă după fiinţa scumpă. Ceea ce face respectabil acest sentiment e fidelitatea nezdruncinată, e gîndul permanent, e melancolia ca singur semn exterior, e misterul atitudinei de sfinx.

Faptul de a « şti », de a fi aflat în şoaptă, discret, subt semnul misterului, tîrziu, după sute de ipoteze — ciudat lucru, nu alterează de fel misterul şi nici nu desleagă [77] izvorul încuiat al mărturisirilor. Printr-o convenţie tacită, nimeni nu pare a şti şi efigia melancoliei externe e neştirbită. Se vorbeşte uneori cu sora eroului, care e antiteza însăşi a lirismului şi care nu pare a aproba această logodnă a tinerei Julietta cu un Romeo care e încă licean, sau abia student. Ida e tare în cifre şi are o fire loială dar uscată, aşa că, iubind mult pe Netta, crede că acea logodnă e o nefericire, ţinînd seama de bilanţul realist. Nu se opune, dar nu poate decît augura trist despre un astfel de amor.

Vorbeşte de chirie, lemne, de lucruri aşa de absurde pentru celelalte trei, care firește, fiecare în felul ei, cred în iubire ideală, încît nu o pot aproba. Dar astfel de cuvinte, arareori şoptite în crizele prea acute de nostalgie [78] a[le] prietenei, nu alterează cu nimic Misterul. Există între ele o creatură care poartă un mister de iubire şi un mister principial, legat cu ceea ce este mister în [79] necunoscutul vast — mai apropiat sau mai depărtat. Altfel Netta e o fată ordonată, cu părul castaniu neted, cu şorţul niciodată fără de un nasture, cu pupitrul în ordine perfectă. Niciodată pasiunea nu a ales un înveliş mai calm, mai placid, nu s-a ascuns subt ape moarte, ca aci, de aceea chiar vecinătatea simţirii turburătoare nu turbură pe nimeni, este abia excitantă prin tăcere persistentă, ca piatra unui sfinx.

---

tic inexistentă în manuscris. Numele *Mama Tica* a fost transcris aşa cum este ortografiat în toate manuscrisele cercetate, adică cu *T* şi nu cu *Ţ* — cum a apărut în volumul *Romanţă provincială*. (Dealtfel, în nuvelele apărute ulterior în *„Viaţa Românească" — Peisagii ale amintirii, A murit tanti Iulia* — numele apare de regulă tot cu *T*.)

Textul, deşi este scris la prima mînă, nu prezintă corecturi ulterioare, nefiind revăzut de autoare. Singurele modificări existente sînt cele făcute din fuga condeiului, în momentul elaborării textului. Am menţionat în note cele mai importante din aceste modificări căci o parte din fascinaţia pe care o prezintă lectura unui manuscris stă în posibilitatea de a sesiza — din corecturi, ezitări, reveniri — ceva din însuşi procesul creaţiei.

Dimitrie STAMATIADI

[76] urmează: *languroasă*, şters.
[77] iniţial: *deschide*, corectat.
[78] iniţial: *desperare*, corectat.
[79] urmează: *universul*, şters.

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

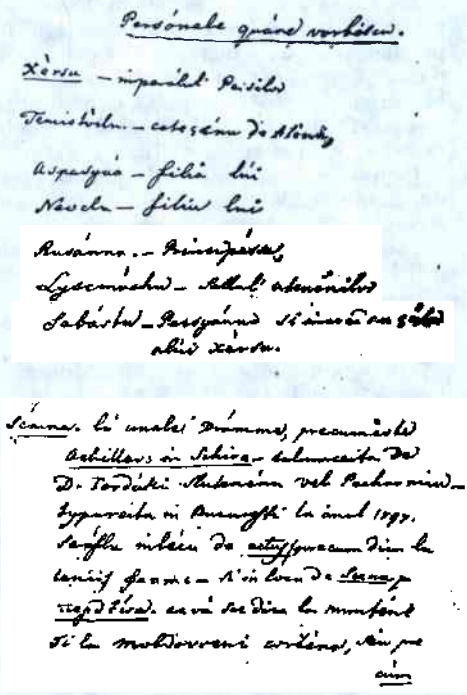
ION BUDAI-DELEANU

traducînd din Metastasio

DIN LEMBERG ÎN BUCUREȘTI, MANUSCRISELE lui Ion Budai-Deleanu au parcurs un drum de o o viață de om, pentru ca, ulterior, pe teritoriul unei singure țări, între manuscrise și tipărituri, să se întindă unul și mai lung: procesul publicării lor nu s-a încheiat nici azi, la peste o sută de ani de la data cînd, în urma stăruințelor lui Asachi, ajungeau în patrimoniul nostru cultural.

S-a vorbit de un destin tragic, pornind de la toate acestea. Dar opera însăși, trebuie spus, ridică piedici în fața cercetătorului. Parte din ea îi solicită, pe lîngă specializare în lingvistică, stăpînirea limbilor latină și germană, iar manuscrisele (românești) păstrează inconsecvențe de ortografie și de folosire a semnelor diacritice. Pînă la lectura inspirată a lui Florea Fugariu, manuscrisele Țiganiadei, de pildă, au ținut ascunse calitățile de versificator ale autorului. Astfel că, evaluînd succesivele ei editări, curiozitățile de grafie par azi capcane în care au căzut chiar editori reputați.

Textul pe care-l publicăm azi — traducerea unui fragment din Temistocle, piesa lui Metastasio — nu aduce un Ion Budai-Deleanu total necunoscut. Ramiro Ortiz reproduce[1] încă din 1916, cam un sfert din el, ca un exemplu de echivalență românească a piesei italiene. De atunci s-au referit la el: Al. Ciorănescu [2], G. Călinescu [3], Paul Cornea[4], Ion

Gheție [5]. Numeroși alți istorici și critici literari au răsfoit — cel puțin în ultimul deceniu — caietul care conține și traducerea din Metastasio. Și totuși, ea a rămas încă necunoscută publicului larg. Cauza stă tot în manuscrisul însuși, în înfățișarea lui « desfi-

[1] Ramiro Ortiz, *Per la Storia della Cultura italiana in Rumania*, Bucarest, 1916.

[2] Al. Ciorănescu, *Teatrul lui Metastasio în România. Studii italiene*. I. București, 1934.

[3] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941.

[4] Paul Cornea, prefața la *Țiganiada*, ediția J. Byck. București, 1958.

[5] Ion Gheție, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, București, 1966.

gurată de o imposibilă ortografie italienizantă»[6] și poate și în aceea că nu s-a nimerit să cadă sub ochiul unui teatrolog.

Se va fi gîndit Ion Budai-Deleanu să contribuie și la propășirea teatrului românesc? Va fi început, adică, să traducă piesa lui Metastasio anume pentru scenă? Ar fi greu de precizat în ce măsură se afla la curent cu repertoriul trupelor de diletanți din Blaj sau din Lugojul situat atît de aproape de Ceugma natală. S-ar putea face, în schimb, speculații pe marginea manuscrisului teatral rămas între caietele lui și n-ar lipsi mult să-i așezăm numele între ctitorii teatrului românesc.

În cuvîntul înainte al piesei, însă, Ion Budai-Deleanu face precizarea clară că tălmăcește piesa ca « o probă cu care să arată că limba noastră, prin cultură să poate cu vreme alătura celei italienești».

Așadar, chiar dacă avem de-a face cu o piesă de teatru, autorul o transferă pe terenul problemelor legate (din nou) de limbă. Este un manuscris-exercițiu și demonstrație totodată. Un exercițiu de scriere românească cu semne latine. O demonstrație a regulilor de folosire a lor.

Într-o pagină scrisă de către Ion Budai-Deleanu cu semne latine ne surprinde, la primul contact, prezența apostrofului, a accentelor grave și ascuțite, folosirea personală a semnelor de punctuație. Ne surprinde prezența semnelor: a, ae, e (cu valoare de ă), ia (cu valoare de ie) etc. În cartea sa, Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu, Ion Gheție a explicat clar și judicios semnificația lor: majoritatea reprezintă concretizarea dorinței de a marca în scriere originea latină a cuvintelor, etimologismul lui Ion Budai-Deleanu. Azi, cînd ne e simplu să scriem cuvintele care conțin sunetele ă și î, ne mirăm că Ion Budai-Deleanu s-a răfuit cu ele atît. Cînd ne dăm seama că dincolo de ideea ortografiei etimologice, multitudinea de forme sub care apar sunetele ă și î nu reprezintă soluții, ci căutări și încercări de rezolvare a unor probleme care pentru el rămîn, cu toate astea, insolubile, realizăm condiția dramatică a omului de cultură care a fost Ion Budai-Deleanu.

Ion Budai-Deleanu scrie într-o vreme cînd limba română încă nu-și găsise chipul. Alături de ceilalți reprezentanți ai Școlii Ardelene, el caută să i-l deslușească în trecut, să i-l limpezească pentru viitor.

Spațiul geografic în care locuiește și formația intelectuală îl plasează pe Ion Budai-Deleanu la confluența unor culturi de tradiție. Cunoscător al unor limbi cu putere de comunicare, nuanțare și abstractizare, el simte nevoia să se exprime în graiul neamului lui. Și, omul cu maximă libertate de mișcare în alte limbi, în a sa virează stingher, se poticnește. Abia această contradicție (nu e singura care îl caracterizează) o putem numi destin tragic. Al omului, de astă dată.

Din contribuția sa în domeniul lingvisticii, teoria ortografiei cu caractere latine a rămas sub semnul minus, minus subliniat îndeajuns de către comentatori. Specialiștii și-au spus cuvîntul evidențiind desigur și plusurile. « Aportul cel mai însemnat al autorului la conturarea crezului lingvistic transilvan îl constituie demonstrarea latinității limbii române printr-un atent examen etimologic al structurii ei fonetice, morfologice și lexicale și elaborarea unei teorii coerente a limbii literare, a cărei justețe avea s-o confirme evoluția ulterioară a românei literare de-a lungul secolului al XIX-lea»[7].

Din punct de vedere al condiției scriitorului situat la început de drum, greșelile în care cade căutînd formele de notare a cuvintelor românești în litere latine impresionează în egală măsură cu ideile valabile susținute consecvent. Pentru că prin ele, prin căutări și oscilări, vedem cum destinul autorului grevează încă asupra operei. Nici un manuscris, parcă, nu e mai marcat de condiția dramatică a autorului ca manuscrisul traducerii din Metastasio și, de asemenea, ca manuscrisul care, în caietul cu pricina, urmează după piesa de teatru. Căci, dacă textul traducerii puse (parțial) în circulație de Ramiro Ortiz, cu ortografia originară, mai curînd îl îndepărtează decît îl atrage pe cititor, celălalt îl poate de-a dreptul înduioșa.

Manuscrisul cu care continuă caietul este ciorna de răspuns[8] la scrisoarea lui Petru Maior din 13 mai 1815. Binețele către fostul profesor, resentimentul față de contemporanii din Blaj («mai bine am ales nemernicia decît simbra cu dînșii»), ca și enunțul scopului scrisorii («deci, pășind la pricea noastră ortograficească ...»), din partea întîi a epistolei, sînt scrise cu litere latine. De la titlul Teoria ortografiii românești cu slove lătenești, intervenit pe parcursul ei, scrisoarea continuă cu chirilice, ca o dovadă involuntară că, la acea dată, însuși Ion Budai-Deleanu, consecventul militant pentru straiul latin al limbii române, se slujea mai bine de cel chirilic.

Dacă atunci cînd spune: « cu această ortografie se pot dare regule și pentru metruri, adecă măsuri

[6] Paul Cornea, *loc. cit.*

[7] Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, prefața lui Ion Gheție, București, 1972, p. 32.

[8] Scrisoare publicată incomplet de Iosif Pervain în volumul Ion Budai-Deleanu, *Scrieri inedite*, Cluj, 1970, pp. 146—151.

la stihurile poetecești, asemenea celor a latinilor; și cum am făcut eu proba, putem și acum facere așa de frumoase ca Ennius la romani. Cu alt prilej ți-oi trimite întîia mea corectură» [9], se referă — cum credem — tocmai la fragmentul din Temistocle, știm cam de cînd datează traducerea: din 1812. Totuși, manuscrisul se află într-un caiet cu scrieri despre care specialiștii au stabilit că aparțin anului 1815. Cum nu prezintă prea multe ștersături și reveniri, ca unul pe care s-ar fi lucrat, se prea poate să avem de-a face cu o copie din 1815 a unei încercări din 1812.

Ne apropiem de textul cu pricina ca de o curiozitate. Iată cum arată, în transcriere fidelă, două replici:

« de que smenteivi me ierta
que stravinu suentu și no scivo obiceaiul !...
[...] volio sae ispitesco
din cesta fecioara hellena scivencavi
mai adevverata ».

Bănuim că cele de mai sus trebuie citite precum urmează:

« dacă smintii mă iartă
că străin sunt și nu știu obiciaiul !...
[...] voiu să ispitescu
din această fecioară elenă știința-i
mai adevărală ».

Dar exact (aproape exact) la această lectură trimit regulile tuturor lucrărilor sale lingvistice.

E ciudat cum, cine a vrut să simplifice și să ordoneze — să evite îngăimăceala —, a lăsat un text totuși atît de «îngăimăcit».

Ce se întîmplă? Ion Budai-Deleanu are un uluitor simț al limbii. Distinge două-trei nuanțe de e și de ă, ca să nu mai vorbim de i, care-i pare de-a dreptul « Proteu de la mitologie». Aceasta însă îl și încurcă. Paradoxal, simțul prea acut al limbii îl împiedică să rezolve global problemele notării sunetelor e, ă, și i, care uneori se aud mai închis sau mai deschis, mai lung sau mai scurt. Încercînd să lămurească cît mai exact chestiunea ajunge, de fapt, la ceea ce ținea să evite, la încurcătură.

În unele cuvinte e îi sună apropiat de ă. De aceea uneori le notează grafic la fel. Pe ă și î le consideră derivate ale lui a, dar le marchează grafic deosebit, și atunci cînd scrie cu slove chirilice, și atunci cînd folosește semnele latine. În ortografia sa latină găsim mai multe forme pentru ă și pentru î. Teoretic, e de părere că ambele trebuiesc notate prin litera a și doar lectura să le personalizeze, să le redea sunetul întunecat. Practic, însă, întîlnim mai multe forme: e, ae și de multe ori a. În acest din urmă caz, pentru sunetul a, spre a-l deosebi de ă, Ion Budai-Deleanu scrie á. De aceea am greși să citim Dascalul românesc, în loc de Dascălul românesc, pentru că, în manuscris, titlul acestei lucrări apare: Dáscalul românesc ... Tot astfel, odáta și iára nu se vor citi odata și iara, ca și cum accentul grav ar figura deasupra lui a fără nici un rost, ci odată și iară. Pentru faptul că se opune diftongului oa și pentru susținerea formei o (rotă în loc de roată) nu e suficient să ne amintim latinismul autorului. Explicația stă, în bună măsură, și în limba vorbită în regiunea în care s-a născut, unde, pentru oa se zice (și azi) un o lung. Nu roată, ci un fel de rootă.

Unele reguli de descifrare a manuscriselor lui trebuiesc bănuite, pentru că, atît în teorie, cît și în practică, este adesea contradictoriu.

Așadar, în notarea concretă a cuvintelor oscilează, iar în teoria asupra acestei notări greșește. Dealtfel etimologismul a și fost infirmat, în ceea ce privește limba română, relativ curînd după ce fusese susținut. În schimb, este judicios în gîndirea asupra limbii. E convins că limba română s-a format prin degenerarea, prin stricarea latinei populare. Dar, merit insuficient reliefat de către exegeți, el încearcă să dea reguli tocmai pentru această limbă transformată. Chiar în această traducere din Metastasio, italienizantă nu e decît forma scrierii. Conținutul, sunetul concret al vorbirii e în cea mai bună limbă a epocii. În afară de « benefaptele», considerat de către Al. Ciorănescu primul italienism în limba română, după o perioadă în care abundaseră grecismele, toate cuvintele își păstrează forma (de rostire) românească. De aici răfuiala cu vocalele, de aici atenția acordată consoanelor specifice limbii române. Nu-i place s-ul cu sedilă pentru ș, dar vorbește despre felul cum se aude acest sunet, iar în scrierea cu latine îl desenează ca pe un s de mînă mai mare asemănător lui f mic de mînă. Nu stăruim asupra problemelor legate de sunetele specifice limbii române. Preferăm să-l citățm chiar pe Ion Budai-Deleanu cu acea parte inedită rămasă din scrisoarea lui către Petru Maior, publicată parțial de către Iosif Pervain.

« Seamnă. Oricît să ne trudim noi a aduce limba cu totul la scrisoarea lătenească, totuși aceasta nu poate să fie întru toate și cu totul, fiindcă mult foarte s-au depărtat, întru unele de limba lătenească și au primit multe cuvinte străine [10] care noi nu le putem scrie cu slove lătenești amintre, fără numai adăugînd și pentru aceste litere. Spre pildă: cum voi

[9] Ion Budai-Deleanu, *Scrieri inedite*, Cluj, 1970, p. 140.

[10] Partea rămasă inedită începe cu: « care noi nu le putem scrie ». Am transcris și ultima frază

scrie țandură, țuțuru, țipu, țepenu? Cu C nu putem scrie, căci C la noi înainte de e și i să grăește ca cerb, iar lătenii nu au altă leteră cu care să putem scrie ț, fără t înainte de i. Am trebui dară [să] scriem tiandura, tiapa, tiutiur, tipu, tiepenu, care scrisoare ar fi pre neacomodată și necuviincioasă. Deci C cu codiță foarte bine poate să pue pretutendene în locu de ț, adică Çapa, Çandura etc. Acest feliu de Ç au primit și alte neamuri spre deregerea ortografiilor sale.

D — înainte de i. La cuvintele din lătenie prucegătoare să pronun[ță] ca și d (dilo) adecă mai îndesat decît z, precum dico, die, diumetate, dioso. Această regulă ne arată firea limbii și în zadar vom cerca să scriem almintre căci, la toată minuta ne vom împiedeca. Așijdere înainte de i își mută s pronunția în ș, t în c, și z în g.

E are doauo de frunte pronunții. I — cînd se grăește ca E. A doao II — ca ü cu i cînd să pronunție ca E. O dată este înălțat adecă cînd vine acțentul acut asupra lui și să pronunțează ca și A. Iar de alte ori, cînd e rămîne mic sau scurt, atunci să întunecă și să cetește ca ior, precum am zis la a».[11]

Publicăm deci textul traducerii din Metastasio într-o lectură conformă cu: regulile stabilite în gramaticile lui Ion Budai-Deleanu; cu modul cum sună limba manuscriselor sale chirilice; cu experiența lecturii lui Florea Fugariu. În felul acesta, limba lui Ion Budai-Deleanu din fragmentul în cauză, deși consemnată cu o ortografie italienizantă, sună cît se poate de românește. Atunci ce să înțelegem cînd spune că tălmăcește piesa «ca o probă cu care să arată că limba noastră, prin cultură, să poate cu vremea, alătura celei italienești»? Că e încredințat că româna poate atinge nivelul de limbă literară preconizat în lucrările sale teoretice. Prin cultură. Prin împrumuturi cuviincioase de la limbile (mamă și soră) latină și italiană. Iar acțiunea de a traduce devine forma de cultură prin care limba se supune exercițiului de mlădiere și sensibilizare pentru a se face capabilă să îmbrace cugetări.

Ion Budai-Deleanu susține înrudirea românei cu latina și italiana, ca un bun cunoscător al tuturor celor trei limbi (și nu numai al lor). Dealtfel, din toți cîți au încercat în secolul trecut echivalențe românești din Metastasio, e singurul, observă Al. Ciorănescu, care traduce direct din italiană și nu după intermediar grecesc.

Ce este, de fapt, în perspectiva a ceea ce își propune Ion Budai-Deleanu, acest text, care se vrea în același timp exercițiu și demonstrație? Răspunsul îl găsim în istoricul traducerilor din Metastasio în limba română, realizat de Al. Ciorănescu în cadrul unui studiu comparatist al textelor inițiale, al intermediarelor grecești și al variantelor românești. Cu încercarea lui Ion Budai-Deleanu, literatura română trece, zice Al. Ciorănescu, pe lîngă noroc, fără a-l atinge. «Traducerea [lui Ion Budai-Deleanu — n.n.] ar fi trebuit să fie, ca și originalul, în versuri neregulate cu totul nedesăvîrșite în acest prim concept și alunecînd de multe ori înspre proză; cîntecele au totuși oarecare vigoare și vioiciune, rămînînd, bineînțeles, cu mult mai credincioase, decît cele din traducerile anterioare, versurilor italienești după care sînt direct tălmăcite»[12].

Paul Cornea observă că alegerea de către Ion Budai-Deleanu a acestei piese nu este întîmplătoare. «Cîte afinități nu-și va fi găsit sufletul amărît al consilierului din Lemberg cu eroii faimosului său confrate de la curtea imperială!»[13] notează el. Cîtă dreptate are, ne dăm seama cînd vedem că marele nostru exilat își descrie propria înstrăinare cu aceleași cuvinte cu care o descrie pe a lui Temistocle: în ambele cazuri exilul este nemernicie, iar patria e nemulțămitoare: «Cum ne-au înșelat speranța însuși mai bine știi, lăsai nemulțumitoarea Patrie, mă înstrăinai și nemernic fiind, mai multă prețuire a persoanei mele cunoscui între străini decît de la ai mei»[14], citim într-o scrisoare către Petru Maior, amintindu-ne situația personajului metastasian.

Translată în domeniul problemelor de limbă, întreprinderea teatrală a lui Ion Budai-Deleanu nu rămîne lipsită de semnificații pentru domeniul scenei. Prefața, compusă din două fragmente și scrisă din necesitatea filologului de a fixa termeni pentru dramaturgie (act, scenă, actori) și a eruditului de a prezenta figura istorică a personajului piesei, ne aduce (implicit) și un Ion Budai-Deleanu teatrolog.

El nu se mulțumește să sugereze înlocuirea termenilor faptă și perdeauă, folosiți de Iordaki Slătineanu în traducerea sa Achileus in Schiro, cu act și scenă, ci definește fiecare din acești termeni ca și termenul actor.

Actul este definit ca întreg, ca o acțiune întreagă, situată în spectacol între ridicarea și lăsarea cortinei, iar scena, ca o parte caracterizată prin schimbarea,

publicată de Iosif Pervain pentru ca textul să nu fie lipsit de înțeles.

[11] Cuvintele subliniate sînt scrise, în această parte a scrisorii, unde Ion Budai-Deleanu folosește slovele chirilice, cu latine.

[12] Al. Ciorănescu, *loc. cit.* p. 17.

[13] Paul Cornea, *loc. cit.*

[14] Ion Budai-Deleanu, Scrisoare către Petru Maior, în *„Manuscriptum"*, nr. 1(6), 1972, p. 58.

I

EXCERPTUM EX OPERE MANUSCRIPTO TEMISTOCLU*

Dramă izvodită întîi de Petru Metastasu în limba italienească, tălmăcită pre limba românească, ca o probă cu care să arată că limba noastră, prin cultură, să poate cu vreme alătura celii italienești.

Seamnă. La unele drame, precum este *Achileus in Schiro*, tălmăcită de D. Iordaki Slătineanu vel Paharnic — tipărită în București la anul 1797, se află, în loc de *actus* (precum zic lătenii), *faptă* și în loc de *scenă*, *perdeauă*, ce va să zică la munteni și la moldoveni, *cortina* sau precum zic alții *zavesa*. Iar eu, socotind că limba noastră purcede de la limba lătină și cum că cuventele, care noaă lipsesc la învățături, mai cuviincios este a le împrumuta de la mama latină decît de la altele, — mai vîrtos fiind că și italienii, frîncii și ispanii, a căror limbi au purces din lătinie păzesc această regulă —, am pus, cuventele mai sus numite precum se află [la] lătini, adică *act* și *sceană*. Actul dară închipuește o lucrare întreagă la comedii și se fîrșește cînd se sloboade zavesa, de se închide teatrul. Iar sceana este mutarea, sau a persoanelor ce vorbesc, ce se zic actori, sau a locului, precum cere orînduiala istoriii ce se arată și se prezentuește. În urmă am pus după numeri niște semnări, întru care se desvoalge starea, schima actorilor, care nu se poate lua sama din scrisoarea, ci numa văzînd aieve pre actori lucrînd-o**.

---

* Titlul lucrării ca și fraza care îi urmează nu apar decît pe fila a 4-a a manuscrisului original, care începe cu enumerarea personajelor. Am montat pasajele astfel încît ele să se lege ca înțeles, iar materialul să capete continuitate.

** În manuscrisul original, alineatul următor figurează între două replici din piesa propriu-zisă. Îl intercalăm aici pentru a da cursivitate atit cuvîntului introductiv cît și traducerii lui Ion Budai-Deleanu.

---

ori a locului unde se petrece acțiunea, ori a personajelor. În plus, Ion Budai-Deleanu își ia libertatea de a introduce în textul piesei paranteze explicative, similare unor indicații de regie. Ele sînt în general descrieri făcute la modul: «tot cu sine grăind» sau «ținînd pre Neoclu de mantauo, ce smulgînd sabia vrea să alerge după un curtean, ce îl batjocorise ca să-l pedepsească» etc. Prezența lor în text n-ar ajuta prea mult la o eventuală punere în scenă.

Există însă cîteva rînduri (mai precis, două fraze) în nota de ediție, numită de Al. Ciorănescu dizertație, care ni-l divulgă pe Ion Budai-Deleanu ca pe un om cu o concepție teatrală precisă, și de o stranie modernitate chiar pentru astăzi.

Definind scena, el vorbește despre « historia ce se arată și se prezentuește». Multă vreme spectacolul era înțeles ca spunerea unei piese, ca evocarea unei întîmplări. Cronicari dintre cele două războaie, de pildă, lăudau actori care-și spuneau bine rolurile. Ion Budai-Deleanu, înainte chiar ca în România să existe scene instituționalizate, știe că spectacolul arată ceva, face prezentă (prezentuește) o istorie (acțiune). Spune că a introdus paranteze explicative despre « starea, schima actorilor, care nu să poate lua samă din scrisoare, ci numa văzînd aieve pre actori lucrînd-o», ceea ce ni-l arată pe autor drept o persoană care-și vizualizează textul dramatic și înțelege teatrul în dublă stratificare: text, spectacol.

Cu aceste sumare definiții, Ion Budai-Deleanu îl precede pe Caragiale (Oare teatrul este literatură?), așa cum, cu contribuțiile la constituirea științei gramaticii, îl precede pe Heliade, și cu contribuțiile la dezvoltarea limbii, pe Eminescu.

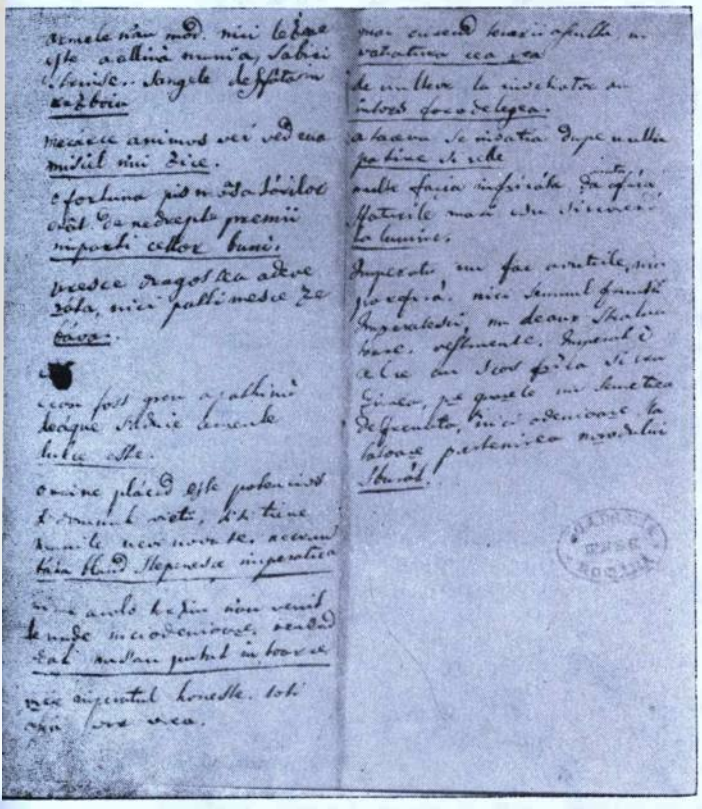
Terminată și intrată în repertoriul trupelor teatrale, traducerea lui Ion Budai-Deleănu ar fi răspuns unor țeluri îndelung și statornic urmărite prin teatrul nostru: țelul educativ și de dezvoltare a limbii.

S-a întîmplat ca eforturile lui Ion Budai-Deleanu să nu poată deveni temelia nici unui domeniu pentru care a trudit. Dar, în pofida destinului, au rămas pentru toate puncte de sprijin.

Unele mai așteaptă încă să fie descoperite.

Claudia DIMIU

Istoria din care s-au scos această Dramă: Fost-au atencanul Temistoclu unul dintru cei mai luminați căpitani a[i] Heladei. Nu o dată apără el cu hărnicia și cu sfatul cinstea și slobozia Patriei sale. Iar după vestita bătălie de la Salamina, unde cu mic număr de ostași frînsă și înfugă nenumărata oaste a lui Xersu, împăratul perșilor, atîta slavă dobîndi, cît nemulțumitorii ateneani, veri temînd ca pre un puternic, veri pismuind ca unui mai înalțat dintru ceialalți, în urmă îl izgoniră dintru aceleși ziduri [pe] care el cu puțin mai înainte le apărase. Socotind apoi că întărîtarea unui om ca cest ar putea să fie lor stricăcioasă, începură a-l vrăjmăși pretutindene vrend să-l lipsească de vieață. Nu se înduplecă statornicia lui Temistoclu între atîte[a] necazuri: izgonit, nemernic și de toate lipsit, nu lăpădă nădeajdea de a găsî acoperemînt și îndrăzni a-l căuta la cel mai mare protivnic al său. Purceasă necunoscut la Persia, stete înaintea lui Xersu, ce era foarte întărîtat asupra lui, și arătîndu-se, ceru cu bizuință adăpostire. Cuprins fiind împăratul vrăjmaj de cutezul ...***

Vederea și mărimea unui erou ca acest, numit depreună și cu credențarea ce punea Temistoclu întru dînsul și a lui mare sufleție, în urmă, apucat cu bucuria unei așa mari dobînzi, în loc de a-l asuprire îl îmbrățoșă, îl primi, și-i jurui scăpare, încărcat cu averi și vrednicii. Dar nu ajunsă tot cumpătul lui Temistoclu întru fericia de a-l mîntui de noauă ale [*cuvînt indescifrabil*] norocului.

Ura Xers cu ura de moarte neamul grecesc și-și închipuiea că nu mai puțin va trebui să urască Temistoclu pe ateneani după strîmbătățile ce-i făcuse: Deci numindu-l Ducul și povețuitoriu a toate oștilor persiane, îi porunci să facă izbînda de obște. Să spăimîntă cetățeanul slăvit și ceru deslegare; dar Xers, după atîtea benefapte nu aștepta împrotiveala; și supărîndu-se vru să-l silească spre ascultare. Ajungînd Temistoclu la greaua năsîlnicie au de a fire nemulțumitoriu benefăptoriului său, sau rebel și necredincios patriei, au hotărît a se otrăvi, vrînd cu acest chip să scape și de una și de alta. Dar cînd era să împlinească acest gînd îngrozit, premarele Xers, înlibovit fiind de credința eroicească și atîțat cu lăudată rîvnă de bărbăție, nu numa îl conteni de la cugetul morții, ci făcu pace vecinică cu grecii.

Întru acest chip povestesc Corneliu nepotu, Plutarh și alții ...
Asupra acestui fapt istoricesc este alcătuită drama următoare.
Arătarea se întîmplă în Suza, cetatea împărătească, și Scaunul împăraților persiani.

*

* *

** Aici se încheie, în manuscris, fragmentul plasat de noi în corpul prefeței.

PERSOANELE CARE VORBESC

XERSU — împăratul Perşilor
TEMISTOCLU — Cetăţean de Atena
ASPASIA — fia lui
NEOCLU — fiu[l] lui
RUSANNA — Principesa
LYSIMAH — Solul ateneanilor
SEBASTU — Persyan şi incredinţat al lui Xers

Actu[l] I

Sceana I

(Teatrul arată dinlăuntrul Palaţului impărătesc)
Temistoclu — Neoclu

TEMISTOCLU: Ce faci?
NEOCLU: Căzuta, lasă-mă, pedeapsă
să dau sumeţului, taică,
Văzuşi cum te-ascultă, cum îţi răspunse?
Şi cîte mai avem batjocuri încă
a suferi?****
TEM[ISTOCLU]: Înfrănează-ţi, o, fiule,
ardoarea netimpurie, doar încă
te crezi a fire în Atena
Şi gloate cuceritoare
A vedea-mpregiurul mieu
Ce s-adună-n fericie
Şi să-mbuldă la noroc?
Toate, o, Neocle, s-au schimbat!
Cel înţelept se pleacă după soarte
Curtea vrăjmaşului mieu e aceasta
Şi eu nu-s mai mult libovul Atenei.
Sărac, nemernic şi dat în urgie;
Izgonit, pribeag şi lipsit de toate;
Una-mi rămasă şi doar cea mai bună:
Statornicia.
NEOCLU: [I]ertare, o, dulce părinte
Astă a ta statornicie
Mă supără, mă întărîtă:
tu dintru aceiaşi, izgonit, cetate
a cărei de atîtea ori întregime
apărayi şi-n locul de mulţămită,
ura pretutindene gonitoare
A Patriei cumplite aflînd-o; ce toată
adăpostirea, toată odihnă-ţi pismeaşte
Şi va pînă într-atîta să te aducă
Ca să n-ai loc de repauz! şi totuşi
jueluindu-te nu te auzii; nece
turburat te văzui! Ah, părinte!
Şi cum poţi suferi în linişte atîta
răutate, atîta nemulţumită?
TEMIST[OCLU]: Fiule, în drumul vieţii
eşti încă călătoriu nou;
drept acea-ţi pare cumplită
fiece tîmplare neplăcută.
Că te miri, nu-ţi bag de vină: mirarea
este fia neştiinţei şi maica
înţelepciunei; însă ace[e]aşi urgie
de care te miri este mai cu samă
a benefaptelor răsplată în lume...
căci benefapta e o povară
nemulţumitei; drept aceea urăşte
tot nemulţumitoriul greutatea
benefaptei în făcătoriul de bine.
Iar benefăptoriul fapta sa bună
întru cel nemulţămitoriu iubeşte.
Drept asta, osebiţi suntem eu şi Atena:
ea m'urăşte, eu o iubesc.
NEOCLU: În urmă,
De-ar fi nedrepţi cu tine oamenii singuri
doară aş suferi nezicînd nemica.
Dar zeii înşişi sunt cu strîmbătate!
TEMIST[OCLU]: Pentru ce?
NEOCL[U]: Cum îţi răsplătiră virtutea?
au doar cu soartea, în care eşti, duioasă?
TEMIST[OCLU]: între soartea rea şi bună
osebire poţi tu face?
cunoşti darul din pedeapsă?
NEOCL[U]: În ce chip?
TEMIST[OCLU]: Vertutea se lămureazâ
în nevoi strică-se ca, fericia.
Limpede sunt ape la răpegiune,
turbure la tău; iar arma, purtată
la război, luceşte, în pace, rugineşte.
NEOC[LU]: trecerea de la triumfuri
la cumplite aşa necazuri!?
TEMIST[OCLU]: răvni-va doar lumea cea viitoare
mai mult cest necaz şi ceste asuprele
decît toate triumfurile mele!
NEOCL[U]: adevărul să aibă toate aceste?
Dar aici ce te adusă, a cerca nouă
perichiuri*****? au doară puţin [î]ţi pare
urgia grecilor? Vreai depreună
să te arunci şi celei izbănditoare
a Perşilor mînii? nu-ţi vine aminte
Cum că, năvălită fiind, Atena
avu, prin a ta virtute, mîntuinţa
a toată Asia? Împrotivă direasă
Podul îndrăznet şi al lui Xers mînie...
Ah, nu crede că e aşa trecătoare
mînia domnilor! Să te vădească,
dar cineva, ce-i face şi unde
vei scăpa, care ai vrăjmaşi pre tot locul,
Însă aici protivnici pre toţi. Prin tine

**** Ţinind pre Neoclu de mantauă, ce smulgînd sabia, vrea să alerge după un curtean ce îl batjocorise, ca să-l pedepsească [nota autorului — I.B.D.]

***** Va să zică primejdie, cuvînt vechi românesc, trebuinţat la vieţile sanţilor şi alte cărţi vechi [nota autorului — I.B.D.]

Fiecare pers pierdu, sau părinte
sau fiu, un prieten veri un dulce frate.
Deci fie-ţi milă de ai ţărei şi de tine,
O, iubite taică!

TEMIST[OCLU]: Taci, văd apropiindu-se pre oricare,
Lasă-mă singur şi rămîi de-o parte.

NEOCL[U]: Şi nu pot fire împreună cu tine?

TEMIST[OCLU]: nerăbdarea ta nu mă credenţează
iară starea mea poftește prea multă.

NEOCL[U]: acum dar ...

TEMIST[OCLU]: Ascultă-mă şi te du.

NEOCLU (despărţindu-se): încai,
la greaună vreme cu fortuna
ai grijă însuţi de tine.

TEMIST[OCLU]: Lasă-mă, fii cu nădejde!

NEOCLU: Nădejde, Taică iubite,
tu-mi dai, dar cum pot să fiu
cu nădejde cînd nu ştiu
de unde o să vie?
A nedreptelor ursite
răutate văd şi gem,
dar singur de-a ta mă tem
eu: statornicia.

(acesta, păşind, se duce)

Sceana a II-[a]

Temistoclu, Sebastu, Aspasya (Temistoclu fiind deoparte)

TEMISTOCLU (văzînd pre Sebastu, grăeşte cu sine):
La port, la căutare, de rang nalt
se pare
Voi să-l întreb, însă cea domnişoară
Ce feliu e? din port elen s-arată ...

ASPASYA (vrînd să meargă):
N-am răgaz! Xers m-aşteaptă

SEBASTU: Aspasyo!
încai o minută!
Adevărat este pentru cea poruncă
înfricoşată?
Adevărat: Că oricine,
Pre Temistoclu, viu sau mort v-aduce,
mare colac va lua.

ASPASYA (zice în sine):
O, părinte
al mieu, nefericite!...

TEMIST[OCLU] ([i]ese înainte şi tîmpinîndu-se cu Sebastu, zice):
rogu-mă, [i]eartă,
Spune-mi de este slobod, să se închine,
fiecui la-mpăratul, unde şi cînd?

ASPASYA (tot cu sine grăind): O, Cum aş
putea să-l înf[l]uenţez!

SEBASTU (către Temistoclu, cu defăimare):
Întreabă aheii!

TEMISTO[CLU]: dacă smintii, mă iartă,
Că străin sunt şi nu ştiu obiceaiul!...

SEBASTU (căutînd la Temistoclu cu sumeţie zice):
Aspasyo, fii sănătoasă! (se duce)

TEMIST[OCLU] (căutînd după dînsul):
O, Doamne!
O, ce mîndrie şi trufă nebună!

ASPASYA (grăind cu sine):
O, stele, feriţi de aceste cumplite
hotară, pre dulcele meu părinte!

TEMIST[OCLU] (grăeşte cu sine): voi să ispitesc
din ceastă fecioară elenă; ştiinţa-i
mai adevărată. (către Aspasya):
Domnişoară bună! (iar stă şi caută la dînsa)
Dacă norocul?! (trăsare înapoi cu minunare
şi grăeşte cu sine):
O, Doamne Sante!
Ce faţă văd eu!

ASPASYA (cu sine): zeilor vecinici! Au tatu
mieu este
Sau că seamănă lui acest bărbat!

TEMIST[OCLU] (păşind şi căutînd-o cu nerăbdare):
Spune ...

ASPASYA (cunoscîndu-l): Temistoclu!...

TEMIST[OCLU] (cunoscînd-o): Aspasya!...
(să îmbrăţoşează cu căldură):

ASPAS[YA]: Ah, Taică iubit!

TEMIST[OCLU]: O, fia mea dragă!

ASPAS[YA]: Pentru toţi zei[i]! Scapă, fugi din
vreme!

TEMIST[OCLU]: încă tu eşti în vieaţă?

ASPAS[YA]: Ah, scapă!
Ce steauă nefericită te adusă
Aici la ceastă protivnică curte?...
Xers moarte-ţi jură şi dar mare pusă
Celui ce, sau viu, sau mort, te-ar aduce
O, taică, de nu scapi îndată, lesne
Poate cineva doar să te vădească.

TEMIST[OCLU]: Cu teama fără măsură
însă mă vădeşti de-ajuns.
Dar într-acea, spune-mi mie:
Cînd la Argos te trimesei
Cu scopul, de turburarea
d'armelor să te depart,
Corabia nu se înecă?

ASPAS[YA]: Ba pieri într-adîncime
Cu toţi ce într-însa era.
Numa eu, nefericita,
Singură-ntreagă scăpai.
Şi cu [cuvînt indiscifrabil] slobozia
ah! vieaţa-mi cumpărai ...

TEMIST[OCLU]: În ce chip

ASPAS[YA]: O persyană

Corabia, (şi pomenind-o inema-mi de frică înghiaţă!)
Acum mai moartă fiind,
din valuri mă trasă afară
Şi roabă m-adusă aici.

TEMIST[OCLU]: iar **de** a ta naştere naltă
Ştie careva sau nu?

ASPAS[YA]: Nime pîn-acum nu ştie.
Necunoscută fiind,
Xers, Principesei Rusane,
Dăruie-mă. O, de cîte ori
te pomenii şi de cîte!
Cît cu lacrime fierbinţi
rugai pe zei ca încă
odată să te mai văd.
Ah! cumplită aşa să fie
Plineala dorinţii mele
niciodată am socotit!

TEMIST[OCLU]: fii cu voie bună, dulce fia mea;
bucuria şi-ntristarea
Cîte-odată-s hotărîte******
Şi dintr-una pînă-ntralta
Este cale de-o minută.
Astăzi, poate că şi norocul nostru
Alt curs va lua. Mai puţin acuma
eu mă socotesc a fi nefericit,
după ce te văd, şi vie te-am găsit.

ASPAS[YA]: Iar în ce chip m-aflaşi vie?
În amar şi robie!?
Şi în ce stare ajunsei să te văd?
În urgie! nemernic, fugar ... şi unde?
O, părinte al mieu prea nefericite!
Unde este mărirea luminoasă
Ce te împresura, unde-s cele pompe,
Serbitorii, amicii şi bogătatea!
Zei nedrepţi! nemulţămitoare Atenă!
Pămîntul încă te rabdă? Fulgerul
încă ...

TEMIST[OCLU]: Nu mai mult, ajungă! Aspasya!
Cu înţelepţie învaţă durerile
a le tempera! Fia mea nu este
acea care poate rău să dorească
Patriei! Nu, nici într-un chip la tine
Pot să suferesc cugete aşa strîmbe.

ASPAS[YA]: Din ce o aperi, din ce mai vinovată
se face.

TEMIST[OCLU]: ba, nici într'u[n] chip mai mult!

ASPAS[YA]: însă pleacă!
Fugi de la ceşti împregiur!

TEMIST[OCLU]: N-ai teamă
nime aice mă cunoaşte ...
Dar unde

ASPAS[YA]: Temistoclu poate fi necunoscut?
Cel prenalt şi mare duh ce te poartă,
Cel caracter luminat ce s-arată
a[l] sufletului şi-ţi străluce în faţă,
de prisos te vădeşte; iar astăzi
mai mult de alte ori este a te teme:
Sosit-au un sol de la Atena
denaintea cui şi de a lui curte
Cine şi cum va putea să te ascundă?

TEMIST[OCLU]: Nu ştii pentru ce veni, cine este?

ASPAS[YA]: Nu. Dar preste puţin va să-l asculte
Împăratul. Din locul acesta
vei putea vedea gloata ce s-adună
la locul pentru ca hotărît.

TEMISTOCLU: Şi e slobod fiecui
a se apropia cum vra?

ASPAS[YA]: nemeni nu este oprit.

TEMIST[OCLU]: rămăni, o, iubită, fie,
eu alerg a-mi stîmpăra
Cea de mult a mea dorinţă
la vrăjmaşul meu, în faţă,
Să-l caut, de aproape să-l văd.

ASPASYA: Aşteaptă! Ce faci? Săraca de mine!
Ah! Voi ca să moriu de frică!...
Schimbă-ţi, dacă-ţi este milă
de mine, oricît de puţină,
Schimbă-ţi cugetul cumplit.
(îl apucă de mînă)
pre ceastă ne-nvinsă mînă
Ce tremurînd o sărut;
pre-aceaiceşi Patrie, care
ocărîtă n-o voieşti,
ci, protivnică, o iubeşti
ba, şi nemulţămitoare
o aperi, te rog nu merge!

TEMIST[OCLU]: vină în braţele mele, Aspasyo!
în ceaste fiori cu frică
inima ta, dragă fiică,
iubitoare cunoscui.
Însă, nu te supăra,
Grija de mine las-o mie!
rămăni cu Dumnezeu şi învaţă
De la nefericitul tău părinte
a defăimare cea cu neprienţă
a pismosului noroc prienţă.
A sorţii rele mînie
n-o teme cel ce să-nvaţă
A privi la dînsa-n faţă
Cînd ea turbă făr-cuvînt.
Şcoală e de bărbăţie
A ei cumplit-asupreală
Cum sunt cărmaciului şcoală
furtune cu ploi şi vînt.

****** în ms. chotarisia

CÎNTECUL AMINTIRII

PIUS SERVIEN

«Scriu românește fiindcă ce s-a păstrat așa de la Traian pot să îl păstrez și eu...»

PIUS SERVIEN, PE ADEVĂRATUL SĂU NUME Șerban Coculescu, era fiul profesorului Nicolae Coculescu, directorul Observatorului Astronomic din București. S-a născut în 1902 într-o casă din Piața Amzei nr. 8, tot în Capitală urmînd școala primară și primele clase liceale, continuate apoi, începînd cu 1917, la Liceul Saint-Louis din Paris. Bacalaureat în matematici și filosofie, se va înscrie la Facultatea de litere de la Sorbona, audiind în paralel și prelegerile de fizică, chimie, matematică și radioactivitate. În 1930 își va susține, într-o manieră strălucită, teza de doctorat în litere la Srobona cu lucrarea Les rythmes comme introduction physique à l'esthétique. **Lucrează ca cercetător la Centre National de Recherches Scientifiques din Paris, ține lecții despre ritm și limbaj poetic în cadrul Catedrei de poetică de la Collège de France și drept urmare a multilateralelor sale preocupări, cu rezultate dintre cele mai valoroase, va fi ales membru al Academiei de Științe din România, în anul 1937, și laureat al Institutului Franței, în 1942.**

Relevat la noi destul de tîrziu [1], Pius Servien se dovedește a fi un interesant poet, estetician, matematician, filolog, filosof. «Există la Paris un fel de descendent al lui Leonardo da Vinci, în același timp poet, matematician, moralist, pictor și muzician și toate acestea într-o mărime foarte respectabilă» nota criticul André Frossard în „L'Aurore".

Pius Servien va aduce o contribuție de seamă în domeniul esteticii moderne, folosind matematicile ca un mijloc de cercetare a domeniului. De asemenea, va face distincții clare și profunde, printr-un comentariu de o largă cuprindere intelectuală, între limbajul științific și cel liric, primind aprecieri din partea lui Jean Cassou, Thierry Maulnier, Emil Henriet, Leon-Paul Fargue și îndeosebi Paul Valéry. «Mi-este imposibil să rezum aici teoriile și rezultatele pe care domnul Servien le-a publicat, unele despre diferite chestiuni științifice, altele consacrate fondării unei estetici. În acest domeniu, ceea ce vedem, ceea ce vrem, ceea ce putem, ceea ce știm și ceea ce credem că știm se amestecă, acționează și reacționează unul asupra

[1] Solomon Marcus: *Un precurseur de la poétique mathématique: Pius Servien.* În *„Revue Roumaine de linguistique"*, 1965, nr. 4.

Șerban Cioculescu: Pius Servien. În *„Gazeta literară"*, nr. 23, 8 iunie 1967.

V. G. Paleolog: *Limbajul liric și musicalismul lui Pius Servien*, Craiova, f.a.

altuia ca ingredientele unei fierturi de vrăjitoare. Prima grijă a domnului Pius Servien a fost „să descurce" această confuzie nemaiîntîlnită a noţiunilor tradiţionale, a problemelor prost puse, a raţionamentelor fără fundament, a metodelor aşa-zise „ştiinţifice", care invadează inevitabil aproape toate spiritele de îndată ce sînt incitate să trateze despre problemele de artă. Dar ambiţia sa a fost de a considera estetica o punte de legătură între cele două limbaje, unul în care ritmul este esenţial, fraza intraductibilă; celălalt, din contră, esenţialmente traductibil, aritmic, întotdeauna însoţit de infinitatea de substituţii echivalente pe care le admite» [2] scria autorul Cimitirului marin.

Paginile jurnalului lui Pius Servien, rămas inedit pînă acum, încep cu anul 1936 şi vor fi continuate pînă în 1958 [3].

Surprinde imaginea unui om mereu hăituit de întrebări, care-şi propune un mod de viaţă exemplar, după un cod de conduită aproape monahal. Un stoicism clar, un îndemn permanent de a intra în competiţie cu timpul ne duce cu gîndul la filosofii antichităţii eline şi romane. Şi aceasta, pentru a nu fi fost tentat să-şi irosească forţele şi talentul în lucruri minore, cînd altele, de excepţie, îl aşteptau.

Citind jurnalul, constatăm că tot timpul Pius Servien s-a gîndit la patria sa. Această nostalgie a ţării şi a limbii îl îndeamnă să scrie în româneşte, să publice, să se preocupe de problemele limbii noastre. « Scriu româneşte fiindcă ce s-a păstrat aşa de la Traian pot să-l păstrez şi eu » şi, într-adevăr, scrisul său păstrează aroma vorbirii ţăranilor din satul copilăriei sale, cumpătarea şi bunul lor simţ. Un cald patriotism îl va îndemna să publice pe cheltuiala sa, în româneşte, volumul de poezii Amor în 1958. Nostalgic, de foarte multe ori apăsat de singurătatea înstrăinării, din care cauză de multe ori tentat să vadă trecutul într-o lumină idilic patriarhală, Pius Servien întreţine cu înaintaşii săi, cu Eminescu şi Grigorescu, cu eroii de la Griviţa, cu prietenii din tinereţe, un ipotetic dialog; este un contact imaginar cu o lume scumpă şi regretată.

Va încerca, pe data de 27 februarie 1940, să candideze la catedra de limba şi literatura franceză de la Universitatea din Bucureşti, moment în care era doctor în litere la Sorbona, membru al Academiei de Ştiinţe din România, Cavaler al Legiunii de Onoare [4]. Cererea va rămîne fără rezultat. Pînă la sfîrşitul vieţii, însă, va nutri, o sinceră şi caldă iubire de patrie. Ultimele lui poezii scrise în româneşte demonstrează cu prisosinţă acest lucru. Ele sînt dominate de singurătate, de nostalgie şi de curgerea imanentă a timpului, lumea aflîndu-se într-o continuă mişcare aidoma unui rîu în care curg alte ape. Socotim poezia Etern piesa cea mai izbutită, întemeindu-se pe o filosofie heraclitească, realizarea artistică fiind tributară perioadei epigonismului eminescian. Rigoarea formei, puterea de transmitere a emoţiei şi a gîndirii amintesc în bună parte de creaţia sa din Curgînd clepsydra.

Etern

Vreau s-ascult ca-ntr-o fîntînă mai adînc, adînc, în mine
Unde-i vie-n întuneric faţa zilelor senine
Unde stropii de clepsydră licăresc ca-n tinereţe
Oferind oglinzi eterne spuzii stelelor drumeţe.
Anii ce m-au dus sunt vîntul care trece pe cîmpie,
O, minunea acelor timpuri a rămas la fel de vie !
Din cîmpie, din tăcere, o dulceaţă nesfîrşită
Se ridică spre văzduhuri limpezită, risipită :

---

[2] Paul Valéry: *Le cas Servien* în *Orient*, Gallimard, 1942, pp. 94—95.
[3] Într-un recent articol apărut în *„Contemporanul"*, Nr. 13, din 30 martie 1979, academicianul Gh. Mihoc consideră 1956 anul stingerii din viaţă a lui Pius Servien. Data corectă este 28 ianuarie 1959 şi va fi înmormîntat la Belle Ile, în Bretagne.
[4] Cerere apărută în revista *„Ramuri"* nr. 12(174), decembrie 1978, p. 15.

Constelațiile pe boltă se urmează liniștit;
Vega, alb opaiț verii, licărește la zenit.
Și cînd buza iar îngînă line vechile cuvinte
Parcă simt același sînge încălzind aceeași minte.
Apa care-ntinerește e un vers din altă vreme,
Ora care-nmărmurise veșnic poate s-o recheme.
Vraja-n lunci înțelenite mișcă-n crengi, în vînt adie
Și ridică din miriște cîntece de ciocîrlie.
Cum eram atît de singur, nici un mort nu-mi taie drumul
Pot să văd din nou văpaia, nimeni nu-mi arată scrumul.
Lumea toată-mbătrînește, tînără-i singurătatea
Ce-mi părea amar atuncea își arată-nsemnătatea.
Împotriva mea vîltoarea orelor n-are putere;
Singur, vrăjitor de versuri, pot oricare reînviere.
Am legat etern de vorbe mersul stelelor trecute,
Sunetul acelor vorbe cheamă clipele pierdute
Și se strîng din nou ca turma cînd ciobanul suflă-n flaut,
Numai eu le știu de urmă, numai eu pot să le caut
Și să fac din poama toamnei iarăși flori de primăvară.
Cîntă, vers din alte timpuri, ce din lacrimi te născusem,
Lume fu, ce nu mai este; lume e, cum o făcusem.
Parcă vîntul dimineții, mai răcoare și mai dulce
Suflă , scade-ncet Aquila către zare, să se culce.
<Și-n adîncul întuneric să lărgesc amurg de seară>
Chiar de scad încet spre somnul cel mai lin, neturburat,
Este somnul tinereții stinsă-n cerul înstelat.

De o deosebită subtilitate este poezia datată « 23 Aprilie 27» scrisă la Villa Borghese, pe un registru liric revelator plin de rafinament și esențe. Surprinde această poezie și prin condensarea emoției și a ideilor, o meditație aproape geometrizantă a sensibilității și gîndirii:

În o ușoară oprire transparentă
rămîne în gene mîngîierea vîntului
roi răcoros de sărutări fragile

Aerul pur trecut printr-o lacrimă
în soare tînăr mișcă molcom umbre
coborînd drumul ce se afundă în vale.

Fruntea pare crescută printre frunze
pînă prin culorile de aur limpede
unde măslinii se fac voci de paseri.

Celelalte poezii exprimă o stare de meditație, de aducere aminte a unui timp semnificativ, generator de amintiri și fericire:

Cîte ceva tot am cîrpit,
În viața mea de surghiunit.
De mai trăiesc doar zece zile,
Chiar din colive și din mile,
Tot mai dau rod ori cîte-o floare,
Chiar de n-o vezi din depărtare.
Cum m-am tîrît din an în an,
Cu cîtă trudă, cît alean, —
Ce-i pasă lumii care trece
Cum dă izvorul apă rece,
Prin cîte stînci s-a strecurat
Pîn-a fost bun de adăpat!
Așa drumeții răcorește.
Cine mai stă de mulțumește?
Sub ferigă și bolovani
Plîng apele de mii de ani;
Tu mi le bei într-un pahar,
De ce-au pătimit n-ai habar;
Chiar de le privești cu mirare
Cît sînt de line și de clare,
Curate ca raza de soare,
Vii ca scînteia din amnare.

19.6.55

Alături de Elena Văcărescu, Ilarie Voronca, Fundoianu, Tristan Tzara, Charles Adolphe Cantacuzène sau Mihail Steriade, creația lui Pius Servien constituie un moment de referință în punctul de întretăiere a două culturi, română și franceză, pe care le-a slujit cu talent și devotament.

Ion DEACONESCU

JURNAL

fragmente

2.5.38.

Se tu sarai solo, tu sarai tutto tuo [5]. Indigenii planetei Terra or avea noima lor; însă nu cît să dau prea mult din unica viață pentru întîmplările societăților lor sau ale unuia dintre ei; nici pentru a-mi face între ei un loc ce mi-ar aduce ponoase cît foloase.

Pot să consider explicațiile ce le dau uneori cutăruia, ca un examen ce îl fac eu însumi asupra mea sau înțelegerea unei situații mai generale; ca atare are interes; dar ca atare merită un spirit rece și liniștit de examen, nu ceartă și emoție. Și odată acestea expuse, e tot ce aveam de făcut. Nu am a mă justifica în fața unui judecător, acela sunt numai eu; nici a mă preocupa de părerea cuiva care, odată ajutat să cunoască și să înțeleagă, n-a fost în stare din fire rea sau din prostie.

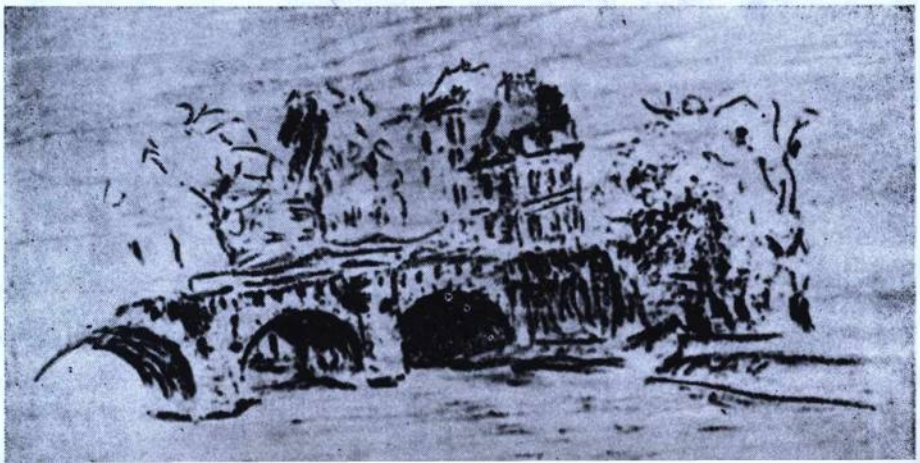
Drept la port, senin la față. Sobrietate. Exerciții: dans, mișcări șerpuite.

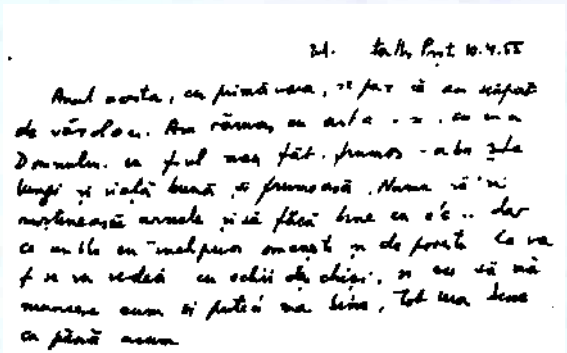
Ordini 15.5.38

Multe se spun și fiecare nu le înțelege pînă nu le încearcă.

Lucrurile sunt cum ni le închipuim. Unul e fericit cînd doctorii îl știu pe moarte. Altul are tot ce-i trebuie, numai fericirea lipsește.

[5] Dacă vei fi singur îți vei aparține în întregime.

Care ar fi partea bătrînilor dacă şi cumînţenia tot tinerii ar avea-o? Viaţa ni se scurtează dar timpul ce ştim să ni-l păstrăm nouă dintr-însa acela creşte. Astfel cumpăna nu se înclină prea mult de partea tinereţii.

Pînă nu e cineva sfînt cu totul, tot are dracul o mie şi una de căi pe unde să-l rătăcească.

Orice gînd inferior te reţine în lumea inferioară unde sunt mereu ciocniri stupide şi barbare, unde drumurile nu duc înainte în sensul evoluţiei şi stau pe loc sau duc înapoi.

Dar nu printr-o hotărîre unică, printr-o conversiune poate scăpa cineva de aceste stafii. Chiar în creştinism numai lăsînd totul şi schimbînd viaţa se poate merge spre împărăţia cerurilor. Bogatul îşi păstra toate stafiile şi chiar anachoretul le mai întîlni prin deşert.

Cîte o stafie de nimic şi are puterea să roadă din scurta noastră viaţă!

Singurul mod de a lupta e de a deveni sfînt, printr-un efort perpetuu. Mereu vor fi şi momente rele, mereu [o] să revie puterea de a le îndepărta.

Nu o metodă, ci multe. Nu o victorie, ci nenumărate, mari şi mici.

À chaque jour sa tâche [6]. Non nobis, domine [7]. In angello cum libello [8]. Détachement [9]. Daţi Cezarului ce e al Cezarului şi lui D-zeu ce e al lui D-zeu ... Toată virtutea omenească are un singur ţel: acela de a ne mai cruţa cîte puţin din viaţă, să nu fie toată pierdută ca a racilor sau şerpilor din era secundară. Să fie viaţă din cele ce au ajuns mai sus, cu frunte de om.

Dar cît ne trag spre ei şerpii şi racii! Cîte ore, zile, ere; sîntem iar numai şerpi şi raci!

Caută să fii în orice zi numai pe drum de bine.

Caută să vezi orice problemă în aspectul ei cel mai înalt.

Sfaturi 11.7.38

Pentru scris am nevoie de două limbi: româna şi franceza. Pe acestea să nu le stric, să fie mereu gata, spiritul poate oricînd avea nevoie de ele. În aceste limbi să citesc numai texte curate.

În alte limbi pot citi de toate, în vederea informaţiilor, ştirilor. Totodată am şi folosul de a mai învăţa aceste limbi. Pot să le mai dezvolt, căutîndu-mi învăţăcele plăcute la vorbire.

Drept situaţie, cu puţinul ce va scăpa din naufragiul averii; cu prietenii ce-i am; cu căutarea liniştită, de va fi nevoie, a unei mici sinecure, cu decizia de a nu mă îndatora, nu se poate să nu am cu ce duce zilele, în aşteptarea vreunui noroc mai bun.

De titluri şi alte fleacuri am învăţat minte. Nu sunt de cei cui să le profite. Primele cărţi iscălite Servien şi-au făcut drum chiar mai bine ca ultima. Ce mi-a folosit Acade-

---

[6] Fiecare zi cu lucrul ei.
[7] Nu nouă, doamne.
[8] Într-un singur înger un copil.
[9] Detaşare. Este şi titlul unei poezii datată 3 august 1918 din volumul *Curgînd clepsydra*.

mia [10] decît teama că [într-o] zi sau alta mă face de rîs vreo ştire nouă. Am dat note, obscure şi uşoare de furat pentru eventuali străini; articole[le] în Paris nu mă costau nici mai multă muncă, nici mai mult risc. Un titlu în Occident a[r] servi. Pentru mine, singur şi român, ce mă poate servi e să mă leg cu revistele ce m-ar accepta; fără prea multă părere de rău cînd directorul favorabil mie pleacă şi pierd revista; sunt altele şi aşa e soarta.

Nu trebuie să mă las aruncat din şea, cînd de o întîmplare cînd de alta. Viaţa e cal nărăvaş, rămîne să fiu călăreţ liniştit, atent şi sprinten.

Timpul meu să fie pentru lucru demn de mine, pentru prietenie, pentru plimbări şi odihnă. De ce să mă las turburat de nimicuri, ce ar fi îndată puse la locul lor, adică uitate, de orice întîmplare mai însemnată?

Dacă viaţa mă lasă uneori fără amaruri de cele mai mari, nu e ca să pot fi atent la cele mici.

Stranie e această uitare a tot ce am, pentru a rămîne ca fermecat de ce-mi lipseşte!

E limpede că totul e numai o înclinare a minţii, făcută să repare, să mărească grădina lui Ormuzd; iar numai arareori să-i guste florile. Fie dar atunci să repar ce merită; să aleg muncile; să cumpănesc timpul ce merită fiecare; să învăţ chiar să las în părăginire cîmpul ce poate aştepta cînd alte cîmpuri mă cheamă.

Am multe de făcut. Dar de le-aş face numai pe acele, tot mi-ar rămîne timp liber.

22.I.39

Nimic nu are importanţă. Cel puţin, în viaţa cum mi-am croit-o, nu se mai întîmplă să joc totul pe o carte. Să trăiesc sănătos şi restul, cu încetul, se împlineşte. Nu mai există lovituri (în afară de acele independente de mine, şi prin urmare indiferente) care să pună în joc factori principali din viaţa mea. Aşa şi doream: să mă pun la adăpost de zaruri.

Scriu româneşte fiindcă ce s-a păstrat aşa de la Traian pot să îl păstrez şi eu. Din punct de vedere „arta" există neapărat legături profunde între mine şi acest grai: ar fi nepotrivit dar să renunţ să sculptez şi în această piatră cu care mă potrivesc deosebit. Din punct de vedere politic situaţia mea e mai tare acceptînd realităţile. Apoi, evident că îmi place să scriu româneşte şi ar fi o ştirbire să renunţ. Apoi, aşa am apucat. N-ar fi frumos nici cavaleresc, de sunt român din cei mai cu putere, să-i descurajez pe ceilalţi trecînd la străini. Deşi nu prea gust înmulţirea dialectelor dar, pentru latini e uşor să înţeleagă şi româneşte; limba română are caractere proprii ce nu-i îngăduie să se topească într-o limbă vecină; a fost ţinută două mii de ani, prin cele mai mari greutăţi şi tocmai acum cînd o vorbesc aproape 20 000 000 de români într-uniţi, în plină înflorire, tocmai acum ar fi s-o ajut să se înece la mal? Dealtfel, dacă statisticele urmează pe acelaşi drum, poate voi vedea cu ochii ziua cînd vor fi mai mulţi românii decînt francezii; şi cînd, poate, vor fi mai mult.

Franceza îmi serveşte şi ea ca materie de artă, permiţînd realizări deosebite, diferite de acele în româneşte. Trecerea de la o materie la alta nu mi-a fost imposibilă şi îmi descoperă unele posibilităţi ale fiecăreia, ce mi-ar fi scăpat fără acest relief. Înţeleg mai bine ce poate şi nu poate limba şi ce a fost uitat de acei care au întrebuinţat-o. Franceza îmi serveşte ca limbă internaţională şi profit de posibilităţile ei de publicitate ca să întorc ochii lumii şi spre ce pot eu, ce putem noi. Franceza îmi serveşte chiar ca să inspir încredere românilor şi să capăt printre ei acea autoritate care altfel ar cere mai mulţi ani şi alte oboseli. În schimb apărînd franceza ajut o civilizaţie latină care merită să trăiască.

Ceva greutate e. Ar trebui ca să economisesc forţele, să nu mai citesc decît franceza şi româna pură şi frumoasă şi, pentru informaţii sau alte nevoi, să am celelalte limbi, mai ales italiana şi engleza.

---

[10] Este ales în 1937 membri titular al Academiei de ştiinţe din România, ca în 1942 să fie laureat al Institutului Franţei.

24.12.43

O să-mi fac şi eu sărbătoarea mea. Nu aceea a lumii ce forfoteşte pe stradă căutînd să pună masa de revelion. Sărbătoarea secretă care încearcă să lege o viaţă nouă de perioadele astrelor. Purificarea secretă, odată cu reînceperea creşterii zilelor, care va ţine un nou an, şi în acest period, în funcţie de drumul planetei, cată de trăieşte o viaţă tot mai dreaptă.

Mi-am făcut un dar: citesc *Clepsydra*. Va rămîne aşa cum e, cu bogăţia, cu complexitatea, cu inexperienţele şi tinereţele ei. Cu unitatea ei: oglinda limpede, adevărată, a unui suflet din cele mai frumoase, prima oară cînd a vorbit pentru lume şi eternitate.

August 1918: Annecy, *Astronomice* [11]. De cînd eram mic copil, cum alţii fac giuvaeruri, făcusem poezii: române, şi uneori franceze. Sentimentul, cînd le făceam, era serios ca acum. Dar, probabil am simţit între mîini o fiinţă vie, fie scriind (rue Pierre Curie) versuri franceze; fie, mai ales scriind, probabil în ţară, cînd iubeam pe Lileta, o poezie ce am arătat-o lui Gicu, poezie pierdută, care mi-a lăsat o impresie de tămîie care arde: cîte trei versuri, de 10 ori 12 silabe, egale între ele şi cu aceeaşi rimă, apoi un vers scurt, formau strofa; versul scurt avea aceeaşi rimă în toată poezia. Dealtfel nu ştiu bine data ei: poate va fi fost mai veche ca primele din *Clepsydra*, poate nu. Poate, cu toată valoarea ei lirică, îmi va fi părut imperfectă în vremea aceea.

Praetextatus[12], cred, va fi fost scrisă la Lyon, unde venisem, fiind bolnavă vara mea Micaela, şi la sosire am aflat că murise. Apoi, la Talloires, am scris în genul eminescian al scrisorii, o meditaţie lirică, care avea probabil cîteva versuri cu răsunet interior. Trăiam tot mai liric (am două fotografii din acea vreme) înamorat ca Cherubin de orice umbră feminină, tot între lac şi stele (plimbări lîngă lac sau vîslind, înotînd şi adunînd pachete de ciocolată, rare pe atunci, de la gentile cofetărese, pentru a-mi întreţine scrierea *Astronomicelor*). Altfel eram foarte singur şi departe sufleteşte de cei din familie cu care mă găseam. Timid peste măsură am îndrăsnit să mă apropii de Andrée (care m-a primit imediat în braţe, în odae, în pat) numai cînd am văzut că se pregătea de plecare: a 2-a zi a venit soţul ei şi au plecat împreună. Descoperisem într-o librărie pe Courier şi pe Kipling, *Livre de la Jungle*, care mi-a părut de la primele rînduri un fel de Homer. Încolo citeam mai ales juxte latine, îndeosebi *Georgicele*. Ca acum, în afară de aceste, nu eram, în apele mele, eram trist.

Ce mi-a permis să scriu aşa devreme poeme ce le citesc astăzi cu plăcere e numai sufletul deosebit ce le scria, cultul adevărului, dorinţa de a se exprima cît mai adevărat (care bineînţeles nu procura întotdeauna o perfectă posibilitate de a realiza această iubire a adevărului, această profundă şi devotată sinceritate ce o aveam atunci ca acuma).

De ce, în vara 1918 am început a zbura, iar nu numai a-mi încerca aripile pe malul cuibului? Trebuie să fie acelaşi miracol ce se repetă cu fiece pasăre. Desigur, o pasăre în floarea vîrstei, care străbate mările are zborul mai sigur. Dar de-atunci era zbor.

Doi ani mai tîrziu, pasărea era crescută deplin şi putea străbate mările cu un zbor sigur. Îmi pare rău pentru limba românească că mi s-a dezvăluit atunci cît eram de străin, ce neînţeleasă şi străină era *Clepsydra* pentru toţi, afară de Paul, pe care-l ajuta şi prietenia pentru mine; şi de Mia Popp [13] care poate singură a primit cum trebuia sunetul unui vers ca acesta: « De-s eu dispensatorul eternelor dactile » [14].

---

[11] Poem de mare întindere din sumarul volumului *Curgînd clepsydra*, datat august 1918.
Clepsidra apare cu i în loc de y. Este vorba de primul volum de versuri în românește apărut la imp. V. Polgar de Timişoara, 1920, 94 pagini. Volumul este semnat Piu-Şerban; criticul de artă V. G. Paleolog vorbind despre acest volum consideră că « Aceste versuri, transpuse în epocă — 1920 —, sînt, pare-mi-se, cele dintîi, ale unei poetice româneşti căreia i s-ar putea zice cultă şi va fi curînd scumpă lui Ion Vinea şi Ion Barbu ».

[12] Poezie datată 3 august 1918 din volumul *Curgînd Clepsydra*.

[13] Iniţiatoare a mişcării feministe din Craiova.

[14] Vers din poezia *Invitus invitam deffert*, datată 8 mai 1920. Poezia face parte din *Curgînd clepsydra* Acest vers apare şi-n poezia *Etern* din volumul *Amor*, apărut în 1958 în regia autorului.

Nu mai vorbesc de mirarea și dezgustul aflînd de existența acelor viermi care mișună în lumea literelor la noi ca și aiurea. Îmi amintesc de sfaturile amicale ale unui « literat » ce venea în casa unui unchi, și ca atare fusese chemat să mă învețe drumul drept. Un vers ca:

« Aduceți-mi la lună paharul de Cotnar » [16]

i se părea imposibil pentru aluzia indecentă ce o oferea acestui literat, Corneliu Moldoveanu [*sic !*], vai de teatrul național ce într-o vreme a avut asemenea director.

Ca literat, finul nostru Galaction se apucase și el odată, mîsgălind *Clepsydra* cu creionul, să-mi arate în fiece piesă de ce nu făcea două parale. Văzînd că *Oda safică* era ultima s-a mai domolit și pentru aceea mi-a spus o vorbă mai bună. Apoi mi-a spus că peste zeci de ani îi voi da dreptate. Nu-mi făcea impresia de dezgust desăvîrșit ce mi-o produc literații gen Moldoveanu (de atunci știu că există mulți, în toate țările). Mi s-a părut sincer și unele amănunte justificate; dar de un nivel intelectual și liric extrem de modest. Nu mi-am modificat părerea și nu era de cele ce pot avea a se modifica.

Dar nu prostia revistelor — o știam și prin alte experiențe, spre exemplu cînd „*Convorbiri literare*“[17] au acceptat *Somnoroasa*, și au imprimat toate versurile pocite sub titlul de *Serenada*, dezgustîndu-mă imediat de orice nouă publicare în revistă — nu toată această lume m-a îndepărtat, ci singurătatea absolută (sau aproape absolută) a *Clepsydrei*, sufletul meu. Unde întîlneam oamenii nu eram în apele mele (afară de cîțiva buni prieteni ce-i aveam atunci, Paul îndeosebi); unde eram în apele mele și speram să întîlnesc în fine oamenii și viața mea normală, m-am aflat cu totul singur. La vîrsta aceea, impresia a fost cam aceea a omului ce a înotat bine pînă la o barcă, și barca l-a lăsat tot singur în mare. Am mai scris și după *Clepsydra*, cît s-a mai prelungit aceeași eră lirică, pînă la o istovire și singurătate și tristețe tot mai mare. Apoi un an am cheltuit cu serviciul militar [18] (din care totuși am întrebuințat cîte ore am putut pentru „apele mele“). Șapte ani mai tîrziu, o a doua încercare confirmă prima. Hazard [19] îmi spunea într-o zi că Iorga spusese vorbind de Introducere « C'est inintelligible »[20]. Am răspuns: « *Il me flatte* ». [21] De atunci nu m-au vrut nici măcar ca profesor. Pentru România îmi pare rău. Pentru mine a fost multă istovire și tristețe. Craii de la Răsărit, cînd vin cu daruri, dacă aceste daruri nu sunt primite, celea ce mai rămîne le pare lungă vreme tristă și istovitoare.

... Îmi aduc aminte, recitind, de critici ca acestea:

« Eu dam asalt la fiare, cu pietre domolite ». « Ce sunt astea, pietre domolite? » Mi se pare și acum că nu există nici un echivoc, citirea se oprește natural o clipă între « pietre » și « domolite ». Evitînd asemenea scriere, și alte analoage, cred că se sărăcește limba cu totul, numai pentru bucuria cîtorva pedagogi. Limba română e încă plină de îndoieli, scriitorii noștri ca Alecsandri și Eminescu le-au lăsat mai pe toate nerezolvate, adoptînd cînd o soluție, cînd alta (cum se vede spre exemplu în metrică, eliziuni etc., unde uneori în același vers o eliziune se face și apoi nu se face etc.). Profesorii, academicienii, criticii, chiar de ar fi întotdeauna de cel mai înalt nivel cultural (și prea des lipsește, s-au mulțumit cu puțin) nu pot avea autoritate de legislatori. Aici trebuie Pascal sau Racine, arătînd prin exemplul unor opere desăvîrșite care [e] mai bine, așa ori așa, și lăsînd pe cei de teapa lor liberi , odată înțeleasă această lecție, să caute la rîndul lor noi perfecții.

---

[15] Ultima cifră reprezenta ora la care au fost scrise însemnările.

[16] Vers din poezia *Securitate*, datată 29 martie 1920, poezie din volumul *Curgînd clepsydra*.

[17] Publica în „*Convorbiri litrerare*“, nr. 12 din decembrie 1920, un set de poezii, majoritatea semnate Piu-Șerban.

[18] Satisface serviciul militar la Școala de artilerie din Timișoara (1926—1927) .

[19] Paul Hazard (1878—1944) istoric literar și eseist, membru al Academiei franceze. Profesor la Collège de France. Comparatist. A întemeiat cu F. Baldensperger revista „*Revue de literature comparée*“.

[20] « Este ininteligibilă ».

[21] « Mă flatează ».

25.12.43

Cu *Etern*[22] am continuat firul *Clepsydrei*.

Un nou an solar începe. Durata zilei a trecut printr-un minimum, martore fiind toate planetele, care toate se află adunate în nopțile acestea. Era și ultima lună printre ele, și pe poimîine începe luna nouă, prima lună a noului an solar.

Desenele care ilustrează acest material sînt executate de Pius Servien.

Îmi pot închipui (sau pot decide) că acest nou an solar e urmașul imediat al *Clepsydrei*; în loc de 1944 este 1921, 23 de ani au trecut, un sfert de secol.

Cu toate greșelile, cu toate oboselile suferite, nu-mi pare c-am ajuns « nel mezzo del cammin di nostra vita ». Poate eram făcut să trăiesc cît unchiul care la 95 de ani umblă călare; și poate aceste suferințe și oboseli, venind dintr-o fire încă tînără, s-au reparat, sau n-au diminuat atîta din anii ce puteam să trăiesc și să lucrez. De este așa, chiar cu această scădere de un sfert de secol, de am astăzi, nu aproape 42, ci aproape 19 ani, — hai să zicem 20 — aș avea o viață, de-acum, nu de 95, ci de 73 de ani.

Poate voi muri mîine sau în zece, 20 de ani. Dar acestea sunt accidente și viața de lucru trebuie plănuită altfel, așa încît să nu te lase destinul, într-o zi, cu lucrul isprăvit și brațele încrucișate, căutînd atunci alt plan, alt stăpîn, că viața a fost mai lungă decît socotisei. Mai frumos e un plan mai mare, deși posibil, întrerupt prin accident.

Am 20 de ani. De la *Oda safică*, a trecut un an de lungă călătorie. Viața mea, după pilda unchiului, va fi de 73 de ani (și nu poate trece de 80). Am vîrsta lui Abel, Galois, Schubert, Cattullus, Pascal, Mozart, Piu-Șerban. Dar au trăit 27, nici 21, 31 probabil, 30, 39, 35.

Funcțiile fuchsiene au fost descoperite la 28 de ani.

Clepsydra a fost isprăvită la 18 ani. Chiar în știința de azi, Broglie, Dirac, Heisenberg, Einstein, au început devreme (și uneori, ca Broglie, s-au cam mulțumit cu atîta).

Am deci tot timpul, dacă vor zeii, și de fac ce am de făcut. Pot, cu o inteligență mai mare a vieții, chiar lăsînd deoparte ce am făcut pînă azi, să plănuiesc nescio quid majus.

Sic rebus stantibus, nu am nevoie de nici o situație; și sunt liber să mă consacru deplin celor alese de mine. Nu am de sacrificat nimic prejudecăților (cel mult concesii de suprafață). În domeniile mele sînt imperator cu depline puteri, singur răspunzător.

(Beethoven a scris la 35 de ani *Sonata quasi una fantasia*, *Unvollendete* e scrisă la 25 ani.)

---

[23] Există în creația poetică a lui Pius Servien două poezii cu același titlu: una apărută în volumul *Amor*, pagina 41—42, cealaltă poezie, inedită, compusă cu o zi înainte de datarea acestor rînduri, în 24.12.1943, va fi inclusă în ciclul de poezii inedite din acest număr.

Într-adevăr, sic. r.s. [23], am titlurile necesare, doctor, academia, laureat — am publicat în atîtea reviste, am cam 15 000 de cărți vîndute, număr ce va crește mereu — am relații și voi avea fără greutate; deci problema de a avea cu ce trăi, și unde publica, apare acum rezolvată, fără a fi nevoie să sacrific timp și libertate.

Deci: nu doresc nici o situație (dimpotrivă). Nu cer nimănui nimic; alții, oricine ar fi, au nevoie de mine ca eu de ei. (Exceptînd problema actuală, Idus Martiae, care e bien [*sic !*] îndrumată.)

Relații pe această bază. Daruri, mese, dacă pot: acelea mă costă mai puțin și sunt bine primite. Încolo: e destul dacă mă duc în anumit loc și le dau prezența mea. Acest minimum ajunge pentru a întreține relații. Nimic în plus nu este obligator; și pot să mă arăt cu firea mea, ca un animal din Zoo. Acele, și așa, plac.

Totodată, văd lume, aleg de se găsește care să-mi placă și satisfac o funcție de umanitate, necesară echilibrului și libertății.

24.6.51

Un pauvre était battu par tout le monde. Quelq'un le trouve un jour en train de se donner des coups.

— Pourquoi te bas tu?

— Comme tout le monde.

Et fièrement.

— Je ne sais pourqoui je n'aurais pas les mêmes droits que tout le monde. [24]

31.1.53/2

Să nu leg ziua de azi de cea de ieri. Viața le leagă și așa prea destul. Pe cît pot să rămîn fără lanțuri: să nu fiu amărît ori supărat ori să cer iertare pentru ce va fi fost ieri. Cu un soare nou să aduc și eu o zi nouă, senină pe cît se poate, orice nori vor fi fost ieri. Cum înflorește o floare nouă chiar dacă ieri, pe aceeași tulpină, o floare se ofili.

...De ce n-aș scrie în românește dacă îmi place, chiar imprimînd din banii mei vreo carte subțire, alegînd din ce am scris și dăruind-o în păstrare, fie ce-o fi? Este o odihnă, o dulceață. Oare nu este o călătorie, o întoarcere; limba nu este și ea o bucată de țară, cea mai adîncă, cea mai dulce, cea care este sufletul ei și al meu, uniți ca în a mai adîncă iubire?

Deci, ce foloase, mici ori mari? Ne putem plimba împreună și uneori cu drag, ori să mă gîndesc aproape singur, dar liberat de părerea de rău de a fi departe de cine mă dorește.

Putem vorbi două trei limbi, mai ales două, cu folos pentru mine. A o vorbi, îmi va reaminti să evit turburările, să stau mai departe.

Poate lua în steno « conversații cu Eckermann » apoi dactylo sau de toate, amintiri, lămuriri.

În cifru, mai bine nu vorbim de nimic sau ascult vorbe de iubire. Lirismul meu, în acestea, mai bine îl scriu sau pictez. Sau tot steno. Astfel, ceva limpede și măsurat rămîne (cf. *Introducere la un mod de a fi*, ultima carte).

Cu timpul, poate, va face de acestea tot mai bine și va fi tot mai folositoare. Cel mai bun mod de a vieții împreună e de a lucra împreună. A lăsa timpul să treacă,

---

[23] Sic rebus standibus.

[24] Un sărac era bătut de toată lumea.
Cineva îl găsește într-o zi gata să-și dea singur lovituri.
— Pentru ce te bați singur?
— Ca toată lumea.
Și cu mîndrie.
— Nu știu pentru ce n-aș avea aceleași drepturi ca toată lumea.

deşiră-te mărgărite, întristează sufletul încetul cu încetul, pînă se găseşte cine ştie în ce amar şi pustiu.

Să trăiesc — şi să fac şi altora — zile albe şi liniştite, fie ce o fi. Puţinul ce mai oi avea de trăit, de ce l-aş trăi altfel?

12.9.53/2

Problema e: îmi pot face o viaţă sigură, liniştită, dată toată operei mele? Desigur pot muri ori fi bolnav: de aceste, mă apăr cît pot, pe măsura cumînteniei, dar tot ea mă învaţă să accept fără durere, cînd n-am încotro.

Dar de ce fac opera? Am apucat aşa. Cu ea firea mea s-a potrivit şi s-a simţit mai bine. Binecuvîntată fie. Pentru mine, aproape numai ea mi-a fost izvor de viaţă, m-a ţinut în viaţă. Din îndemnările vieţii, care alta mi-e mai mult? Să cred că nu s-a stins, fiindcă curînd m-aş stinge. Să n-o reneg, dincolo de cîntarea cocoşului, în fiece zi mi-o reamintească. Acum va cînta ca să apropie zorii: aceasta fie-mi rugăciunea şi apa în care sunt iar neprihănit şi întărit.

Să nu mă gîndesc la nimic altceva. Să mă depărtez cu blîndeţe de orice altceva. Cine mă vrea, să mă vrea acolo. Să am puterea să rămîn acolo, să mă întorc îndată acolo.

Aşa mă ajute D-zeu. Dă-mi, doamne, să beau şi azi dimineaţă în izvorul muncii mele, să nu mă las depărtat de ea, să mă întorc spre ea cît mai repede.

Unde sunt, să se limpezească aerul, să nu se turbure sau întunece. Unde am trecut, să-l las mai dulce şi mai uşor — ori să trec nevăzut. Să aduc numai bine celor ce cată către mine — ori să nu le aduc nimic. Să fac binele oamenilor fără să mă trudesc, numai fiindcă am sufletul limpede şi care nimic nu cere pentru el. Ori să trec fără să mă turbur, pentru a-mi regăsi munca, în semnul bucuriei line şi înalte, ca izvorul din poiană.

Paşti, 10.4.54

Anul acesta, ca primăvara, se face că am scăpat de vîrcolaci. Am rămas cu arta — şi, cu voia Domnului, cu fiul meu făt-frumos — aibă zile lungi şi viaţă bună şi frumoasă. Numai să-mi moştenească armele şi să facă bine cu ele ... dar ce umblu cu închipuiri omeneşti şi de poveste. Ce va fi se va vedea cu ochii deschişi şi eu să mă muncesc cum oi putea mai bine, tot mai bine ca pînă acum.

30.4.54

Je dois laisser chacun comme il est: tenter de changer les gens, c'est peiner pour des apparences d'un instant. Je dois prendre du monde ce qui peut m'en plaire, et me désintéresser du reste et de ses éventuelles conséquences. C'est ainsi seulement que je me retrouverai: en me bornant à agir pour mon oeuvre, et m'abstenant de toute autre chose. Toute exhortation à autrui peut apporter ce qui tombe dans la sébille d'un médiant; e non changer la foule [25].

3.5.54

Să-i las să se descurce. Să nu intervin. Ori foarte rar, o dată pe lună.

Credinţa, cu unele, că putem ajunge la o înţelegere statornică, un fel de tratat de pace, este cu totul greşită. De asemenea, credinţa că le-aş putea schimba.

Aşa fiind să tac şi să aleg. A Vasca slusit i iest [26]. Nu pot înghiţi totul: să aleg.

---

[25] Trebuie să las pe fiecare cum este: a fi tentat să schimbi oamenii, înseamnă a fi supărat pentru aparenţele unei clipe. Trebuie să iau din lume ceea ce poate să-mi placă şi să fiu dezinteresat de rest şi de eventualele consecinţe. Mă voi regăsi numai astfel: limitîndu-mă să lucrez la opera mea şi să mă abţin de la alte lucruri. Tot îndemnul celorlalţi poate s-aducă ceea ce cade pe talerul unui negustor şi nu schimbă mulţimea.

[26] La Vasca ascultă şi ieşi.

Să evit orice îmi poate aduce gînduri amare. Alegerea e grea. Aici trebuie minte și cumpătare. Nu ca beţivul. Cine se îmbată, chiar cu vin bun, poate da curînd și de amarul vieţii. Să nu mai scriu decît pentru mine și să nu mai vorbesc.

Le dau prezenţa mea și operele mele. Cine nu e mulţumit, treaba lui, eu de acum trebuie să dau numai atît.

Să fiu tăcut, să nu spun nimic despre mine. Să nu dau socoteală , să nu explic. Cum sunt nemulţumit, să tac.

Să mă dezvăţ de a mă gîndi la alţii, să văd de acum ce îmi prieşte mie. Alţii vadă de ei, eu de mine. Altfel tot păgubesc, pierd timpul ce îmi trebuie pentru adevăratele mele datorii. Acelea sunt binele ce-l pot face. De acum am timp numai de acele.

Iată-mă dar, de acum, singur: erga kai hemerai [27], nimic altceva. Să mă mulţumesc uneori să le arăt ce am de făcut. Să ne plimbăm și eu să tac. De acum să mă învăţ așa. Și să mă depărtez cum sunt semne că nu-mi va prii. Tăcere și cumpătare în toate. Să iau cîte puţin din ce îmi prieşte, iar de nu, să mă depărtez.

9.5.55

Să tac. Să nu mă amestec. Și ce o fi să fie. Numai foarte rar, pentru vreun ţel foarte însemnat, pot cerceta de trebuie să mă amestec. Dar sper că răspunsul va fi tot nu.

Ce-mi trebuie? Pîine și apă, un acoperiș și o haină pe mine, săracă. Și să-mi ţin cumpătul și să mă resemnez. Picturile la nevoie le pot împărţi, nu le aruncă mai nimeni. Din scrieri am tot împărţit.

Să tac, să nu mă amestec.

Să fiu în pace cu fiecare. Numai prin operă am dreptul să exist. Și chiar atunci cu sufletul de pace și de milă și bună înţelegere care e sufletul meu adînc și adevărat. Răbdarea și bunăvoinţa ce am arătat-o unora pe aici, o datoresc tuturora — altfel i-aș minţi. Eu sunt acesta, nu altfel.

... Ţara mea și oamenii adevăraţi din ţara mea și pînă azi m-a tot cuprins dorul și deci simt [a]cel pămînt.

... Întreg nu mi-a ieșit din suflet palma de pămînt ce o părăseam toamna cu atîta mîhnire, drumurile unde mă plimbam cu tata, ori ne uitam la stele — și fiul meu îmi cerea luna plină cînd a văzut-o răsărind anul trecut. M-a podidit dorul și lacrămile— de-a lungul anilor, și dacă am văzut brazii mi-aminteam de cei de pe Carpaţi și fînul cosit parcă-mi venea de sub potcoavele calului și cîte sate unde am intrat nu erau satul meu; cel deasupra căruia priveam și priveam stelele. Cum îmi trăieşte dorul în piept, și răsuflu totuși și trec anii, și unde mi-era dor să mă duc, poate aș muri curînd de jale, să văd că s-au șters toate de pe faţa pămîntului și Dinu care îngrijea de cai, și logofătul șiret dar deștept, și care, mai toate mi le spunea, și fetele cu care stam culcat în hambarul cu porumb, și copiii cu care mă ascundeam în aleea a doua și aleea a treia, și porcarul care așa se înduioșase cînd am plecat și m-a ghicit cît eram de trist și Floarea care m-a ţinut în braţe și Gherghina.

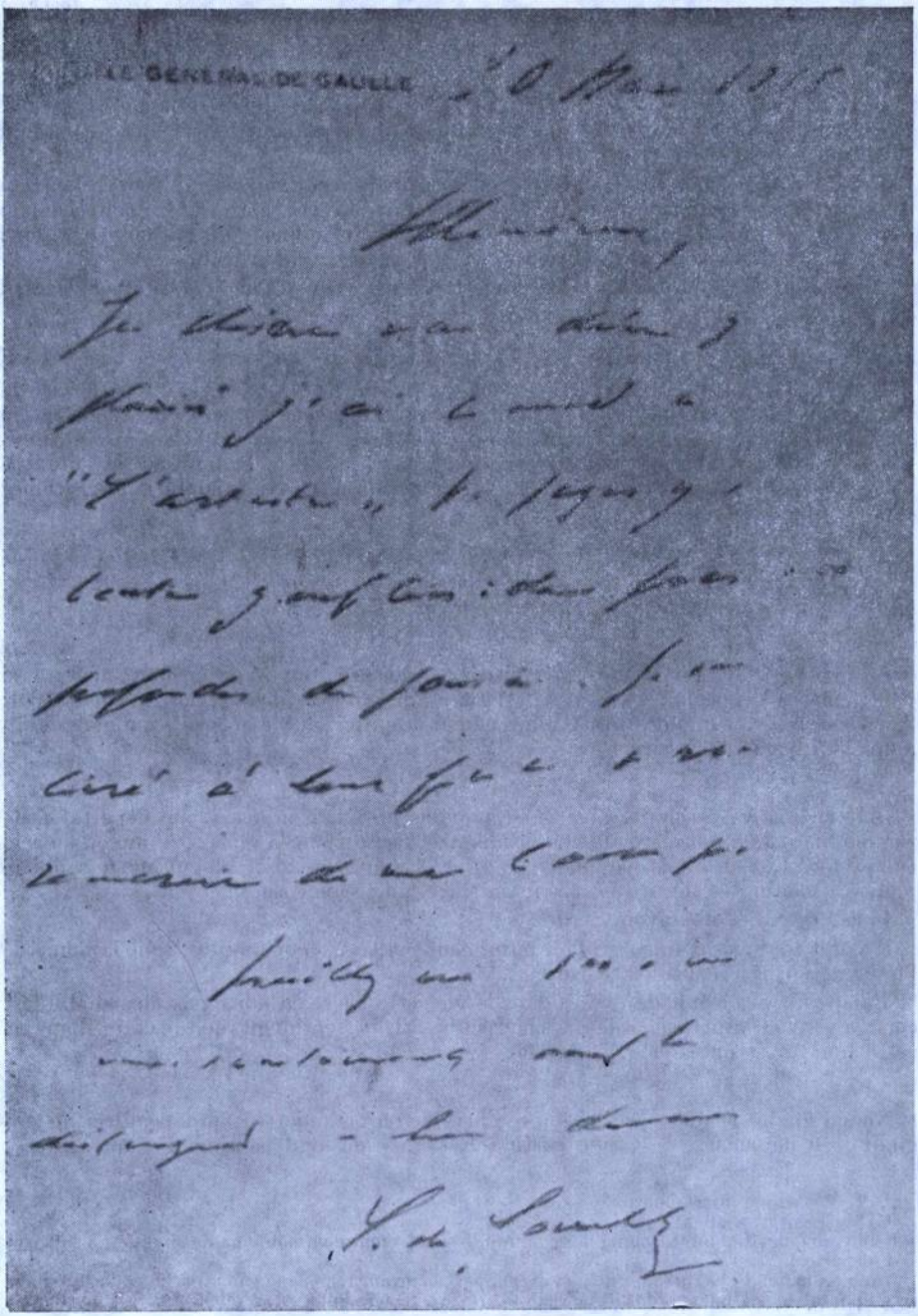
13.3.57/2

Aș a împlinesc 55 de ani. M-am trudit mult, să văd acum să folosesc și să duc o viaţă mai lină. Am un fecior și o fată, și încă alţi prieteni. Să mă ajut cu ce sănătate și putere mi-a mai rămas. Să pun umărul unde este cu adevărat nevoie. Dar să mai stau și așa, fără nimic, să las să vină gîndurile cum le place, sau să nu vină.

... De ce scriu în această limbă latină care nu este aceea a Catilinarelor? Dar acasă, în scrisori, și Cicero vorbea o alta, mai apropiată de a românească. E graiul unui neam de treabă, care nu mai vorbeşte ca acum două mii de ani; cum nu fac nici alţi romani resfiraţi prin alte ţinuturi. Acum, la nevoie, se pot înţelege între ei, și cu alţii, prin traduceri. Și acele cîte le scriu le voi putea traduce, unele într-altelele. Dar nu este grabă.

---

[27] *Munci și zile*, titlul celebrei opere a lui Hesiod.

Scrisoarea generalului de Gaulle către Pius Servien, dovadă a prețuirii de care se bucura savantul român.

13.3.57/3

Sunt un negustător cu averea pe mai multe corăbii.

Trebuie să văd pe rînd de fiecare, dar liniştit. Ce am adunat pînă acuma, să-l pun la păstrare, să nu se piardă. Şi să merg înainte, tot ca în anii tineri, dar mai cuminte.

Doar mai voi fi învăţat ceva pînă acum. Să nu uit să mă ajut şi cu noua învăţătură. Românul învaţă şi dezvaţă. Să zic aşa: Românul greşeşte şi se îndreaptă. Românul învaţă şi învaţă şi mai bine.

... Cînd vorbesc româneşte, parcă vorbesc cu prieteni ce rămăseseră departe. Prieteni din tinereţe ce nu mai sunt pe lîngă mine, prieteni de la ţară, părinţi, tata mare, oameni drepţi de pe atunci, grigorescu [28], eminescu [29], români munciţi din letopiseţe, voinici de la griviţa [30], rănit de stam lîngă patul lor în spitale, şi buni erau.

Acum sunt ca un sihastru care se gîndeşte la ei toţi, învaţă de la ei, se roagă pentru noi toţi.

12.4.57

Aştept. Băiatul meu doarme. Parcă l-aş aştepta într-o gară — să-l întîlnesc la Potcoava — să-l am cu mine la Constantineşti — acum în vremea ouălelor de Paşti — cînd la oprirea trăsurii înaintea casei, Floarea ne va ieşi înainte şi Gherghina, şi toţi care nu mai sunt, dar mi-au rămas în suflet. Prea m-au aşteptat pe mine şi pe fătul meu. Şi acum eu sunt cu o jumătate de veac îndărăt, Făt frumos dintr-o lume nouă —

24.12.57

Ce singur era tata-mare. Numai Friedländer.
Am copii cum avea nepoţi. Departe de mine.

27.12.57

Cu femei pot trece timpul, ca cu pisici. Cu măsură sunt bune pentru sănătate şi pentru pacea sufletului. Dar să nu aştept nimic altceva, decît plăcerea simţurilor. Amaruri vin de la mine ca într-o lume numai de pisici sau de arbori. Vina mea de nu sunt mai bogat în fericiri.

29.12.57

Bate şi ţi se va deschide. Cine nu se teme de un nu, şi urmează mai departe, acela rămîne liber. Într-o lume nouă unde rănile trecute se vindecă repede, ce am eu cu acel ce zise nu? El a închis la loc lumea sa, a mea rămîne deschisă. Plugul bun a întîlnit o piatră, a înlăturat-o şi trage brazda înainte. Stăpîn pe lume rămîn eu.

Il est essentiel de savoir perdre.

Il s'agit toujours d'ailleurs, d'un infiniment petit vu, tout au plus, sous la loupe de l'imagination; qu'il suffit d'écarter.

J'ai perdu beaucoup de choses dans la vie; et je ne m'en porte pas plus mal. C'est comme secouer la poussière de ces chaussures. Et le sentiment qu'on était doué de cette liberté est agréable. [31]

12.4.58

Numai gîndul la toate acestea mi-a adus de trei ori moartea aproape. Deci nu pot gîndi decît de departe — ca la o partidă de şah. N-am avut pe nimeni să mă ajute —

---

[28], [29], [30] scris cu literă mică.

[31] Este esenţial a şti să pierzi.

Este vorba, dealtfel întotdeauna, de ceva infinitesimal văzut doar sub lupa imaginaţiei; e suficient să-l depărtezi.

Am pierdut multe lucruri în viaţă; şi nu mă port mai rău. Este ca şi cum ai scutura praful de pe aceşti pantofi şi sentimentul dat de această libertate este agreabil.

ceea ce mă învață să rămîn cu totul liber. Lumea nu umblă să facă acte generoase, cel mult se lasă tîrîtă. Cum ziceam pe vremuri *(Introd.)* [32] de aș fi mort acum, cui i-ar păsa, — cum s-ar închide toate la loc!

«Să nu-ți faci ție chip cioplit.» Totuși mi-am făcut. Cînd mă gîndesc la cele mai mari tulburări ce mi-am făcut, fiindcă iubeam, fiindcă mă simțeam om de datorie — toate acestea ce fel de vise rele au fost, în ce circ am avut un rol de jucat?

Ar trebui să scuip și să mă las de toate.

Să-mi scriu cîntecele, or ce-a mai fi, și să privesc cerul.

Nu resemnare, ci o mai adîncă libertate — cum n-am cunoscut încă.

... De ce-mi dau orele cutăruia? Cum l-am deosebit într-atîta între mulțimea de oameni? Ce fac cu orele lui? Ori sunt nedrept cu atîția alții — și față de Dreptatea însăși? Ce răspundere, o astfel de alegere? Și nu e mai drept, să fiu în toate zilele cu Libertatea mea?

Să îmi aleg din viața mea, să adun în ordine ce am făcut pînă acum?

17.4.58/2

Să văd limpede ce doresc, și să îl împlinesc.

Să nu îmi pun mintea cu nimeni.

18.4.58

24 3/4 mat.[33]

... Pentru copii fac mult dacă îmi continuu operele. Să joc șah, să nu îmi fac sînge rău de ce nu pot împiedica. Nu i-am făcut singur, nici afară din lume. Libertatea mea n-am cîștigat-o cu anii. Mă ocup de libertatea lor, din punctul lor de vedere? Eu, față de armată, eram mai liber? Paul e de acum proprietar, eu, cu toată truda, n-am fost niciodată. Și ei de-acum sunt moștenitori. Și ce vremuri au fost mai libere?

Și amenințat dar de ce ne amenință pe toți, și nimeni nu poate scăpa de amenințare.

Deci aceleași obiective: prolongation of life, prolongation of peace [34], și pentru mine și pentru toți.

România o servesc cu cărți române; și sunt mulți de servit pe acolo, și în alte țări. *Emigranții la Brazilia* — cartea ce o citeam altădată. O știa tatăl meu, cred, de la profesorul de liceu, Fortunescu [35], mai tîrziu cel de la „*Arhivele Olteniei*".

4.5.58

Α αλαδνα

Trăim sprijiniți pe probabilități. Omul cel mai chibzuit cel mai sprijinit altceva n-are. Astfel poate fi și liniștit și gata să-l încerce vreo pagubă din senin.

Acum îmi împlinesc, nu numai viața de azi, dar și viața din trecut. Fiecare felie de viață ajunsă carte e un pumn de zile scăpate morții. Dar rostul meu rămîne același: să imprim, să am multe copii din care să fie cîteva măcar menite să rămînă. De ar fi numai românii mei și s-ar scăpa cîteva. La fel și francezii, cu toate cărțile ce s-au ivit pînă acum. Ale mele au rostul lor.

Nu mă cert cu nimeni. Nu am de împărțit nimica cu ei. Pe unii îi las să-și dea la cap singuri. Pe alții îi previn. Curînd îi uit. Fiecare cu soarta lui. Eu îi îndrept spre bine, de sunt unii de îndreptat, cu miile deodată: așa e meseria mea, să servesc pe mulți, pe toți cei ce vor și sunt demni să profite.

În lume sînt spectator și creator de operă de artă. Așa și-n amor. Dar de ce să nu rămîn departe de tot ce nu e strîns legat de arta mea: natura, oriunde, dar eu tot singur, să văd numai de menirea mea. Nimic din cele lumești, nimic din ce poate preface pe alții în judecători. De atîtea ori în *Introducere* am simțit ce arăt, n-ar fi un astfel de tribunal așezat în închipuirea mea, fie numai pentru o clipă?

---

[32] Este vorba de *Introducere la un mod de a fi*. Craiova, „Scrisul românesc", 1927.

[33] Ora 2 și 45' dimineața.

[34] prelungirea vieții, prelungirea liniștei.

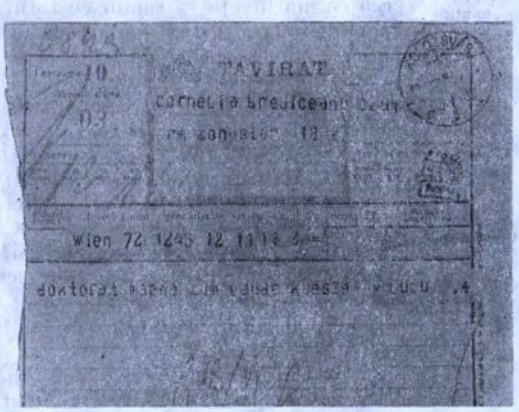
[35] C. D. Fortunescu, profesor de limba franceză în Craiova și director al revistei „*Arhivele Oletniei*".

P.n Sobre Sfter Vrs 19.7.99

EPISTOLAR

Lucian Blaga

EXCURS SENTIMENTAL (IX)

«...marii, tăcuții și neastîmpărații visători...»

I

[Sebeș], 10 Dec[embrie] 1919

Mult iubito, ieri ți-am trimis printr-un călător o scrisoare în care îți scriam despre greutățile neprevăzute ce le-am întîmpinat în călătoria mea. De la granița cehoslovacă pînă la cea dintîi stațiune cu trenuri în România a trebuit să călătoresc 200 km cu trăsura — prin ploaie, vînt și flămînd, vai și amar. Ar fi bine deci să vii prin altă parte. Cred că prin Ungaria nu e tocmai așa de grozav. În orice caz sunt cît se poate de îngrijat de venirea ta! Noutăți ar fi destule. Cea mai interesantă: în *„Patria"* s-a publicat că Bogdan Duică ține o conferință despre mine la Universitate în Cluj. Cărțile, mi se pare, nu mi-au apărut. Tocmai astăzi i-am scris lui Nichifor Crainic să se intereseze. Nelu e însurat și «fericit». Un singur gînd are: *M.*! Te rog vorbește cu Nedelcu— să nu-i dea pașaport. S-ar face prea mare scandalul.

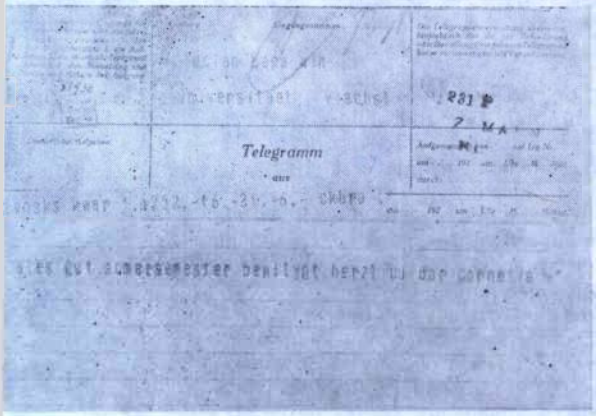
Eu?

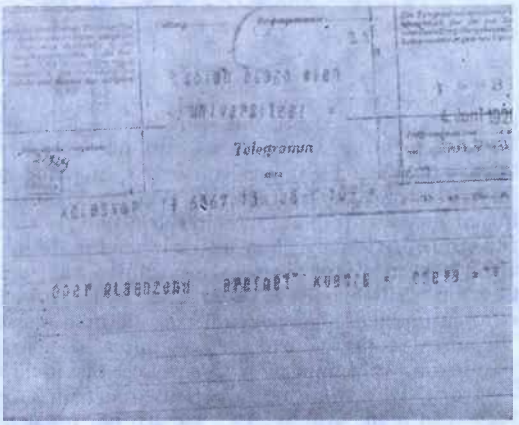
«Eu stau pe țărm și — sufletul mi-e dus de-acasă» ... în valea ielelor și-n alte locuri— unde totdeauna mă rătăceam. Iubito, iubito — vino mai aproape să-ți spun ceva în ureche: Eu sunt un om cu patimi mari și cu dorințe foarte calde și sunt prost și genial, dar tu mă ierți, căci tu totdeauna ierți! Iubito, iubito: cînd treci acuma singură pe stradă — îți mai tresar buzele de cuvîntul: «iubitule» — Ah, buzele! Aș vrea...

«Căci sunteți roșii, roșii —
Cum numai ceva ...»

LA ÎNCEPUTUL LUI DECEMBRIE 1919, Lucian Blaga se reîntoarce la Sebeș, unde lucrează la teza de doctorat. Cornelia pregătește examenele la Viena, în condiții destul de grele. În februarie 1920 Blaga petrece din nou cîteva săptămîni la București. În primăvara anului 1920 Cornelia se transferă la Universitatea din Cluj. În această perioadă ea a locuit la fratele ei, Tiberiu Brediceanu, stabilit și el la Cluj. Blaga lucrează intens la redactarea și traducerea tezei de doctorat în limba germană (traducere pe care o face singur).

Dorli BLAGA

Ceva! ceva! ceva! ceva!...
Vino, vino!
Şi să-mi promiţi că nu te mai sparii niciodată! Javră!
Vai, ştiu că şi despărţirile sunt frumoase? Căci dacă n-ar fi despărţirile, cum ar fi *întîlnirile*? Iubito — las condeiul din mînă pentru ca toate gîndurile să mi se prefacă într-un poem.

LULU

II

[Sebeş], 13.XII. [1]919

Iubito, îţi scriu pe toate căile posibile: şi cu poşta, şi prin călători, şi cu transporturile cari pleacă spre Viena. Poate că totuşi ajunge vr-o scrisoare pînă la tine. Eu sunt foarte îngrijat de venirea ta. Încearcă să vii pe altă cale, căci prin Cehoslovacia e cu mult prea greu: de la graniţă pînă la cea dintîi staţiune cu trenuri în România am călătorit 200 km în trăsură. A fost cît se poate de obositor: frig, ploaie şi vînt. Poate că prin Ungaria e mai bine. În orice caz să te îmbraci straşnic: să-ţi iai cel puţin 10 părechi de ciorapi pe tine!!! Eu m-am odihnit cîteva [zile] şi-apoi m-am apucat de disertaţie. M-aşteaptă o muncă încordată şi-o concentrare encogică asupra unui singur lucru. Îmi pare rău că va trebui să renunţ cu totul la poezie pentru cîteva luni. Mi-e teamă însă că n-am tăria să renunţ. În privinţa aceasta mi-ar trebui şi-o îmbărbătare din partea ta. Prevăd că faci examenul abia în ianuarie — şi de aceea îţi scriu: căci altfel scrisoarea aceasta nici nu te-ar mai găsi în Viena. Noutăţi sunt pe-aici destule şi cîteva ţi le-am scris în celelalte scrisori. *Te rog pentru Nelu cu multă insistenţă să-i isprăveşti bine un lucru. E vorba după cum ţi-am mai scris de M. Să faci tot posibilul (prin Nedelcu, Nandriş) să nu capete paşaportul, — eventual pe-o cale oarecare să i-l retragă dacă-l are deja.* Fii bună!

La bancă (Sebeşana) am depus pentru tine suma de 10.000 Cor[oane] (în Lei nu s-a putut, căci nu mai există pe-aici) — pe numele « Saskia ». M-au întrebat la bancă cine e Saskia — şi le-am spus, că e un filosof indic! Această scrisoare pleacă cu un cunoscut: de-aici rezerva oficială. Mă gîndesc foarte mult la Strozzi, la frumoasele după-amiezi petrecute pe Marea « baltic-ă » — dar mă reţiu — căci poezie nu-i iertat să mai fac cîtva timp. Va fi lung acest timp?

Sărut mînuţele

IDIOTUL

III

[Sebeș], 16.XII. [1]919

Saskia — iubito, aceasta e a patra scrisoare, ce ți-o scriu în timpul de-o săptămînă de cînd am sosit acasă. Nu știu cîte vor ajunge în mînuțele tale adorabile. Toate ori poate că nici una. Mă bucur că sunt acasă și că pot să lucrez, să mănînc și să dorm. De beut — să nu-ți fie teamă: nu mai simt deloc nevoia. Alcoolul e binevenit și superb numai cînd mă supără Cornelia. Cînd Saskia mă iubește — atunci e de prisos. — Noutățile de pe aici ți le-am scris în celelalte scrisori; de aceea nu le mai repet. Ce-i fi făcînd tu acum? Ești poate că la ultimele pagini ale fiziologiei, așa cum eu sunt la cele dintîi ale disertației. Dar și aceea e posibil — că isprăvim fiziologia și disertația deodată! Ce-o[r]fi făcînd ielele? Nu e nimeni să se plimbe prin valea lor? — O, o! — Mă bucur că am ajuns acasă, că pot să lucrez, să mănînc și să dorm — dar mă simt așa de singur. Nu mișcă nimic în jurul meu, — numai o cioară dă din aripi și-un « craaa » prelung s-aude din vîrful unui plop. Cioara aceea își închipuie desigur, că e o decorație splendidă a naturii. În odaie este un « ficus » cu frunze înguste și lungi ca niște limbi de bou: tocmai în momentul acesta a căzut una. Dacă n-ar avea dimensiuni așa de mari ți-aș trimite-o — scriind pe ea ieroglifele unor versuri despre suflet și singurătate. Ori poate că aș scrie pe ea o întrebare: Mă mai iubești? — Ori poate că aș scrie pe ea ceva despre dorul meu. Frunza de ficus.

LULU

IV

[Sebeș], 20.XII. [1]919

Saskia — e într-adevăr un nume frumos, dar numai de cînd ți-l dau ție, iubito. Vezi cîtă putere și vrajă este în tine? Tu poți da frumusețe chiar și unui nume, care rimează cu « aschia » ... Ce mai face Saskia? Sunt trei săptămîni de cînd ne-am despărțit — și nu am nici o știre de la ea! Mă simt nespus de părăsit. Am noroc cu aceea, că trebuie să muncesc din greu. Sunt în plină disertație și ideile mi se limpezesc și se rotunjesc foarte frumos. Mi se lămuresc — fără să vreau — atîtea lucruri. « Apocalipticul », « neprevăzutul », « creatorul ». Și cu toate astea să nu crezi, că muncesc atîta cît aș voi. Nu pot. Mă gîndesc la tine. Aș putea dacă aș primi vr-o știre din mînuțele tale. Dar așa nu se poate.

De ce taci? Sunt trist

LULU

V

[Sebeș], 17.II. [1]920

Dragă Edera, aseară am sosit din București, unde am fost pentru aranjarea mai multor afaceri. Acum zac în pat cu o răceală încasată în trenurile României Mari. Presupunînd că nu e gripă spaniolă mă voi ridica peste două-trei zile. La serbările din 1 Febr[uarie] cu prilejul inaugurării universității din Cluj — m-am dus și eu — în speranța că ne întîlnim acolo pe neașteptate. A fost frumos. Sute de cunoștințe nouă — — căci lumea aleargă astăzi nebunește să cunoască pe « *marele poet* ». Fetele îmi fac curte ca unui băiat foarte bogat. O, dar e așa de ușor să reziști, cînd ai în inimă pe neînțeleasa și plina de surprize — Edera. Dealtfel am cunoscut o domnișoară foarte simpatică — o nepoată de a lui Sextil Pușcariu — Gica Popovici, căreia i-am dat vol[umul] de poezii cu o mică dedicație, care a făcut-o să înroșească. M-am întîlnit cu ea de vr-o cîteva ori și în București unde studiază la conservatorul de muzică. Am vorbit despre « viitor » cu Sextil. Mi-a spus hotărît că în Cluj mă așteaptă catedra de estetică și sociologie, pe care voi putea-o ocupa conform legilor — doi ani după docto-

rat. Dacă vreau mă vor numi însă imediat după doctorat — *Conferențiar* — al aceleiași catedre. Sextil este însă de părerea că să mai cutreier Europa [în] intervalul de doi ani. Se vor îngriji de mijloacele necesare: prin urmare, tu Edera să-ți faci cam în aceeași direcție planurile. Vei primi cu siguranță și tu vr-o bursă și-atunci vom pleca împreună. O să iau angajamente frumoase la ziarele și revistele din țară, cari mă asaltează din toate părțile. Iar dacă nu, atunci rămînem în Cluj, eu ca conferențiar, ziarist, literat și mare poet, iar tu ca un decor al Ardealului. Mi se vor da și alte « *slujbe* » în Cluj, — bineînțeles slujbe din cari încasezi fără muncă. La premiul academiei am întîrziat anul acesta: m-am trezit prea tîrziu, termenul ultim a fost 31 Dec[embrie] 1919. Dar nu face nimic: mi-am lăsat cărțile pentru anul viitor cînd se va da un premiu mare de 5000 lei pentru opere apărute din 1918—1920. Pillat a umblat mult după mine să mă cunoască: mi-a cerut cîteva poezii pentru antologie. Am fost foarte rece. Dealtfel i-a apărut vol[umul] de poezii. Fără succes și de astă dată. Sunt inspirate de poeți străini, sforțate, greoaie și fără scăpărări. Nu e exclus să fie totuși premiat în lipsa altui volum mai bun. Mai mult de aceea îmi pare rău că am întîrziat, ca să se fi lovit de mine. În București încep să scrie sub influența mea o pleiadă întreagă de începători. Bianu și-a deschis în București cursurile de literatură cu apoteozarea mea. În Cîmpulung de asemenea a vorbit un profesor despre mine mai amănunțit într-o conferință despre: Coșbuc, Iosif, Goga, Blaga. Și multe altele. Mai interesant e că fiecare nou cunoscut mă întreabă: Ești înrudit cu Lucian Blaga? Răspund: Da, înrudit pînă la identitate!

Stau cam prost cu pregătirea pentru examen. Teza e aproape gata. Va trebui să încep în curînd cu traducerea. Sperez totuși, că voi trece bine peste toate. De la tine n-am decît telegrama în care îmi anunți sosirea în Lugoș. Scrisoarea n-a sosit încă. O aștept cu nerăbdare. Alătur o scrisoare de la Sextil pentru liniștirea celor din jurul tău. La întîlnire o să-ți spun multe alte lucruri, cari nu se pot scrie. Cu privire la întîlnire să-mi telegrafiezi: *cînd și unde*?

Cu drag

LULU

Sunt foarte trist. Dacă n-ai fi întîrziat atît nu m-aș fi dus la București.

VI

[Sebeș], 20 Febr[uarie] [1]920

Dragă Edera,

Ce să-ți scriu? Întîia oară mi se întîmplă că stau cu condeiul în mînă și nu știu ce să-ți scriu. Pesemne m-am ramolit: cum curgeau mai înainte scrisorile! Despre « planurile » pentru viitor? Am vorbit deja așa de mult despre ele încît m-am plictisit, mai ales că tu ai darul dumnezeiesc de a nu te ține de ele. Hai, să-ți scriu deci fără șir tot ce-mi trăznește prin cap! Da! Pentru tabloul cu « amanții nevestei mele » am făcut următoarele versuri — azi dimineață:

« *Natura-n nedreptatea ei m-a plăsmuit*
Grozav de incomplet:
Mi-a dat avînturi de poet
Și-un dor bacantic și nebun
De-a fi un animal și-un zeu
Deodată într-o singură ființă,
Dar a uitat să pună-n părul meu
Două corniță de faun... »

Cam stîngace ce-i drept, dar destul de bune.

Ei, și despre ce să-ți mai scriu?

Că mă simt prost sufletește? Da! De cînd am sosit acasă mă simt străin de mine însumi: îmi face impresia că trăiesc în trecut și că nu trăiesc în prezent.

Volumul de poezii îmi face rău! A avut un succes aşa de mare, că nu poate fi o operă de valoare. Întocmai ca o operetă: Phi-Phi, sau ca un film cinematografic din Bucureşti intitulat *Cocota Lulu*, împotriva căruia Dr. Iosif Blaga a protestat în Senat.

Şi iarăşi! Acum mă simt deja mai bine. Îmi revin din ce în ce.

Ascultă Edera! Cînd ne întîlnim? Cred dealtfel că înainte de a primi această scrisoare imposibilă să am deja un răspuns de la tine în această privinţă.

La Sibiu m-aş duce, dar nu mi-a trecut de tot răceala, Duţa de altă parte nu mai e în Sibiu şi n-aş şti, ce să fac cu lucrurile tale de la Schnell, sau cum îl cheamă.

În „*Patria*" a apărut de fapt informaţia că din Cluj am plecat la Bucureşti şi de acolo la Viena. În dosul acestei informaţiuni stă — viclenia mea. Nu voiam să se ştie unde sunt într-adevăr.

Deci: să ne întîlnim Edera!

Cînd şi unde?!

LULU

VII

[Sebeş], 20.III. [1]920

Mult, mult iubito, cu sîngele idioţit cu desăvîrşire de *tine* — mi-am continuat drumul cu trenul ce număra silabele ritmice ale tuturor gîndurilor mele ce se învîrteau în jurul tău năvalnice şi dornice să te înghită — cum a înghiţit în vremile biblice chitul pe — aoleo, că i-am uitat numele! Mă ierţi pentru acest vehement început —: nu e decît refrenul încheierii din Cluj. Acasă am ajuns bine şi am găsit trei scrisori de la tine din Viena. Sunt foarte drăguţe şi le-am citit cu multă sete deşi nu mai erau actuale. Adecă la noi, ce nu e actual? Dacă am reciti cele dintîi scrisori ale noastre ni s-ar părea scrise astăzi. Nu-i aşa — Edera?

Mi-a scris Lucia din Botoşani. A auzit, că ne pregătim de nuntă şi cere informaţii. Am să-i scriu cîteva rînduri, deoarece mi-a fost o bună prietenă în cele mai grele timpuri, orice păreri ai avea tu în privinţa aceasta. E o fată bună şi ţine foarte mult la noi.

De pe dulap mă privesc cu ochi geloşi manuscrisele. Ieri nu m-am îndurat să le arunc nici o ochire. Astăzi le iau şi le mîngîi cu degetele mele de poet, ca şi cînd aş fi *numai* filosof şi ca şi cînd aş trăi *numai* pentru ele. Pentru cine trăiesc într-adevăr nu o ştiu nici manuscrisele, nici Zamolxe [1] — ci numai ielele! De asemenea şi ghioceii — şi ochişorii — drăcuşorii.

Este undeva o ţară foarte frumoasă: Ardealul. În inima acestei ţări bate astăzi o altă inimă. Şi undeva mai la margine este o a doua inimă. Şi cele două inimi se simt — — cu stimă reciprocă — prin Cheia Turzii... Şi cele două inimi — din stimă reciprocă — au idioţit total. Sonnenfinsteonis!

Eu sunt chitul! Vreau să te înghit — minune biblică!

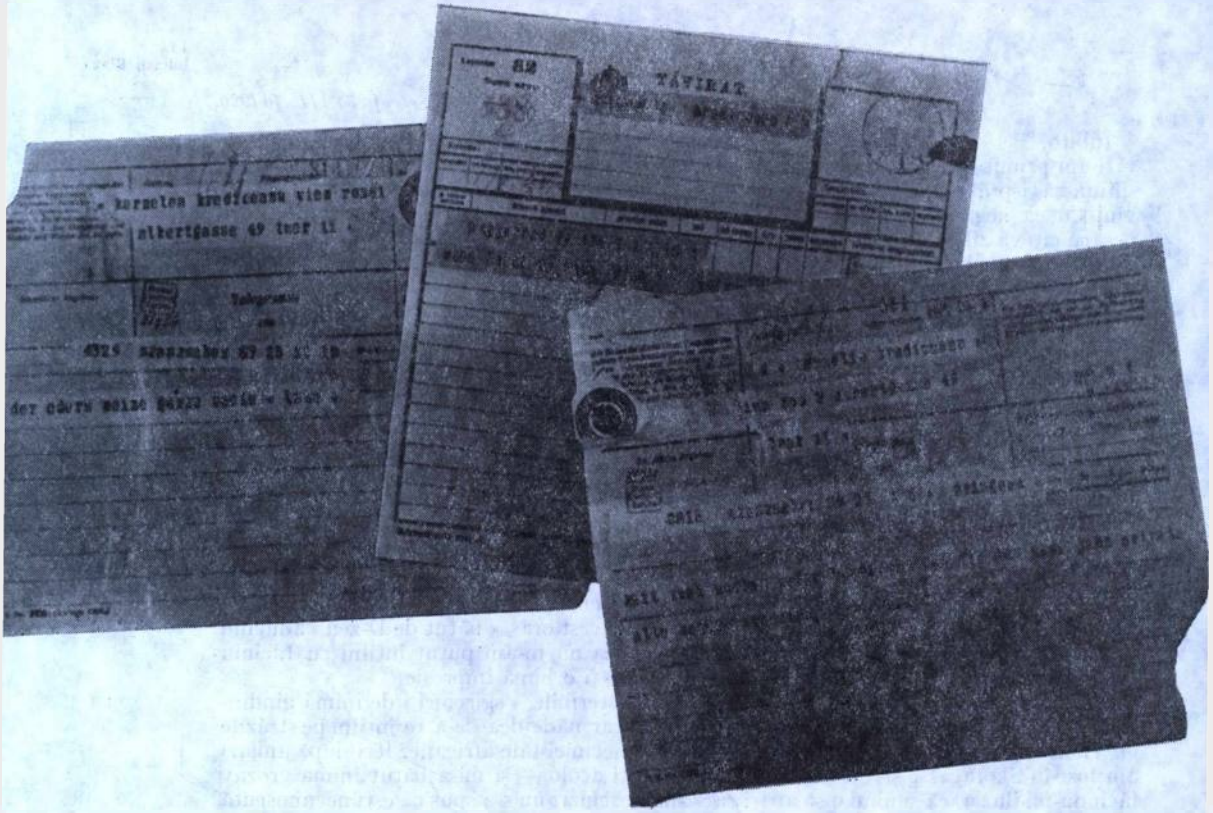
LULU

VIII

Vineri [2]

Dragă, mă grăbesc să-ţi scriu cîteva rînduri. Pleacă Domnul Elekeş la Cluj: îi dau 12.000 Cor[oane] pentru a ţi-i preda ţie. Te rog interesează-te îndată la Ilcuş — cît mi s-a mărit bursa — (am avut 8.000 Cor[oane]) şi în conformitate dă-i banii să mi-i schimbe în Lei. Dacă va trebui vr-o declaraţie, o faci tu. În orice caz să te grăbeşti — ca

[1] Din scrisoare reiese că Blaga a început să lucreze la *Zamolxe*.
[2] Scrisoare nedatată, după hîrtie pare a fi din martie 1920.

să nu fie prea tîrziu fiind deja vorba foarte serios de disolvarea Consiliului dirigent. Cred, că ai primit poezia *Pan*, dacă-ţi place — nu ştiu. Mie îmi place la nebunie. Vom analiza-o odată, aşa cum o înţeleg eu.

Cu drag

LULU

IX

[Sebeş], 29.III. [1]920

Iubito, ieri ţi-am primit scrisoarea în care mă rogi cu atîta stăruinţă de-un articol. Trebuie să ştii, că sunt îngrozitor de ocupat şi foarte obosit. Des-de-dimineaţă m-apuc de lucru şi muncesc pînă noaptea tîrziu. Cu toate acestea am scris un articolaş. E greu să scrii altceva fără de nici un dat. Ce ştiam? Numai atît, că s-a făcut opera din Cluj. Dar articolaşul e bun. Are nişte ironii destul de fine. Lui Tiberiu să-i spui abia după ce se publică, că l-am scris eu. Să-l duci personal la Dragnea şi să-i spui că-l rog eu să-l publice ca articol de fond!

Altfel?

Sunt foarte obosit şi printre rînduri mă gîndesc la tine. Numai abajurul îmi mai dă viaţă. Iubito.

Întinde-ţi o dată mîna pînă aici şi pipăie-mi fruntea, ca să vezi cît e de fierbinte.

Iubito E tîrziu — mă duc să mă culc.[3]

[3] Scrisoare nesemnată

X

[Sebeș], 31.III. [1]920

Iubito,

ți-am primit telegrama. Nu știu despre ce vizită vorbești. În orice caz eu îmi voi da silința să isprăvesc traducerea tezei — deși nu cred. Dar dacă o isprăvesc, atunci viu. Cu ea negata nu plec. Ar fi păcat să întrerup și-apoi din nou să mă reîntorc pentru cîteva zile acasă. Mă ierți, că-ți scriu așa de puțin: cauza e tocmai dorința amîndurora de a încheia cît mai repede afurisita lucrare.

Tu știi însă, gîndurile mele unde sunt.

Dar munca asta de copist și de traducător îmi fură 12 ore la zi.

Eu fac tot posibilul, dar dacă totuși n-o să viu, te rog nu fi supărată: ne vom întîlni cu 3—4 zile după aceea.

Tu să nu mă lași fără scrisori!

Sărut mînuțele și colțișorii abajurului

LULU

XI

Viena 8.V. [1]920

Mult iubito,

după cîteva peripeții interesante — nu știu, pesemne Soarta se îngrijește ca să-mi facă orice mișcare interesantă — am ajuns bine în acest oraș «bătut de D-zeu» aducînd tot ce-am luat cu mine, cînd am plecat. În Oradea nu m-am putut întîlni cu Liciniu care plecase la Cluj. Cred că v-ați întîlnit lăsîndu-ți o bună impresie.

Cînd am pus piciorul în Viena m-au prins niște teribile «sgîrciuri» de inimă gîndindu-mă că e întîia oară cînd nu pot avea nici măcar nădejdea de-a te întîlni pe străzile ei. Viena e pustie al dracului fără de lumina întunecimei tale africane. Ieri după amiazi am fost în Skoragasse și-am întrebat dacă nu ești acolo — și mi-a bătut inima grozav făcîndu-mi iluzia, că sunînd o să apari ca să-mi deschizi: mi s-a spus că ești necunoscută acolo. Am mulțumit și-am plecat — în Wedlergasse: am sunat și n-a apărut nimeni. Am fost foarte supărat pe tine că tocmai atunci cînd sosesc eu tu nu ești acasă. Am mai așteptat veo zece minute — poate — totuși... Și-apoi m-am dus.

Astăzi plouă.

Îți caut imaginea în mine. Și mă bucur că aici ești acasă. Și-acum povestesc cu tine.

Așa.

Ce bine e. Dă-mi mînuțele.

LULU

XII

11 Mai 1920

Mult iubito,

iarăși o ocazie bună să-ți trimit o scrisoare. Una ți-am trimis-o îndată la sosire prin Marioara Ciurcu, anunțîndu-ți c-am sosit bine la Viena. De cîteva zile tot alerg de la Pilat la Caiafa, ca să-mi recunoască cele 2 sem[estre]. Arnold mi-a promis o scrisoare de recomandație către Stöhr și Reinniger. Cu toate acestea nu e mare nădejde, deoarece cererile de natura aceasta nu le mai rezolvă consiliul profesorilor, ci ministerul de culte. Se poate deci ușor întîmpla să ne revedem cu mult mai curînd decît credeam. Aceasta e partea frumoasă a necazului. Tu să pregătești terenul pentru directoratul revistei și-al propagandei, — la anul viitor pe timpul acesta vom veni apoi împreună la Viena ca să-mi trec acest urgisit examen. Dealtfel pentru «traiul» nostru și-așa n-ar

avea vr-o importanță doctoratul acum sau peste un an. Atîta doar că va trebui un nou drum la Viena. Ce-o să faci? Vei merge la Brașov, sau nu? Aș fi trist să trec prin Cluj fără a ne întîlni. Dar fă cum crezi mai bine. Altfel gîndurile mele sunt tot cam pe la abajur. Dacă m-ai întreba, că sufăr mult, ți-aș răspunde: «Da, sufăr foarte mult!» Aș vrea să scap odată de toate — ca să nu mai fim siliți la aceste despărțiri idioate.

Scrie-mi iubito, scrie-mi.

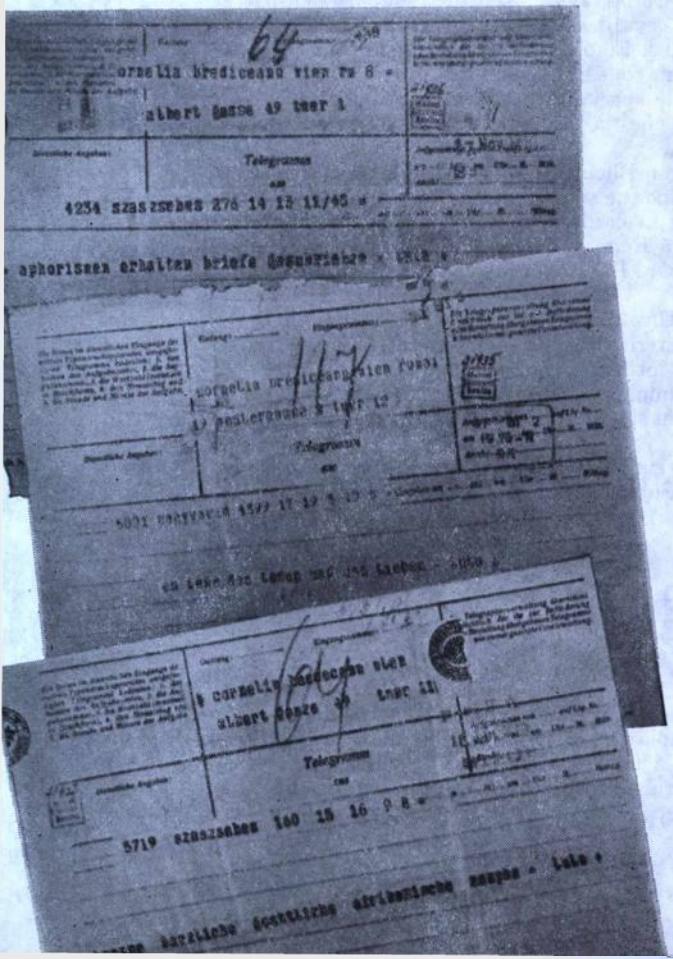
Altfel sufăr și mai mult.

LULU

XIII

20.V. [1]920

Iubito, dîndu-se din nou o ocazie să-ți scriu, îți trimit cîteva rînduri pline de căldură, de melancolie, de primăvară ușor înmuiată în tristețe. Sunt în așteptarea unei vești de la tine, care nu mai sosește deși au trecut 18 zile de la despărțire. După cît știu telegramele fac destul de bine cursa Cluj — Viena. Atunci? Sau sunt așa de mari căldurile în Cluj încît n-ai chef să faci drumul prăfos și arzător pînă la poștă?...

Răspunsul la cererea mea îl voi avea cred prin 15 Iunie. Pînă atunci mai citesc — de învățat nu prea am voie, fiind încă așa de nesigur dacă mi se vor admite cele două semestre sau nu.

Tu ce faci? Ți-a răușit înscrierea în semestrul de vară? Ești în Cluj sau în Brașov?— Jeni a trecut bine peste dimensiuea a patra? Opera? Propagandă?

Eu mă duc în fiecare zi în Neuwaldegg-[asse]. Visuri și băi de soare. Sport cu luntrea în fiecare seară între 5—6.

Restul: sufăr de prea mult suflet. Asta e scrisoarea a patra.

Telegrame două.

Răbdare Lulule!

— căci drumul tău îl ține Soarta-n palme ...

LULU

XIV

[Viena], 29.V. [1]920

Mult iubito,

astăzi ți-am primit a doua scrisoare în care îmi scrii de bietul Tiberiu. Îmi pare foarte rău, că n-a răușit ceea ce credeam cu artele. Dar în sfîrșit n-are a face. La vară cum voi sosi acasă mă voi apuca de munca ziaristică și voi «aduce» așa de mult «la casă» ca Edera să aștepte «*în zadar*» pînă la sfîrșitul vieții «grijile» vieții.

Iată cu hotărîrea cea mai mare îți spun: *Să fii liniștită!*

Şi fiindcă iubita mea vrea să ştie laturea zilnică a vieţii mele pe-aici — îi scriu, că din *acest* punct de vedere o duc bine. Avem Popotă, stau cu Remus — şi aştept răspunsul în chestia semestrelor. Deseară plecăm întreaga « Românie jună » la Wachau cu vaporul. Stăm acolo o zi. Nu prea pot învăţa fiindcă mă gîndesc prea mult la tine. Ei, fără tine nu mai merge nimic. Trebuie să te am de-acum înainte totdeauna lîngă mine: să-ţi simt răsuflarea şi viaţa. Altfel nu trăiesc, ci vegetez.

Îmi scrii de Caius. Vreai să-l schimbi de pe o zi pe alta? Astfel de minuni nu se mai fac în zilele noastre. Dealtfel ştii tu prea bine cît de neserioase sunt atitudinile sale. În timpul din urmă am învăţat multe din cele trebuincioase pentru viaţă. Înainte de toate nu mai am nici o încredere în oameni — şi în toate o să mă bazez pe mine însumi. Mă simt grozav de tare. Vino să te sărut iubito. Îmi bate inima.

LULU

XV

[Viena], 7.VI. [1]920

Mult iubito, astăzi ţi-am primit telegrama în care îmi spui, că n-ai primit de la mine numai două scrisori şi două telegrame. Mă mir. Ţi-am scris prin poştă cel puţin opt scrisori şi dacă nu mă înşel patru telegrame. Scrisorile tale sosesc cam a 7-a zi. Deci foarte bine. Acuma sunt la comisia română avînd ceva de lucru aici. Aflu tocmai că pleacă cineva la Cluj şi-ţi scriu în grabă cîteva rînduri. Eu o duc bine. Nu duc lipsă decît doar de tine. În 12 Iunie va trece cererea mea prin consiliul profesoral, de unde se va duce la minister. Vom vedea: cei doi profesori de specialitate mi-au recomandat cererea.

Ţi-am telegrafiat să vorbeşti cu Matei în chestia directoratului revistei: l-aş primi *foarte bucuros*. Grăbeşte.

Am doi prieteni foarte buni — literaţi — din Bucureşti, cu cari mă înţeleg splendid. La Ada mergem foarte des: facem muzică şi poezie şi-apoi multă glumă. Sunt în vervă cum n-am fost niciodată. Îmi vine aproape să cred că m-am schimbat foarte mult: cauza? Suferinţele? Probabil. Ada a zis către Remus: Eu nu înţelegeam pe Cornelia cum se poate îndrăgosti de-un bărbat aşa tînăr! Dar acum înţeleg. « Ich hab den Lulu so gern, so gern! »[4]

Iubito — ţi-am mai creat două poezii. Una foarte fină, iar cealaltă de-o putere formidabilă şi de-un avînt sublim, cum o caracterizează şi prietenii literaţi. E într-adevăr ceva deosebit. Dar nu ţi le trimit: ca să ai la întîlnire o surpriză mai mult.

Te rog scrie mamei cîteva cuvinte despre mine: *că sunt bine*. Dar desigur.

Telegrafiază-mi ce-ai isprăvit cu Matei. Am şi ştiri din ţară: nu ştiu cine-mi trimite *„Patria"*.

Altfel tu ştii prea bine la ce-mi stă capul ziua întreagă: La întîlnirea, ce se apropie şi la toate cele multe dorite de amîndoi. Sărut parentezele.

LULU

XVI

[Viena], 9 Iunie 1920

Mult iubito,

iarăşi o ocazie binevenită de-a-ţi trimite cîteva rînduri de dor şi de căldură. Ţi-am primit zilele trecute telegrama în care mă anunţi că n-ai primit de la mine decît două depeşe şi două scrisori. (Nu ştiu ce se întîmplă cu scrisorile mele trimise prin poştă, cel puţin opt.) Pesemne are cineva interes să mi le reţină, ca să le vîndă peste vr-o trei sute de ani. Ţi-am telegrafiat şi ţi-am scris să vorbeşti cu Matei în chestia directo-

[4] « Îl am pe Lulu ce bucurie, ce bucurie! ».

ratului. L-aș primi cu plăcere. Pe lîngă directorat aș mai face și ziaristică și lucrurile ar merge splendid.

Azi e miercuri, — sîmbătă îmi trece cererea prin Consiliul profesoral — de unde se va înainta ministerului de culte.

Am două poezii nouă: *Vara*, și *Dați-mi un trup — voi munților, mărilor !* A doua de-o strălucire și putere unică, extraordinară — în literatura noastră și dacă vreai în cea universală.

Despre alte planuri literare la întîlnire, care va fi mai curînd decît am calculat. Într-o bună zi o să te trezești cu mine în Cluj.

Și-apoi!!

Ce încet trec săptămînile fire-ar ale dracului!

Ielele?

Mausoleul?

Parentezele?

Și încă o întrebare: Phoenix?

Oare ce fac aceste ființe în clipa aceasta 9 Iunie 1920, seara la 7 h. 35′ 15″ ?

Eu?

Le sărut cu gîndurile mele

LULU

XVII

[Sebeș], Vineri 9 Iulie 1920

Mult iubito,

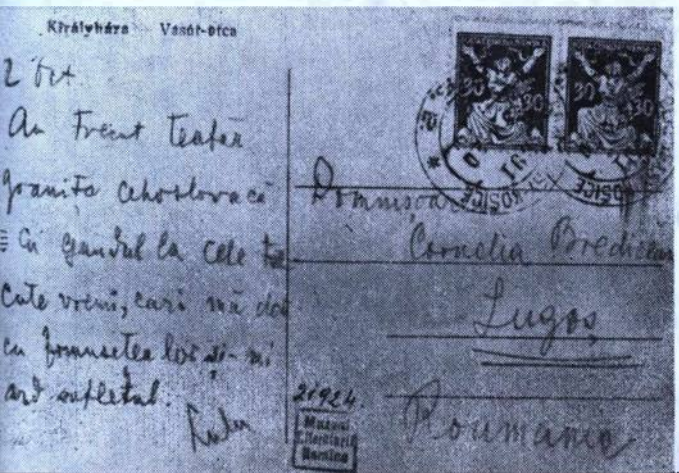
am sosit bine acasă. Am început marile pregătiri în toate direcțiile. Eu am obiceiul să promit totdeauna mai puțin, decît ce fac în viitor. Iată-ți promit: va fi foarte bine. În Tiuș am întîlnit un prietin bun, care e notar județean în Szepsi Sz. György. I-am amintit de Tușnad. Mi-a zis, să-i scriu la timp, și-mi va face rost cu siguranță de-o frumoasă locuință. Despre rest am vorbit cu Lionel. Spune că nu-ți trebuie decît atestatul de botez și documentul că ești majoreană. Anunțarea înainte nu e necondiționat necesară. Se capătă dispensă. În trei zile putem isprăvi totul aici în Sebeș. Peste două-trei zile plec la București. Longin te roagă foarte mult să mergi îndată pînă la Simion Damian (la Societatea forestieră) să-i spui să răspundă imediat cererii lui. Sufletul meu are vară. Se coc bine fructele.

Iubito.

Se apropie toamna noastră, care ne va fi cea dintîi vară.

Iubito. Iubito.

LULU

XVIII

Királyháza — Vasút-utca
2 oct[ombrie 1920]

Domnișoarei Cornelia Brediceanu

Lugoș — Roumanie

Am trecut teafăr granița cehoslovacă cu gîndul la cele trecute vremi, cari mă dor cu frumusețea lor și-mi ard sufletul.

LULU

XIX

Viena 5 oct[ombrie] 1920

Iubito — am sosit bine în Viena — ieri. Astăzi am aflat că pleacă Nandriș spre București, ergo mă folosesc de ocazie și-ți scriu despre — mine și despre toate lucrurile, cari stau în legătură cu mine — singurul meu altruism. Pe Ring toamna își scutură din păr mătreața de aur; prin asociație mi-aduc aminte că astăzi înainte de masă am fost la fotograful nostru — furnizorul curții mele regale — și într-un covor persian am mai găsit urma picioruşului tău și printr-o viziune poetică am întregit urma cu piciorul și toată atmosfera caldă a sălii de așteptare s-a umplut de ritmul cochet al încheieturilor — mici — mici și scumpe. Ei, și am comandat cele 24 de fotografii: costă 1000 Cor[oane]. Nu trebuie să te sparii deloc iubito, căci leul înseamnă aici 6,20 Cor[oane]. Ce frumos se amestecă viziunile poetice cu calculul de contabilitate; scrisoarea împrumută ceva din farmecul pestriț al unei zebre sau alt animal exotic. Continuînd cu înșirarea micilor fapte ale zilei — ți-aduc la cunoștință în veci adorato « boa constrictor » al inimei mele — că mi-am dat la « reparat » (ca să întrebuințez un eufemism) hainele și cred că o să mă prindă bine oricît de scîlciat aș fi. Mă întrebi de cravate? Da: mi-am cumpărat: o splendoare: una are culori de toamnă, cealaltă de primăvară și a treia sufere de mimicry cu intenția de a se încadra odată frumos și elegant în liniile de pește ale jachetei. Mîne mă duc să mă interesez de formalitățile examenelor. Pînă atunci mai e o noapte, în care nu mai încape îndoială că o să te visez eroică și drăguță în luptă cu bălauri văzuți și nevăzuți. Un zîmbet reținut de-al meu îți dă putere. Iubito, dacă poți, — cum stai întinsă pe divan întinzi mîna pînă aici pe masa pe care scriu; eu ți-aș da în schimb nu numai poezie, ci și mici, unt și miere, mai ales miere.

LULU

XX

Viena 20.X.[1]920

Mult Iubito,

ți-am primit două scrisori — amîndouă foarte drăguțe: seamănă cu ielele. Cu « ielele » mele pe care încă niciodată (!) nu le-am văzut. M-am bucurat mult de triumful din Lugoș. Mașina de scris va avea multe de suportat, căci mă voi arunca în literatură ca un turbat. Patimă, literatură, struguri, rîs și miere — vor umplea zilele noastre. Despre nopți nu mai vorbim. Nu, iubito, despre nopți nu mai vorbim.

La Dürnstein mă voi duce abia după examene pentru două-trei zile. Examenul nu știu cînd va fi: prof[esorul] Stöhr încă n-a sosit. Cred totuși că la 15 nov[embrie] voi fi la picioruşele tale. Lucrez foarte mult. În timpul de odihnă mă duc la operă și la teatru cu Crainic și Busuioceanu. Am văzut lucruri frumoase.

Ești odihnită iubito?

Și ce mai faci? Te gîndești mult la mine. O simt. — Ultima noutate din Ardeal mi-a scris-o Nelu — « din isvor sigur ». Duța se mărită după Goga. Cele mai multe din comisioanele ce mi le-ai dat le-am executat. Sunt acum în Künstler Kafé la masa unde veneam de obicei, la masa la care am plîns amîndoi cînd te-ai întors din huetul blăstămat al Parisului. E mult de-atunci. Mă gîndesc, că e mult de-atunci și te sărut în vîrful celui mai mic dintre degetele tale.

LULU

XXI

[Viena], 26.X. [1]920

Mult iubito,

mi-a sosit scrisoarea ta din Lugoș, în care îmi scrii despre nervositatea în care te afli. Cred că la primirea acestor rînduri vei fi deplin liniștită. Tu știi prea bine, că te iubesc

— mai mult decît oricînd — și că în consecință n-ai nici un motiv să fii neliniștită. Dacă ar fi după mine eu m-aș fi supus examenului pînă acum; dar ca de obicei piedecile nu vin de la mine, ci de la împrejurările dinafară. M-am anunțat pentru 28 oct[ombrie], dar a trebuit să amîn pe timp nedeterminat fiind profesorul bolnav. O piedecă la care nu m-aș fi gîndit niciodată. Cred totuși, că pînă la mijlocul lui Noemvrie isprăvesc și-atunci vin imediat la Cluj ca să te strîng în brațe și să nu te mai las niciodată: afară doar de « pauzele » cînd ești dornică de libertate și geloasă de independența ta. Eu sunt un băiat foarte de treabă: muncesc mult și mă conving în fiecare zi cîte poți să faci împărțindu-ți timpul. Sunt nespus de curios de toate noutățile ce mi le scrii. Și mi-e așa de dor de tine, încît cîteodată mă prind de cap și dau cu el de pereți. Pe cinste. Cu amînarea examenului am avut astăzi timp să-mi dau frîu liber forței creatoare: am produs o poezie drăguță: *Faunul în baltă*. Ți-o voi trimite-o prin d. Stela Herbay, care de vre-o două săptămîni e aici. Am fost de vr-o cîteva ori la teatru cu ea, ceea ce nu trebuie să te supere deloc, — căci nu este ființă care te-ar putea scoate din șea. Iubito să mă iubești. Din partea mea îți sărut piciorușul — frumosul în contemplarea căruia mă topesc. Parol.

LULU

XXII

[Viena], 6.XI. [1]920

Mult Iubito,

mă bucur așa de mult, că în sfîrșit pot să-ți scriu o știre plăcută. A fost pentru mine o lună grea această lună de toamnă; a trebuit să mucesc mult, dar am înghițit și această pilulă foarte amară. Ieri am trecut examenul principal din filosofie, teoria cunoașterii, istoria antică și modernă, psihologia și estetica — cu „Auszeichnung" [3]. Am încasat în special felicitările decanului. Săptămîna viitoare am biologia — cred în 11 Nov[embrie]. Promoția va fi însă abia la sfîrșitul lunii. Voi încerca totuși să plec imediat după biologie la Cluj lăsînd pe altcineva să mă înlocuiască la promoție. Să sperăm — îndeosebi fiindcă nu mai pot de dorul tău. Sunt foarte mulțumit de multele scrisori și telegrame ce mi le-ai trimis. Ești foarte drăguță. Ce bine ar fi să fim împreună. Toamna de-aici e o toamnă ca și cele multe cari au trecut, cu deosebirea că e mai nervoasă și mai nerăbdătoare de « siguranța » de mîine. Eu ți-am scris cîteva scrisori prin poștă — apoi una prin d-l Venter înainte cu vr-o trei săptămîni. Ți-am și telegrafiat de două ori: nu știu ce-ai primit din toate acestea. Ți-am făgăduit într-una că-ți voi trimite și o poezie nouă prin d-șoara Stela Herbay, care e aici de cîteva săptămîni și care îți aduce scrisoarea aceasta. Poezia nu ți-o trimit încă deoarece a luat proporții neașteptate. Vei avea-o deodată cu mine. Am cumpărat cele mai multe din lucrurile comandate. De rest — poți fi foarte liniștită — iubito. Niciodată nu voi înceta să-ți spun lucruri frumoase. Atîta am eu: puterea drăcească de a spune cîteodată o vorbă frumoasă și poate și — cuminte. Dar nici nu-mi doresc altceva decît pe tine și această putere drăcească de a-ți spune din cînd în cînd o vorbă frumoasă.

D-șoara Herbay dorește foarte mult să se împrietenească cu tine. Scumpo.

LULU

[3] Distincție.

DIN TAINELE ARHIVELOR

ASACHI NEGRUZZI VULCAN

către revistele transilvănene

ARHIVELE REVISTELOR TRANSILVĂNENE, încă prea puțin cunoscute, ar merita din partea cercetătorilor mai multă atenție. Ele ne rezervă, în continuare, numeroase surprize, atît privind viața culturală din Ardeal și relațiile dintre cărturarii celor trei provincii, cît și scoțind la iveală surprinzătoare texte inedite ale unor viitoare personalități marcante ale timpului.

Astfel, este mai puțin cunoscut faptul că gravul conflict cultural declarat în Moldova cu ocazia reformei învățămîntului superior s-a manifestat, în formă publică, în afara hotarelor moldovene, în coloanele „Gazetei de Transilvania" de la Brașov. George Bariț, redactorul jurnalului, devine, într-un fel, arbitrul spre care curg literalmente diverse epistole, toate străduindu-se patetic să-l convingă pe transilvănean de dreptatea uneia sau a alteia din pozițiile adoptate față cu reforma universitară desfășurată la Iași.

Așa se explică și existența celor două epistole primite de Bariț de la Gheorghe Asachi și Costache Negruzzi, pe care le reproducem în cele ce urmează.

Ambii corespondenți sînt din partida celor care preconizau, în locul trimiterii elevilor pentru a învăța în străinătate, aducerea unor profesori străini care să predea, temporar în limba lor, elevilor, Costache Negruzzi demonstrînd că « în limba română, acum, deodată, asemenea științi nu se pot preda, pentru că lipsesc cu totul cărțile, dacă nu cumva și profesorii». Întregul document din care am citat — „Gazeta de Transilvania", X, 1847, nr. 25, pp. 98—99 — e o interesantă sursă timpurie de urmărire a filiației unei optici, pe care Titu Maiorescu o va sistematiza ca teorie a formelor fără fond. Atît Asachi, cît și Negruzzi sînt direct implicați în « europenizarea» universității ieșene, autorul lui Lăpușneanu fiind chiar coredactorul proiectului care a stat la baza reformei.

Această reformă a întîmpinat opoziția vehementă a foștilor profesori de la Academia Mihăileană, acum rămași fără slujbe, cum și opoziția de principiu a partidei naționale, al cărei mentor era, de mulți ani, Mihail Kogălniceanu. Negruzzi însuși recunoaște că aducerea profesorilor străini are un ecou defavorabil în țară, crezîndu-se fără temei « că școalele se desființează , că limba patriei se izgonește». Dînd publicității aceste scrisori, nu cîntărim justețea sau eroarea uneia sau alteia dintre atitudini, ci urmărim o situație prepașoptistă aparte, caracterizată prin căutarea unor structuri instituționale adecvate nivelului atins de societatea moldoveană a vremii. Un drum pe care va merge Titu Maiorescu mai tîrziu, la scară națională.

*

Teodor V. Ștefanelli și-l amintește pe Eminescu pe cînd cînta, « cu capul ridicat, cu ochii scînteietori, în atitudine dramatică și cuprins de un adînc sentiment», cîntecul, devenit refren al epocii, Mai turnați-mi!..., pe versurile lui Dimitrie Sfura. Întrebat cine e autorul cîntecului, creatorul Geniului pustiu răspunsese « Un biet tînăr transilvănean, care avea durere în inimă pentru nenorocitul său popor; am auzit că l-a compus, l-a cîntat și a murit după ce-l cîntase» [1]. Este vorba, de fapt, de Dimitrie Sfura, unul dintre acei ardeleni palizi și bizari, de exacerbată tipologie romantică, mereu vizați de Eminescu în panopticul personajelor sale.

« Societatea de leptură» din Oradea (1852—1875), în cadrul căreia a activat Sfura și care adunase în

[1] Teodor V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, București, 1914, pp. 101—102.

jurul ei un grup de foarte tineri scriitori, își exprima noțiunile luministe în ciudatul Prevorbit din capul almanahului Diorile Bihorului[2] — de fapt manifestul său ideologic — într-o expresie adînc metaforizată: « Națiunea fără limbă cultă e ca cerbul de ghiață» — și în același timp formula îndemnul specific anului 1848, al verificării idealurilor la scară națională: « Fie-ne exemplu frații noștri din România!», căci « în bătălie pe ei i-a apărat de periciune virtutea strămbună, dar în timpul păcii i-a păstrat de degenerațiune limba părintească».

« Societatea» din Oradea, rămasă pînă acum cu scrupulozitate la nivelul bibliografiei periferice, a atras după sine, în negura nedreaptă a uitării, și pe cel mai insistent dintre romanticii episodului « lepturistic», poetul Dimitrie Sfura[3].

Biografia sa este sumară: născut în 1833 în Vezendiu, Comitatul Sătmarului, elev la Beiuș și Careii Mari, student la Seminarul teologic din Oradea, prefect de studii în seminar în 1857, iar în anul 1858 — anul morții! — ales conducător al «Societății de lepturâ» din Oradea. Dar creația sa e notabilă, fie că se include în judecată faptul că ea a intrat adînc, păstrîndu-se pînă azi, în conștiința locuitorilor de pe aceste meleaguri transilvane, fie rămînînd la criteriul strict estetic.

Dintr-o antologie a poeziei romantice din Transilvania n-ar putea lipsi « imitățiunea» Eldorado, balada Luca Pescăreanul, pe care și-o subintitulează « poemă comică», (fiind de fapt un basm versificat), sau « novela originală» Cursoriul lui Horia și Cloșca. Dimitrie Sfura e absolut original prin cele cîteva cugetări supraconcentrate în două versuri, de densitatea proverbului clasic, subspecie mai mult decît rară la mijlocul secolului trecut (Virtutea, Nu judeca pînă nu știi, Donul soartei, Donul etern, Amiciția, Sentință, Amicele vieței)[4].

Vag, abia sensibil influențat de Andrei Mureșanu în poezia de inspirație patriotică (Primăvara), Dimitrie Sfura dă tot în acest domeniu măsura talentului său prin balada Menumorut, nepublicată pînă astăzi, din care dăm cîteva largi citate:

Zgomot răsun munții la Criș,
Săgeți și scut răsun
Și vultur nalt privește spre
Al său popor strămbun.

Bravul erou Menumorut
În aur îmbrăcat
Duce oastea pe-un armăsar
Ce focul l-a fătat.

În urma lui prefecți irup,
Centurioni, tribuni,
Cari flăcărînd orbiș grăbesc
Cu bihorenii juni.

O zi... Și agerii români
Samusiul ajung.
Bunul comun întinde zbor,
Drumul de este lung.

---

[2] *Diorile Bihorului. Almanac naționul de la Societatea de lepturâ a junimei române studinte la școalele orădene.* 1, Oradea, 1854.

[3] Vasile Bolca, *„Lepturiștii" din Oradea. Un capitol din viața culturală românească din Bihor. 1851—1875*, Sibiu, 1944 (extras din *„Transilvania"*, LXXIV, 1943, nr. 11—12; LXXV, 1944, nr. 2); Idem, *Școala normală română unită din Oradea*, Oradea, 1934, p. 99; Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1944, pp. 69—201; Ignațiu Szabo, *Umbrelor lui Dimitriu Sfura, teolog absolut din Diecesa Oradei-Mare, repausat în anul 25 al vieței, 1858*, în *„Foaie pentru minte, inimă și literatură"*, 1858, nr. 34, pp. 225—226 (poezie); *Iosif Vulcan, în memoria lui Dimitrie Sfura*, în *„Familia"*, V, 1869, nr. 43, pp. 505—507; Ioan Chindriș, *Un fiu al plaiurilor sătmărene: poetul post-mortem Dimitrie Sfura*, în *„Cronica Sătmăreană"*, IV(XI), 1971, nr. 1129 (1868), p.3.

[4] Creația edită a lui Dimitrie Sfura însumează peste 20 de titluri: 17 poezii și o nuvelă, *Cursoriul lui Horia și Cloșca*, în almanahul *Diorile Bihorului*; poezia *La vin*, în *«Foaie pentru minte, inimă și literatură»*, 1860, nr. 30, p. 232; patru poezii în *„Familia"* din 1869 *(Grînele vara, Către lună, Amorul* și *Mai turnați-mi)*, ca anexe la evocarea făcută de Iosif Vulcan; o traducere în limba maghiară; *Töltsetek még (Mai turnați-mi)*, de Ember György, în *„Nagyvarad"*, IV, 1873, nr. 256.

Menumorut, fruntea ducînd,
Zăreşte pe varvari,
Ca nor venind din răsărit
Prin cîmp, printre stejari.

Contrarii vin, românii rump
Ca lupi spre prada sa.
Bucini răsun şi-ai Romei fii
Încep sînge-a vărsa...

Arcul se-aude pîrîind,
Săgeata crapă nor,
Romîna sabie, fulgerînd,
Dă rană, dă omor.

După cum se vede, „Menumorut" este o baladă surprinzătoare prin uşurinţa versificaţiei, prin adîncimea sentimentului patriotic şi prin acea duritatea imaginii specifică poeziei de gestă.

Menumorut însă-a pierit
Din frunte, dintre fii!

Românii lei se fac şi taie,
Străpung, ucid, omor;
Pierirea lui Menumorut
Plătind păgînilor.

Cînd iată, un erou cărunt,
Moartea făcîndu-i loc
Irupe prin păgîni tăind,
Drept ţinînd la foc.

Menumorut e cest erou
Ce mii a dumicat.
Nu a pierit, ci omorînd
Prea-n lontru s-a băgat.

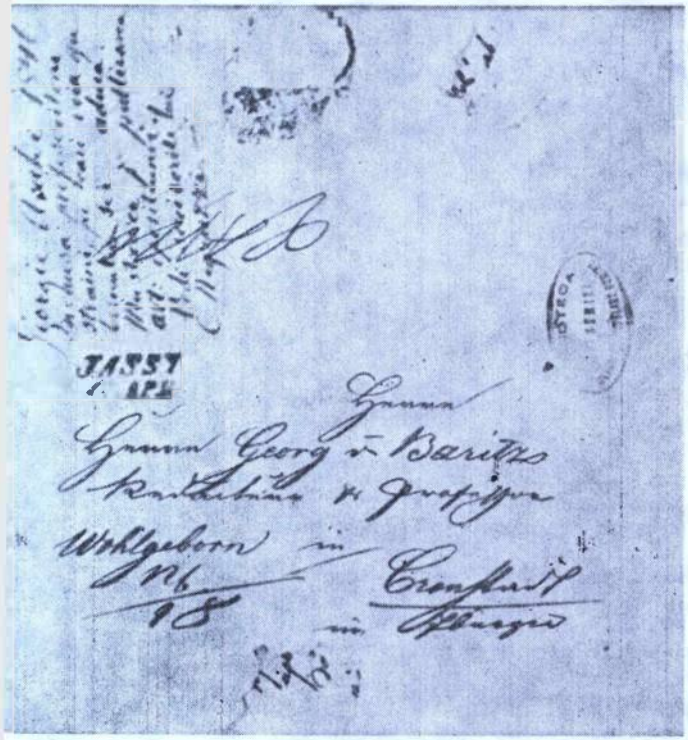
Românii strig voioşi la cer,
Giurul răsună-afund:
«Menumorut e cela brav,
Acel erou cărunt!»

Cele cîteva scrieri inedite[5] de-ale lui Dimitrie Sfura — poezii, articole, corespondenţă — întregesc imaginea a ceea ce a apucat să fie poetul nostru pînă la 25 de ani, data terminării studiilor şi ... data morţii. Sînt încercări de a colabora cu Iacob Mureşanu, redactorul „Foii pentru minte...", încercări soldate cu un eşec total. Rămîne un mister îngropat probabil pentru totdeauna, de ce Iacob Mureşanu n-a publicat nici un rînd din poeziile lui Sfura, cînd la acea dată revista braşoveană abundă de versuri banale, ba, ceva mai mult, înţelegem că nici măcar nu l-a învrednicit pe inimosul tînăr cu vreun răspuns la epistolele acestuia. În plus, nici măcar necrologul — bine simţit şi bine scris! — al lui Iosif Vulcan, omul care, peste opt ani, îl va descoperi pe Mihai Eminescu, nu l-a tipărit. În locul acestuia, a apărut o «elegie» a lui Ignaţiu Szabo, fără har poetic. Astfel, s-au întîlnit în arhiva „Foii pentru minte...", cea mai realizată dintre poeziile lui Dimitrie Sfura, balada Menumorut — şi prima scriere cunoscută a lui Iosif Vulcan, pe atunci elev la Oradea, în vîrstă de abia 17 ani. Habent sua fata libelli!

Ioan CHINDRIŞ

[5] Manuscrisele se află în Arhiva Mureşenilor din Braşov, sub cotele 2010–2013.

« organul publicității apără și îndreaptă interesurile naționale... »

I

Iași, 1847

Domnul meu,

Ca la un român vrednic, carile prin organul publicității apără și îndreaptă interesurile naționale, am adresat cu ocazia d. Savek o broșurică atingătoare de școlile Moldovei. Acolo, am specificat pedecile ce se opun la înteme[i]erea și perfecția ramului de învățătură, de asemenea am dat o opinie cum s-ar putea îndrepta.

În locul planului, de alții propus, de a trimete la Paris 24 tineri, spre a-i forma profesori la felurite speţialităţi, mai nemerit am socotit a se aduce aici cîţva profesori germani şi franţezi, spre a învăţa în limba lor, sub ochii guvernului, pe tinerii carii pi[n]tru asemene scop aveau a se trimite şi, după formarea profesorilor pi[n]tru facultăţi (care, din lipsa şcolerilor, tot au să înceteze în curs de 3 ani), să se înceapă trădarea [= traducerea, n.n.] acelor ştiinţe în limba patrii.

Această socotinţă, încuviinţată de curatela şcolilor, s-au supus spre disbatere şi Generalnicei Adunări. Dar, din nenorocire, unii din profesori, prepuind că [prin] punerea în lucrare al acestui plan s-ar eclipsa sau, pre unii, s-ar şi depărta din post, au alergat cătră partida numită opoziţie, carea nu are altă treabă decît a încurca orice proiect al guvernului. Uneltiri vrednice de tăinuire au oborît astă măsură mîntuitoare care, deşi provizorică şi numai pi[n]tru specialităţi, fu acelor scurt-văzători şi împătimiţi zugrăvită ca antinaţională şi antireglementară, preferind aceşti profesori, crescuţi de epitropie, mai bine a se scula asupra autorităţii binefăcători, decît a se uni cu un plan care, după judecata sănătoasă, este singur în stare a îmbunătăţi la noi starea învăţăturilor clasice şi pozitive, neputîndu-se în alt feli, în România, întemeia decît prin provizornica aducere de profesori străini, pi[n]tru oarecare specialităţi, precum asta urmează încă în Grecia.

Dar împedecarea acestui plan ar putea fi încă şi de aiure, de unde ni se înţarcă toată mana!

Ştiu că egoismul şi deşărtăciunea a unora îi vor fi îndemnat a vă scrie şi a vă explica pe dos tămplarea, care nesmintit va avea o mare înrîu[ri]re asupra soartei învăţăturilor. Dar d[umnea]ta, ca unul ce eşti nepărtinitor în cauză, vei cumpăni îmbe opinii şi vei înfăţoşa aceea ce vei judeca mai bună pi[n]tru un scop obştesc a românilor.

Am mai înoit cererea la Curtea Vienei, atingătoare de trecerea tipăririlor noastre în Austria. Cred că peste puțin vom avea o deslegare favoritoare.

Întru așteptarea unui răspuns particular, mă însemn cu toată cinstirea, a d[umi]tale umilit șerb.

G. ASACHI

Astă scrisoare este confidențială, nu de publicat.

D[omnul] Savek are a vă mai împărtăși oarece din partea mea!

[Adresa]: Herrn Herrn Georg v. Baritz, Redacteur et Professor, Wohlgebor in Cronstadt, *im Siebenbürgen*

(BARSR, Fund. coresp., nr. 33509)

II

[Iași, 19 februarie 1847]

Domnul meu!

Iau îndrăzneală a-ți trimite art[icolul] de mai sus, pe care te rog să-l publici prin cea întâi foaie a d[umi]tale. Asta, precum vei vidé, e o improvizație rostită în Adunare, ca o apelație a mea asupra multor clevetiri ce stîrniseră reforma școalelor la noi. Cu a doile voi avé cinste a-ți trimite și principiile aceii reforme.

Broșurile, afară de acele trimise cu d. Ionescu, încă nu le-am primit.

Adunarea noastră să apropie de sfârșit. Am avut puțin de lucru. Acum ne ocupăm cu un pro[i]ect pentru despărțenii o stavilă, că doar vom pune scandalului ce naște din nesfârșitele despărțenii. Popii nu pre văd cu plăcere această legiuire, care le-ar seca un isvor de câștig.

Mitropolitul e foarte bolnav. Nime nu-l vizită (nici nime nu-l iubește), de aceea prin curtea mitropolici crește troscot.

Se crede că, curînd după închiderea Adunării vor începe elecțiile deputaților pentru cinci ani viitori.

Îți vestesc cu plăcere că d. N. Istrati au căpătat voie a se întruna în capitală, de la mănăstirea unde era exilat.

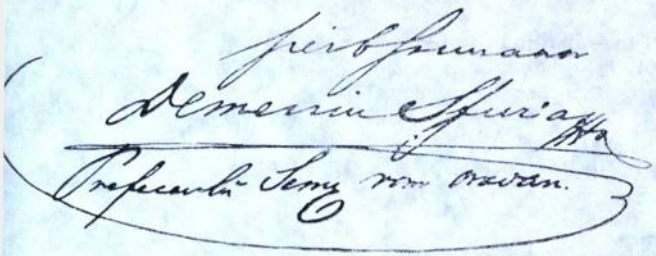
Recumândîndu-m[ă] dragostei [*text deteriorat ; lipsă probabil :* și] prieteniei d[umitale] am cinste a fi, domnul meu, al d[umi]tale [*text deteriorat ; lipsă probabil* umil] serv

C. NEGRUZZI

[*Adresa*]: Domnului domn Gheorghie Bariț, la Brașov Herrn Georg Baritz in Kronstadt, Siebenbürgen

(BARSR, rom. 876, f. 76r)

« cînd fulgerul arde pe un arbore tînăr... »*

E fericită națiunea ce are indemn spre tot binele și frumosul că aceea va viețui în mult timp... pururе... Și de cente de ori e nefericită aceea care de acești bărbați n-are, că încet-încet va peri de pe fața pămîntului, cum pier florile de vine iearna rece.

Că primăvară fără flori, mare fără valuri, pădure fără arbori și națiune fără bărbați mari nu poate să esiste!

Oh! dulce națiunea mea, de o am cerceta peste seclii multe istoria popoarelor, oare afla-v-am întrînsa pomenire și despre tine?!

Este că unde e pe fața pămîntului o națiune care să fi fostă pătimită mai multă durere ca poporul român?! Și unde e gintea care să aibă atîți puțini bărbați mari?! De au și fost cîțiva, cari ca și comete s-au ivit pe cerul românimei, aceștia numa pe ceriul gloriei au fost, mai cu seamă.

Bravii strămoși ai noștri, de cînd fură aduși prin Traian în Dacia, steteră totdeauna în luptă sîngeroasă cu gintele barbare vecine, și de-au și avut cîte un minut fără luptă, de repausare, minutele aceste numa de acea treabă erau, ca să se gate spre o tot mai crîncenă bătălie urmante. Nu i-am rămas timp pentru științe.

Nu vă miraţi, dar, voi, inimicii națiunei mele, că națiunea română e-n stare așe tristă, nu! Ci vă miraţi că su[b] fotagurile atîților seclii triste, acest popor puțin și-au putut apăra vergure, neatinsă și sîntă națiunalitatea sa. Limba aceea dulce sonantă, din care și azi apriat se poate demustra că noi suntem nepoții adevărați alor Ciceron, Bruti, Caesari, Coriolani ș.c.l.

Pe bărbații cei puțini, dar debe să-i cunoască națiunea-ntreagă. Eu încep, cu ocasiunea ce[a]sta, cu încunoștințarea susnumitului. Continueze-o altul, care poate își iubește națiunea sa!...

Știu că vor fi mulți dintră stimații leptori, cărora e necunoscut numele suscris. Mă vor întreba, poate: cine este dînsul? Nu este el acuma nemica. Pînă au trăit, era *poet român*, alt nemica (care cuprindere nu e ceva raritate, ca lumea, ma și țara să-l cunoască pe respeptivul), dar în floarea etatei sale l-au răpit moartea invidioasă. Cine știi: dar de i-au fost mai bine așa? Ce [l]-ar fi așteptat pre el ca poet român? O lungă durere!

Dimitriu Sfura s-au născut în Vezend, Comitatul Sătmariului, de părinți comuni. Școalele gimnasiale le-a finit în Beiuș, apoi în Oradea Mare. După ce, au venit în Seminariul orădan, ca teolog I.

Încă în tinerețele prime au arătat aplecare către poesie, care cu cea mai diligință sîrguință au înmulțit, ce trupului său slab spre mare daună au fost. În almanacul Societății orădane, cu titlu *Diorile Bihorului* i-au și ieșit o novelă originală și mai multe verșuțe succese.

Modestia nu l-au iertat ca să păşească înaintea lumei cu poesiile sale, în anii următori. N-au fost el ca mulți juni, cari abie scriseră cît-un verșuț debil, și îndată se și numesc pe sine « poet ». Ma, de multe ori am auzit din gura lui că: « Poesiile mele ieșite în *Diorile Bihorului* sunt debile și, cu mintea de acuma, nu le-aș fi edată ». El tot au cugetat că poesiile de pîn-acuma le va nimici. După judecata lui aceste n-au fost vrednice a păși cu ele înaintea lumei.

---

* Necrologul lui *Dimitrie Sfura*, « + *8 nov[embre] 1858 în etate de 25 ani* ».

În anul trecut acuma cu totul l-au frînt în trup — dar nu în animă! durerea de pept şi prin gubernicul diecesan orădan, fu rînduit de prefept în Seminariul studenţilor români orădani, ca apoi aice cu mai mare uşorătate să se poată găta spre esamenul din a IV-lea an ca teolog; în carele an, la Paşti, s-au denumit de conducătoriul Societăţei orădane.

Va fi pururе [în] minte-mi zisul lui cătră membrii, cînd au păşit în sala adunărei:

— Christ au înviat!

— Adevărat c-au înviat!

— No, să vieze, dar, şi românul!, zisă el iară.

Cuvintele aceste îl caracterizează pe dînsul foarte frumos.

S-au finit anul şcolastec, şi ne-am despărţit deolaltă. Sfura, în vacanţiune, s-au căsătorit.

Cu începutul anului şcolastec, cu animi amicale l-am aşteptat, ca să se sînţească, cînd, odată, ne vine ştirea tristă că au... murit. Lacrămii noştri de revedere, în lacrămi de întristare s-au făcut, ca fetiţa ce aşteptasă pe junele său din bătălie, şi îndată îi aduc... cadavrul amantelui. Cununa ce împletisă pe fruntea eroului, trist o pune pe crucea lui.

Oh! cine ar putea descrie întristarea noastră?! Moartea lui asemăna fulgerului ce rupsă florile mai frumoase.

Aşa e, onorate public cetitor! Nu îndrăsnesc a espune că, prin Dimitriu Sfura au apus o stea a românilor... Şi cîte stele a naţiunei au apus aşe iute!

Naţiunea care au putut suferi atîta, nu poate să pieară de-amu nainte.

Nu deve să judecăm ce-au fost el pîn-acuma, ci că ce-ar fi putut să fie de-amu nainte. Mai mare e dauna cînd fulgerul arde pe un arbore tînăr, ca şi cînd piere un arbore bătrîn, putred.

Au murit ca să-şi ajungă scopul defipt, ca călătoriul pe mare, ce pică-n mare togma lîngă rîpa dorită. Zău, foarte tristă! Bine zice Bolintineanu:

« Amară e moartea cînd omul e june
Şi ziua frumoasă, şi traiul e lin,
Cînd pasărea cîntă, cînd florile spune
Că viaţa e dulce şi n-are suspin ».

Astăzi e un an [de] cînd anima mai pe urmă palpită pentru dulcea naţiunea sa. Astăzi ... şi acum lumea l-au uitat. Fetiţe române, vărsaţi pentru dînsul un lacrăm fierbinte! Iar voi, fraţilor mei români, doriţi-i ca mine: « Fie-i ţărîna uşoară! »

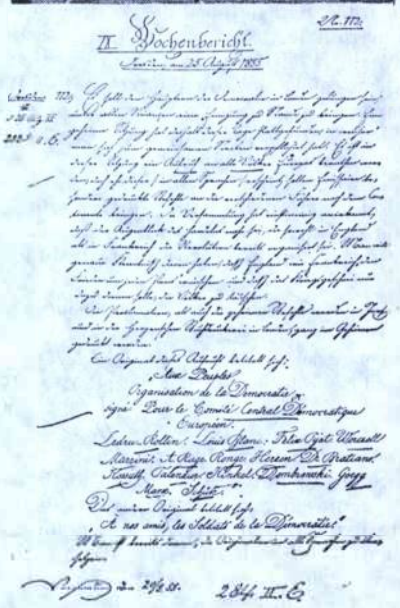
După moartea-i, poesiile lui s-au trămis Societăţei orădane, în a cărei almanac urmante(?) vor şi ieşi. Sunt între ele cîteva balade istorice, şi altele cînturi de amore, dintră carii unele se cîntă în jurul orădan.

Cu ocasiunea de faţă, împărătăşesc onoratului public 3 verşuţe, din carii *Fraţi de-un sînge* şi *Grînele vara se coc* au şi melodia frumoasă, compusă de cotimpuranul repausatului, de d. Ioane Secuiu, preot în Semlac, pe carele aşişdere aşteaptă un venite frumos. Deie Dumnezeu!

Şi acum, îmi finesc ordurile aceste neordinate cu dorinţa: Deie-ne Dumnezeu mai mulţi fii ca cum au fost Dimitriu Sfura!

Şi acum, îmi finescu ordurile-aceste neordinate cu dorinţa:
(Deie ne Domnezeu mai mulţi fii ca cu mem fost Dimitriu Sfura!
Iosif Vulcane)

DOSAR:

C.A. ROSETTI ŞI D. BRĂTIANU URMĂRIŢI DE POLIŢIA PRUSACĂ

ÎNTÎMPLAREA — REGIZORUL CEL MAI iscusit al firii, cum ar fi spus M. Sadoveanu — m-a pus, în primăvară, în faţa unui bogat şi interesant lot de mărturii despre activitatea revoluţionară în străinătate a emigranţilor români de la 1848; mărturii ce provin dintr-o sursă pe cît de autorizată, pe atît de neaşteptată. Este vorba de rapoartele săptămînale trimise din Londra şi de informaţiile confidenţiale ale poliţiei germane din anii 1850—1855, 1861, aflate actualmente în fondul Arhivelor Statului din Dresda. Evident, documentele respective — clasate în dosare sugestive prin însăşi titulatura lor: *Wochenberichte* (Rapoarte săptămînale), *Politische Polizeiangelegenheiten* (Probleme politice de poliţie), *Vertrauliche polizeiliche Mitteilungen* (Informări secrete poliţieneşti), *Acta Revolutionsbesstrebungen* (Actele străduaniilor revoluţionare) — nu vizează în mod direct activitatea patrioţilor români aflaţi peste hotare, ci se referă la ei doar în mod tangenţial, atunci cînd sînt implicaţi în angrenajul larg european al mişcării revoluţionare, sau cînd vin în contact direct, dintr-un motiv sau altul, cu Germania — aşa cum i se întîmplă lui Mihail Marghiloman, despre care informarea secretă din 1 iulie 1851 relatează:

« Un călător, pe nume Mihail Marghiloman din Buzău, în România, de 27 de ani şi în posesia unui paşaport emis la Rîmnic în 25 august 1850, a fost dirijat de către comandamentul municipal (de poliţie) din Viena spre Paris şi a fost expulzat, din motive de securitate a statului, ca adept al partidului revoluţiei în patria sa, din statele austriece, iar în ziua de 12 a lunii a fost escortat de la Dresda pînă la Leipzig spre a fi trecut de acolo mai departe peste graniţa saxonă » [1].

[1] Dosar M.d.I. nr. 327 a, f. 35 a—b. Aducem pe această cale mulţumiri conducerii Arhivelor Statului din Dresda, care ne-a înlesnit cercetarea fondurilor arhivistice şi a permis executarea fotocopiilor solicitate.

În genere, rapoartele, păstrate în mai multe copii (absolut identice), menite a informa, probabil concomitent, diversele servicii ale poliției germane, incunoștințează organele de resort despre activitatea revoluționară în capitala britanică, ce devenise, după înfrîngerea revoluțiilor de la 1848—1849, locul de refugiu al emigrației europene și centrul de redresare a mișcării revoluționare pe continent. Și asta, deoarece printre emigranți se aflau foarte mulți germani considerați drept periculoși pentru securitatea statului. Astfel — oprindu-ne doar la documentele care au vreo legătură cu emigrația românească — într-o informare din 1851 se face un larg tur de orizont asupra realizărilor „Ligii popoarelor", înființată cu un an în urmă, insistîndu-se asupra activității Comitetului revoluționar german, ce avea printre membri pe Fr. Engels. Interesantă în ceea ce ne privește — pe lîngă descifrarea mai exactă a mobilurilor și a formelor de manifestare ale luptei revoluționare europene după 1848—1849 — e precizarea că Principatele române erau reprezentate în Comitetul Central prin C. A. Rosetti (fapt necunoscut pînă acum):

« Membrii Ligii generale a popoarelor (ligue des peuples) sînt reprezentați acum de toate națiunile; fiecare membru a trebuit să se oblige de a fonda un comitet propriu pentru compatrioții săi emigrați. Totodată, fiecare comitet are datoria de a traduce și de a răspîndi în patria sa toate scrierile comitetului central, să stabilească legături cu patria și în general să facă propagandă în toate felurile posibile, să primească mijloace bănești, să contracteze împrumuturi naționale, să cumpere arme, să trimită emisari etc. Comitetul central de aici constă din Ledru Rollin pentru Franța, Ernst Haug pentru Austria, Ruge pentru restul Germaniei, Mazzini pentru Italia, Worcell pentru Polonia și Rusia, Pulsky pentru Ungaria, Rosetti pentru Principatele Române. Se zice că i-ar fi reușit Comitetului central să formeze în aproape toate capitalele asociații care sînt gata să pornească lupta la primul semn al conducătorilor lor. Comitetul german de aici constă din Haug, Gögg, Engels, Ruge, Ronge, Willich; acesta din urmă exercită asupra muncitorilor o influență deosebită creîndu-și apostoli printre ei, și în clipa în care sînt suficient de bine instruiți, sînt prevăzuți cu bani și trimiși în Germania spre a fonda noi asociații. Aceștia sînt meșteșugari dintre cei care nu s-au refugiat » [2].

[2] Dosar M.d.I. nr. 10965, vol. 12, f. 54.

Un alt raport, din martie 1852, cu referire la conducerea mișcării revoluționare europene, aduce precizarea că românii sînt reprezentați prin « Bratiano » — desigur Dumitru C. Brătianu, ce fusese desemnat încă din 1851 de „Comitetul revoluționar român" din Paris să facă parte din „Comitetul central democratic european", înlocuindu-l, probabil, în funcție pe C. A. Rosetti. Tulburător ni se pare însă și următorul fragment:

« Există la Londra asociații de refugiați ai tuturor naționalităților în parte, care în funcție de personalitatea bărbaților proeminenți s-au împărțit la rîndul lor în diferite partide. În fruntea italienilor a stat și stă și acum singur *Mazzini*, francezii îi au pe Ledru *Rollin* și Louis *Blanc* drept conducători, fiecare cu partidul lui, polonezii sînt reprezentați prin Alfred *Darasz*, valahii sau românii prin *Bratiano*, dar propaganda germană n-a putut și nu se poate uni. Independent de aceste asociații disparate—încă mai de mult devenise evidentă nevoia de a acționa în comun — există o asociație a tuturor naționalităților sub forma Comitetului central european, constituit din Ledru Rollin, Alfred Darasz, Mazzini și Ruge. Organul său a fost *„La voix du proscrit"*, iar după încetarea acestuia *„Les Peuples"* în prezent. Prima dezbinare între membri a pornit tot de la germani, anul trecut s-a format, sub conducerea lui Willich, Uniunea muncitorilor din Londra. Aceasta, împreună cu Comitetul central european sînt cele două asociații care cuprind toate naționalitățile și numără, deci, printre membrii lor și refugiați germani » [3].

[3] Dosar M.d.I. nr. 307q, f. 23.

Numele lui Dumitru C. Brătianu e menționat din nou de rapoartele poliției germane la 25 august 1855, la scurtă vreme după o ședință secretă de maximă importanță a Comitetului central democratic european:

«Al X-lea raport săptămînal
Dresda, 25 august 1855

112. Căpeteniile democrației la Londra se zice că au reușit să obțină un acord între toate culorile. De aceea acum cîteva zile a avut loc o ședință secretă unde toți s-au obligat la eforturi comune. La această ședință a fost discutat un apel către toate popoarele Europei, dar înainte de apariția acestuia (în toate limbile) ar urma ca ordine special tipărite să fie duse de emisari diferiților conducători pe continent. Adunarea a recunoscut unanim că clipa de a acționa este aproape, pentru că atît în Anglia cît și în Franța revoluția este, zice-se, organizată. Se pretinde a se ști în mod cert că Anglia și Franța doresc „pacea cu orice preț" și că toată zarva războinică (propaganda de război) n-ar avea alt scop decît inducerea în eroare a popoarelor.

Proclamația ca și ordinele confidențiale vor fi tipărite în mare secret la Jersey și la tipografia lui Herzen din Londra.

Un original al acestui apel se intitulează:

«Aux Peuples,

Organisation de la Democratie

signé: Pour la Comité Central Démocratique Européen.

Ledru-Rollin. Louis Blanc. Felix Pyat. Worczell. Mazzini. A. Ruge. Ronge. Herzen. Dr. Brataiano. Kossuth. Talendier. Kinkel. Dombrowski. Goegg. Marx. Schütz.

Celălalt original se intitulează:

A nos amis, les Soldats de la Démocratie. »

S-a trecut deja la traducerea originalelor în toate limbile[4].„

[4] Dosar M.d.I. nr. 299 z, f. 37.

După cum se observă, numele lui D. Brătianu figurează de data aceasta în constelația celor mai reprezentative figuri ale mișcării revoluționare europene, printre care frapează numele lui Karl Marx. Faptul respectiv, ce sugerează existența unor contacte directe între patriotul român și fondatorul materialismului dialectic și istoric, ne face să avansăm o ipoteză îndrăzneață, dar plauzibilă. Se știe, astfel, de mult, că Marx era profund familiarizat cu realitățile istorice, sociale, politice și economice din Țările Române și că în lucrările sale a apelat nu o dată la ele spre a-și susține diversele teorii. Cu toate acestea, nimeni nu a putut dovedi care au fost sursele documentației filosofului. S-a presupus, între altele, că Marx s-ar fi informat prin intermediul lucrării lui Bălcescu *Question économique des Principautés Danubiennes* (1850). Totuși, proba palpabilă nu a fost făcută. Raportul din 25 august 1855 al poliției germane deschide o posibilă pistă de dezlegare a acestei chestiuni. Mai mult ca sigur că Marx a primit nu numai documentația necesară (respectiv broșura lui Bălcescu și toate celelalte lucrări despre România, publicate, în țară și străinătate, cu finalitate evident propagandistică, sub semnătura lui Mihail Kogălniceanu, J. A. Vaillant, A. T. Laurian, I. Heliade Rădulescu ș.a.), ci și explicațiile pe care le va fi dorit de la Dumitru C. Brătianu sau poate de la alți emigranți români, deveniți mesageri ai intereselor noastre naționale în străinătate. Aprofundarea acestor legături, încă vag cunoscute, ar putea scoate la lumină fapte revelatorii.

În sfîrșit, ultimul document la care ne referim — poate cel mai interesant dintre toate — relevă, pe de o parte, menținerea vie a relațiilor patrioților români cu exponenții mișcării revoluționare europene și după reîntoarcerea în țară (în 1857), iar pe de alta , pune în evidență sprijinul acordat de Alexandru Ioan Cuza popoarelor asuprite din Imperiul chesaro-crăiesc, și, în primul rînd, maghiarilor și germanilor în lupta pentru eliberarea națională:

« *Copie*

La 29 ianuarie 1861

O mare parte a banilor de hîrtie ai lui Kossuth (kossutieni) fabricați la Londra este ambalată și va fi expe 'iată în Țara Românească, unde aristocrații refugiați sub vechiul guvern român (trăind la Paris și Londra) sînt în strînsă legătură cu partidul revoluționar maghiar.

Totodată, se zice, că de acolo pornind ar urma să aibă loc, sub comanda lui Vetter, prima insurecție în Banatul german, favorizată de actualul Gospodar și de miniștrii săi bonapartiști. În mod special însă i-ar sprijini pe insurgenți familia valahă Brătianu.

Ministru (in spe) Kinkel tot mai întreține o corespondență susținută cu C. Vogt, Fazy și Herwegh ca și cu Comitetul german din America al Revoluției.

Totodată mi se comunică din sursă absolut sigură că Gottfried (Kinkel) a petrecut nu demult cîteva zile în compania lui Kossuth la Paris.

De asemenea mi se mai comunică faptul că cele mai multe corespondențe ale ungurilor trec prin mîinile colonelului Kiss care trăiește la Paris. Se zice că acesta le-ar rezolva prin consulii francezi de la Dunăre. NB (nota bene): prin intermediul prințului Napoleon.

Fiul cunoscutului comunist *Scherzer* va trece peste cîteva săptămîni pe la croitorul Gustav Müller din Dresda; acesta îi va găsi un loc la un librar. »[5]

[5] Dosar M.d.I. nr. 299 qq, f. 41 a—b.

E confirmată, astfel, printr-un document de netăgăduită autenticitate, punerea în practică a angajamentelor asumate de Al. I. Cuza prin convenția încheiată în mai 1859, cu generalul Klapka, de a-i ajuta pe revoluționarii maghiari să-și procure armele necesare pentru lupta antiaustriacă.

Dar dacă sondajul într-o arhivă de la care nu se sconta mare lucru în privința informațiilor privitoare la activitatea revoluționarilor români de la 1848 e așa de bogat răsplătit, ce lucruri interesante trebuie să existe în arhivele secrete ale poliției din țările în care emigrația noastră și-a desfășurat efectiv activitatea!

I. OPRIȘAN

(Transcrierea din gotică a fragmentelor reproduse și traducerea lor aparțin lui Gerhardt CSEJKA)

Panait ISTRATI

În corespondenţă cu Jean-Richard BLOCH [II]

nait Istrati şi Blîhl preună cu Nikos Kazan-kis, într-o excursie pe lga.

CONSEMNAM ÎN NUMĂRUL TRECUT, CĂ lipsa scrisorilor lui Jean-Richard Bloch este un handicap în reconstituirea unor aspecte din prietenia sa cu Panait Istrati. Numeroase întrebări esenţiale, care se desprind din epistolele scriitorului român, îşi vor fi avut desigur un răspuns. De pildă de ce nu a acceptat Jean-Richard Bloch, invitaţia stăruitoare de a-şi face cunoscută public munca de corectare a manuscriselor istratiene; dacă au existat unele controverse de fond (ca în cazul *Domniţei din Snagov*), care au fost ele şi cum s-au rezolvat; dacă scriitorul francez a formulat unele judecăţi asupra operelor lui Istrati, asupra forţei sale de creaţie; şi în sfîrşit dacă, deşi diferiţi ca formaţie şi temperament, prietenia le-a fost totuşi un racord perfect.

Tînărul istoric literar Daniel Lerault s-a izbit de aceleaşi dificultăţi de informare şi vehiculare a documentelor, menţionate în comunicarea sa la Colocviul internaţional de la Nisa, anul trecut. Avînd posibilitatea cercetării fondurilor existente la Biblioteca Naţională, el a avut buna idee de-a complini această lacună, făcînd apel la dialogul epistolar Rolland-Bloch, din perioada respectivă. Investigaţia sa a avut ca rezultat descoperirea cîtorva scrisori ale celor doi scriitori francezi, care cuprind referinţe complementare despre Panait Istrati.

Astfel, în două scrisori (datate 12 şi 17 martie), Romain Rolland se grăbeşte a-l informa pe Jean-Richard Bloch, asupra sinucigaşului de la Nisa, «scăpat de la moarte ca prin minune». Fiind în posesia scrisorii lui Panait, din 1919, el îşi mărturiseşte intuiţia asupra talentului de povestitor al lui Istrati **«dacă nu mă înşeală confesiunea pe care am citit-o ar putea fi vorba de un nou Gorki. [...] Flacăra geniului izbucneşte din fiece pagină a sa... Este mistuit de pasiuni. A învăţat franţuzeşte singur, acum doi ani, cu ajutorul lui Télémaque şi a unui mic dicţionar. Scrie uimitor, cu greşeli, cu inversiuni de frază, cu chiote şi răbufniri de lumină. Trebuie ajutat să-şi scrie marele episod pasionat al vieţii sale [...] Va trebui să-l încurajăm, să-l silim a scrie».**

Dificila sarcină de a-l hotărî pe vagabond să scrie, şi încă în limba franceză, şi-a îndeplinit-o Romain Rolland, în împrejurările cunoscute. Aceea de editor avea să revină lui Jean-Richard Bloch, care entuziasmat de apariţia *Chirei* în *„Europe"* (august 1923), se va declara hotărît a-i tipări orice manuscris îi va fi dat. **«„Europe" — precizează**

I

Paris, le 4 janvier 1925

Mon cher Bloch,

J'ai bien reçu ta carte si riche d'affection amicale. Si je ne t'ai pas répondu de suite, ni à toi, ni à une dizaine de lettres qui attendent leur réponse, c'est que je travaille avec acharnement à finir la Présentation des Haïdoucs, *que je voudrais te remettre avant mon départ pour Nice. Aussi, je t'ai jalousé, en t'entendant dire avoir fini ton bouquin. (Est-ce que ces « bouquins » commencent déjà me devenir un cauchemar?) Le samedi après-midi qui suivit le Noël, je t'ai cherché, les bras chargés des fleurs. J'en fus consterné de ne pas te trouver. Ta concierge m'avait dit que tu rentrerais seulement le vendredi suivant. Dis-moi quel soir je pourrais venir avec Anna, te voir ou vous voir et causer une minute amicale.*

Ton ami-frère,

PANAIT

II

Nisa, 17 februarie 1925

Cher vieux,

Tu dois avoir mon premier volume des Haïdoucs, *depuis samedi. Ne pourrais-tu me sacrifier 3—4 heures, le lire et me donner ton avis aussitôt que possible? Cela me guiderait beaucoup dans le travail suivant.*

J'ai merais également que tu insistes pour que les Haïdoucs *paraissent presque simultanément. Je serai à Paris vers le 15 mars, pour te seconder dans la correction.*

De ma femme et moi, tendre amitié.

PANAIT

Bloch ca argument —, mi-a adus prima mărturie a artei sale. Nici o ezitare, posibilă. Toate trăsurile măreției se află acolo ».

Romain Rolland a depus stăruințe pentru tipărirea operei lui Istrati, nu numai pe lîngă Jean-Richard Bloch. Convins de valoarea artistică deosebită a vagabondului brăilean, el și-a pus în joc întreg prestigiul personalității sale. Apariția *Chirei* în revista *„Europe"* a fost precedată de-o întreagă « muncă de lămurire », dusă cu cei doi directori ai ei: René Arcos și Paul Colin.

În două scrisori, ale căror copii ne-au fost încredințate de d-na Rolland, marele scriitor francez se mărturisește « fericit că nuvela lui Istrati a fost apreciată ». Adresîndu-se lui Paul Colin, se arată satisfăcut de calificativul dat: « Dumneata ai rostit cuvintele potrivite: *„frenezie profundă"*. Sînt înscrise în însăși firea acestui om extraordinar ». Iar lui René Arcos îi condiționează colaborarea la *„Europe"*, numai dacă va publica « povestirea lui Istrati ».

Dar, să revenim la dialogul Rolland-Bloch. Cea de-a treia scrisoare, valorificată de Daniel Lerault este aceea în care Romain Rolland își pregătește prietenul pentru munca de revizuire a manuscriselor lui Panait Istrati **« Eram sigur că povestirea lui Istrati** [*Kyra Kyralina, n.n.*] **te va răscoli. Dumneata ești unul dintre rarii scriitori sensibili în fața geniului, cu sau rară greșeli de ortografie. Desigur, Istrati le are din belșug. Și aici e toată problema: am de la el două manuscrise voluminoase** [1]**,**

[1] Este vorba de manuscrisul de 408 pagini, scris la Hautil, în vara lui 1922 și care cuprinde povestirile: *Moș Anghel, Sotir, Kir Nicola, Mihail.*

I

Paris, 4 ianuarie 1925

Dragul meu Bloch,

Am primit rîndurile tale, atît de bogate în afecţiune prietenească. Dacă nu am răspuns imediat, nici ţie, nici la o duzină de scrisori ce-şi aşteaptă răspunsul, — cauza este că muncesc cu înverşunare la terminarea *Haiducilor*, pe care aş vrea să ţi-l dau înaintea plecării la Nisa. De asemenea, te-am gelozit, auzindu-te spunînd că ţi-ai terminat cartea. (Oare aceste « cărţi » început-au să-mi devină un coşmar?)

Te-am căutat, cu braţele încărcate cu flori în după-amiaza sîmbetei după Crăciun. Am fost foarte mîhnit că nu te-am găsit. Portăreasa mi-a spus că te reîntorci abia vinerea viitoare. Spune-mi în ce seară aş putea veni cu Anna, să te văd, sau să vă vedem şi să stăm de vorbă prieteneşte.

Al tău prieten-frate

PANAIT

II

Nisa, 17 februarie 1925

Dragul meu,

Cred că ai primit de sîmbătă primul meu volum al *Haiducilor*. N-ai putea să sacrifici pentru mine 3—4 ore, ca să-l citeşti şi să-mi spui părerea cît mai repede cu putinţă? M-ar ajuta mult în lucrările mele următoare.

Mi-ar place, de asemenea, ca tu să insişti pentru ca *Haiducii* să apară aproape simultan.

Voi veni la Paris, către 15 martie, ca să te secondez la corectură.

Din partea nevestei şi a mea, tandră prietenie.

PANAIT

---

care reprezintă primele două volume din opera proiectată *Adrian Zograf*i. Dar aceste două volume nu sînt publicabile, în forma lor actuală. Filonul autobiografic, care este sau ar trebui să devină partea principală a romanului, aproape că dispare în desişul povestirilor episodice. Preferabil ar fi ca el să fie complet îndepărtat, — cel puţin pentru o primă prezentare —, deoarece este inferior digresiunilor.

Cred, deci, că ar trebui făcută mai întîi, alegerea celor mai bune povestiri (se şi află vreo cîteva admirabile *Moş Anghel, Sotir* etc.). Dar, ar fi de asemenea nevoie a fi revizuite cu grijă, deoarece stilul este adesea extrem de nepotrivit — alteori, el este de-o justeţe uimitoare), — nimic mai natural la un om care scrie „dintr-un foc", într-o limbă care nu-i a sa.

Această „toaletă" este necesară; va trebui ca d[umnea]ta să-i acorzi un timp oarecare. Nu vei avea de ce să regreţi, fiindcă întreaga această operă este de-o vitalitate fără seamăn. După ce vei citi manuscrisele, pe îndelete, veţi hotărî împreună modalitatea lor de publicare».

Se cunoştea pînă acum o singură referinţă despre aprecierile lui Jean-Richard Bloch asupra operei lui Panait Istrati. Şi anume, articolul *Homer, vînzător de alune americane*, apărut în *„Monde"*, din 15 februarie 1935. Istoricul literar Daniel Lerault a descoperit o alta, care o completează, fiind mult mai analitică şi confesională. Este scrisoarea lui Bloch, din 31 august 1924, adresată lui Rolland:

« Am recitit şi pus la punct, luna aceasta, al doilea volum al lui Istrati. *Cosma* este o capodoperă desăvîrşită. Geniu, în stare (nu voi spune *brută:* există aici o artă profundă sub o pojghiţă de neîndemînare; o artă profundă, instinctivă, certă) — de comunicare directă. Această lungă povestire depăşeşte tot ceea ce primul său volum ne făcuse dovadă. Forţa

III

Paris, le 19 mars 1925

Cher vieux,

Rosenthal me charge de te prier d'examiner la proposition suivante et nous donner la réponse avant ton départ:

Il veut, entre autres traductions que nous envisageons actuellement, donner en roumain un bouquin de toi, et il pense à Lévy. *Mais, nous n'avons pas encore lu ce livre et voudrions savoir s'il est ou non un roman juif, auquel nous donnerions préférence. S'il ne l'est pas, et si tu aimes plutôt un autre de tes ouvrages, (exceptés les trop volumineux), alors fais-le nous savoir lequel. En même temps, et pour nous faire obtenir un bon accueil chez ton éditeur, écris-nous un mot aimable pour ce dernier.*

Voici la question principale.

Une autre, serait de nous indiquer lequel des ouvrages édités par "Rieder" crois-tu que nous pourrions examiner avec profit, en vue de les traduire en roumain. Donne-nous une petite liste.

Dernière prière:

Parmi tes connaissances à laquele pourrais-tu nous envoyer avec une recommandation qui nous permettrait de traiter un peu plus rondement la traduction du Puits de Jacob *et de* Lénine et le paysan russe?

Avec ça, nous te serrons les mains et te souhaitons bon voyage.

PANAIT ISTRATI

A cette occasion, dis-moi ce que tu penses de la Présentation des Haiducs.

VI

Nice, le 13 mai 1925
1, Impasse Jeanne d'Arc

Mon cher Bloch,

Malgré toutes mes insistances pour le retenir, Rosenthal part dans 8 jours pour la Roumanie, — où il restera cet été.

---

viziunii atinge aici o expresie legendară; pagini care mă împing să gîndesc la *Cartea junglei*, altele (da, da!) la Homer, altele la Gorki din ultimele sale povestiri [...] N-am regretat lungile ceasuri petrecute asupra acestui manuscris. Închipuiește-ți emoția curățitorului de diamante, care citind tot anul paperaserie și dînd jos noroiul, găsește în sfîrșit un diamant curat, sub jetul de apă.

Îmi place mai puțin *Moartea lui Moș Anghel* care va face parte din același volum. L-am anunțat dealtfel [...]; cît despre *Moș Anghel*, această povestire este una dintre cele mai bune din tot ce-a scris, una dintre cele mai puternice și mai adînci.

Dar, ce progrese face Istrati, în mînuirea limbii franceze! Vocabular, întorsături de frază, sintaxă — totul s-a îmbogățit, se armonizează, se statornicește. Am avut mult mai puțin de lucru, la acest al doilea volum».

Aprecieri asemănătoare, chiar mai îndrăznețe, avea să facă mult mai tîrziu și criticul Henry Poulaille, care în «prefața» la reeditarea lui *Moș Anghel* (Paris, Club français du Livre, 1951) consemnează «Povestea lui *Cosma* are un accent excepțional, de negăsit nici la Gorki, nici la Kipling, la nici unul dintre marii povestitori asemănători [...] *Moș Anghel* este una dintre cele mai frumoase cărți ale lui Panait Istrati și una dintre cele mai admirabile scrise în limba noastră. Dacă n-ar fi scris numai această operă și Romain Rolland avînd-o în mînă, el ar fi fost îndrituit să vorbească despre geniu».

Epistolele lui Panait Istrati, adresate confraților francezi, se constituie astfel într-o adevărată biografie a ciclului epic *Adrian Zografi*.

Alexandru TALEX

III

Paris, 19 martie 1925

Dragul meu,

Rosenthal mă însărcinează să te rog să examinezi propunerea următoare, dîndu-ne un răspuns înaintea plecării tale.

El vrea să traducă în românește, printre altele proiectate actualmente, și o carte de-a ta. El se gîndește la *Lévy*. Dar noi n-am citit încă această carte și am vrea să știm dacă este sau nu un roman evreesc, pe care l-am prefera. Dacă nu este așa ceva și ți-ar place mai degrabă o altă lucrare de-a ta (exceptînd pe cele prea voluminoase), atunci spune-ne care anume. În același timp, scrie-ne un cuvînt amabil către editorul tău, spre a fi bine primiți de el.

Asta-i problema principală.

O alta ar fi să ne indici care anume lucrări, editate de „Rieder", am putea să cercetăm în vederea tipăririi lor în românește. Dă-ne o mică listă.

Și o ultimă rugăminte:

La care dintre cunoștințele tale ne-ai putea da o recomandație, care ne-ar înlesni să tratăm cît mai repede traducerea cărților *Puțul lui Iacob* și *Lenin și țăranul rus*?[1]

Îți strîngem mîinile și-ți urăm drum bun.

PANAIT ISTRATI

— Spune-mi cu ocazia asta și ce crezi despre *Haiducii*.

[1] Proiecte editoriale iluzorii. Editura „Renașterea" a scos doar două cărți (*Trecut și Viitor*, *Moș Anghel*), după care își încetează activitatea.

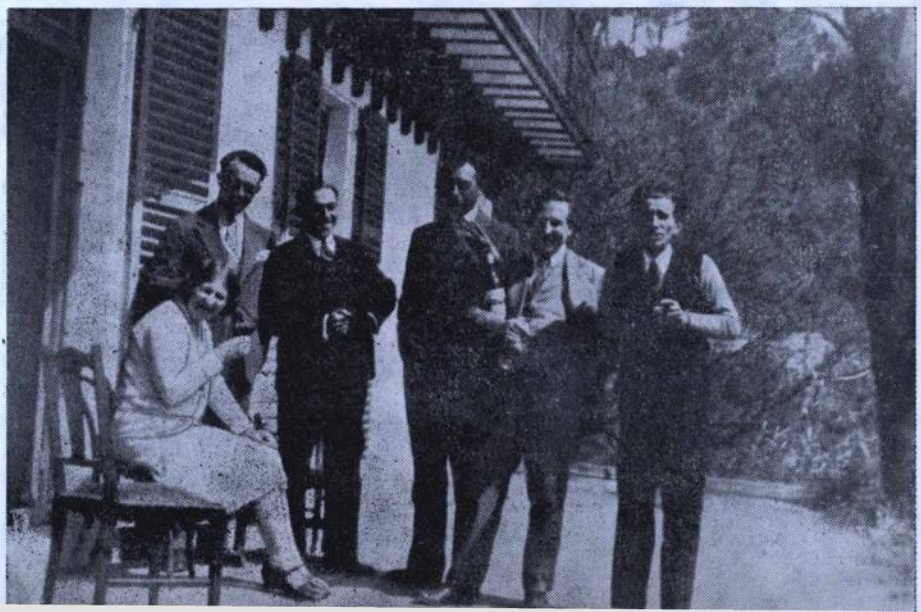
IV

Nisa, 13 mai 1925
1, Impass Jean d'Arc

Dragul meu Bloch,

În ciuda stăruințelor mele de a-l reține, Rosenthal pleacă în România, unde va rămîne toată vara.

El vrea să-ți exprime o dorință și să-ți ceară un serviciu: ar dori să obțină corespondența pentru România, la ziarul „*Quotidien*" și te roagă să intervii pe lîngă prietenii tăi de la acest cotidian. Mă unesc dorinței și rugăminții ce-ți face prin mine. Nu e vorba

La vila „Aux Salins", alături de soția criticului olandez A. M. de Jong și de Reiss, proprietarul vilei (Menton, 1929).

Il a un désir à t'exprimer et un service à te demander : il voudrait obtenir la correspondance du "Quotidien", *et te prie de la lui faire accorder par tes amis de ce journal. Je m'associe à son désir et à la prière qu'il te fait par moi. Il ne s'agit d'aucun intérêt matériel : J. Rosenthal est un homme aisé. Je dirai même fortuné, et il ne demande pas de rémunération au* "Quotidien". *D'ailleurs tu le recommanderas pour ce qu'il est : publiciste roumain, ancien directeur-propriétaire des journaux* "Adevărul" *et* "Dimineața" *— et surtout, cet autre titre, qui lui gagnera les sympathies de l'organe radical :* Rosenthal est un adversaire redoutable du fascisme roumain, *dont il fut victime, et faillit payer de sa vie la lutte pour une idée avec laquelle s'honore le* "Quotidien" *également. Et c'est pourquoi qu'il voudrait être son correspondant à Bucarest. On ne connait pas en France, la vérité sur les questions balkaniques. Tout est camouflage, divagations fascistes. Notre ami se fera un plaisir et un devoir en renseignant un grand organe parisien.*

Je crois que cela te serait agréable à toi-même. Rends lui, donc, ce service, mais le plus tôt possible, vu qu'il part dans une semaine.

Nous te remercions à l'avance.

Es-tu content de ton voyage méditerranéen ?

Affectueuses amitiés à toi et à ta femme.

PANAIT ISTRATI

Si tu ne vois pas d'inconvénient, pour ma part, tu peux joindre ma lettre à celle de Rosenthal, en les envoyant les deux à Mr. Dumay.

V

Niederbruck-Langefeld,
près de Masevaux
[Mai 1925]

Mes chers Bloch et Robertfrance,

Veuillez confrontez avec attention mes corrections. Là où vous verrez un signe d'interrogation en parenthèse : (?) — c'est que je n'en suis pas sûr si ma correction est juste. Également, je m'adresse à vous sur maints endroits, au bord de la page.

Mais à part cela, j'ai fait des modifications (très insignifiantes quant à la quantité), mais fort importantes quant au sens, et que sûrement Bloch n'a pas pu faire.

Je compte sur vous pour qu'il n'arrive plus ce qu'est arrivé avec Oncle Anghel, *dans lequel j'ai trouvé, en le traduisant en roumain, bien de fautes atroces,* fautes de français, de grammaire.

D'ailleurs, je serais plus près de Paris quand vous donnerez le « bon à tirer », et je tiens à relire le texte après la mise en page, à la dernière heure.

Je suis content du travail de revision que Bloch a fait : il m'a, encore une fois, trop respecté ma pauvre prose ! Hélas, je ne suis pas si content de mon travail ! Je sens la rapidité avec laquelle il a été fait.

Je prie Bloch de me croire fraternellement reconnaissant de ce qu'il fait pour moi. Je le lui dirai de vive voix vers le 5 juillet, quand je serai à Paris pour trois jours.

Reçu les deux bouquins, sur lesquels je me rattraperai du français perdu en écrivant un volume roumain et en traduisant Oncle Anghel.

Amitié affectueuse à tous.

PANAIT ISTRATI

VI

Masevaux, le 1-er juillet 1925

Mon cher Bloch,

Je serai à Paris (pour trois jours), samedi soir prochain, le 4 juillet. As-tu le temps, peux-tu nous recevoir, Ionesco et moi, dimanche, le lendemain ?

Si oui, donne lui un coup de téléphone : Elysée 41—84, et tu le rendras heureux.

de nici un interes bănesc: J. Rosenthal este un om înstărit. Aş putea spune, chiar bogat şi nu cere nici remuneraţie de la „*Quotidien*". Dealtfel, tu îl vei recomanda, pentru ceea ce şi este: publicist român, fost director-proprietar al ziarelor „*Adevărul*" şi „*Dimineaţa*", — şi mai ales, pentru faptul că *Rosenthal este un adversar de temut al* fascismului român, ceea ce va face să cîştige simpatiile organului francez radical. Rosenthal a fost victima fasciştilor români, cît pe-aci să plătească cu viaţa lupta pentru aceeaşi idee cu care se onorează şi „*Quotidien*". Iată de ce el vrea să fie corespondentul acestui ziar la Bucureşti. În Franţa, nu se cunoaşte adevărul despre problemele din Balcani. Totul este camuflaj, pălăvrăgeli fasciste. A informa un mare ziar parizian va fi o plăcere şi o datorie pentru prietenul nostru.

Cred că această cerere o să-ţi fie agreabilă. Fă-i acest serviciu, dar cît mai grabnic cu putinţă, dat fiind că el pleacă într-o săptămînă.

Îţi mulţumim anticipat.

Eşti mulţumit de călătoria ta mediteraneană?

Prietenie afectuoasă, ţie şi soţiei tale,

PANAIT ISTRATI

— Dacă nu vezi nici un incovenient, poţi anexa scrisoarea mea aceleia a lui Rosenthal, trimiţîndu-le pe amîndouă d-lui Dumay.

V

Niederbruck-Langenfeld, lîngă Masevoux [mai 1925]

Dragii mei Bloch şi Robertfrance [2],

Binevoiţi a confrunta cu atenţie corecturile mele [3]. Acolo unde veţi vedea un semn de întrebare între paranteze: (?), — înseamnă că nu am fost sigur că este justă corectura mea. De asemeni, mă adresez vouă în numeroase locuri, pe marginea paginii.

Afară de asta, am făcut modificări (foarte neînsemnate ca număr), dar foarte importante ca sens şi pe care Bloch, desigur, nu le-ar fi putut face.

Mă bizui pe voi, ca să nu se repete ceea ce s-a întîmplat cu *Moş Anghel*, în care am găsit, traducîndu-l în româneşte, destule greşeli groaznice, *greşeli de limbă şi gramatică franceză*.

Dealtfel, cînd veţi da « Bun de tipar », eu voi fi foarte aproape de Paris; ţin să recitesc textul după paginarea lui, în ultima clipă.

Sînt mulţumit de revizuirea textului, făcută de Bloch. Încă o dată, el a respectat prea mult biata mea proză! Vai, eu nu sînt prea mulţumit de munca mea! Simt graba cu care am făcut-o.

Îl rog pe Bloch să mă creadă frăţeşte recunoscător pentru tot ce face pentru mine. I-o voi spune, prin viu grai, pe la 5 iulie, cînd voi veni la Paris, pentru trei zile.

Am primit cele două cărţi, pe ale căror pagini îmi voi reciştiga franceza pierdută, scriind un volum în româneşte şi traducînd pe *Moş Anghel*.

Prietenie afectuoasă tuturor,

PANAIT ISTRATI

[2] Jacques Robertfrance, director literar la editura „Rieder". Prieten intim cu Panait Istrati, el a fost a treia « mînă franceză, prietenă », care i-a corectat cărţile, după Jean-Richard Bloch.

[3] Corecturi la volumul *Haiducii*.

VI

Masevaux, 1 iulie 1925

Dragul meu Bloch,

În seara viitoarei sîmbete, 4 iulie, voi fi la Paris pentru trei zile. Ai timp ca să ne primeşti mîine, duminică, pe mine şi Ionescu? Dacă se poate, telefonează la numărul Elysée 41—814 şi ai să-l faci fericit.

Prépare un volume, n'importe lequel, pour un admirateur fou que je t'ai découvert dans la pension où je suis. Sans savoir à qui il parlait, il m'a fait un panégyrique si enthousiaste de tes bouquins, que j'en fus honteux, moi, qui commence seulement à te lire. Ce sincère admirateur est parti hier : c'est Mr. Jean Haren, directeur d'une banque de Strasbourg, un jeune homme de la meilleure race française, quoique banquier.

Je t'embrasse de tout mon fraternel amour amical, et je serre la main aux tiens.

PANAIT ISTRATI

VII

Masevaux, le 7 juillet 1925

Mon cher Bloch,

Je viens de finir à l'instant la lecture des Haïdoucs *en volume, pour voir si les corrections sont bien faites. Il y a très peu de choses à corriger au prochain tirage. En tout cas, le volume ne souffre pas des erreurs qui s'y trouvent.*

Et ce n'est pas pour te dire cela que je t'écris, mais bien pour te faire apprendre ma chaude gratitude à l'egard de ton travail, de ta part de collaboration *à cet ouvrage encore. Car c'est une vraie collaboration, mon cher ami, tu as beau te cacher derrière ton franc désintéressement. Mais, je t'en prie, mets toi à ma place, — à ma place d'ami qui sait aimer un ami, — et raisonne : d'abord, on me reconnait assez de qualités pour que ma vanité soit satisfaite et pour que je n'ai plus besoin de me parer avec celles qui ne m'appartiennent, mon bon ami, et on le saura, je tiens à qu'on le sache, et de ton vivant, de notre vivant. C'est une justice élémentaire que je réclame là, justice pour toi, pour moi et pour ce lecteur qui m'apprécie au-dessus de mes mérites.*

Et il ne nous sera point difficile de rendre publique cette justice. Par exemple : l'hiver prochain, à l'apparition des autres deux volumes des Haïdoucs: *II.* Départ des H[aïdoucs] *III.* Amitié des H[aïdoucs], *volumes qui mettront fin aux* Récits d'Adrien Zograffi, *—à cette occasion j'écrirai quelques lignes circonstancielles, dans lesquelles je me désisterai honorablement et amicalement du mérite qui est dû à Jean-Richard Bloch! Et mon très cher ami Bloch me fera le plaisir de reconnaître, à la page suivante, que, en effet, Istrati ne sait pas le français si bien qu'il l'a montré, — mise au point qui ne lui enlèvera aucune plume de son panache.*

N'est ce pas que tu ne m'enverras pas promener cette fois encore?

D'ailleurs, il n'est nul besoin que tu m'envoies trop, car voici : dans huit jours, je pars de mon propre chef, et dans une promenade assez longue, car nous allons, ma femme et moi, revoir mon pays natal, que j'ai quitté en 1916 pour ne plus le revoir jusqu'à ce jour. Ce n'est pas une promenade, car j'ai horreur de ce pays aux maîtres sans vergogne, ni justice, ni pitié : je vais pour corriger moi-même le vol[ume] Oncle Anghel, *traduit par moi et actuellement sous presse.*

Je voudrais également poser une pierre sur la tombe de ma mère, si je la découvre et si une main fanatique ne me couche pas à côté de ma mère avant d'avoir ecrit la suite des Haïdoucs.

En ce cas, je t'embrasse ici pour la dernière fois, car je t'aime comme j'aime Ionesco.

Ton ami sincère,

PANAIT ISTRATI

(Affectueuses salutations aux tiens).

Pregătește un volum (nu importă care), pentru un admirator nebun, pe care l-am descoperit în pensiunea unde mă aflu. Fără să știe cui se adresa, el mi-a făcut un panegiric atît de entuziast al cărților tale, încît mă rușinai, eu, care abia încep să te citesc. Acest sincer admirator a plecat ieri. E dl. Jean Haren, directorul unei bănci din Strasbourg, un om tînăr din cea mai bună rasă franceză, deși bancher.

Te îmbrățișez cu toată dragostea prietenească și strîng mîinile alor tăi.

PANAIT ISTRATI

VII

Masevaux, 7 iulie 1925

Dragul meu Bloch,

Am terminat acum lectura *Haiducilor* (în volum), ca să văd dacă au fost respectate corecturile. Sînt foarte puține lucruri de îndreptat la un viitor tiraj. În tot cazul, volumul nu suferă din pricina greșelilor scăpate.

Nu-ți scriu, ca să-ți spun doar aceste lucruri, ci ca să te obișnuiești cu calda mea recunoștință pentru munca ta, pentru *partea ta de colaborare* la încă o operă de-a mea. O adevărată colaborare, dragul meu prieten, deși tu te ascunzi degeaba înapoia unei sincere dezinteresări. Dar, te rog să te așezi în locul meu — de prieten care știe iubi un prieten — și să judeci: mai întîi, mi se recunosc atîtea calități, pentru ca vanitatea mea să fie satisfăcută, nemaiavînd nevoie să mă împăunez și cu cele ce nu-mi aparțin. Acestea sînt dreptul tău, bunul meu prieten, și acest lucru va fi cunoscut, țin să fie cunoscut în timpul vieții tale, a amîndorura. Este o dreptate elementară pe care o cer, dreptate pentru tine, pentru mine, cît și pentru cititorul care mă prețuiește mai mult decît valorez.

Și n-o să ne fie deloc greu să facem public această dreptate. De exemplu: la apariția, în iarna viitoare, a celorlalte două volume din *Haiducii*[4] (II. *Plecarea haiducilor*: III. *Prietenia haiducilor*), care vor încheia *Povestirile lui Adrian Zograf*i, — cu această ocazie, voi scrie cîteva rînduri de circumstanță, în care voi renunța onorabil și prietenește la meritul datorat lui Jean-Richard Bloch! Iar scumpul meu prieten Bloch îmi va face plăcerea să recunoască, în pagina următoare, că într-adevăr Istrati nu știe franțuzește atît de bine pe cît pare, — precizare ce nu mă va scădea cu nimic.

Nu-i așa că n-o să mă trimiți iarăși la plimbare? Dealtfel, nici n-o să fie nevoie, deoarece am luat hotărîrea să fac o plimbare, destul de lungă, peste opt zile: însoțit de nevastă-mea, mă duc să-mi revăd țara natală, pe care am părăsit-o în 1916 fără a mă mai întoarce între timp acolo. Dar, nu va fi o plimbare. deoarece mi-e groază de această țară de satrapi nerușinați, fără pic de milă, fără justiție.[5] Mă duc să corectez volumul *Moș Anghel*, pe care l-am tradus în românește și care se află acum sub tipar. Aș vrea, de asemeni, să pun o piatră pe mormîntul mamei mele, înainte de-a mă apuca să scriu urmarea *Haiducilor*.

Așa că, te îmbrățișez pentru ultima dată, căci te iubesc ca pe Ionescu.

Prietenul tău sincer,

(Salutări afectuoase alor tăi)

PANAIT ISTRATI

Reproducere după o reclamă a editurii „Rieder".

[4] Proiectul *Haiducilor*, în trei volume, nu se realizează. Apar doar două: *Prezentarea Haiducilor* și *Domnița din Snagov*. Al treilea trebuia să fie *Groza*, la care renunță după înapoierea din călătoria făcută în România (toamna lui 1925). Motivele acestei « prescurtări » a ciclului *Povestirile lui Adrian Zograf*i le expune în prefața la *Domnița din Snagov*.

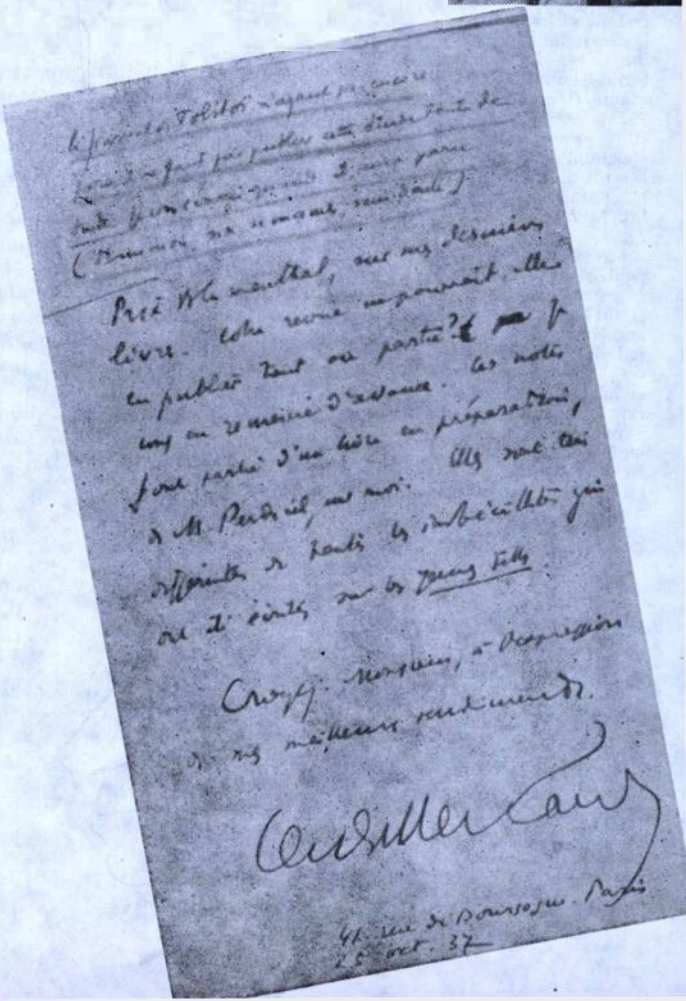
[5] Aceleași temeri pentru viața sa le exprimă, în scrisori, și lui Romain Rolland. Pe toată durata șederii în România este supravegheat și hărțuit de Siguranță, amenințat cu expulzarea, atacat cu ferocitate de presa reacționară. În străinătate, circulă zvonuri c-ar fi fost arestat, ba chiar omorît.

Henry de MONTHERLANT

În corespondenţă cu Petru COMARNESCU

LA DATA DE 11 OCTOMBRIE 1937, PETRU Comarnescu se decide să apeleze la Montherlant, reamintindu-i o făgăduinţă de colaborare şi trimiţîndu-i un număr din „Revista Fundaţiilor Regale", spre a-şi face o idee asupra formei şi conţinutului prestigioasei publicaţii. La 25 octombrie, Montherlant răspunde că va expedia un articol inedit, intitulat; A propos du „Journal Intime" de Tolstoï (1910), de fapt o prefaţă la respectivul Iurnal. Textul are corecturi făcute de autor cu aceeaşi cerneală violetă cu care îşi scrie şi epistola însoţitoare şi cuprinde zece file dactilografiate impecabil la douăzeci şi cinci de rînduri. De asemenea, Montherlant exprimă unele opinii ca, de pildă, cea despre eseul lui Fernand Perdriel, care se deosebeşte — după părerea lui — de tot ceea ce s-a scris despre Jeunes Filles, şi recomandă ca unele fragmente să apară în „Revista Fundaţiilor Regale", cu atît mai mult cu cît eseistul era distins cu Premiul „Blumenthal" pe 1936. Din scrisoarea lui Comarnescu din 10 noiembrie 1937, reiese că eseul din Perdriel a fost tradus cu rapiditate şi introdus în ultimul moment. Se aşteaptă încuviinţarea pentru imprimarea eseului lui Montherlant asupra lui Tolstoi, în numerele din ianuarie sau februarie, condiţia fiind ca autorul să anunţe permisiunea sa cu cel puţin trei săptămîni înainte. La 13 decembrie sunt expediate în Franţa trei exemplare din ultimul număr al revistei, cu studiul lui Perdriel apărut la rubrica cronicilor, singura liberă în momentul primirii materialului. Totodată, Comarnescu îl anunţa; « votre étude paraitra dans le juste endroit dans le numéro prochain (Janvier 1938) qui est sous presse»; şi mai departe: « j'espère que cette date vous conviendra, puisque dans votre lettre du 25 Octobre vous m'écrivez que dans un mois ou six semaine le Journal de Tolstoï paraitra».

La 18 decembrie (deci cu mare promptitudine), Montherlant mulțumește pentru publicarea lui Perdriel, dar este contrariat de faptul că textul său urmează să apară în ianuarie, ceea ce i-ar aduce neplăceri cu editorul: « Ignorînd apariția cărții, publicarea acestui text devine inoportună și puțin cam ridicolă pentru publicul dumneavoastră, deoarece mă puneți să vorbesc despre o carte care n-a apărut, ceea ce riscă să mă stînjenească direct, dacă editorul (din rațiuni pe care nu le-aș putea explica acum) va lua act de apariția articolului». El cere ca tipărirea eseului să fie împiedicată, ceea ce nu se mai poate. Nu se știe exact cînd a primit Comarnescu răspunsul lui Montherlant, dar la 19 ianuarie 1938, el motivează în felul următor: « Malheureusement, votre lettre du 18 Décembre n'a pas pu empêcher la publication de votre essai sur Le Journal Intime de Tolstoï, le numéro de Janvier étant sous presse etc.». Revista a fost pusă în vînzare la data de 18 ianuarie, ceea ce, probabil, n-a îmbunătățit situația. Nu se știe care ar fi fost daunele sau neplăcerile pricinuite lui Montherlant, deoarece după această explicație, corespondența se întrerupe, pare-se, pînă în luna mai. La sfîrșitul acestei luni, Comarnescu trimite o scrisoare de mulțumire pentru Les Olympiques, apărută la „Bernard Grasset", într-o ediție revăzută și îmbunătățită, cuprinzînd titlurile: Le Paradis à l'ombre des Epées și Les Onze devant la Porte Dorée, cunoscute din 1924 cititorilor. Această carte cu virtuți pedagogice și morale nu mai puțin însemnate ca cele poetice și psihologice, recoltase aprecieri elogioase; « si un pareil ouvrage pouvait se diffuser à la manière d'un remède énergique et subtil, il serait évidemment indiqué pour combattre l'inquiétude de ce temps» (Pierre Mac Orlan); « Avec Les Olympiques, Montherlant a ouvert grandes les fenêtres de la chambre où venait de mourir Proust» (Ernst-Robert Curtius); «Ces Olympiques sont peut-être les Bucoliques du XX siècle» (Paul Souday). «Ces pages rendent un son nouveau, dont le prolongement n'est pas près de s'éteindre dans les lettres françaises» (Maurice Barrès).

Natural, Petru Comarnescu îl anunță pe autor că va publica o cronică asupra acestei «opere magnifice», iar la 31 iulie expediază o amplă scrisoare în care mărturisește:

„... Am căutat să deosebesc ceea ce este al timpului și ceea ce aparține antichității grecești în viziunea dumneavoastră estetică și etică asupra sportului. Am arătat măsura în care idealizați sportul de azi, admirabilă alternanță între realism și idealism (care se va găsi de altfel în operele dumneavoastră și peste tot în Fîntînile dorului). Dacă urmărim firul care străbate întreaga carte, acest fir subiacent și subtil care leagă entuziasmul sportiv, nevoia de măreție, spiritualizarea materiei, înfrumusețează prin disciplină și printr-un anume eroism animalic, — luăm aminte foarte limpede că această carte începe cu un Montherlant solidar trup și suflet cu sportivii săi și se încheie cu un Montherlant singuratic și resemnat, care știe să se bucure sau să afle bucuria în măsura pe care i-o îngăduie realitatea.» (pagina 178). Susțin, de asemenea, că «în acest cosmos de virtute și de activitate sportivă se poate întrevedea întreaga dialectică a operei lui Montherlant ... Aici (în Olympiadele) inspirația lui antică se îzbește de urîțenia vieții contemporane, iar idealul unei culturi integrale intră în conflict cu barbaria unei experiențe meschine» (p. 182). «Fac, de asemenea, o paralelă între Alcibiade și Peyrony, între Socarte și dumneavoastră, care vă adresați acestei haimanale pariziene în termeni de odă (mă gîndesc, mai ales, la Pindar), încercînd să aflu în această umilă dar pură existență un înțeles moral și estetic» (pp. 177—178)".

La acea dată, Montherlant avea peste patruzeci de ani, era « un clasic în viață», cum am spune noi azi. Cu toate că se opune calificării personajului Peyrony ca haimana, studiul lui Comarnescu îl interesează și-l roagă pe eseist să i-l trimită în traducere. Mai multe nu știm, deocamdată, asupra acestui schimb de scrisori, care reflectă, în primul rînd, natura preocupărilor înalte și a înclinațiilor lui Comarnescu spre studierea unor tipuri, activități și tendințe moderne, în comparație cu antichitatea greacă. Ne aflăm într-o perioadă în care autorul Chipurilor și priveliștilor Americii scrie o bună parte din eseistica sa literar-filosofică, publicînd cu regularitate în „Revista Fundațiilor Regale" eseuri, comentarii, prezentînd cărți de filosofie, făcînd poate cea mai valoroasă interpretare a lui Lucian Blaga. Corespondența din acest moment ni-l arată pe Comarnescu în relații cu Gabriel Marcel, Henry Daniel-Rops, J. Maritain, A. Rolland de Renéville, N. Berdiaeff, Emile Brehier, Maurice Blondel, J. de Gaultier, Louis Lavelle, Jacques Lassaigne, Paul Henry, Reymond Lenoir, R. Bayer și cu mulți alți scriitori și eseiști de primă mărime.

Corespondența lui Montherlant cu Petru Comarnescu dovedește preocuparea permanentă a eseistului de a obține colaborări de prestigiu și de a atrage în circuitul vieții culturale românești o serie de nume cunoscute pe plan european.

Traian FILIP

I

Monsieur,

Je vous envoie un article inédit en français. *Il devait-être la préface du* Journal intime *de Tolstoï (année 1910) que va publier „Gallimard". Mais différentes raisons font que je ne le donnerai pas comme préface. Vous pouvez donc signaler qu'il est inédit.*

Il est extrêmement rare que je donne en inédit des études à l'étranger, et je le fais par égard pour l'auteur et sympathie qu'ont vos compatriotes vis à vis de mon renom.

Puis-je, qu'à mon tour, vous demander un petit service : Je joins aussi un essai, également inédit, de M. Perdriel, prix Blumenthal, sur mes derniers livres. Votre revue ne pourrait-elle en publier tout ou partie? Je vous en remercie d'avance. Ces notes font partie d'un livre en préparation, de M. Perdriel sur moi. Elles sont très différentes de toutes les imbécillités qui ont été écrites sur les Jeunes Filles.

Croyez, Monsieur, à l'expression de mes meilleurs sentiments.

Le Journal de Tolstoï n'ayant pas encore paru, il ne faut pas publier cette étude tout de suite. Je vous écrirai quand il aura paru (dans un mois, six semaines, sans doute).

MONTHERLANT

41 — Rue de Bourgogne. Paris
25 Oct[obre] [19]37

II

18 — 12 — 37

Cher Monsieur,

Je vous remercie pour la publication de l'article de Perdriel (je n'ai pas encore reçu les numéros) mais je suis contrarié que vous veuillez publier mon texte dans votre numéro de Janvier. Je suis sûr de vous avoir écrit, sans doute après ma lettre du 25 Octobre (ou en post-scriptum) : « Attendez que je vous en prévenu de la publication du livre pour publier jce texte ».

En le publiant en Janvier, non seulement cette publication est inopportune et un peu ridicule pour votre public, puisque je ne fais que parler d'un livre qui n'aura pas paru à ce moment, mais elle risque de me gêner personnellement, *si l'editeur en a connaissance (pour des raisons qu'il serait trop long de vous expliquer).*

Je vous demande donc, s'il en est encore temps, de renoncer à cette publication jusqu'au moment où je vous aurai prevenu que le livre a paru. *Vous me rendrez un grand service.*

Croyez, cher Monsieur, à l'assurance des mes meilleurs sentiments.

MONTHERLANT

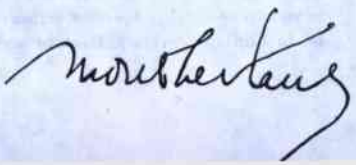
III

Cher Monsieur,

Merci pour votre étude. Mais le petit resumé que vous m'en faites me fait venir l'eau à la bouche de le connaître, dans sa traduction. Ne pouvez vous me l'envoyer un jour? Je proteste aussi un peu contre le terme de « voyau » appliqué à Peyrony, qui était un garçon de la haute bourgeoisie, et contre votre expression « solitaire et résigné » me concernant. Je ne suis — hèlas — que presque trop comblé d'êtres et quand a être résigné, « acceptant » si vous voulez. Mais il y a une forte nuance, sinon un abîme, entre « résigné » et « l'acceptation » qui [indescifrabil] si on veut, de ce qu'il y a de cruel dans la nature.

Suppozer que j'aurai un texte inédit, que je puisse ne pas publier nule et nule en français e vous l'enverrai pour une publication antérieure dans la Revista.

Cordialement merci

I

Domnule,

Vă expediez un studiu *inedit în franţuzeşte*, menit să devină prefaţa la *Jurnalul intim* al lui Tolstoi (anul 1910) pe care îl va publica „Gallimard". Dar diferite motive mă determină să nu-l dau ca prefaţă. Puteţi deci menţiona că este inedit.

Mi se întîmplă destul de rar să dau ca inedite unele studii în străinătate şi o fac din consideraţie pentru autori şi din simpatia compatrioţilor dumneavoastră pentru renumele meu.

Aş putea, la rîndul meu, să vă cer un mic serviciu? Am un studiu, de asemenea inedit, al domnului Perdriel, — premiul „Blumenthal" — asupra ultimelor mele cărţi. Revista dumneavoastră l-ar putea publica în întregime sau fragmentar? Eu vă mulţumesc dinainte. Aceste note fac parte dintr-o suită în pregătire ce mi-o consacră domnul Perdriel. Ele se deosebesc de toate imbecilităţile care s-au scris despre *Jeunes Filles*.

Vă rog să primiţi, domnule, expresia sentimentelor mele cele mai bune.

[P.S.] *Fiindcă* Jurnalul *lui Tolstoi n-a apărut încă, acest studiu nu trebuie publicat de îndată. Vă voi scrie cînd va fi apărut (într-o lună sau în şase săptămîni, negreşit).*

MONTHERLANT

41. Rue de Bourgogne. Paris.
25 octombrie 1937

II

18.12.37

Scumpe Domnule,

Vă mulţumesc pentru apariţia articolului lui Perdriel (n-am primit încă numerele) dar sînt contrariat că vreţi să publicaţi textul meu în numărul din ianuarie. Sunt sigur că v-am scris negreşit după scrisoarea mea din 25 octombrie (sau în post-scriptum): « Aşteptaţi mai întîi să vă previn cu privire la apariţia cărţii, înainte de a tipări acest text ».

Ignorînd apariţia cărţii, publicarea acestui text în luna ianuarie devine inoportună şi puţin cam ridicolă pentru publicul dumneavoastră, deoarece vorbesc despre o carte care n-a apărut, ceea ce riscă *să mă stînjenească direct*, dacă editorul (din raţiuni pe care nu le-aş putea explica acum) va lua act de apariţia articolului.

Vă rog, aşadar, dacă mai e vreme, să renunţaţi la publicare, *pînă cînd vă voi fi prevenit de apariţia cărţii*. Îmi veţi face un mare serviciu.

Vă rog să credeţi, domnule, în preţuirea şi în cele mai bune sentimente ale mele,

MONTHERLANT

III

Scumpe Domnule,

Mulţumesc pentru studiul dumneavoastră, însă micul rezumat ce-l faceţi îmi stîrneşte dorinţa de a-l cunoaşte în traducere. Nu puteţi să mi-l trimiteţi? Protestez puţin, de asemenea, împotriva termenului de « derbedeu » aplicat lui Peyrony, care era un băiat din înalta burghezie, ca şi împotriva expresiei dumneavoastră de « stingher şi resemnat », ce se referă la mine. Nu sunt, vai, decît un om prea apăsat de griji, iar în ce priveşte resemnat, « împăcat cu soarta », dacă vreţi, dar între *resemnat* şi *împăcat cu soarta* există o puternică nuanţă, dacă nu o prăpastie, [întărind], dacă vreţi, ceea ce este crud în natură.

De îndată ce voi avea un text inedit, pe care să-l pot publica în franţuzeşte, vi-l voi expedia, pentru ca dumneavoastră să-l puteţi tipări mai întîi în *„Revista [Fundaţiilor"]*.

Cu cordialitate şi mulţumiri,

MONTHERLANT

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

Panait ISTRATI

și conmilitonii francezi

Autoportret Kazantzakis

ÎN „MANUSCRIPTUM" nr. 2/1979, EMIL MANU a publicat două scrisori (fără legătură între ele) adresate lui Henri Barbusse, și ai căror semnatari sînt Panait Istrati și Francis Jourdain. Comentariul care le însoțește se voiește a fi o contribuție la întregirea unui « fragment din biografia lui Panait Istrati», precum și o ilustrare a relațiilor « dintre Henri Barbusse și mișcarea democratică și socialistă din România».

Am citit acest documentar cu interesul cuvenit unei teme care nu a fost adîncită de exegeții scriitorului nostru. Ne așteptam să fie înfățișate relațiile lui Panait Istrati cu « conmilitonii» francezi și, în acest context, relațiile autorului Chirei cu Henri Barbusse, iar scrisoarea respectivă să aducă informații substanțiale. În felul acesta, cîștigul ar fi fost dublu, atît pentru cititor cît și pentru istoria literară.

Documentarul lui Emil Manu este o reușită numai pe jumătate. Și iată de ce: publicarea a două scrisori—numai una este a lui Panait Istrati, cealaltă nepomenindu-i nici măcar numele —, documente inedite ce se află la Biblioteca Națională din Paris și care privesc țara noastră, prezintă un interes deosebit. Comentariul care completează aceste scrisori repetă însă date cunoscute din biografia scriitorului brăilean, prezentate incomplet și pe alocuri eronat.

Scrisoarea lui Panait Istrati este o simplă invitație făcută lui Henri Barbusse, de a participa la lucrările Congresului proletariatului grec, din februarie 1928, însoțită de rugămintea de circumstanță de a face « acest sacrificiu, această sforțare», proletariatul grec meritîndu-le pe amîndouă. La rîndul său, Francis Jourdain solicită în scrisoarea sa pe Barbusse să se alăture protestului intelectualilor francezi împotriva « valului de teroare dezlănțuit de guvernul român împotriva organizațiilor muncitorești». Ne-am fi așteptat, și într-un caz și în celălalt, să cunoaștem urmarea acestor apeluri, reconstituindu-se astfel momente semnificative din istoria epocii.

Autorul documentarului se abține să facă precizări, probabil din lipsă de informații. Pentru a pune în temă pe cititor, Emil Manu face o sumară incursiune în biografia literară a scriitorului francez. Normal ar fi fost — credem — ca aceleași sublinieri să fie făcute și la Panait Istrati, mai ales că informațiile nu lipsesc și sînt chiar numeroase. Sînt de notorietate publică violentele atacuri ale presei reacționare de la noi, începînd din 1925 și pînă după 1935. El a fost acuzat că și-a denigrat țara, mai-marii vremii contestîndu-i pînă și valoarea operei sale literare, universal recunoscută. Oligarhia românească l-a întîmpinat « cu degetul pe trăgaci», ori de cîte ori a revenit în țară; manifestații huliga-

nice l-au împiedicat să vorbească în public fiind supravegheat și hărțuit de Siguranță, care îi viola corespondența etc. Toate acestea, pentru că demascase pe asupritorii muncitorimii și țărănimii exploatate sîngeros și denunțase restului lumii valul de teroare și represiune, dezlănțuit în România și Balcani. Astfel, în ziarele franceze „Paris-Soir" și „Le Quotidien", (din 1 noiembrie și respectiv 13—14 decembrie 1925), el dezvăluie chipul « României însîngerate », participă la un miting de protest,organizat în acest scop de „Liga Drepturilor Omului", și se întîlnește cu fruntașul socialist belgian Emile Vandervelde, care îi promite să intervină în favoarea celor prigoniți. Membru în „Comitetul pentru apărarea victimelor teroarei albe în Balcani", Panait Istrati colaborează la două broșuri demascatoare, care măresc furia presei reacționare de la noi și pun în alertă toate posturile polițienești de la frontieră: În țara ultimului Hohenzollern. Istoria unei crime, (Paris, 1927), în care arată cu degetul pe asasinii comunistului Pavel Tcacenco, și Poporule, ascultă! (Paris, 1928), a cărei « prefață » este un « strigăt de groază, o chemare de ajutor » pentru salvarea vieții lui M. Gh. Bujor, măcinat în beciurile Doftanei. Corespondența din acei ani cu Romain Rolland cuprinde numeroase referințe, între altele inițiativa creării unui „Comitet al intelectualilor francezi" care să ceară și să sprijine eliberarea « revoluționarului român Bujor, care agonizează de nouă ani în teribila celulă H, de la Doftana ». (Scrisoare din 29 septembrie 1929.)

Autorul documentarului afirmă că « scriitorul român se afla în capitala Greciei, în convalescență, după o călătorie făcută în U.R.S.S., împreună cu Nikos Kazantzakis ». Menționînd, în treacăt, cele două conferințe ținute la Atena de « comunistul Panait Istrati », Emil Manu conchide: « conferințele prefațează — într-un fel — Congresul proletariatului grec din 19 februarie 1928 ».

Într-un fel... Dar, cum? Ne vom permite să-i completăm amănuntele și concluzia:

La sfîrșitul anului 1927, Panait Istrati și Nikos Kazantzakis își întrerup călătoria în U.R.S.S., plecînd în Grecia pentru a-și « striga entuziasmul despre cele văzute în U.R.S.S. Apoi, ne vom înapoia aici, ca să ne continuăm viața, să învățăm și să luptăm » [1]. Înainte de a se îmbarca, la Odesa, pe vaporul „Cicerin", ei adresează acest patetic:

LA REVEDERE U.R.S.S. ![2]

În clipa îmbarcării la Odesa, pentru Grecia și Egipt, noi îți trimitem salutul nostru final, ție, *Uniune a popoarelor libere !* Spunem « *noi* », fiindcă sîntem *doi*, — doi bărbați, doi prieteni, doi luptători, — deveniți o singură flacără, Dioscurii dragostei făuritoare de viață nouă,

Tu, Uniune Sovietică, ai înfăptuit această minune.

Eram singuri, aproape necunoscuți unul-altuia pînă în clipa întîlnirii noastre, acum o lună, pe acest pămînt de foc ce-și sărbătorește prima decadă de triumf revoluționar. Unul dintre noi vine de jos ; celălalt, de sus [3]. Amîndoi, descumpăniți în egală măsură,în furtuna confuziei sociale universale. Dar, într-o zi, privirile noastre s-au încrucișat în hărmălaia străzii Tverskaia, mîinile ni s-au înfrățit. Și de-a doua zi, iluminați de splendoarea feței tale, o! Rusie nouă!, — noi am jurat să te slujim. Aceasta va fi, pe viitor, rațiunea existenței noastre.

Nimic nu ne va stăvili din drum ; ca și tine însăți, acum zece ani, noi nu sîntem stăpîniți de gîndul victoriei sau al înfrîngerii. Tu ai acționat cu fermitate, urmată de un pumn de oameni și ai avut cîștig de cauză. Îți vom urma exemplul, două entități de nebiruit, prin forța pe care tu ai deslănțuit-o în lume. Sîntem încredințați că viitorul îți aparține, deoarece tu ai și devenit acest viitor.

.....

[1] Panait Istrati: *Vers l'autre flamme*, vol. I, Paris, Rieder, 1929, p. 120.

[2] Manuscris inedit în românește, pus la dispoziția noastră de Eleni Kazantzakis, căreia îi mulțumim. Un mic fragment este reprodus de Colette Janiaud-Lust, în monografia sa: *Nikos Kazantzakis, sa vie — son oeuvre*, Paris, François Masspero, 1970, p. 282.

[3] Aluzie la originea socială a lui Panait Istrati și Nikos Kazantzakis.

Şi cîtă bucurie pentru noi, dîndu-ne seama cît de numeroşi sîntem încă de pe acum! Nu mai punem la socoteală soldaţii tăi, — numeroşi ca frunza şi ca iarba, cu cerbicie de asceţi. Ne gîndim la toţi acei prieteni noi atraşi de crezul tău în timpul memorabilei sărbători; la toţi acei oameni în tovărăşia cărora am parcurs mii de kilometri [4], pe imensul tău *imperiu*. În privirea lor grăitoare, noi am deslușit aceeaşi hotărîre: de a te sluji pe tine, Rusie nouă, omenire de mîine!

Vom fi acoperiţi de insulte. Aşa a fost de cînd lumea! Dar, sărăcia noastră biblică şi forţa credinţei noastre ne vor servi drept pavăză.

Ştim de pe acum cîte uşi se vor închide dinaintea paşilor noştri. Cu atît mai bine. Vom vorbi în stradă. Şi dacă porţile temniţelor se vor deschide ca să ne înghită încă, şi acolo vom striga: *Trăiască Uniunea popoarelor libere!*

.....

La revedere ...

ISTR[ATI] ŞI KAZAN[TZAKIS]

Este de la sine înţeles ce a însemnat, — prin prisma confesiunii de mai sus, — prezenţa lui Panait Istrati şi Nikos Kazantzakis, la Atena, la începutul anului 1928. « În vacarmul elogiilor, încep să-şi arate colţii injuriile murdare, respingătoare, tipic greceşti », notează Panait Istrati într-o scrisoare. « De la scandalul provocat în România, în jurul meu, nicăieri tonul n-a fost atît de violent, ca aici, în osanale şi înjurături abjecte. Nu-i un singur ziar care să facă excepţie » [5].

În această atmosferă de vindictă, patronată de reacţiune, Panait Istrati vizitează Spitalul de tuberculoşi „Sotiria" şi închisoarea politică „Singros", unde, în faţa deţinuţilor comunişti, promite să lupte alături de ei, « pînă ce nedreptatea va fi stîrpită din lume ». Conferinţa de la Teatrul Alhambra este organizată de profesorul D. Glinos, directorul revistei „Renaşterea", care într-un articol [6] salutase sosirea celor doi scriitori, la Atena: « Grecii au dreptul să ştie ce se petrece în Rusia, deoarece ceea ce se publică, în ziarele şi cărţile de reportaj de la noi, sînt informaţii contradictorii ». Patru mii de persoane umplu sala pînă la refuz, înghesuindu-se în faţa scenei unde iau cuvîntul Panait Istrati şi Nikos Kazantzakis despre Ce se petrece în Rusia. Conferinţa se transformă în manifestaţie de stradă, alertă în guvern, panică în tabăra reacţiunii etc. La 15 ianuarie 1928, Panait Istrati, Nikos Kazantzakis şi D. Glinos sînt chemaţi

Panait Istrati împreună cu Nikos Kazantzakis.

[4] Excursia oficială, împreună cu ceilalţi delegaţi străini, invitaţi la sărbătorirea a zece ani de la Revoluţia din Octombrie, pe traseul: Moscova — Ucraina — Georgia — Traversarea Caucazului — Litoralul Mării Negre — Moscova.

[5] *Scrisoare către Marie-Louise Baud-Lovi*, în *„Les Cahiers des amis de Panait Istrati"*, nr. 12, noiembrie 1978.

[6] *Libertate*, în *„Renaşterea"*, *(„Rizospatis")* Atena, ianuarie 1928, p. 236.

în fața judecătorului de instrucție, sub acuzația de «instigatori la ură printre cetățeni». Procesul are loc la 3 aprilie, de față fiind reprezentanți ai poliției secrete. Istrati și Kazantzakis sînt acuzați a fi «agenți ai Rusiei», cărțile scriitorului nostru sînt atacate ca «lipsite de orice valoare literară, conținînd insulte grosolane la adresa României și Greciei». Procesul se amînă din lipsa martorilor, pînă la 1 iunie cînd «inculpații» sînt achitați în lipsă. Între timp, Panait Istrati părăsise Atena, autoritățile refuzînd prelungirea permisului de ședere. El se înapoiase în U.R.S.S., unde-l va regăsi Kazantzakis, o lună mai tîrziu.

Acestea sînt faptele. Lăsăm pe cititor să aprecieze ce fel de «convalescență» a avut Panait Istrati la Atena, la începutul anului 1928.

Dar să revenim la relațiile lui Panait Istrati cu «conmilitonii» francezi, pentru că ele au existat, deși documentarul lui Emil Manu nu le menționează decît în titlu. În cadrul acestor relații, credem că ar fi trebuit incluse: diversele participări ale scriitorului nostru la mitinguri ținute între 1925—1930 în capitala Franței, de protest împotriva încălcării libertății, a exploatării sălbatice a muncitorimii, de reprimare sîngeroasă a luptei pentru democrație și dreptate socială; de asemenea, de apărare a victimelor teroarei albe, ce bîntuia în sud-estul Europei. Relațiile prietenești și de colaborare cu Henri Barbusse, Marcel Martinet, Léon Bazalgette și alți rollandiști, — reuniți în „Comitetul contra fascismului" și „Comitetul pentru apărarea victimelor teroarei albe din Balcani" — sînt desigur alte mărturii în sprijinul unor certe relații cu «conmilitonii» francezi. Setea de justiție socială, frontul neabătut de stăvilire a iureșului fascist, de demascare a pregătirilor unui nou măcel mondial au constituit esențialul care a guvernat desfășurarea acestor relații. Romain Rolland poate fi și el inclus, în acest capitol, corespondența lui cu Panait Istrati fiind un document viu al frămîntărilor epocii, al idealurilor comune ce i-au călăuzit și înfrățit.

Prietenia lui Panait Istrati cu Henri Barbusse datează din vremea cînd vagabonda prin cantoanele Elveției, pentru agonisirea existenței. Angajat în administrația ziarului „La Feuille", din Geneva, el își publică acolo primele articole în limba franceză. Unul dintre ele, Scrisoare deschisă lui Henri Barbusse, apare în numărul din 19 septembrie 1919. Este data care marchează «intrarea» scriitorului francez în biografia vagabondului brăilean. Barbusse răspunde «scrisorii» lui Istrati, în coloanele gazetei geneveze. «Un răspuns demn și măgulitor», — va aprecia Istrati mai tîrziu, — «urmat de două-trei scrisori personale, fără consecințe, deoarece Barbusse se comporta ca un chirurg; nu practica medicina sufletului».

Relațiile se reînnoadă, după apariția Chirei, în perioada anilor 1924—1928. În ajunul primei reveniri în patrie (1925), Panait Istrati se întîlnește de trei ori cu Barbusse, la Nisa și la vila sa de la Miramar. Scriitorul francez îl informează, cu acest prilej, despre proiectul «unei acțiuni deasupra partidelor și în care Istrati fusese trecut din oficiu, în rîndurile colaboratorilor apropiați». Proiectul era revista „Monde", la care Panait a colaborat cu serialul Note și reportaje ale unui vagabond al lumii (de la 16 iunie — 21 iulie 1928), interviul despre Literatura proletară în U.R.S.S. (2 martie 1929) și răspunsul la ancheta Zola și noua generație (9 noiembrie 1929). În timpul călătoriei prin U.R.S.S., scriitorul român s-a reîntîlnit cu Henri Barbusse, la spitalul din Nijni-Novgorod, unde se internase din cauza plămînilor și la Suhumi. Împreună participă la crearea „Asociației internaționale a scriitorilor proletarieni", în al cărei comitet de conducere figurează și Istrati, alături de Paul Vaillant-Couturier, A. Lunacearski, J. R. Becher ș.a.

Sînt cunoscute articolele lui Barbusse, publicate în „L'Humanité" (între iulie 1925 — mai 1928) de entuziastă elogiere a operei istratiene. În două dintre ele, Panait Istrati, port-parolă a poporului (1 iulie 1925) și Panait Istrati este de-ai noștri (18 mai 1928), Barbusse își mărturisește totala aderiune față de omul și scriitorul Panait Istrati.

În partea finală a documentarului, Emil Manu face aprecierea, justă dealtfel, că «ulterior relațiile dintre Panait Istrati și Henri Barbusse nu s-au menținut cordiale». Cauza: campania calomnioasă, dezlănțuită de scriitorul francez pe simple supoziții că Istrati — reîntors în România — s-ar fi convertit la fascism, antisemitism etc. Această campanie de tristă memorie a fost condamnată de Romain Rolland, atît în Jurnalul său (iulie 1934 — iunie 1935), cît și într-un interviu luat la Vezelay, în 1938 și publicat în revista „Europe" (nr. 119—120, noiembrie — decembrie 1956).

Emil Manu se înșeală însă, cînd afirmă că Panait Istrati ar fi cerut «fostului său protector (sic!) să nu dea crezare calomniilor lui Barbusse, care-l acuza că s-a depărtat de socialiști (scrisoarea din 21 martie 1935)». Adevărul este cu totul altul. În această scrisoare, Istrati scrie textual: «...cunoscînd spiritul d-tale, sper că nu ai dat nici o crezare la cele debitate pe socoteala mea, din partea celui mai mincinos dintre oameni, fiindcă nimic nu este adevărat, iar în ce privește Lupenii, adevărul se află exact

la antipodul afirmațiilor lui Barbusse. Iată de ce îl voi chema în fața justiției franceze, ca să-mi dea socoteală de calomniile sale».

Panait Istrati n-a avut nevoie de nici un «protector» în viață. Singurul lui aliat a fost credința sa cinstită în idealul unei omeniri mai bune, consecvența cu care și-a pledat opera, cu exemplul faptelor vieții de fiece zi. Atestă acest lucru însuși Romain Rolland, în interviul dat la Vezelay: «N-a trădat pe nimeni. N-au avut dreptate să-i lipească o etichetă [...] i-au lipsit prieteni credincioși, capabili prin dragostea lor, să-i dea îmbărbătarea de care avea nevoie».

Privitor la calomniile lui Barbusse, documentarul lui Emil Manu ne trimite la monografia lui Al. Oprea: Panait Istrati — dosar al vieții și al operei, în care se analizează și acuzațiile lui Barbusse, subliniindu-se lipsa documentelor, în tot ce i-a fost imputat lui Panait Istrati. Dosarul de la Siguranță al lui Panait Istrati, descoperit și publicat tot de Al. Oprea, se înscrie ca o mărturie irefutabilă în sprijinul nevinovăției scriitorului român.

Anul trecut, ziarul „L'Humanité", din 21 aprilie, a publicat sub semnătura lui Claude Prévost, articolul Despre „noul Gorki balcanic", în care se ocupă și de campania calomnioasă a lui Barbusse, concluzînd între altele: «...fie că o vrem sau nu, Panait Istrati face parte din istoria noastră și din aspectul ei cel mai dureros [...]. El a fost atacat, mai ales de Barbusse, cu o violență în insulte, care astăzi uimește. La aceasta se adaugă calomnia: reîntors în România, pe atunci fascistă, Istrati este catalogat dintr-odată ca fascist, în timp ce el trăia rău acolo, la cheremul grijilor, al persecuțiilor și spionajului polițienesc [...] trebuie recunoscut într-adevăr lui Panait Istrati, rolul glorios (dar ingrat!) de pionier».

Este reparația meritată a unei injustiții, care a dăinuit, atîta amar de vreme ...

Înainte de-a pune punct acestor rînduri, precizăm că ele sînt lipsite de orice intenție polemică sau tendință ofensatoare. Intervenția noastră se datorește simplei și legitimei dorințe de-a restabili și întregi adevărul care onorează memoria scriitorului nostru, nu întotdeauna înțeles așa cum trebuie.

Alexandru TALEX

P.S. — În recentul Dicționar cronologic „Literatura română" (Editura științifică și enciclopedică, 1979), se află menționat că Panait Istrati s-a născut la «... 11 august 1884, la ... Baldovinești» (p. 202); că în 1924, «la Paris, apare romanul autobiografic Chira Chiralina» (p. 310) și, în sfîrșit, că în 1935 «apr[ilie]14, moare Panait Istrati» (p. 378).

Trei informații, total eronate, care contrazic afirmația coordonatorilor acestei lucrări că «informațiile reținute în dicționar tind spre exactitate deplină, autenticitatea lor bazîndu-se pe ultimele cercetări documentare, ca și pe repetate investigații» etc.

Cît privește «caracterizarea» operei istratiene, ea este «condensată» în aprecierea: «prezintă subiecte (sic!) pitorești autohtone sau teme social-politice» (p. 378). Ne abținem de la orice comentariu, de teama ridicolului ...

6

Nous savons que bien des portes se fermeront devant nos pas. Ce serait d'autant mieux, car nous parlerons dans la rue. Et si les prisons s'ouvrent pour nous recevoir, là encore nous crierons:

Vive l'Union des Peuples libres!

— — — — — — — — — —

Au revoir ..

Str. et Razo—

ÎN LEGĂTURĂ CU *PANAIT ISTRATI* ȘI *CONMILITONII* FRANCEZI

În nr. 2/1979 al revistei „*Manuscriptum*" am publicat, sub titlul *Panait Istrati și conmilitonii francezi*, două scrisori inedite, aflate în colecția de manuscrise a Bibliotecii Naționale din Paris. Prima, o scrisoare din Atena (din 19 ian. 1928) era adresată de Panait Istrati lui Henri Barbusse, iar cea de a doua — privind situația din România — se adresa tot lui Barbusse și aparținea socialistului francez Fr. Jourdain. Am însoțit documentele de cîteva inerente explicații. Incitat de contribuția noastră *documentară*, Alexandru Talex prezintă revistei „*Manuscriptum*" un comentariu în replică, pe care redacția ni l-a comunicat și la care formulăm următorul răspuns:

1. Intenția noastră a fost numai *de a comunica* niște documente inedite, aflate într-o arhivă străină, documente, credem, utile eventualelor exegeze istorico-literare. În *comunicarea* noastră, deci în *transcrierea* manuscriselor în cauză, n-a existat deloc intenția de a face un studiu al relațiilor lui Panait Istrati cu socialiștii francezi. Dealtfel, chiar revista „*Manuscriptum*" nu e o publicație atît de exegeze istorico-literare cît de *comunicări* de documente. Prin publicarea textelor am intenționat, desigur, deschiderea unei discuții la obiect, cum s-a și întîmplat, în parte, și cu intervenția lui Alexandru Talex.

2. Titlul articolului nostru este o metaforă, cum se obișnuiește în practica istorico-literară, iar textul de sub titlu nu trebuie să epuizeze relațiile lui Panait Istrati cu *toți* conmilitonii francezi. Chiar relația cu unul singur e o justificare a titlului, care devine pînă la urmă o sesizare a unui context.

3. Articolul de răspuns al lui Alexandru Talex (ce *se vrea* nepolemic) e în fond alături de problema pusă de noi. Noi comunicăm niște documente și Alexandru Talex face (intenționat) exegeză istorico-literară, aducînd, cum ni se spune textual, completări, puneri la punct, lămuriri, date noi etc. pentru care îi mulțumim, nu însă înainte de a răspunde la observații.

Noi afirmăm că la 19 ianuarie 1928 Panait Istrati se afla în capitala Greciei, în convalescență, după o călătorie în U.R.S.S. Alexandru Talex scrie negru pe alb că nu este așa și că Panait Istrati a venit la Atena să facă propagandă socialistă, să țină conferințe, să ia contact cu deținuții cu vederi democratice etc. Lucru foarte adevărat, pe care-l spunem și noi și care nu infirmă postura de convalescent. Dar de unde știm că era convalescent? De la Alexandru Talex, care, în „*Adevărul literar și artistic*", cîndva, (15 aprilie 1938) ne-a adus această contribuție, care a trecut apoi în toate exegezele istratiene.

4. Aproape toate informațiile și ideile răspunsului lui Alexandru Talex nu sînt *contribuții* (cum se vor), ci lucruri foarte bine știute din exegezele pe această temă (v. în mod special lucrările lui Al. Oprea, cu precădere *Panait Istrati. Dosar al vieții și operei*, Editura „Minerva", 1976) și chiar din intervențiile anterioare ale lui Alexandru Talex.

5. Reținem totuși răspunsul în replică, drept al unui cunoscător al vieții și operei lui Panait Istrati, dar nu putem fi de acord cu *tonalitatea puțin hagiografică* a textului, care, folosind numai tonul superlativ, trece peste inconsecvențele (binecunoscute) ale autorului *Chirei-Chiralina*, oferindu-ne un comentariu cel puțin subiectiv.

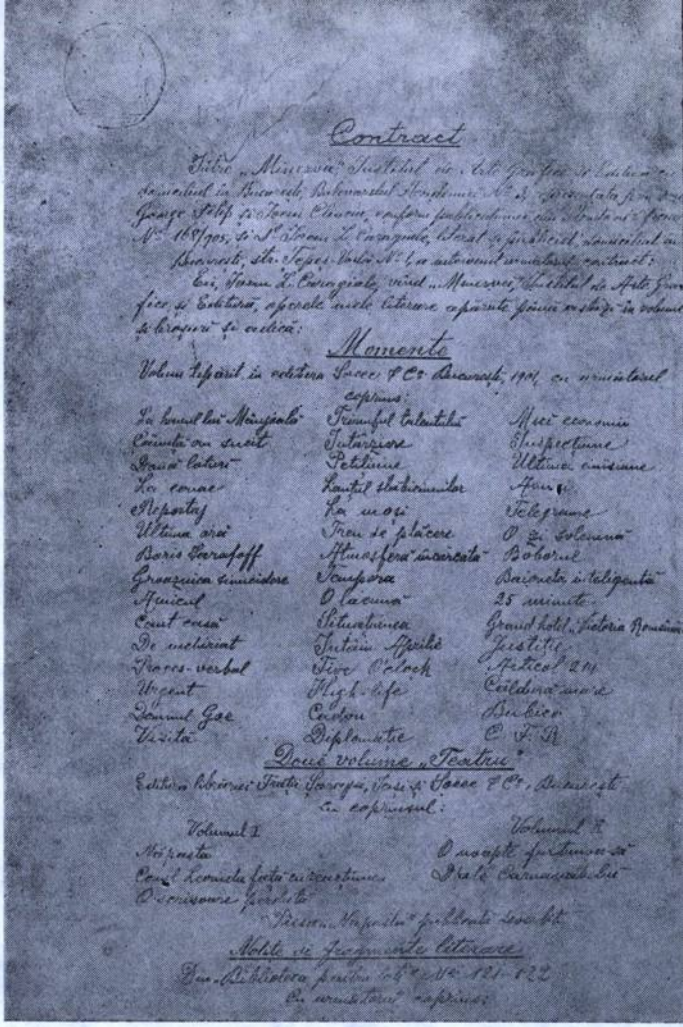
Emil MANU

Nota redacției: *Avînd în vedere apariția trimestrială a revistei noastre, fapt care ar fi determinat o întîrziere nejustificată a răspunsului colaboratorului nostru Emil Manu, ne permitem să-i dăm în acest număr posibilitatea la cuvenita replică, încredințînd tiparului rîndurile de mai sus.*

RESTITUIRI

I. L. CARAGIALE

din nou în fața instanței

Contract

Între „Minerva" Institut de Arte grafice și Editură ... Bucureștii în Bucureștii Bulevardul Elisabeta Nr. 3, ... Georgie Stelp și Toma Chiorpec, ... Nr. 1687/905, și I. Caragiale, literat și ... Bucureștii, str. Negru-Vodă Nr. 6 în următoarele condițiuni:

Ei, Ioanu L. Caragiale, vînd „Minerva" Institut de Arte Grafice și Editură, operele mele literare apărute ... broșuri și reviste:

Momente

Volum tipărit în editura Socec & Co. Bucureștii, 1901, cu următorul cuprins:

La bunul Mărgărit	Premiul întîi	Mici economii
Cîntec de leagăn	Întîmplare	Inspectorul
Două loturi	Petiție	Ultime cuvinte
La cumpănă	Lanțul slăbiciunilor	Agenție
Repetiție	La moși	Telegrame
Ultima oră	Trei de plăcere	O zi solemnă
Boris Goraffoff	Atmosferă încărcată	Boborul
Groaznica răzbunare	Scrisoare	Baionetă inteligentă
Agentul	O lacună	25 minute
Cînt cocoșii	Situațiunea	Grand hotel „Victoria Română"
De închiriat	Întîiu Aprilie	Justiție
Proces-verbal	Fiare de calcat	Articol 214
Urgent	High-life	Căldură mare
Domnul Goe	Cadou	Burlesc
Vizită	Diplomație	C. F. R.

Două volume „Teatru"

Editura librăriei Socec & Co., Bucureștii în exemplarul:

Volumul I	Volumul II
Nepusă la	O noapte furtunoasă
Două comedii fără conținut	Piatră de încercare
O scrisoare pierdută	

Poezii „Napoleon I" publicată ... Nr. 121-122

Nuvele și fragmente literare

Din Biblioteca pentru toți Nr. 121-122 ... cu următorul cuprins:

Cioculescu în Viața lui Caragiale (prima ediție, în 1940), dar textele respective nu au fost pînă acum reproduse integral, cu toate că și-ar fi meritat oricînd locul într-un volum de documente.

E de remarcat, de asemenea, că, chiar după ce s-a stabilit la Berlin, I. L. Caragiale vine deseori în Capitală, pentru rezolvarea unor probleme legate de procesele pentru succesiune, de vînzarea unor imobile, pentru lichidarea unor ipoteci, ori pentru ieșirea de sub sechestru. Astfel, în anul 1907, spre sfîrșitul verii, la 20 septembrie, dramaturgul e din nou prezent la București, în fața Tribunalului Ilfov, secția de Notariat, pentru a se constitui parte semna-

PUȚINI SÎNT OAMENII CARE SĂ FI COMPĂRUT atît de des în fața tribunalului ca I. L. Caragiale. Dramaturgul apare ca implicat într-o mulțime de procese cu spețe diferite, fie în calitate de defensor, fie de intimat, fie de martor, fie de hered, fie de debitor insolvabil, fie de creditor, fie de om de afaceri cu înregistrări de firme, vînzător de imobile sau chiar al propriilor opere literare. Numele său poate fi întîlnit înscris atît la instanțe de fond, cît și la Curtea cu juri, atît la secția de notariat, cît și la Curtea de apel, atît la secția comercială, cît și la toate secțiile de drept civil ale Tribunalului Ilfov.

Într-un articol apărut anul trecut în revista „Manuscriptum" [1], ne mărturiseam intenția de a efectua cercetări în această direcție. Din păcate însă, conservarea defectuoasă și lacunară în trecut a materialelor din arhiva Tribunalului Ilfov (și al Capitalei) face extrem de dificile investigațiile și urmărirea cursivă a tuturor acțiunilor în instanță, pînă la pronunțarea definitivă a unei hotărîri sau a unei execuții judecătorești.

Chiar așa stînd lucrurile, în urma unui travaliu perseverent, am reușit recoltarea unor documente interesante care pot contribui la întregirea datelor biografice ale scriitorului. O mare parte din ele sînt scrise de mîna dramaturgului, cu caligrafia-i cunoscută, ceea ce face să sporească valoarea lor bibliografică. Se vede că slujba de practicant, de copist la Tribunalul Prahova, din 1870, fie ea și numai de două luni și trei săptămîni, i-a creat o anume deprindere în mînuirea termenilor juridici.

Cîteva dintre înscrisurile la care ne vom referi au fost cunoscute și semnalate mai de mult de Șerban

[1] *I. L. Caragiale, alte precizări biografice*, în „*Manuscriptum*", an. IX, nr. 3 (32), 1978.

tară, în calitate de autor şi de proprietar al operelor sale literare, vîndute editurii „Minerva"[2].

Contractul[3], înregistrat la Tribunalul Ilfov, secţia de Notariat cu numărul 8665, din 20 septembrie 1907, este important, deoarece autorul care vinde «de veci» Institutului editorial „Minerva" dreptul de proprietate asupra operelor lui, dispune, într-o anumită ordine, apariţia scrierilor sale.

De un interes aparte sînt şi clauzele stipulate în contract. Se vede lesne că editorii profită de desele absenţe din ţară ale scriitorului şi-i impun condiţiile lor; altfel nu prea e de înţeles uşurinţa şi graba cu care Caragiale concede editorilor «pentru totdeauna» dreptul «la deplină proprietate — fără a mai avea cu sau urmaşii mei vreo pretenţiune».

Clauza cea mai greu de acceptat pentru scriitor a fost, desigur, cea în legătură cu «Bun de imprimat». Editorii se arată a fi, cel puţin în contract, foarte drastici şi-l obligă pe Caragiale la un angajament, care-i va fi lezat profund cunoscuta-i meticulozitate de corector al zaţului[4]: «Eu, autorul, mă obligă a supraveghia prima ediţie a acestei opere, citind ultima revizie şi a da „Bun de imprimat" şi nu am dreptul a ţine revizia mai mult de 3 (trei) zile, neputînd avea vreo pretenţiune oarecare, dacă dupe acest termen „Minerva", uzînd de dreptul său, le va tipări fără corectura mea».

Ne gîndim cu ce strîngere de inimă o fi semnat Caragiale o atare obligaţie. Paranteza privitoare la numărul zilelor acordate corecturii are menirea să atragă atenţia cu toată gravitatea că nu i se concede nici o amînare. Editorii ştiau bine, se vede, ce-au pătimit fraţii Şaraga, din Iaşi, la prima ediţie a operelor lui Caragiale, în 1893, cînd scriitorul a trebuit din cauza amînărilor, să fie somat cu scrisoarea expresă emisă de Tribunalul Iaşi şi era gata-gata să fie tradus în faţa instanţei, pentru daune[5]. În atari condiţii, Caragiale nu a putut să facă corectura şi ediţia primă a operelor sale complete, la „Minerva", a apărut cu multe greşeli, ediţie repudiată, de aceea, de autor. Reproducem mai jos documentul original[6]:

CONTRACT

Între „Minerva", Institutul de Arte Grafice şi Editură cu domiciliul în Bucureşti, Bulevardul Academiei nr. 3, reprezentată prin D-nii George Filip şi Ioan Clinciu, conform publicaţiunei din Monitorul oficial Nr. 168/905, şi Dl. Ioan L. Caragiale, literat şi publicist, domiciliat în Bucureşti, str. Ţepeş Vodă nr. 1, a intervenit următorul contract:

Eu, Ioan L. Caragiale, vînd „Minervei", Institutul de Arte Grafice şi Editură, operele mele literare apărute pînă astăzi în volume şi broşuri şi adică:

MOMENTE

volum tipărit în editura Socec & Co. Bucureşti 1901

cu următorul coprins:

La hanul lui Mînjoală	*Triumful talentului*	*Mici economii*
Cănuţă om sucit	*Întîrziere*	*Inspecţiune*
Două loturi	*Petiţiune*	*Ultima emisiune*
La conac	*Lanţul slăbiciunilor*	*Amici*
Reportaj	*La moşi*	*Telegrame*
Ultima oră	*Tren de plăcere*	*O zi solemnă*

[2] Ne întrebăm dacă nu cumva începutul schiţei *Monopol* se referă la această circumstanţă: «*În vara anului 1907, aflîndu-mă în străinătate şi avînd în ţară daraveri, m-aşez în trenul Berlin-Bucureşti...*» Dar cum scriitorul avea multe asemenea «daraveri» nu se ştie la care din ele face aluzie.

[3] Şerban Cioculescu, în *Viaţa lui Caragiale*, la nota nr. 336 — ediţia întîi — şi la nota nr. 377 a ediţiei ultime, din 1977, menţionează *actul* ca fiindu-i arătat în copie de scriitorul Isaiia Răcăciuni. În carte, la capitolul *Drepturi de autor*, biograful se referă dealtfel succint la această împrejurare.

[4] La această minuţioasă scrupulozitate se referă şi Titu Maiorescu, cînd scrie în 1881, 18 august, într-o epistolă adresată la Iaşi, lui Jacques Negruzzi, privitor la corectura unei recenzii făcute lucrării *Psihologia empirică* de Ion Popescu: «*— dacă n-aş fi prea pretenţios ca Caragiale — aş dori să revăd eu o corectură, adică să mi se trimită la Bucureşti*» (I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş *Studii şi documente literare*, vol. I, 1931, p. 13).

[5] Tribunalul Iaşi, somaţiune cu adresa nr. 968, din 20.XI.1893. Pentru detalii şi lecturarea documentelor, vezi articolul *Învoielile editoriale ale lui I. L. Caragiale* de C. Săteanu, în „*Viaţa românească*", nr. 10, 11, 12, dec. 1921, *Miscellanea*, pp. 434—439.

[6] Arhivele Statului, judeţul Ilfov, Tribunalul Ilfov, secţia Notariat, mapa cu acte autentice nr. 2502, 1907, act nr. 8665, din 20 septembrie 1907.

Boris Sarafoff
Groaznica sinucidere
Amicii
Caut casă
De închiriat
Proces-verbal
Urgent
Domnul Goe
Vizita
Atmosferă încărcată
Tempora
O lacună
Situaţiunea
Întîiu Aprilie
Five O'clock
Highe-life
Cadou
Diplomaţie
Boborul
Baioneta inteligentă
25 minute
Grand hotel „Victoria Română"
Justiţie
Articolul 214
Căldură mare
Bubico
C.F.R.

Două volume *Teatru*

Editura librăriei Fraţii Şaraga, Iaşi, şi Socec & Co, Bucureşti cu coprinsul:

Volumul I

Năpasta
Conul Leonida faţă cu reacţiunea
O scrisoare pierdută

Volumul II

O noapte furtunoasă
D'ale carnavalului

Piesa „Năpasta" publicată deosebit

Notiţe şi fragmente literare

Din „Biblioteca pentru toţi" Nr. 121—122
cu următorul coprins:

1. *Cîteva păreri*
2. *Politică şi cultură*
3. *Note risipite*
   a) *Exigenţe grele*
   b) *Amatorul şi artistul*
   c) *Saloanele noastre*
   d) *Solicitudine de Stat*
   e) *Ofensă gravă*
   f) *Obligativitatea opiniilor*
4. *O vizită la Castelul Iuliei Hasdeu*
5. *Între două poveţe* (schiţă)

Schiţe uşoare

Din „Biblioteca pentru toţi" No 38

cu următoarele din coprins:

Reformă
Bene-Merenti
Statistică
Întîiu Aprilie, monolog
Congresul cooperativ român
Noaptea Învierei, nuvelă
Literatura şi artele române

Note şi Schiţe

Ediţiunea Sfetea din 1892

cu următorul coprins:

În Nirvana
Ironie
Două note
Grand Hotel „Victoria Română"
Un artist
Norocul culegătorului
25 de minute
Temă şi variaţiuni
A zecea muză
Din carnetul unui sufleur
Nenorocirea unei regine
Quiproquo
Exces de zel
Revanşa
Din care se vede
că metoda chinorosului
nu e atît de recentă
pe cît s-ar crede
Logica strînsă
Moment de distracţie
Luptă dreaptă
Ruşine
Fericită improvizaţie
Extemporare
Un „la" natural
Glumă proastă
Ofertă graţioasă
Un creditor turbat
Îndoit lapsus
Chestie personală
Bonbon

Schiţe

Traduceri şi originale

Colecţia Şaraga 1897

Cu următoarele din coprins:

Broasca minunată
Norocul culegătorului
Păcat
25 minute
Poveste
Om cu noroc
Grand Hotel „Victoria Română"
O făclie de Paşte

Această vînzare este făcută de veci, adică pentru totdeauna, și își produce efectul chiar astăzi, avînd dreptul numai numitul Institut a imprima și exploata aceste opere în orice mod ar crede de cuviință, fie în volume, fie în bucăți separate, fie ilustrate, într-un cuvînt în orice mod, fără nici o restricție; prin urmare numitul Institut are deplină proprietate, fără a mai avea eu sau urmașii mei vreo pretențiune oarecare asupra numitelor opere.

Declar aceste opere libere de orice sarcine, neavînd convențiuni îndatorate cu nimeni și prin urmare toate aceste opere intră în proprietatea Institutului „Minerva" în modul arătat mai sus și prin urmare nimeni nu are dreptul a reproduce, începînd cu ziua de astăzi, operele sus numite; la cas contrar „Minerva" va avea dreptul a urmări pe oricine și a cere daune interese pentru pagubele cauzate prin reproducere sau alte moduri de exploatare, într-un cuvînt va uza de dreptul de proprietate asupra acestei opere așa cum interesele o va [*sic !*] povățui.

Eu, autorul, mă oblig a supraveghia prima ediție a acestor opere, citind ultima revisie și a da „Bun de imprimat" și nu am dreptul a ține revizia mai mult de 3 (trei) zile, neputînd avea vreo pretențiune oarecare, dacă dupe acest termen „Minerva", uzînd de dreptul său, le va tipări fără corectura mea.

Asemenea sunt obligat dacă „Minerva" îmi va pretinde să fac corecturile necesare și la edițiunile următoare, fără nici o altă pretențiune din partea mea.

Pentru această vînzare sub toate condițiunile arătate mai sus „Minerva" îmi va plăti odată pentru totdeauna, fără a mai avea vreodată vreo pretențiune, suma de lei 4000— (patru mii) și adică:

Lei 1000 (una mie) la autentificarea acestui contract, iar restul de lei 3000 (trei mii) „Minerva" îmi va libera o poliță cu termen de o lună.

I. L. CARAGIALE
publicist
str. Țepeș Vodă 1

„MINERVA"
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ
SOCIETATE ANONIMĂ
G. FILIP
I. CLINCIU

„Minerva", uzînd de convenția din contract « avînd dreptul a imprima și exploata aceste opere în orice mod ar crede de cuviință», a publicat în 1908 trei volume de Opere complete, distribuind scrierile după cum a crezut « de cuviință» și intitulînd volumele arbitrar: primul volum e intitulat Momente, schițe, Amintiri. Începe cu Telegrame și sfîrșește cu Literatura și artele române în a doua jumătate a secolului XIX; volumul al doilea are titlul Nuvele, povestiri și se deschide cu O făclie de Paște încheindu-se cu Noaptea Învierii; în fine, Teatru apare adunat într-un volum în loc de « două volume», la cuprins adăugîndu-se monologul 1 Aprilie, pe care autorul îl trecuse în tabla de materii la Schițe ușoare.

Erorile de tipar, acumulate în număr mare ca și structura deficitară, fac ca această ediție să nu constituie ulterior o bază de referință, fiind în general abordată cu multă circumspecție[7].

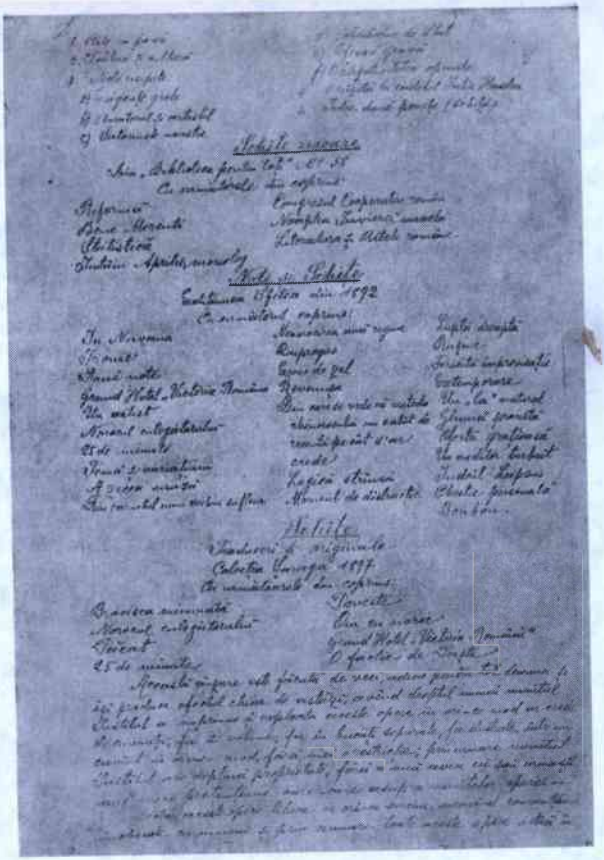
Deși locuia la Berlin, Caragiale indică o adresă din București. Va mai proceda astfel și în alte împrejurări dîndu-și adresa în altă parte — fie unde a locuit, fie adresele unor cunoscuți. Sub semnătură adaugă profesia de « publicist». Dealtfel, după speța procesului său, după natura actului, el va subnota și alte profesii: de proprietar, de profesor, de om de litere, de rentier etc.

Din partea „Minervei" semnează doi dintre reprezentanții de seamă ai vieții editoriale românești: G. Filip și I. Clinciu.

*

Arătam în articolul nostru anterior despre I. L. Caragiale, la capitolul Un moștenitor norocos, că faima de hered, urmărit de șansă, de care se bucura

[7] În *Notele asupra ediției* cuprinse în vol. II I. L. Caragiale, *Opere*, ediție îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin, București, Ed. Academiei, 1960, p. 5, se subliniază dealtfel acest lucru: « *Ediția opere complete (București, „Minerva", 1908) nefiind îngrijită de autor nu a fost luată în seamă* ».

scriitorul în timpul vieții, nu era o simplă legendă și ne refeream acolo la o moștenire indirectă, venită pe cale matrimonială, în 1893. Afirmam, conform dovezilor documentare, că I. L. Caragiale nu a fost niciodată, nici în succesiunea Momolo, nici în altele, un legatar direct. Scriitorul însuși declară aceasta în diverse inserțiuni cu formule ca: « ... moștenire ce o am de la răposata mea mamă de la răposata Ecaterina Momolo Cordini»[8], sau: « ... imobil ce-mi este coborît moștenire pentru 1/12 parte de la răposata sora mea Elena Caragiali [sic!] și pentru 1/12 parte de la răposata mama mea [ce]-l avea moștenire în indiviziune de la răposata sa vară primară Ecaterina Momolo[9] ».

De o altă moștenire, din nou indirectă și tot din partea soției, beneficiază marele dramaturg în anul 1898.

Gaetano Burelly, arhitect al Capitalei, socrul lui Caragiale, nu a înzestrat, cum se obișnuia, pe cele trei fiice ale sale cu dotă la căsătoria lor, deși nu era lipsit de o oarecare stare; avea proprietăți în București (pe str. Pitar Moșu) și moșie în județul Buzău. La moartea lui, în 1896, moșia Cepturași, din comuna Cetina, Buzău, revine celor trei fete: Alexandrina Caragiale, Eugenia T. Dutescu și Ecaterina Burelly (nemăritată la această dată, deși ea e prima născută dintre surori). Alexandrina și Eugenia, autorizate de soții lor, vînd Caterinei Burelly propria parte indiviză în sumă de lei două mii fiecare.

În actul de vînzare (nr. 14541, din 4 noiembrie 1898) se stipulează; « Această vînzare o facem în mod absolut, adică fără a fi la cea mai mică răspundere în privința sarcinelor ce s-ar afla pe dînsa și care rămîn toate pe seama surorei noastre cumpărătoare. Prețul acestei vînzări e de două mii (2000) lei și ni se va plăti în două rate, adică una mie (1000) lei îndată după autentificarea acestui act și una mie (1000) lei la 1 aprilie 1899.

Eu, Caterina Burelly, declar că cumpăr de la surorile mele drepturile lor succesorale asupra moșiei Cepturași, rămasă moștenire de la răposatul nostru tată, cu toate sarcinele și condițiunile prevăzute în acest act». Semnează: « Alexandrina I. L. Caragiale cu autorizația și consimțămîntul meu matrimonial I. L. Caragiale Pitar Moșu 4», « Eugenia T. Dutescu cu autorizația și consimțămîntul meu matrimonial T. Dutescu Știrbei Vodă 202» și « Caterina Burelly Pitar Moșu 4».

Aceasta ar fi, ajunsă pînă acum la cunoștința noastră, a cincea moștenire a lui Caragiale; două de la Momoloaia (prin mama și sora sa), una de la Anastasia Caragiali (prin tatăl său, ca frate al defunctei și el decedat la acea dată, în 1905) și două prin soție.

*

Tradiția orală și cea scrisă ne-a lăsat pe lîngă imaginea unui Caragiale norocos, cum a și fost în realitate ca moștenitor, și pe aceea a unui Caragiale foarte circumspect cînd era vorba să acorde cuiva vreun împrumut oricît de mic ar fi fost.

Refuza să crediteze cu sume infime chiar și pe cei mai apropiați cunoscuți sau amici.Constantin Bacalbașa relatează pe larg un astfel de refuz, în cazul Drăgoescu, violonist în orchestra Teatrului Național — amic al scriitorului [10].

---

[8] Arh. Stat. Ilfov, Trib. Ilfov, secția de Notariat. Act de împrumut nr. 5378/1903, de la Const. Lecca, mapa 2004, fila 186.

[9] Arh. Stat. Ilfov — Trib. Ilfov secția Notariat, Act de vînzare nr. 10586, 1905. Mapa 2274, act întocmit la vînzarea casei și a locului din str. Batiștei, nr. 3.

[10] Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată*, vol. IV (1910—1914), ediția a II-a, „Universul" 1936, p. 215.

Se temea oare Caragiale să nu aibă soarta creditorilor săi, față de care avea renumele debitorului rău platnic?

Într-adevăr, cum demonstrează și scriptele Tribunalului, Caragiale a fost un debitor de la care se obțineau înapoi banii cu mare greutate. Cele cîteva opise, păstrate, în care sînt consemnate popririle și sechestrele judiciare, ni-l arată deoseori în postura datornicului urmărit pentru împrumuturi cu ipotecă, somat cu portărei și amenințat cu sechestru.

Și cu toate acestea, Caragiale, nu știm prin ce împrejurare, cade în păcatul de a deveni creditor! Și nu cu o sumă oarecare, ci cu șaptesprezece mii de lei! (o avere pentru el) și nu într-o situație favorabilă — fiindcă împrumutul acordat unui inginer francez, Jean Philippomret, care exploata carierele de piatră de la Bușteni, are loc în anul 1887, cînd procesul cu pseudo-consingenii Momolo și cu pretinșii herezi ai acesteia abia începuse, cu mari supărări și cheltuieli.

Suma dată cu împrumut bănuim că o avea din partea de arendă ce i se cuvenea (mamei, dar indirect și lui) de la moșia Frățești — care deși nu intrase încă în posesia titularilor — era închiriată cu sume însemnate. Ce l-a determinat pe dramaturg să-și calce pe inimă și să dea banii (desigur, cu act legalizat la notariat) nu știm. Singurul document descoperit — o procură — nu dezvăluie nimic în plus.

Caragiale este un creditor intolerant și foarte grăbit să-și cheme datornicul în fața instanței[11]. Îl investește pe avocatul său, C. Ștefănescu-Suhățeanu, cu puteri depline pentru a-l reprezenta în procesul ce i-l intentează acestuia. Dar să vedem actul[12] care este redactat de mîna scriitorului:

PROCURĂ

Prin care autorizez cu deplină putere pe D. avocat C. Stefănescu Suhățeanu ca să mă reprezinte înaintea tuturor instanțelor administrative și judecătorești din țară în procesul ce intentez D-lui Jean Philippomret, inginer și exploatator al carierelor de piatră Jepii și Caraiman de la Bușteni, Județul Prahova, pentru despăgubirea mea de suma de 17.000 lei ce numitul mi-i datorează. D. avocat Stefănescu, în virtutea acestei procuri are dreptul a pleda, a intenta acțiune, a face opoziții, apeluri și recursuri a primi citații și a da dovezi de primirea lor. Va putea înființa sequestru, poprire, a cere formule executorii și executarea sentințelor definitive, a transige și face, în fine, orice acte pe care va crede utile pentru interesele mele subscriind în locul meu toate actele de procedură.

I. L. CARAGIALE
om de litere
Str. Biserica Amzii 14

Nu știm dacă procesul a avut loc și nici rezultatul său, el dispărînd din evidența registrelor Tribunalului Ilfov. E posibil ca acțiunea să nu fi continuat, debitorul achitîndu-și datoria. Sau poate s-a judecat la Tribunalul Prahova și pricina afacerii s-a rezolvat acolo.

După cum vedem, deși în cursul timpului s-au adunat multe « acte », « dosarul » Caragiale rămîne în continuare deschis.

C. POPESCU-CADEM

[11] Ne vine acum în minte titlul schiței *Un creditor turbat* din volumul *Note și schițe* menționat în contractul de mai sus.

[12] Arh. Stat. Jud. Ilfov — Trib. Ilfov, Notariat, Mapa 253, fila 185, act nr. 3580/1887, 6 iulie.

PERPESSICIUS

desene în creion și peniță

PRIN BUNĂVOINȚA lui Alexandru Oprea, directorul muzeului literaturii, am avut posibilitatea să cunosc cîteva desene ivite de sub creionul sau de sub peniță celui ce a fost — pentru mulți dintre noi — maestrul Perpessicius. Prilej de emoționante aduceri aminte, prilej de a înțelege mai bine complexa personalitate și sensibilitatea bogată în disponibilități a savantului care și-a dăruit cele mai nobile energii pentru cercetarea și punerea în valoare a moșternirii literare românești. Și nu vom uita că lui îi datorăm monumentala ediție critică a operelor lui Mihai Eminescu, lucrare ce se înscrie în rîndul celor mai prețioase omagii pe care posteritatea le-a adus marelui poet.

Multe, foarte multe desene nu sînt altceva decît simple jocuri pe hîrtie, în căuarea unui vers sau a unei idei sau doar pentru a acoperi golul unor clipe de oboseală cînd disciplina cercetătorului îl ținuia — totuși — la masa de lucru. Este interesant de observat că, chiar și în asemenea cazuri, distribuția părților scrise și a celor desenate este foarte expresivă, făcînd evidentă o instinctivă respectare a legii echilibrului compozițional. Recunoaștem prin aceasta una dintre condițiile de bază ale sensibilității plastice, condiție fără de care îndemînarea aparentă a desenatorului nu are perspective de dezvoltare. Seminificativă în acest sens este foaia de hîrtie datată 1922 în mijlocul căreia se pot citi versurile:

« Corole fine de topaz
Se-aprind în lămpița de gaz
Aerian. »

Mici portrete, sticluța de cerneală care revine obsesiv, versuri repetate, data 1922, scrisă direct sau cu cifrele întoarse, de asemenea iscăliturile căutate ca duct, totul se organizează într-o compoziție plastică deplin coerentă și echilibrată.

Similar se cer considerate și alte foi de manuscris, dar ne vom opri la aceea care începe cu versul: « *Deci ca să pot da tonul cît mai curat eglogii* ». Versurile poeziei se succed într-o scriere deosebit de expresivă, cu reale virtuți grafice, iar pe de lături sînt presărate schițe de portret, figuri geometrice, mîzgăleli de moment în care recunoaștem un fapt foarte important pentru înțelegerea problemei aflate în discuție: pentru Perpessicius desenul era o modalitate de firească destindere psihică și, totodată, un posibil mijloc de comunicare.

Că este așa, dovada ne este oferită în primul rînd de foarte sensibilul desen intitulat fără echivoc: *Peisajul meu de la fereastră*. Un gard de scînduri, un arbore bătrîn cu vegetație puțină — cîteva linii grăbite dar cu o sesizantă putere de evocare sînt îndestulătoare pentru a identifica ambianța modestă a casei proprii de pe, odinioară patriarhala, strada Romană. Faetonul lăptarului este desenat cu stîngăcie, dar cît de bine este surprinsă toropeala calului obosit sau — în alt desen — înghemuirea pisicii sgribulite.

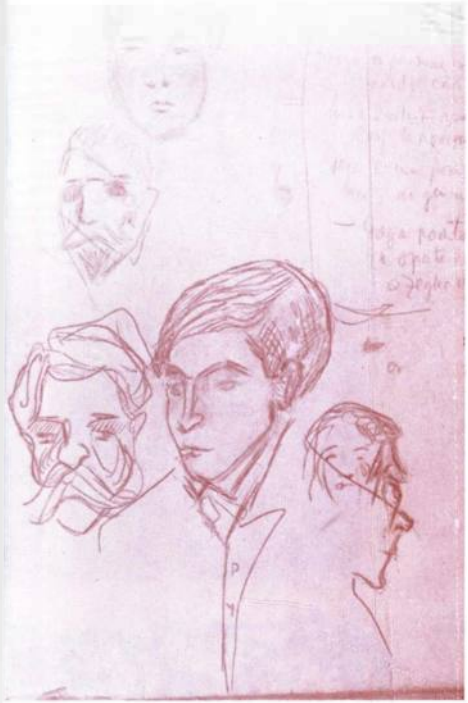
Din nevoie de a comunica lumii înconjurătoare micul univers al mesei de lucru, Perpessicius desenează deseori călimara sau lampa de gaz. Desenul șovăitor trădează lipsa de exercițiu, dar proporțiile sînt redate cu grijă iar detaliile sînt urmărite cu atenția cercetătorului.

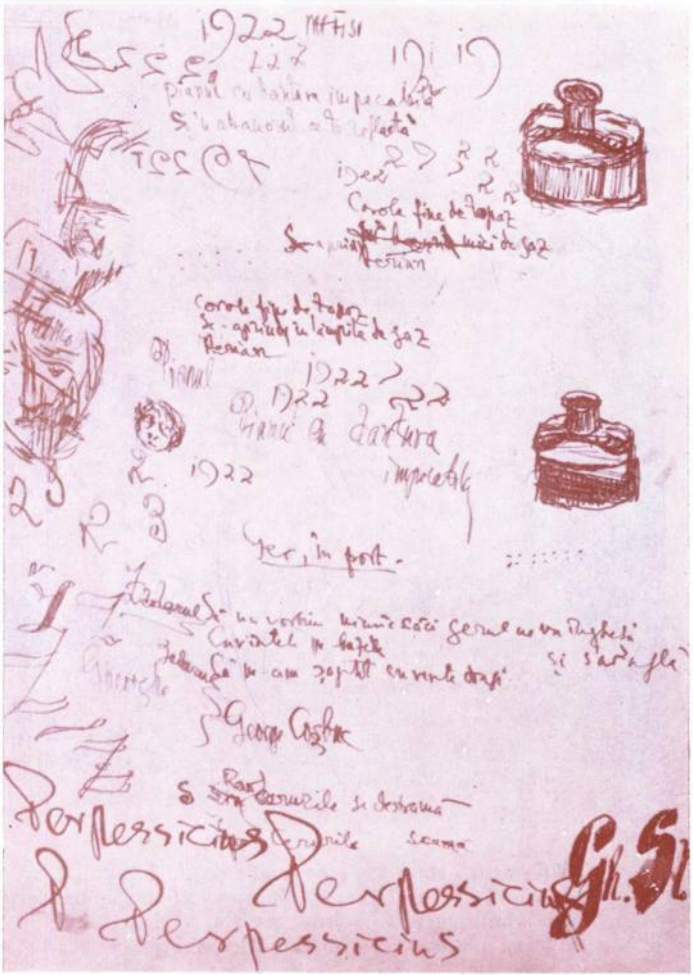
Cele mai multe foi sînt presărate cu schițe de portret, unele cu vădită preocupare caracterologică. Realizate probabil în timpul unor ședințe de lucru, avînd deseori intenții caricaturale, desenele din această categorie sînt (firesc dealtfel) inegale, ba

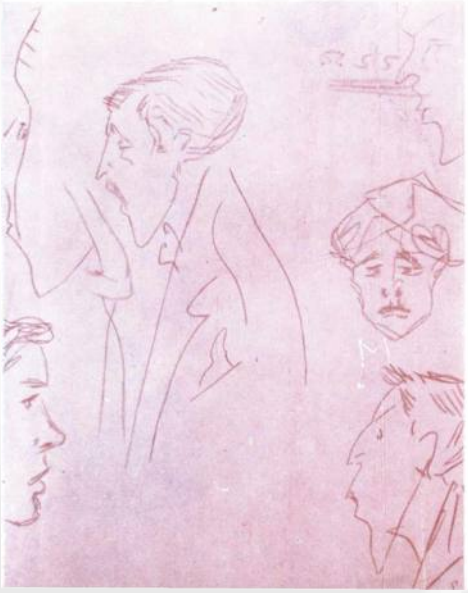

ARGANTE

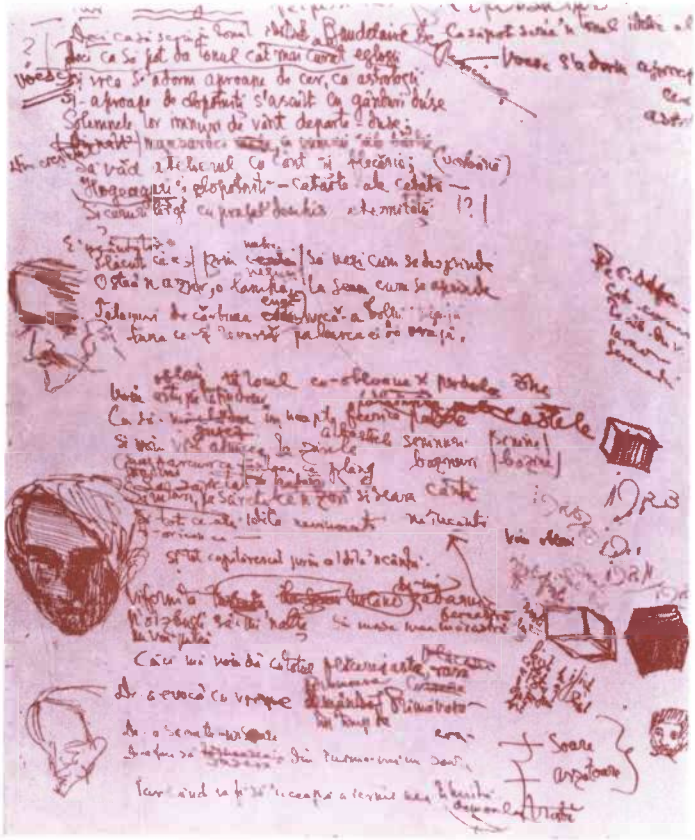

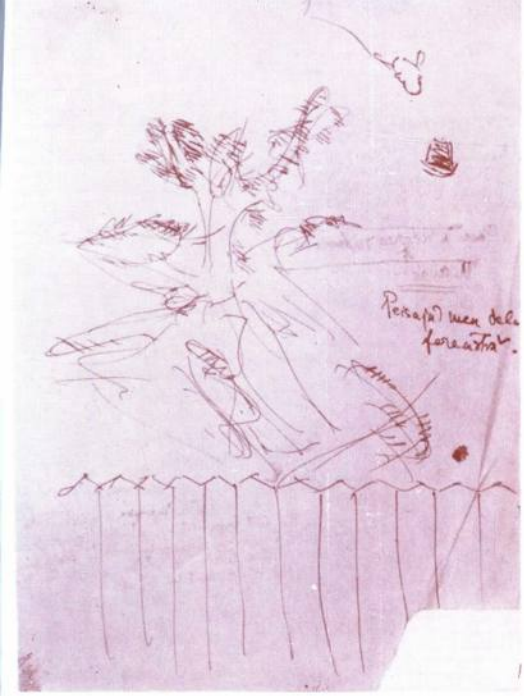
chiar contradictorii ca expresie. Uneori linia este greoaie, căutîndu-şi cu dificultate traseul, alteori, dimpotrivă, este sprintenă şi sigură, lăsîndu-ne să înţelegem că şi-a atins scopul. Profilul de femeie, schiţat din cîteva linii prelungi, este expresiv şi convingător, ca şi portretul de adolescent cu părul vîlvoi a cărui labilitate interioară a fost atît de bine surprinsă în privirea abia sugerată şi în buzele cu contur incert.

Dar categoria cea mai interesantă de desene, constituind un adevărat jurnal intim de tinereţe, este aceea a autoportretelor. Cel mai timpuriu pare să fie

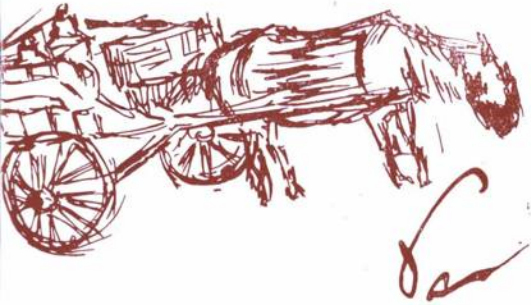

cel datat 25 iulie 1914 desenat energic în peniță, cu o vădită înțelegere a propriilor trăsături. Alte autoportrete în peniță aparținînd aceleiași perioade de tinerețe sînt mai șovăielnice ca execuție dar nu le lipsește nici sensibilitatea grafică, nici puterea de sugestie a stărilor lăuntrice bîntuite parcă de întrebări și îndoieli. Realizate sub semnul unei nedisimulate nevoi de autocontrol, de confruntare cu propria ființă, toate aceste desene de tinerețe permit să se vorbească despre o autentică înzestrare pentru limbajul imaginii plastice, înzestrare a cărei perfecționare ar fi fost pe deplin posibilă. Că este așa, stau mărturie cele patru autoportrete din timpul războiului, cînd Perpessicius se afla sub arme ca sublocotenent comandant de pluton.

Spuneam mai sus că pentru Perpessicius desenul a fost, alături de scris, un mijloc de comunicare.

25 Juli 1944

UN MODEL PENTRU UN PORTRET

LA BRĂILA, PRIN ANII '50, PROFESORUL MEU DE LIMBĂ ROMÂNĂ PETRIDI atrăgea atenția elevilor liceului „N. Bălcescu" că cel mai avizat comentator al poeziilor lui Eminescu este Perpessicius.

Prin 60—64, lucrînd în redacția *„Gazetei literare"*, îmi cădeau sub ochi *Lecturile intermitente* semnate Perpessicius. Știam acum ceva mai multe despre cărturar și în ascuns mă mîndream că și eu sînt brăilean.

În '75 toamna, profesorul Dumitru D. Panaitescu însoțit de redactorul Grigore Pătrașcu îmi deschide ușa atelierului din București și-mi propune să modelez chipul lui Perpessicius. Propunerea mă surprinde (eu nefiind un sculptor portretist) dar mă interesează. Îmi continui munca la pietrele în lucru dar mă gîndesc la realizarea portretului propus. După mai bine de jumătate de an încep să-l machetez, doar așa, pentru a căpăta încredere în mine. Mă ajut de cîteva fotografii tăiate de prin ziare și, o dată, în casa lui Perpessicius de pe strada M. Eminescu din București, așezat chiar în fotoliu la masa de lucru a criticului, Dumitru D. Panaitescu îmi dă ocazia să privesc un teanc de fotografii despre Perpessicius, să răsfoiesc cărți, manuscrise chiar, caiete cu însemnări ale scriitorului, să studiez cîteva desene foarte originale ce se aflau încadrate pe pereții locuinței. În seara aceea n-am luat cu mine nici un document. Îmi era, socoteam, de-ajuns ce văzusem și auzisem povestit de fiul său. Tot atunci s-a ajuns la înțelegerea ca personajul să fie înfățișat cu chipul său din tinerețe.

Modelez din nou și păstrez fără să torn în ghips două imagini, una într-adevăr reprezentînd scriitorul la o vîrstă tînără, alta la maturitate. Aceste două studii le-am păstrat în fotografii, lutul cu armătura în interior uscîndu-se, s-a crăpat, s-a deformat, în ultimă instanță distrugîndu-se.

În decembrie '77 în cîteva zile, pe o nouă armătură, modelez la dimensiunea pe care o credeam potrivită pentru locul de amplasare propus, un nou portret. Voiam parcă să-l continui dar îl acopăr cu cîrpe și mă străduiesc să-l uit. După vreo două săptămîni, în atelierul rece și cu lumină puțină de ianuarie, dezvelesc lutul, privesc îndelung și cred că nu mai trebuie atins. Îl torn în ghips cu gîndul la bronz. Albul materialului îmi dovedește că m-am oprit la timp. După o lungă vreme mă hotărăsc să-l sun pe Dumitru D. Panaitescu pentru a-i arăta ce făcusem. Sosește însoțit din nou de Grigore Pătrașcu, comanditorii mei sînt de acord.

Îmi văd de alte treburi, Perpessicius viețuește acum pe soclu în atelierul meu.

Către sfîrșitul verii lui '77, privind un bloc de marmoră din grădina atelierului, văd în el bustul monumental al lui Perpessicius. Astfel, timp de patru luni, în blocul de marmoră de Ruschița (fără aparat de mărit și proiectat cum se obișnuiește transpunerea în material definitiv a unui portret modelat) cioplesc bustul Perpessicius. În iarnă îndrăznesc să-l prezint juriului «municipalii '78». În expoziție, pe soclu, *era* chipul lui Perpessicius, romantic, cald și sever, nu tînăr, nu bătrîn, *era* Perpessicius mereu.

Nică PETRE

PERPESSICIUS BENE BARBATUS

PERPESSICIUS BENE BARBATUS

PERPESSICIUS IN CAMPANIE

PERPESSICIUS IN CAMPANIE

Iată-l făcîndu-și autoportretul în două zile consecutive — la 1 octombrie și la 2 octombrie 1916 —, surprins parcă de noua lui înfățișare, în uniformă de ofițer, dispus să se autoironizeze sub titlul dat desenelor proprii: PERPESSICIUS BENE BARBATUS. Ușoară ca duct, dar exactă și sugestivă, linia construiește imagini de autentică frumusețe plastică, lăsîndu-ne să presupunem că în acea vreme tînărul savant practica destul de des desenul.

Încă și mai interesante sînt cele două autoportrete intitulate: PERPESSICIUS ÎN CAMPANIE. Obrajii trași și privirile obosite sînt semne clare ale împrejurărilor grele prin care trecuse subiectul. Cheful de glumă din desenele precedente s-a risipit, lăsînd locul unei atitutini grave pe care desenul a redat-o cu putere de convingere. În special ultimul desen, în care privirile abia se citesc prin desișul hașurilor, vorbește despre tristețile și incertitudinile artistului aflat în cumpăna anilor de război. Spunem artist cu bună știință. Dacă în toate celelalte desene, jocul cu linia părea un simplu joc, aici urma creionului pe hîrtie este nu numai sensibilă, ci și înfiorată, construind o imagine încărcată de taine sentimentale. Ochiul drept lipsește, dar îi simțim privirea grea din umbra hașurilor, hașuri de sub care abia dacă apar contururile figurii, ale nasului, detaliile uniformei. Cu acest autoportret, înțelegem pînă la capăt că Perpessicius ar fi putut fi un excelent desenator, dacă preocupările sale majore nu l-ar fi îndemnat spre alte orizonturi. Și mai putem înțelege pe această cale de ce în poezia sau în proza lui Perpessicius există o atît de pregnantă putere de evocare a imaginilor. Într-adevăr, este puterea de evocare caracteristică prin definiție oricărui virtual plastician.

Vasile Drăgan

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

1 aprilie — 30 iunie 1979

A

ARGHEZI (Tudor)

* * * — *Cameleona* — versuri. „*Luceafărul*", anul XXII, nr. 14, 7 aprilie 1979, p. 1. — *E frig!* — versuri. *Ibid.*, nr. 20, 19 mai 1979, p. 1.

B

BACONSKY (A. E.)

Cristescu (Maria-Luiza) — Ultimele pagini ale unui manuscris de A. E. Baconsky. „*Vatra*", anul IX, nr. 5, 20 mai 1979, p. 7 (Restituiri).

BLAGA (Lucian)

Blaga (Dorli) — « ... *marii, tăcuții și neastîmpărații visători* ... » — VIII. „*Manuscriptum*", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 167—170.

C

CARAGIALE (Luca I.)

Cioculescu (Barbu) — *Mains* (I, II); *Berceuse; Chanson* (I); *Chanson* (III); *Chanson naïve; Rondeau* — poeme. „*Manuscriptum*"", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 119—124.

CĂLINESCU (G.)

Ivănescu (D.) — Documente despre G. Călinescu (1). „*Convorbiri literare*", nr. 6, iunie 1979, p. 13 (Arhiva Convorbirilor.)

COTRUȘ (Aron)

Ursu (G. G.) — *Copilărie, alb pridvor părăsit* ...; *La un miel* — versuri. „*Manuscriptum*", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 115—116.

D

DAN (Pavel)

Dan (Sergiu Pavel) — *Note din viața mea și a altora*. „*Manuscriptum*", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 87—91.

DENSUSIANU (Nicolae)

Oprișan (I.) — *Începuturile artei militare la Carpați și Dunărea de jos* (II). „*Manuscriptum*", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 110—114.

E

EMINESCU (Mihai)

Vatamaniuc (D.) — *[Logica parlamentară ...]*. „*Steaua*", anul XXX, nr. 6, iunie 1979, pp. 12—13.

— « ... *temelia și substratul* ... » — fragmentarium. „*Manuscriptum*", anul X, nr. (235), 1979, pp. 99—101.

G

GALACTION (Gala)

Vârgolici (Teodor) — « ... *ultim martor al gîndurilor mele* ... » — pagini de jurnal. „*Manuscriptum*", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 40—41, 44—54.

GÂRLEANU (Emil)

Dimiu (Claudia) — *«O nouă cafenea literară ...»* — pagini de jurnal. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 64—69.

GHICA (Ion)

Liu (Nicolae) — *«... a reforma și ameliora ce există»* — secvențe memorialistice. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 10—15.

H

HASDEU (B. P.)

Ilin (Stancu) — *«... frumusețile legendei daco-române»*; *Inelul și năframa*. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 103—106.

I

IBRĂILEANU (G.)

Piru (Al.) — *Prelegerea I*; *Prelegerea II* — curs universitar. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 145—153.

ISTRATI (Panait)

Manu (Emil) — Panait Istrati și conmilitonii francezi (documentar). *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 163—164.

IVASIUC (Al.)

Chiper-Ivasiuc (Tita) — *[Un posibil autoportret la 45 de ani]*; *Note despre spiritul colectiv*; *Ideologie și sistem deschis* (fragment); *Grigore* (proiect de nuvelă istorică); *Cornel. Capitolul I* (ultimul roman); Dialog cu Al. Ivasiuc. *„Vatra"*, anul IX, nr. 6, 20 iunie 1979, pp. 4—9, 15 (Restituiri).

L

LAZĂR (Gheorghe)

Milicescu (Emilia St.) — Documente regăsite. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 155—158.

M

MACEDONSKI (Ana)

Sorescu (George) — Un document (scrisoare către Alexandrina Bibicescu). *„Ramuri"*, nr. 4, 15 aprilie 1979, p. 7.

MINULESCU (Ion)

Cioculescu (Simona) — *«...sunt sigur că mi-aș asigura acolo prietenii literare pure ...»* — corespondență cu Jindra Hušková. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 173—175.

O

ODOBESCU (Al.)

Dima (Al.) — *«... frecventînd puțin societatea diplomatică din Paris»* — corespondență. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 19—25.

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)

Vasilescu-Capsali (N.), Florescu (Nicolae) — *«Scriu de totdeauna și permanent»* — corespondență. *„Convorbiri literare"*, nr. 5, mai 1979, p. 11 (Arhiva Convorbirilor).

Florescu (Nicolae) — *[Povestea primelor amintiri]*; *[Obsesia lui Gill Barren]*; *[Nory și amintirile ei]* — pagini de proză. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2 (35), 1979, pp. 130—143.

PERPESSICIUS

Panaitescu (Dumitru D).

— Perpessicius la Muzeul literaturii române. *„Revista muzeelor și monumentelor"*, nr. 1, 1979, pp. 39—45.

— *Adnotări în 1943* — jurnal. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 93—97.

PETRESCU (Camil)

Ichim (Florica) — *«... voi însemna simplu, reporterește»* — jurnal. *„Manuscriptum"*, anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 78—85.

PILLAT (Ion)

Ţarălungă (Ecaterina) — *Motivul popular în literatura cultă* — conferinţă. „*Ramuri*", nr. 5, 15 mai 1979, p. 10.

R

REBREANU (Liviu)

Netea (Vasile) — *Jurnal* [1928]. „*Manuscriptum*", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 72—76.

S

SADOVEANU (Mihail)

Ivănescu (D.) — Scrisori de la Mihail Sadoveanu. „*Convorbiri literare*", nr. 4, aprilie 1979, p. 11 (Arhiva Convorbirilor).

SION (G.)

Nestorescu (Andrei) — *Demir. Romanţ istoric. Partea a doua. III. Domnul şi cabala; VIII. Domnul şi ministrul.* „*Revista de istorie şi teorie literară*", tom. 28, nr. 2, 1979, pp. 275—280.

STELARU (Dimitrie)

Culcer (Dan)—Un basm de Dimitrie Stelaru. „*Vatra*", anul IX, nr. 5, 20 mai 1979, p. 10.

V

VALJAN

Potopin (Ion) — *La Iaşi, în 1900* — pagini de jurnal. „*Manuscriptum*", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 57—61.

Z

ZAMFIRESCU (Duiliu)

Săndulescu (Al.) — « *... puterea de altădată, izvorul tinereţii ...* » — corespondenţă de familie. „*Manuscriptum*", anul X, nr. 2(35), 1979, pp. 29—38.

* * *

Popa (Mircea) — *[Voinicul, fata şi vlădica]* — un text de teatru în limba română de la 1754. „*Familia*", anul XV, nr. 6, iunie 1979, p. 13.

Iconografie

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Gh. Asaki (149, 150, 151); Lucian Blaga (138, 145); Ion Budai-Deleanu (112, 117); N. D. Cocea (30); Charles De Gaule (133); Panait Istrati (176); N. Kazantzakis (172, 176); Henry de Montherlant (168, 179); Constantin Negruzzi (153); Pius Servien (121, 123, 143); Iosif Vulcan (153, 154); G. M. Zamfirescu (47, 49, 55, 58, 61, 68, 78).

FOTOGRAFII: Gh. Asaki (150); Lucian Blaga (telegrame — 136, 137, 141, 143); Scarlat Calimachi (28); I. L. Caragiale (acte — 178, 182, 183); G. Călinescu (31, 35); N. D. Cocea (28); Columna lui Traian (27); „*Contemporanul*" (frontispiciu — 22); Al. Dima (19); Mihu Dragomir (13, 14); Victor Eftimiu (15, 16); „*L'Europa letteraria e artistica*" (frontispiciu — 22); B. P. Hasdeu (38); Panait Istrati (159, 163, 174); N. Kazantzakis (159, 174); „*Luceafărul*" (frontispiciu — 22); Ion Minulescu (66); Henry de Montherlant (168); Hortensia Papadat Bengescu (portretul mamei — 82, portretul tatei — 83, 87, 88, 89, 95 — acte, 99); Perpessicius (11); „*România literară*" (frontispiciu — 22); C. A. Rosetti (acte — 155); Mihail Sadoveanu (23, 24, 25); „*Săptămîna*" (frontispiciu — 22); N. Tăutu (14); „*Voprosî literaturî*" (frontispiciu — 22); G. M. Zamfirescu (47, 63, 66, 68, 70, 75, 77); .

DESENE: Marcel Chirnoagă — gravură (9); portret N. D. Cocea (26); frontispiciul revistei „*Cultura proletară*" (27); caricatură Panait Istrati (167); N. Kazantzakis — autoportret (172);

Fotografiile care ilustrează materialul Hortensia Papadat-Bengescu, precum şi explicaţiile însoţitoare, ne-au fost comunicate de Dimitrie Stamatiadi, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

De asemeni, mulţumim Chirei Dragomir, care a asigurat iconografia conferinţei radiofonice Mihu Dragomir.

Diapozitivele color pentru coperta numărului au fost executate de Petre Nicolae.

LE PRÉSENT EXEMPLAIRE est un numéro anniversaire rappelant, dans le cadre solennel par lequel tout le pays accueille le XII-e Congrès, qu'il y a 10 ans depuis la création de la revue *„Manuscriptum"* — vive illustration de la politique culturelle du Parti Communiste Roumain. Cet événement est interprété à la mesure de sa vraie portée dans l'article signé par Mihnea Gheorghiu, étant aussi souligné dans la rubrique *Archive contemporaine* où l'on trouve quelques textes significatifs parmi lesquels l'allocution de Perpessicius — le fondateur de la revue — célébrant en 1959, 15 années de littérature socialiste.

Ayant pour but de souligner la principale mission que *„Manuscriptum"* accomplit dans l'ample contexte des lettres roumaines, à savoir la découverte et la mise en circulation des documents de valeur provenant de nos grands écrivains, de même que l'élucidation complète de leur fond d'idées dans la lumière de la philosophie marxiste, la revue offre aux lecteurs la révélation d'une profession de foi de Mihail Sadoveanu, quelques lettres N. D. Cocea envers les socialistes roumains, extraits de certains documents secrets de la police allemande témoignant les étroites liaisons entre les représentants de la génération progresiste de 1848 et le mouvement révolutionnaire européen, leurs noms étant associés à ceux de Marx et Engels.

La capacité de la littérature de répondre, dans sa manière spécifique, aux questions généralement humaines propres aux autres domaines est illustrée par les dialogues-essais de G. Călinescu.

Les débâts à partir des textes sont devenus une tradition de la revue — cette fois-ci on propose aux lecteurs la pièce *G.R.8* de George Mihail Zamfirescu et la prose *Le pensionnat* de Hortensia Papadat-Bengescu.

Les documents Costache Negruzzi, Gh. Asachi, Iosif Vulcan, les impressionants mémoires signés Pius Servien, une traduction de Ion Budai-Deleanu de Metastasio complètent ce numéro anniversaire de la revue *„Manuscriptum"*.

THE PRESENT ISSUE IS AN anniversary one, as it recalls, in the festive framework in which the entire country welcomes the XII-th Congres of the Romanian Communist Party, that there are 10 years since the review „Manuscriptum" *was published for the first time, as a live illustration of the cultural policy of the Romanian Communist Party. This event is dealt with in the article signed by Mihnea Gheorghiu and underlined in the column* Contemporany Archive *which includes several significant texts, among which the speech of Perpessicius — the founder of the review — delivered in 1959, on the occasion of 15 years of socialist literature.*

Emphasizing the main mission of the review „Manuscriptum" *in the large context of Romanian literature, namely the discovery and circulation of several valuable documents belonging to our great writers, as well as the clearing up, in the light of the Marxist philosophy, of their content of ideas, the review offers to readers the revelation of a profession of faith of Mihail Sadoveanu, of some letters by N. D. Cocea to Romanian Socialists, as well as excerpts from the secret files of the German police which prove the close links between the Romanian revolutionaries of 1848 and the European revolutionary movement, their names being added to those of Marx and Engels.*

The capacity of literature to answer, in its specific way, the general human questions, usually characteristic of other fields, is illustrated by the essaydialogues of G. Călinescu.

To debate some texts has become a tradition of this review. This time the readers are presented the play G.R.8 *by G. M. Zamfirescu and the excerpt.* The Boarding School *by the prose writer Hortensia Papadat-Bengescu.*

The documents Costache Negruzzi, Gh. Asachi, Iosif Vulcan, impressive memoirs signed by Pius Servien, and a translation by Ion Budai-Deleanu of Metastasio complete this anniversary issue of the review „Manuscriptum".

DIE VORLIEGENDE NUMmer ist eine feierliche Nummer, die im festlichen Rahmen, in dem das ganze Land dem XII. Parteitag entgegensieht, daran erinnern soll, dass es nun 10 Jahre her sind, seitdem die Zeitschrift „Manuscriptum" *als lebendige Veranschaulichung der Kulturpolitik der Rumänischen Kommunistischen Partei gegründet wurde. Dieses Ereignis wird vom Leitartikel Mihnea Gheorghius ins wahre Licht gerückt und von der Rubrik* zeitgenössisches Archiv *hervorgehoben, in der einige semnificaktive Texte erscheinen — unter ihnen die Ansprache von Perpessicius, der Gründer der Zeitschrift, in welcher er in 1959, 15 Jahre sozialistischer Literatur feierte.*

Diese Nummer der Zeitschrift bietet dem Leserkreis eine Offenbarung eines Glaubensbekenntnisses Mihail Sadoveanus, einiger Briefe N. D. Coceas an die rumänischen Sozialisten wie auch Auszüge aus den geheimen Dossiers der deutschen Polizei an, die die engen Verbindungen der rumänischen Revolutionaren von 1848 mit der europeischen revolutionaren Bewegung beweisen — ihre Namen stehen unter denen von Marx und Engels. Dadurch will die Zeitschrift „Manuscriptum" *ihre Hauptaufgabe im weiteren Kontext rumänischer Literatur unterstreichen, nämlich die der Entdeckung und des in-Umlauf-setzens wertvoller Dokumente von unseren grossen Schriftstellern als auch der völligen Klärung ihrer Grundanschauungen im Lichte marxistischer Philosophie. Die Fehikgeit der Literatur, den allgemein-menschlichen Fragen in ihrer spezifischen Art eine Antwort zu finden, wird von den Essay-Dialogen G. Călinescus verbildlicht.*

Die Texte werden zur Debatte gestellt — und das ist schon Tradition bei „Manuscriptum". *Diesmal werden dem Leserkreis das Theaterstück* G.R. 8 *von G. M. Zamfirescu und* Das Pensionat, *ein Prosastuck von Hortensia Papadat-Bengescu, vorgeschlagen.*

Die Dokumente Costache Negruzzi, Gh. Asachi, Iosif Vulcan, die beeindruckenden Memoiren von Pius Servien und eine Übersetzung Ion Budai-Deleanus aus der Metastasio *ergänzen diese feierliche Nummer der Zeitschrift* „Manuscriptum".

ДАННЫЙ НОМЕР—ЭТО ЮБИлейный номер. Он напоминает, — в период, когда вся страна встречает XII-ый Конгресс, — исполнение 10 лет от основания журнала «*„Manuscriptum"*» — иллюстративный пример культурной политики Румынской Коммунистической Партии. Это событие правильно освечено в интересной статьи Михни Георгиу и подчеркнуто рубрикой *Современный архив*, в которой появляются несколько знаменательных текстов, как речь Перпессичиуса — основателя в 1959 г. праздничного журнала.

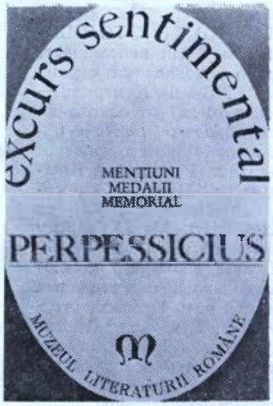
Желая показать основное задание журнала *„Manuscriptum"* в широком контексте румынской литературы, а именно открыть и пустить в оборот некоторые ценные документы, происходящие от наших великих писателей, а также истолковать вполне в духе марксистской философии их сущность, журнал предоставляет своим читателям изложение убеждений Михаила Садовяну, некоторые письма Н. Д. Кочи к румынским социалистам и извлечения из секретных досье немецкой полиции, которые свидетельствуют о тесных связях между румынскими революционерами 1848 г. (их имена появляются рядом с именами Маркса и Энгельса) и европейским-революционным движением.

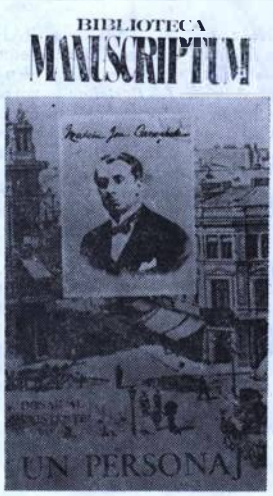
Способность литературы специфически отвечать на общечеловеческие вопросы, обычно, характерные другим областям, проиллюстрирована афоризмами Пауля Зарифопола и диалогами-этюдами Дж. Кэлинеску.

Дискуссии над некоторыми текстами стали традицией журнала. И на этот раз предлагаются для обсуждения пьеса Г.Р. 8 Г. М. Замфиреску и проза Хортенсии Папалат-Бенджеску.

Документы Костаке Негруции, Г. Асаки, Йосиф Вулкан, волнующие мемуары Пиюса Сервена, а также перевод Йона Будай-Деляну из Метастасио дополняют данный юбилейный номер журнала *„Manuscriptum"*.

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

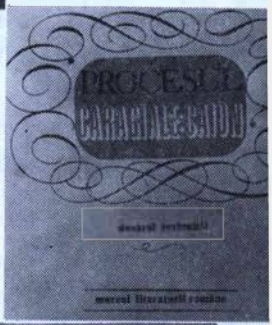

Cei care doresc să-și procure volumele epuizate din rețeaua librăriilor le pot obține din stocurile rezervate la Muzeul literaturii române, str. Fundăției nr. 4, tel. 50.32.90

BIBLIOTECA
MANUSCRIPTUM

BIBLIOTECA
MANUSCRIPTUM

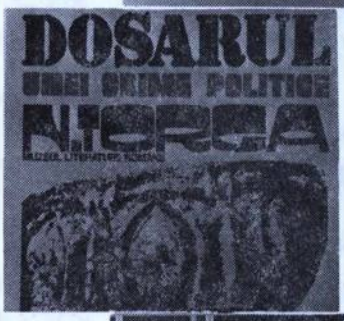

- PAGINI INEDITE DIN OPERELE MARILOR SCRIITORI
- EVOCĂRI ALE UNOR PERSONALITĂȚI ȘI MOMENTE SEMNIFICATIVE DIN ISTORIA LITERELOR ROMÂNE
- MĂRTURII DIN PRESA VREMII, CARICATURI, STAMPE
- «SCENARII» ALE UNOR PROCESE CELEBRE INTENTATE CĂRTURARILOR ROMÂNI
- PANORAMA LITERATURII ROMÂNE ÎN IMAGINI

în condiții grafice excepționale,
o lectură instructivă și plăcută

prin

BIBLIOTECA
MANUSCRIPTUM
a
MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE

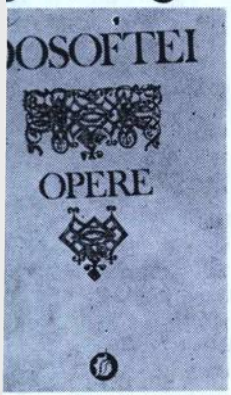

BIBLIOTECA
MANUSCRIPTUM

PERPESSICIUS, **Excurs sentimental,** 1970
Procesul Caragiale — Caion. Dosarul revizuirii, 1972
Dosarul unei crime politice: N. IORGA, 1974
O istorie a literaturii române în imagini, 1975
13 Rotonde 13, 1976
MATEIU ION CARAGIALE — **un personaj. Dosar al existenței,** 1979

PREMIUL **PERPESSICIUS** PE ANUL **1978** AL REVISTEI „MANUSCRIPTUM“

JURIUL CELOR 13 (Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, Șerban CIOCULESCU — președinte, Constantin CIOPRAGA, Paul CORNEA, Iorgu IORDAN — președinte de onoare, Nicolae MANOLESCU, Aurel MARTIN, Al. OPREA, D. PĂCURARIU, Al. PIRU, Cornel REGMAN, Mihai UNGHEANU, Ion VLAD), în urma numărării voturilor, a acordat Premiul „Perpessicius“ volumului

DOSOFTEI, vol. I, Versuri

Ediție critică de N. A. URSU

(București, Editura Minerva, 1978)

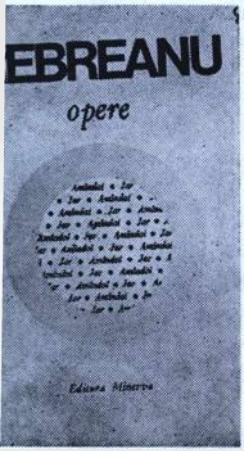
N. A. URSU

Data și locul nașterii: 3 august 1926, satul Borosești, comuna Scânteia, județul Iași.
Studii: Facultatea de filologie (Iași, 1950).
Titluri: Doctor în filologie (1967).
Ocupația: cercetător științific principal gradul I la Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Al. I. Cuza“ din Iași.
Cărți: **Formarea terminologiei științifice românești** (1962)
Ediții critice: Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, **Gramatica românească, 1757. Prima gramatică a limbii române** (1969); Gheorghe Asachi, **Opere, I. Versuri și teatru** (1973); Dosoftei, **Psaltirea în versuri,** textul original facsimilat (1974).

* * *

Totodată, juriul a hotărît să se acorde Diploma de onoare ediției Liviu REBREANU, *Opere* (București, Editura Minerva)

Ediție critică de Niculae GHERAN, ajunsă la al IX-lea volum.

COLOFON

REVISTA

MANUSCRIPTUM

ajunsă la al 10-lea an de existență,
apare trimestrial
prin munca plină de abnegație,
dăruirea și talentul
muncitorilor, maiștrilor, tehnicienilor
și inginerilor de la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"

Florian ALDEA, Ilie ALEXANDRU, Vasile BULUGIA, Janeta DODU, Paraschiva IORGULESCU, Elena MUNTOIU, Vasile SECHEIU, Ionel VÎLCIU (*culegere monotip*), Mariana CIOBOATĂ, Gheorghe MOISE, Ioniță OPREA, (*dau drumul la materie*). Dumitra COCOȘ, Gheorghe COSTACHE, Viorica MĂRGINEANU, Romulus MIHĂILESCU, Nicu STERESCU (*paginează*). Viorel BEȘLIU, Marian DUMITRU, Marin GROPOȘILĂ, Vasile MATEI, Ion MIHĂILESCU — *brigadier*, Gina SOARE (*scos corectura*). Elena BUMBESCU, Gheorghe IONESCU, Stelian IONESCU, Mitache RĂDUCANU, Ion VASILOVSCHI (*tăiat, montat și înălțat clișee*). Keki ȘTEFAN (*presă*) și Vasile CIUCĂ — *brigadier*, Alexandru MĂIȚĂ, Ion NAUM, Alexandru POPESCU (*închis forme*). Vasile ANTOHIE, Ion BĂRBIERU, Elena DUMITRU, Maria FĂGĂDARU, Elena MIHALACHE, Emil SOCRATE, Ioana STANCIU, Nicolae ZAHARIA (*tipar înalt*). Gheorghe DEATCU, Stela LUPU, Niculina MATEI, Paul NIȚESCU — *brigadier*, Georgeta NICULESCU, Viorica POPA, Ion TĂNASE (*offset*). Alexandrina BRADÁCS, Dumitru CĂLINESCU, Marian CIOBANU, Ștefan DĂLĂLĂU, Ioana PANAIT, Dragoș POSTOLACHE (*revizie*). Marilena BUCUR, Elena COMAN, Constantin COSTEA, Florica DAMIAN, Victoria GIURCĂ, Gheorghe MITROI (*legătorie*). Eugenia GHEORGHIAN, Romița VIȘINEANU, Dumitru P. ION, Ioana SAMSON (*C.T.C.*). Grigore COSTACHE și Ion COSTACHE (*andruk*). Mircea CONSTANTIN, Ion PARASCHIV, Dumitru STĂNICĂ (*maiștri*) și Florea DIONISIE, Adrian FLINTEA, Constantin RIZOPOL, Virginia SORESCU (*ingineri*).

...teca Jud. Hunedoara
...LA DE LECTURĂ

Mobilier și obiecte Hortensia Papadat-Bengescu, aflate în păstrarea familiei.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ
Retuș foto: Florica PRICIU

«Totul, însoțit de facsimile și fotografii, dă de fiecare dată revistei înfățișarea și atmosfera unui colț bogat de muzeu, alcătuind, număr de număr, un monument trainic și în continuă dezvoltare, de mare preț pentru cinstirea scrisului literar românesc și a limbii noastre scrise.»

Al. PHILIPPIDE

«Încă de la primul volum al revistei „Manuscriptum", *am simțit o mare satisfacție, văzînd că prin ea și prin Muzeul literaturii române se împlinesc, pentru literele române, o lacună dureroasă și un cardinal deziderat: cunoașterea* genezei *operelor literare, cunoaștere fără de care* înțelegerea *artistului și* receptarea *operei nu poate fi deplină.»*

C. DAICOVICIU

„Manuscriptum" *aduce în casa spirituală a fiecărui cititor ceea ce are mai de preț Muzeul literaturii române. Și asta cu exigență și cu înaltă rigoare, cu acea disciplină a cercetării literare ilustrată inegalabil de regretatul Perpessicius, fondatorul și mentorul acestei publicații.»*

Al. DIMA

Lei 10

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *